

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗИНА

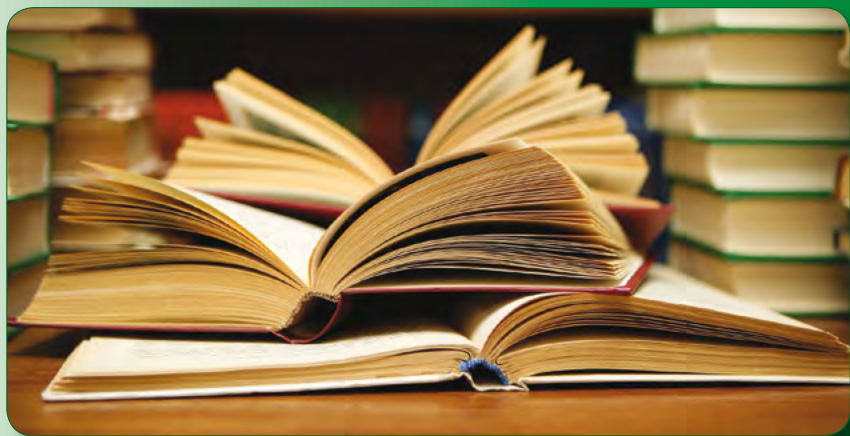
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

IN STATU NASCENDI

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ
ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА
І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ПЕРЕКЛАДУ

Збірник студентських статей

ВИПУСК 14

ХАРКІВ 2013

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

IN STATU NASCENDI

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ
ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА
І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ПЕРЕКЛАДУ**

Збірник студентських статей

ВИПУСК 14

**ХАРКІВ
2013**

УДК 81'25

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 6 від 21 червня 2013 р.)

Редакційна колегія

Відповідальний редактор: Л.М.Черноватий (докт.пед.наук, проф.)

Ребрій О. В. (канд. філол. наук, доц.)	Осінська М. С. (канд. філол. наук, доц.)
Мартинюк А. П. (докт. філол. наук, проф.)	Чучко Ю. К. (канд. філол. наук, доц.)
Фролова І. Є. (канд. філол. наук, доц.)	Афанасьєва О. В. (канд. філол. наук, доц.)
Ганічева Т. В. (канд. пед. наук, доц.)	Михайленко О. О. (канд. філол. наук, доц.)
Джандоєва П. В. (канд. філол. наук, доц.)	Оржицький І. О. (канд. філол. наук, доц.)
Кальниченко О. А. (доц.)	Вострєцова В.О. (канд. філол. наук, доц.)
Кривенко В. П. (канд. філол. наук, доц.)	Калюжна А. Б.
Луцькіна Т. Г. (канд. філол. наук, доц.)	Ясинецька Н.А.
Онiщенко Н. А. (канд. філол. наук, доц.)	

Адреса редакційної колегії:

61022, м. Харків-22, майдан Свободи, 4,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
факультет іноземних мов,
кафедра теорії та практики перекладу англійської мови
тел. (057) 707-54-42

In Statu Nascendi. Теоретичні та прагматичні проблеми перекладознавства : Збірник студентських статей. — Вип. 14. — Х. : НТМТ, 2013. — 212 с.

До збірника увійшли студентські статті, які досліджують теоретичні та прагматичні проблеми перекладознавства і методики навчання перекладу. Зокрема, розглядаються питання галузевого перекладу (психологія, юриспруденція, перекладознавство, косметологія, реклама, стихійні лиха, інформаційні технології, машинний переклад, переклад публіцистичних текстів), історії перекладу, методики досліджень у перекладознавстві та художнього перекладу, включаючи особливості перекладу прози, кінофільмів, дитячої літератури, а також проблеми, пов'язані з окремими труднощами мовного посередництва: переклад засобів мовної економії, фразеологічних зворотів, заперечень, відтворення предикативної модальності; лексичні особливості передачі інтернаціональної лексики, власних назв, культурно-специфічних феноменів; питання передачі в перекладі термінології (зооніми, соціологічні, юридичні та полісемічні терміни).

Тексти подано в авторській редакції

© Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, 2013
© Видавництво НТМТ, 2013

ЗМІСТ

Антощук І. В., Чучко Ю. К.

Труднощі перекладу засобів мовної економії
російською мовою з німецької 8

Бедіна Н. І., Фролова І. Є.

Культурно-специфічні феномени у світлі
англо-українського та українсько-англійського перекладу 13

Благодатських А. М., Кальниченко О. А.

Соціологічні підходи до дослідження перекладу
(на матеріалі історії перекладу 1920-х – 1930-х років
в Україні) 20

Буркун Т. А., Ребрій О. В.

Особливості відтворення фонографічних стилістичних
засобів у перекладі англійської дитячої
літератури українською мовою 27

Буряк О. Ю., Кальниченко О. А.

Історія науково-технічного перекладу в Україні
у 1920-1930 роки 34

Власенко О. В., Черноватий Л. М.

«Патронаж», «посередники» та «влада» як складові
змісту поняття «агенти перекладу» в перекладознавстві 38

Вовк Ю. С., Кальниченко О. А.

Історія перекладу в Україні у 1932-1956 роках
(переклад у тоталітарному суспільстві) 46

Гольберт М. З., Ребрій О. В.

Подолання труднощів перекладу як реалізація
перекладацької мовотворчості 52

Грубяк Н. В., Мартинюк А. П.

Стратегії відтворення предикативної модальності
(на матеріалі українських перекладів
англійських художніх текстів) 57

Гулько А. А., Мартинюк А. П.

Стратегії перекладу заперечень (на матеріалі
українських перекладів англійських художніх текстів) 62

Довгань Т. С., Чучко Ю. К.

Особливості перекладу зоонімів українською мовою
з німецької 68

Дорофєєва Г. О., Фролова І. Є.	
Особливості перекладу українською мовою англомовних соціологічних термінів.....	73
Забігайло М. С., Черноватий Л. М.	
Особливості перекладу українською мовою англомовної термінологічної лексики, що стосується перекладознавчого аналізу	80
Займова А. В., Фролова І. Є.	
Лексичні особливості перекладу українською мовою англomовних текстів з тематики «стихійні лиха» та «інформаційні технології»	90
Котляр В. С., Джандосєва П. В.	
Термінологічна полісемія та труднощі перекладу франкомовних полісемічних термінів українською мовою	96
Коченгін О. В., Калюжна А. Б.	
Особливості перекладу українською мовою англомовної юридичної термінології	102
Кузнецова Г. В., Мартишок А. П.	
Множинність перекладів українською мовою англомовного каламбуру (на матеріалі літературної британської казки)	111
Куликова В. В., Афанасьєва О. В.	
Способи перекладу імен собствєнных с англійського язика на руский (на матеріалє перекладу произведєний Р. Киплинга)	116
Купіна Я. А., Фролова І. Є.	
Особливості перекладу українською мовою інтернаціональної лексики англomовних публіцистичних текстів.....	123
Мамєдова Ж. Т., Лукьянова Т. Г.	
Лінгвістичні особливості дубльованого перекладу англomовних художніх фільмів українською мовою	130
Мокляк Т. В., Ганічева Т. В.	
Лексичні особливості перекладу українською мовою англomовних науково-популярних текстів у галузі косметології.....	136

Олешко О. Є., Оржицький І. О.

«Народне єство» диктатури: стилістичні засоби відтворення в тексті (роман Г. Гарсія Маркеса «Осінь патріарха» і його переклади українською та російською мовами) 141

Омеляненко Д. Д., Черноватий Л. М.

Гетеровалентний переклад як об'єкт навчання майбутніх філологів..... 148

Раксіна О. В., Осінська М. С.

Особливості перекладу українською мовою англomовних текстів психологічного дискурсу..... 159

Рослякова Н. Ю., Кальниченко О. А.

Переклад художньої літератури у період «відлиги» (1956-1964) в Україні..... 164

Сахарчук В. О., Оніщенко Н. А.

Оцінка якості комерційних систем машинного перекладу для галузей психології 168

Сіроштан Ю. С., Кальниченко О. А.

Єлизавета Старинкевич як критик та теоретик українського перекладу 172

Тарасова М. П., Кривенко В. П.

Системи машинного перекладу та їх ефективність 177

Тащенко Г. В., Черноватий Л. М.

Фонові знання з теорії «скопос» як компонент фахової компетенції майбутніх філологів при роботі з англomовними текстами у галузі перекладознавства..... 183

Ушко В. С., Черноватий Л. М.

Особливості перекладу українською мовою англomовних термінів, пов'язаних з поняттям «еквівалентність» 192

Цалкова М. В., Михайленко О. О.

Майстри українського перекладу ХХ сторіччя 199

**ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ
НА XII МІЖНАРОДНІЙ СТУДЕНТСЬКІЙ НАУКОВІЙ
КОНФЕРЕНЦІЇ
“КАРАЗІНСЬКІ ЧИТАННЯ:
ІНОЗЕМНА ФІЛОЛОГІЯ. ПОШУК МОЛОДИХ”
(19 квітня 2013 р.)**

Богойко Д. М., Вострецова В. О.

Закадровий переклад як один із поширених
видів перекладу аудіовізуальної продукції 205

Вакілов С. В., Ясинецька Н. А.

Переклад українською мовою англомовних
фразеологічних зворотів із колірним компонентом 207

Кабанченко В. О., Ясинецька Н. А.

Відтворення у перекладі українською мовою
прагмалінгвістичних особливостей
англомовної політичної реклами..... 209

Файнштейн А. А., Ясинецкая Н. А.

Прагмакогнитивний аспект перекладу англоязычних
коммерческих рекламных текстов на украинский язык 210

Чотирнадцятий випуск збірника включає статті студентів старших курсів Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, зокрема, кафедри теорії та практики перекладу англійської мови (19 статей), кафедри німецької філології та перекладу (4 статті) і кафедри романської філології і перекладу (2 статті), а також студентів кафедри теорії та практики перекладу Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» (3 статті), кафедри ділової іноземної мови та перекладу Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (1 стаття), Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (1 стаття) та Алексеевської філії федерального державного автономного навчального закладу вищої професійної освіти «Білгородський державний національний дослідний університет» (Російська федерація) (1 стаття). Крім того, наприкінці збірника подано тези доповідей (4) студентів Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Статті підготовлені за матеріалами дипломних досліджень і є першими кроками авторів на шляху до самостійної наукової роботи. Звідси і назва збірника, *In Statu Nascendi*, яку з латини можна приблизно перекласти як «На початку шляху» або «У стані зародження».

Цього року, як і завжди, збірка присвячена теоретичним та прагматичним проблемам перекладознавства. Зокрема, розглядаються питання галузевого перекладу (психологія, юриспруденція, перекладознавство, косметологія, реклама, стихійні лиха, інформаційні технології, машинний переклад, переклад публіцистичних текстів), історії перекладу, методики досліджень у перекладознавстві та художнього перекладу, включаючи особливості перекладу прози, кінофільмів, дитячої літератури, а також проблеми, пов'язані з окремими труднощами мовного посередництва: переклад засобів мовної економії, фразеологічних зворотів, заперечень, відтворення предикативної модальності; лексичні особливості передачі інтернаціональної лексики, власних назв, культурно-специфічних феноменів; питання передачі в перекладі термінології (зооніми, соціологічні, юридичні та полісемічні терміни). З точки зору мов, залучених до перекладу, переважна більшість статей (24) стосується перекладу українською мовою, зокрема, з англійської (19 статей), німецької (3), французької (1) та іспанської (1). В одній статті розглядаються питання перекладу англійською мовою з української, а решта відноситься до перекладу російською мовою – з англійської, німецької та іспанської або розглядають питання історії перекладу.

Попри певну поблажливість до початківців, не можна не відзначити безумовний науковий потенціал авторів переважної більшості робіт. У зв'язку з цим залишається лише побажати їм подальших кроків на тернистому шляху складного й захоплюючого наукового пошуку, який є запорукою прогресу та добробуту людства.

Відповідальний редактор, професор кафедри теорії та практики перекладу англійської мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
докт. пед. наук, професор Л. М. Черноватий

УДК 811.112.2'276.6:33'25

ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ ЗАСОБІВ МОВНОЇ ЕКОНОМІЇ РОСІЙСЬКОЮ МОВОЮ З НІМЕЦЬКОЇ

Антошук І. В., Чучко Ю. К. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра німецької філології і перекладу)

У статті представлені результати дослідження засобів мовної економії, їх класифікація, результати дослідження їх перекладу з німецької на російську мову та деякі труднощі при перекладі засобів мовної економії з німецької на російську мову.

Ключові слова: *абревіатура, асиміляція, еліпсис, конверсії, мовна економія, переклад, редуція.*

И. В. Антошук, Ю. К. Чучко. Трудности перевода средств языковой экономии с немецкого на русский язык. *В статье представлены результаты исследования средств языковой экономии, их классификация, результаты исследования их перевода с немецкого на русский язык и некоторые трудности при переводе средств языковой экономии с немецкого на русский язык.*

Ключевые слова: *аббревиатура, ассимиляция, эллипсис, конверсии, перевод, редуция, языковая экономия.*

I. V. Antoshchuk, Yu. K. Chuchko. Translation Difficulties of Means of the Linguistic Economy from German into Russian. *In the paper we present the results of research of means of linguistic economy, their classification, results of research of their translation from German into Russian and some translation difficulties of means of the linguistic economy from German into Russian.*

Key words: *abbreviation, assimilation, conversion, ellipsis, linguistic economy, reduction, translation.*

Нерідко мова порівнюється з живим організмом, адже вона постійно перебуває у процесі розвитку. У кожній мові діють певні закони лінгвістики – історичні тенденції розвитку. В німецькій мові серед них виділяється тенденція мовної економії, як така, що найбільш відповідає сучасному ритму життя і набирає все більшого поширення. Проблеми мовної економії викликають останнім часом великий інтерес у дослідників.

Дослідники цікавились явищем мовної економії ще здавна, проте і сьогодні інтерес до нього не зникає. Мовну економію та її способи досліджували багато лінгвістів (Пауль Г., Алексеев Д. И., Борисов В. В., Зборовский И. К., Лопатникова Н., Шаповалова А. П., Гебхард К., Берлизон С. Б., Волошин Е. П., Ретунская М. С., Веллс Р., Степанова М. Д., Розен Е. В., Гяч Н. В., Павлов Г. В., Фляйшер В., Шредер М., Шайкевич А. Я., Бельман Г., Гаверс В., Гроссе Р., Маслова Н. А., П. Пассі та ін.). Останнім часом з'явилося чимало праць, присвячених цій темі (Д. Коблер-Триль 2002 та ін.).

Актуальність даної роботи обумовлена невивченістю багатьох питань, пов'язаних з мовною економією. Вивчення засобів мовної економії потребує глибшого розглядання, класифікації, так як в наш час вони набувають все більшого поширення як в науковій сфері, так і в сфері повсякденного спілкування.

Об'єктом дослідження є мовна економія.

Предметом дослідження є синтаксичні засоби мовної економії при перекладі з німецької мови на російську. За основу були взяті німецькі тексти різних стилів: науково-технічна, художня література, газетно-публіцистичний стиль і сучасна сфера комп'ютерного спілкування.

Метою дослідження є вивчення особливостей перекладу засобів мовної економії на синтаксичному рівні.

Завдання даної роботи:

- 1) дослідити роль мовної економії в невимушено-розмовному спілкуванні;
- 2) розробити класифікацію засобів мовної економії;
- 3) розглянути сучасні засоби мовної економії;
- 4) дослідити особливості перекладу синтаксичних засобів мовної економії.
- 5) дослідити труднощі перекладу засобів мовної економії.

Матеріалом дослідження стало 150 прикладів засобів мовної економії. За основу беруться статті із газет, художня література, науково-технічна література та повідомлення комп'ютерних форумів.

Переклад – це засіб міжмовної комунікації. Перекладач робить можливим обмін інформацією між людьми, що говорять на різних мовах, створюючи на мові перекладу комунікативно рівноцінний оригіналу текст. Цей текст (тобто переклад) не повністю тотожний оригіналу. Спостерігаються незначні розбіжності у формі викладу або в змісті, що викликано обмеженнями, що обумовлено формальними і семантичними (тобто смисловими) відмінностями між двома мовами [2].

Мовна економія – сукупність способів і типів економії засобів вираження, що характеризуються певними ознаками і діапазоном дії, і направлена на вдосконалення процесів комунікації. Мовна економія – це не лише зменшення відрізка повідомлення, але і використання об'ємних, експресивних засобів, сприяючих комунікативному насиченню тексту.

Розрізняють кількісну (ущільнення інформації може відбуватися за рахунок зменшення кількості мовних одиниць (звуків/букв, слів, речень) для вираження певного вислову) і якісну (економляться зусилля на відбір мовних засобів) мовну економію. Мовна економія проявляється на різних рівнях:

1) фонетичному

- редукція звуків/букв (brauch – brauche, тока – только)
- редукція, що супроводжується скороченням слів (gibt's – gibt es, wasn – was denn)
- асиміляція (ham – haben, nix – nichts);

2) лексичному

- професійні абрєвіатури, що позначають найменування предметів/понять і одиниці виміру (Mhz – Megahertz)
- усічені слова (Proz – Prozessor)
- складові скорочення (GraKa – Graphische Karte)
- зрощення (нетікет – от англ. netiquette = net + etiquette);

3) синтаксичному

- конверсії (Von-der-Hand-in-den-Mund-Leben)
- еліпси (опущення підмета, опущення предиката, опущення головних членів речення, опущення інших членів речення, вілтворення з попередніх повідомлень (Ist wichtig?, Warum nicht?)).

Англїцизм означає «перенесення мовного явища, характерного для британської англїйської мови на неанглїйську мову». Д. Шютте визначає англїцизм як мовний знак, який повністю або частково складається з англїйських морфем, незалежно від того, чи пов'язаний він чи ні з одним із значень, наявних в англїйській мові [8].

Є декілька причин проникнення англїйських слів і виразів в німецьку мову і їх благополучної адаптації. Однією з таких причин є прагнення до мовної економії. Телеграмний стиль використовується не тільки в E-mail повідомленнях, а й у повсякденній мові. Багато англїйських слів коротше і зручніше у вимові, ніж німецькі. Наприклад Trucker (2 склади і 7 літер) і Lastwagenfahrer (5 складів та 15 літер).

Так як мовна економія забезпечує читачеві максимум точної інформації, та при цьому витрачається мінімум часу та розумових зусиль, можна стверджувати, що технологія Т9 також є способом мов-

ної економії. Технологія T9 дозволяє прискорити і спростити набір тексту в мобільних телефонах і інших мобільних пристроях. За допомогою таких систем як iTAP та T9 при введенні тексту ми економимо час. Деякі слова вводяться в три рази швидше, ніж звичайним способом. Отже, такі системи сьогодні є дуже продуктивним способом мовної економії.

Важливо під час перекладу обирати саме ту структуру цільової мови, що найточніше їй відповідає, враховуючи при цьому вимоги функціонального стилю та інші норми мови перекладу. У випадку нерозуміння перекладачем глибинної і поверхневої структури повідомлення можливі помилки подвійного характеру: неадекватність перекладу поверхневої структури може призвести до перекручення глибинної структури і смислу вихідного тексту або ж, не перекручуючи зміст повідомлення, спричинити порушення норм цільової мови.

Для перекладу використовуються певні синтаксичні виражальні засоби. Було виділено такі засоби мовної економії: апосіопеза, еліпсис, номіналізація або субстантивація.

Проаналізувавши німецькі та російські форуми, ми **можемо дійти висновку**, що найпоширенішими засобами мовної економії є засоби лексичного рівня, які є професійними жаргонізмами. За різноманітністю мовних рівнів і по кількості прикладів переважно більшість представляють засоби невимушено-розмовного спілкування. Засоби мовної економії в наш час відіграють дуже важливу роль в повсякденному спілкуванні, в комп'ютерних комунікаціях, в науковій сфері та художній літературі.

Засоби мовної економії німецької мови мають певні особливості перекладу російською мовою. Аposіопеза, еліпсис перекладаються відповідно до німецького еквіваленту, тобто ці мовленнєві засоби зберігають свою конструкцію. Ці явища є типовими для російської мови, тому і відтворюються в перекладі відповідними засобами. Порівняльний аналіз перекладацьких варіантів семантико-синтаксичної структури похідних і складних номіналізацій німецької та російської мов дав можливість більш чітко простежити розвиток феномена «номіналізації» в словотворенні відповідних мов.

Серед труднощів перекладу з німецької мови на російську можна відзначити розбіжність граматичних значень ряду дієслівних форм, вибір правильного значення багатозначного слова, переклад діалектів. При перекладі текстів з німецької мови так само необхідно враховувати специфічну особливість постановки слів у реченні, вона значно відрізняється від звичного російській сприйняттю. Німецька мова дуже сприйнятлива до впровадження в неї нових слів, тому складність перекладу з німецької на російську мову ще й цим.

Перспективою дослідження є виявлення нових особливостей та труднощів перекладу засобів мовної економії з німецької на російську мову.

Література

1. Адмони В. Н. Пути развития грамматического строя в немецком языке / В. Н. Адмони. — М. : Высшая школа, 1973. — С. 89-102.
2. Алексеева И. С. Введение в переводоведение / И. С. Алексеева. — М. : Академия, 2006. — С. 52-55.
3. Маслова Н. А. Словообразование и контрастивная лингвистика: отглагольное именное словообразование / Н. А. Маслова // Beiträge zur Slavistik. — Band XVI. Die Beziehungen der Wortbildung zu bestimmten Sprachebenen und sprachwissenschaftlichen Richtungen — Frankfurt-am-Main, Berlin : Peter Lang Verlag, 1991. — S. 241-251.
4. Прищеп В. Є. Явище компресії в німецькій мові (мовно-історичний аспект проблеми) / В. Є. Прищеп. — Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/1015/1/01pvevnt.pdf>.
5. Розен Е. В. На пороге XXI века. Новые слова и словосочетания в немецком языке / Е. В. Розен. — М. : Просвещение, 2000. — С. 51.
6. Степанова М. Д. Лексикология современного немецкого языка / М. Д. Степанова, И. И. Чернышева. — М. : Высшая школа, 1962. — С. 152-153.
7. Тигран А. Т9 или предикативный ввод текста в мобильных телефонах / А. Тигран. — Режим доступу до журн. : <http://www.ixbt.com/mobile/review/prtxtsms.shtml>.
8. Shutte. Das schöne Fremde. Anglo-Amerikanische Einflüsse auf die Sprache der deutschen Zeitschriftwerbung / D. Shutte. — Opladen : WV, 1996. — S. 75-83.

УДК 811.111+811.161.2.]²55

КУЛЬТУРНО-СПЕЦИФІЧНІ ФЕНОМЕНИ У СВІТЛІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКО-АНГЛІЙСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ

Бєдіна Н. І., Фролова І. Є. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Дослідження присвячено аналізу лексичних особливостей перекладу англійських та українських текстів, присвячених культурно-етнічним феноменам, а саме: піратству та козацтву. Ключові лексичні одиниці цих текстів класифіковано за змістом та за належністю до загальноживаної лексики або до слів-реалій. Досліджено способи перекладу ключових лексичних одиниць; зафіксовано відмінності між тими, що застосовані до загальноживаних слів та слів-реалій, а також між застосованими до слів-реалій у текстах з тематики “Піратство”, “Козацтво”.

Ключові слова: національно-культурні феномени; тексти з тематики “Піратство”, “Козацтво”, ключові лексичні одиниці; способи перекладу.

Н. И. Бедина, И. Е. Фролова. Культурно-специфические феномены в свете англо-украинского и украинно-английского перевода. Исследование посвящено анализу лексических особенностей перевода англоязычных и украиноязычных текстов, посвященных культурно-специфическим феноменам, а именно пиратству и казачеству.

Ключевые лексические единицы этих текстов классифицированы по содержанию и по принадлежности к общеупотребительной лексике, либо к словам-реалиям. Изучены способы перевода ключевых лексических единиц; зафиксированы отличия между примененными к общеупотребительным словам и словам-реалиям, а также между примененными к словам-реалиям в текстах по тематике «Пиратство» и «Казачество».

Ключевые слова: национально-культурные феномены, тексты по тематике «Пиратство» и «Казачество», ключевые лексические единицы, способы перевода.

N. I. Bedina, I. Ye. Frolova. Cultural-Specific Phenomena in English-Ukrainian and Ukrainian-English Translation. The research focuses on the lexical peculiarities of translating the texts on cultural-specific phenomena,

namely: pirates and cossacks. These texts key lexical units are classified as for their content and as for their being part of generally used lexicon or of words-realia. The ways of key lexical units translation are subjected to analysis and proved to be somewhat different for generally used lexical units and for words-realia and also for words-realia in the texts about pirates and cossacks.

Key words: *natural-cultural phenomena, texts about pirates and cossacks; key lexical units; ways of translation.*

У сучасну добу світової глобалізації увага до специфіки різних культур не зменшується, а навіть зростає. Відкритість кордонів та розвиток інформаційних технологій дозволяють людям дізнаватися про культури інших країн та народів, їх звичаї, обряди, вірування, тощо. Оскільки міжкультурна комунікація здійснюється за посередництвом перекладу, культурно-специфічні феномени становлять собою перекладознавчу проблему.

У фокусі уваги нашого дослідження перебувають такі культурно-специфічні феномени як «Піратство» і «Козацтво», описані в текстах відповідної тематики.

Актуальність дослідження зумовлена важливістю піратства і козацтва в культурній скарбниці англійського та українського народів та значущістю аналізу перекладу присвячених їм текстів, їх ключових слів, зокрема слів-реалій.

Об'єктом дослідження є ключові лексичні одиниці текстів з тематики «Піратство» і «Козацтво».

Предметом дослідження виступали способи англо-українського та українсько-англійського перекладу загальноновживаних лексичних одиниць та слів-реалій у текстах вказаної тематики.

Метою роботи було виявлення та порівняння способів перекладу ключових лексичних одиниць текстів з тематики «Піратство» і «Козацтво».

Розв'язання поставленої мети передбачало виконання таких конкретних завдань: надати огляд теоретичних перекладознавчих положень, релевантних темі дослідження; систематизувати поняття предметних сфер «Піратство» і «Козацтво» та подати їх у вигляді схеми; підібрати англомовні й україномовні тексти відповідної тематики; відібрати з обраних текстів ключові лексичні одиниці; класифікувати обрані лексичні одиниці за змістовими та структурними критеріями; систематизувати способи перекладу обраних лексичних одиниць; порівняти способи перекладу загальноновживаних лексичних одиниць та слів-реалій; у текстах з тематики «Піратство» і «Козацтво».

Матеріалом дослідження слугували тексти з тематики “Піратство” (обсяг 21 тисяча знаків) і “Козацтво” (обсяг 15 тисяч знаків), та їх 290 ключових лексичних одиниць – слів, сталих словосполучень (150 та 140 одиниць з кожного тексту відповідно).

Методи, що були використані у дослідженні є такими: метод цільної вибірки, застосований для формування корпусу вибірки; метод ідеографічної параметризації та метод структурного аналізу виявилися необхідними під час систематизації одиниць корпусу вибірки; метод порівняння джерельного та цільового тексту став потрібним під час аналізу способів перекладу досліджуваних одиниць; метод кількісного аналізу був використаний для порівняння показників способів перекладу.

Теоретичне значення роботи у тому, що її результати розширюють знання про особливості англо-українського та українсько-англійського перекладу текстів національно-специфічної тематики та їх ключових лексичних одиниць.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих даних на заняттях з теорії та практики перекладу, у роботах магістрів і аспірантів.

Різноманітність мов ґрунтується на різноманітності їх походження, а також історії, середовищі, матеріальній та духовній культурі народів, в процесі мовної комунікації. Всі ці чинники визначають особливості кожної мови, яка інколи спричиняє серйозні проблеми у перекладачів, що й змушує говорити про неможливість перекладу окремих виразів, чи змісту текстів, вираженими засобами однієї мови на іншу. У зв’язку з цим на чільне місце в теорії перекладу виступає проблема лакунарності та переклад безеквівалентної лексики [3, с. 68].

Переклад реалій – це частина великої і важливої проблеми передачі національної і історичної своєрідності, яка сходиться до самого зародження теорії перекладу як самостійної дисципліни. Реалії входять до складу безеквівалентної лексики, але належать до найменш вивчених лінгвістичних одиниць [1, с. 73].

У перекладознавчих працях слово “реалія” як термін з’явилося у 40-х роках. Уперше його вжив відомий фахівець А. Федоров у праці “О художественном переводе” (1941). Характеризуючи перекладацьку працю, автор зазначає: “це діяльність, що вимагає певних знань, не тільки практично мовних, а й літературознавчих і історико – лінгвістичних, не кажучи вже про необхідність широкого культурного світогляду, що дозволяє ... усвідомити всі особливості соціальних умов... історичні і географічні реалії і та ін.” (цит. за [2, с. 14].)

Проблема слів-реалій одиниць національно-специфічного лексикону є однією з найбільш актуальних у теорії та практиці перекладу.

Традиційно перекладознавство пов'язувало ці одиниці з явищем неперекладності через відсутність їх відповідників у цільовій мові. Не обмежуючись, утім, лише констатацією цього факту, дослідники також шукали шляхи подолання неперекладності, як результат була запропонована система способів передавання таких лексичних одиниць.

З позиції сучасного розвитку як перекладознавства, так і гуманітарної науки в цілому, на перший план виходять особливості менталітету певної культурно-мовної спільноти та їх комунікативні, зокрема, вербальні прояви. Це стосується і національно-специфічних лексичних одиниць.

У нашому дослідженні ми звернулися до вербальної репрезентації (на лексичному рівні) таких національно-специфічних явищ як *Козацтво* і *Піратство*.

Феномени *Піратство* і *Козацтво* привертають чималу увагу дослідників. На думку вчених обидва ці явища чимось схожі: вони виникли і існували приблизно в той самий часовий період; виконували подібні функції; демонстрували певну схожість у побуті і звичаях.

До того ж обидва ці явища оцінюються неоднозначно: з одного боку вони були безперечним кроком уперед у розвитку суспільства; з іншого боку з погляду сучасних суспільних норм певні їх аспекти оцінюються негативно.

У той же час важливим для нашого дослідження є той факт, що разом із певною загальною подібністю дослідження, явища є чи не найяскравішими у плані культурної забарвленості.

В даній роботі було з'ясовано, що у перекладі ключових лексичних одиниць текстів обраної тематики було використано такі способи як пошук **словникового/варіантного відповідника, калькування, контекстуальна заміна, семантичний розвиток** та трансформації як **транслітерація та транскодування**.

Ключові лексичні одиниці текстів з тематики “Піратство” перекладені, залежно від кількості їх елементів:

слова – за допомогою вибору варіантного відповідника (46%), наприклад, *arm* – *рея*, *breadth* – *полотнище*, *broadside* – *бортовий залп*, *deck* – *палуба*, або вибору словникового відповідника (28%), наприклад, *bowsprit* – *бушприт*, *careening* – *кренгування*, *cargo* – *вантаж*.

словосполучення – за допомогою калькування (12% без трансформації), наприклад, *barbary corsair* – *барбарійський корсар*, *battle wound* – *бойове поранення*, *diminished wind* – *слабкий вітер*, *extra speed* –

додаткова швидкість, *ferrying passengers* – переправлення пасажирів, *gun port* – гарматні порти. 5% – з трансформаціями, наприклад, *Articles of Agreement* – Статті Угоди, *Codes of Conduct* – Кодекс Поведінки (вилучення), *Moses' Law* – закон Моїсея, *pistol proof* – доказ пістоля (перестановка)); контекстуальної заміни (7%), наприклад, *boarding party* – бордажна команда, *cleaning routine* – очистка, *fore-and-aft mainsail* – носове вітрило, *gun capacity* – потужність гармат, *gun crew* – гарматний розрахунок; семантичного розвитку (1%), та пошуку словникового відповідника (3%).

Способи перекладу слів-реалій текстів з тематики “Піратство” мають менший діапазон варіювання – вони охоплюють пошук словникового відповідника, наприклад, *boatswain* – боцман, *brigantine* – бригантина, *lateen sail* – трикутні вітрила, *sailing master* – штурман; пошук варіантного відповідника, наприклад, *breadth*, *careening*, *convoy*, *ordnance*, *pirate*, а також калькування та контекстуальну заміну, причому найбільш частотним виявився такий спосіб пошук словникового відповідника (37%), далі йде пошук варіантного відповідника (30%), калькування (23%) та контекстуальна заміна (8,5%), що ілюструє рис. 1:

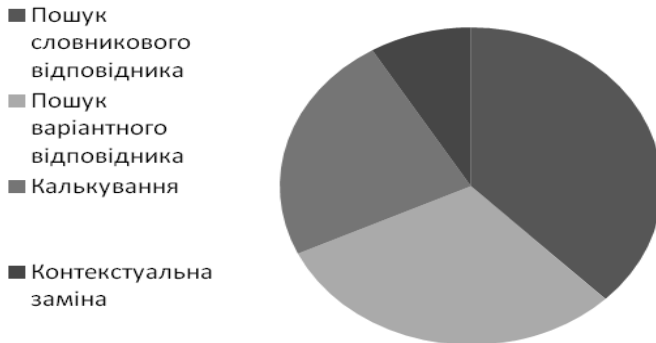

Рис. 1. Кількісні показники способу перекладів реалій – ключових лексичних одиниць тексту за тематики “Піратство”

Ключові лексичні одиниці текстів з тематики “Козацтво” перекладені, залежно від кількості їх елементів:

слова – за допомогою вибору словникового відповідника (22%), наприклад, *героїчний* – *heroic*, *загарбник* – *invader*, *знамено* – *banner*, *кольчуга* – *chain mail*, *лицар* – *knight*, або пошуку варіантного відповідника (20%), наприклад, *грамота* – *charter*, *дума* – *ballad*, *універсал* –

decree; транслітерація (17%), наприклад, *башилик* – *bashlyk*, *булава* – *bulava*, *бунчужний* – *bunchuzhnyj*, *бунчук* – *bunchuk*, *бурка* – *burka*; транскодування (6%); контекстуальна заміна (1%) словосполучення – за допомогою калькування (23% без трансформації), наприклад, *бойове мистецтво* – *martial art*, *брати полонених* – *take prisoner*, *військова кампанія* – *military campaign*, *військова організація* – *military organization*, *військова рада* – *military council*; 8% – з трансформаціями, наприклад, *суміш* – *inter-mixture*, *плем'я* – *tribal unit*, *Іоанн Воїн* – *St. John the Warrior* (вилучення), *Молдавські війни Магнатів* – *Moldavian Magnate Wars* (перестановка), *лівобережна* – *left-bank*, *головнокомандуючий* – *supreme commander* (додавання), а також за допомогою контекстуальної заміни (1%) і транслітерації (3%).

Способи перекладу слів-реалій текстів з тематики “Козацтво” мають більший діапазон варіювання – вони охоплюють транслітерацію, калькування, транскодування, пошук словникового та варіантного відповідника та контекстуальну заміну, причому найбільш частотним виявився такий спосіб транслітерація (46%). Цей спосіб ми обрали з огляду на той факт, що саме запропоновані нами відповідники були зафіксовані в англомовних текстах з тематики “Козацтво”, наприклад, *There also was another part of the military organization known as kish equivalent to brigade) headed by the koshovyi otaman and usually formed exclusively for military campaigns. Uprising in the middle of the 17th century the Zaporizhian Cossacks managed to briefly create an independent state, which later became the autonomous Cossack Hetmanate, a suzerainty under protection of the Russian Tsar but ruled by the local Hetmans for half a century.*

Далі йде калькування (38%), наприклад *головний літописець* – *head archivist*, *козаки-розбійники* – *Cossack pirates*, *козацькі традиції* – *Cossack Traditions*, *степний розбійник* – *steppe robber*, *українські козаки* – *Ukraine Cossacks*; транскодування (10%), наприклад, *Гетьман* – *Hetman*, *кіш* – *kish*, *Кощ* – *Kosh*, *курень* – *kurin*, *Реєстр* – *Reyestr*, *старшина* – *starshyna*; пошук варіантного відповідника (3%), пошук словникового відповідника (1,5%) та контекстуальна заміна (1,5%), що ілюструє рис. 2.

Виявилось, що між способами перекладу, загальноновживаних лексичних одиниць та слів-реалій, що є ключовими у текстах з тематики “Піратство” і “Козацтво” наявні суттєві розбіжності: для перекладу загальноновживаних лексем було застосовано пошук словникового/варіантного відповідника, калькування, контекстуальну заміну, семантичний розвиток, тоді як для слів-реалій було використано транслітерацію, калькування, транскодування, пошук словникового/варіантного відповідника, контекстуальну заміну.

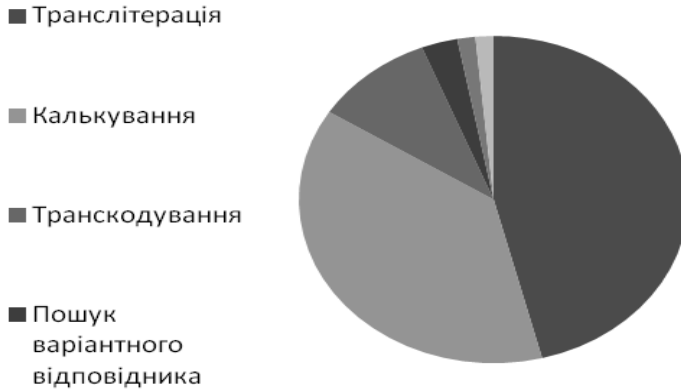

Рис. 2. Кількісні показники способу перекладів реалій – ключових лексичних одиниць тексту за тематики “Козацтво”

Також з’ясувалося, що між лексичним аспектом обох досліджених текстів існують відмінності: текст з тематики “Козацтво” містить значну більшу кількість слів-реалій, порівняно з текстом з тематики “Піратство”.

Відмінності були зафіксовані також у способах перекладу слів-реалій у текстах з тематики “Піратство”, до яких належать пошук словникового/ варіантного відповідника, питому вагу має також калькування, подекуди використовується контекстуальна заміна, тоді як в українсько-англійському перекладі, тобто у перекладі слів-реалій тексту з тематики “Козацтво” застосовані в основному, калькування та транскодування за незначної питомої ваги пошуку словникового чи варіантного відповідника та контекстуальної заміни. Це свідчить, що поняттєва сфера “Піратства” більш відома представникам українського лінгвокультурного менталітету, ніж поняттєва сфера “Козацтво” носіям англomовного.

Перспективою роботи є подальший аналіз на більш репрезентативному матеріалі та урахування фактору адресата, зокрема щодо необхідності використання поряд з транслітерацією та транскодуванням описового перекладу.

Література

1. Бугулов И. Н. Особенности передачи слов-реалий в переводах англоязычной литературы развивающихся стран / И. Н. Бугулов, О. Ф. Шевченко. – К. : А. С. К, 1985. – 106 с.
2. Зорівчак Р. П. Статус реалії як перекладознавчого терміна / Роксоляна Петрівна

Зорівчак. – Теория и практика перевода. – К. : 1985. – 23 с. 3. Фененко Н. А. Язык реалий и реалии языка / Наталия Александровна Фененко. – Воронеж : ВГУ, 2001. – 140 с.

УДК 811.111'25

СОЦІОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДУ

(на матеріалі історії перекладу 1920-х – 1930-х років в Україні)

Благодатських А. М., Кальниченко О. А. (доцент)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Робота присвячена використанню соціологічних підходів у дослідженні перекладу. На матеріалі історії перекладу в Україні у 1920-30-х роках досліджуються не лише перекладачі, але й інші агенти перекладу: ініціатори проектів, замовники перекладів, видавці, редактори, стилістичні редактори, рецензенти перекладу.

Ключові слова: соціологія перекладу, переклад в Україні у 1920-30 рр., агент перекладу, видавнича справа.

А. Н. Благодатских, А. А. Кальниченко. Социологические подходы изучения перевода (на материале истории перевода 1920-1930 гг.). *Работа посвящена использованию социологических подходов в исследовании перевода. На материале истории перевода в Украине в 1920-30-х годах изучаются не только переводчики, но и другие агенты перевода: инициаторы проектов, заказчики переводов, издатели, редакторы, стилистические редакторы, рецензенты перевода.*

Ключевые слова: социология перевода, перевод в Украине 1920-30 гг., агент перевода, издательское дело.

A. N. Blahodats'kykh, O. A. Kalnychenko. Sociological Approaches to Translation Studies (on the Material of the History of Translation in Ukraine in the 1920s-1930s). *The paper deals with the application of sociological approaches to translation studies. Basing on the material of Ukrainian translation, it considers not only translators, but also other agents of translation: project initiators and commissioners, publishers, editors, style editors, translation reviewers.*

Key words: *sociology of translation, Ukrainian translation in the 1920s-1930s, agents, publishing.*

Протягом останніх двадцяти років перекладознавство розпочало відкриватися до ширших контекстів, недвозначно відводячи все більше місця роздумам над культурними та соціальними чинниками, які не лише обумовлюють вибір текстів для перекладу, створення та рецепцію перекладів, але й проливають також світло на характерну роль людей та інститутів, що пов'язані з процесом перекладу. В останнє десятиліття в чисельних спробах представити такі моделі низка науковців звертається за допомогою до підходів, які були розроблені в соціології, таким чином сприяючи формуванню концептуальних уявлень у галузі, яку можна було б назвати «соціологією перекладу».

Об'єктом дослідження цієї роботи стали соціологічні методи, які набули застосування у перекладознавстві у 2000 роки. **Предметом дослідження** стало українське перекладацтво 1920–1930-х років, розглянуте під кутом соціології перекладу. Тема є **актуальною**, тому що раніше питання історії української перекладацької традиції, включаючи й зазначений період, з позицій соціології перекладу не розглядалися, а соціологічні підходи у перекладознавстві проливають світло на сфери, яким приділялося досі небагато уваги (соціополітичні аспекти перекладацтва, біографії перекладачів та інших агентів перекладу, питання етики в текстах перекладів та питання маніпуляцій при перекладі тощо). **Мета** роботи полягає у виявленні особливостей та відмінностей перекладацької діяльності у 1920-х та 1930-х роках. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення низки **завдань**: ознайомлення з соціологічними методами дослідження, які мають застосування у перекладознавстві; збір фактів, пов'язаних з діяльністю перекладачів та стосовно перекладів у 1920-30 роки; формулювання висновків. **Матеріалами дослідження** стали бібліографічні данні щодо виданої в Україні в цей період перекладної літератури, а для розгляду зміни методу перекладу порівнювалися два українські переклади роману Етель Ліліан Войнич *The Gadfly* з англійської мови: «Гедзь» (1929, пер. Марії Лисиченко) та «Овід» (1935, пер. Марії Рябової). Також матеріалами нашого дослідження стали праці чільних сучасних соціологів П'єра Бурд'є, Бруно Латура та Нікласа Лумана, які найшли застосування у перекладознавстві, та публікації чільних сучасних перекладознавців, які застосовують соціологічний підхід у дослідженні перекладу (А. Лефевра, Ж.-М. Гуанвіка, М. Вульф, Т. Германса, С. Тюленева, Е. Бузелен та інших).

В останнє десятиліття низка науковців [7; 10; 11; 13; 14] звертається за допомогою до підходів, що були розроблені в соціології. Соціологічні підходи до перекладу виникли на основі розуміння того, що переклад є діяльністю, на яку істотно впливають соціальні структури. Пошук розуміння механізмів, які лежать в основі розгляду перекладу як соціальної практики, сприяв становленню низки аналітичних засобів, які допомогли пролити світло на різні складові та чинники, що пояснюють місце перекладу у ширшому соціальному контексті, в цілому, і соціальну природу перекладу, зокрема. Найбільший вплив на формування соціології перекладу мали праці таких соціологів як П'єр Бурдьє, Бруно Латур, Ніклас Луман, Бернар Лагір, Ентоні Гідденс, Йоахім Ренн та Мартин Фукс. Соціологію перекладу можливо поділити на три ділянки: соціологію перекладів як продуктів (текстів); соціологію перекладачів; соціологію процесів перекладу (практики). Якщо перші дві ділянки більш-менш активно досліджуються, то третя – соціологія процесу (перекладання) – є неораною цілиною, у зв'язку з чим Ендрю Честерман запропонував низку тверджень, які охарактеризували б соціологію процесу перекладу. 1. Соціологія процесу перекладу зосереджена на перекладанні як суспільній практиці. 2. Ця практика полягає у виконанні завдань з перекладу (які підлягають спостереженню, як процеси прийняття рішень). 3. Ця практика має більш-менш усталений порядок й отримала законний статус. 4. Ці завдання виконуються перекладачами, особистостями з власними цінностями й інтересами. 5. Перекладачі утворюють товариства та мережі. 6. Мережі складаються з агентів (людей та ресурсів). 7. Кожен агент виконує певну функцію або роль (розподіл праці). 8. Кожна роль має статус (сприйняття в суспільстві). 9. Кожне завдання виконується за певних обмежень (норми, політика перекладу, інші мережі). 10. Практика перекладу регулюється певним поняттям його якості [8].

Адаптація соціологічних теорій до перекладознавства була розпочата у 1990-і роки в працях Д. Сімеоне, який зацікавився ідеями П. Бурдьє, А. Лефевра, який до перекладознавства запровадив поняття «культурного капіталу» Бурдьє [12], та Жан-Марка Гуанвіка [9], який, спираючись на ідеї Бурдьє, прагне відобразити соціологічне середовище (поля і агентів, таких як видавці, редактори серій, літературні критики, редактори) акту перекладу і пояснити, як це переклад впливає на дане середовищі та як середовище впливає на переклад. Щодо ідей Б. Латура, то в них активну зацікавленість виявила Е. Бузелен [7]. Теорію соціальних систем Н. Лумана (для якого соціальні системи – це системи комунікації, що базуються на узгодженні взаємних очікувань учасників цього процесу) широко

застосовують у своїх дослідженнях Т. Германс та С. Тюленев. За Тео Германсом, «сенси» перекладу базуються на принципі відбору та його обставинах, а також на «способі перекладу», обраного для конкретної перекладацької ситуації. Тобто, Тео Германс розширює комунікативне значення перекладів: «Їхнє «значення», їхній «смісл», їхня «суть» як повідомлень не міститься в «словах на аркуші», які піддаються розшифровці за допомогою мовного та інших кодів, у соціальному або історичному вакуумі. Не можна також його зводити і до певного смислового чи будь-якого іншого взаємозв'язку з джерельним текстом. Бо і в першому, і другому випадках виключається саме аспект вибірковості, відмінностей, що впливають на вибір. І якраз частиною «значення» перекладеного тексту як повідомлення є те, що саме цей текст іноземною мовою було обрано для перекладу з низки інших потенційних кандидатів; і що його було обрано саме для перекладу, а не для якогось іншого способу передачі, чи поширення оригіналу чи для якоїсь переробки; і що саме цей певний «спосіб перекладу» було обрано, один конкретний спосіб представлення цього першоджерела з числа інших можливих способів, тобто з можливих способів не обраних з ряду більш-менш вірогідних кандидатів, більш-менш припустимих способів» [10, с. 184].

У нашому дослідженні здійснюється спроба розглянути переклади 1920-1930 років в Україні з соціологічної точки зору. Застосування соціологічних теорій до перекладу орієнтується на наступні цілі: виявити всіх осіб, що беруть участь в процесі перекладу і розкрити в якій мірі вони вплинули на цільовий текст. Підкреслюючи вагомий вплив видавництва на перекладача, і, отже, на переклад, соціологічно-орієнтовані дослідження переходять від порівняльного аналізу текстів до агентів перекладу. Тому у нашому дослідженні перекладу в Україні ми звернули увагу на роль видавництва у замовленні перекладів і виборі літератури для перекладів. При чому ключовою подією в українському перекладацтві ми вважаємо 1930 рік, коли було ліквідоване останнє недержавне видавництво, а кооперативні видавництва, такі як «Книгоспілка», були перетворені на державні.

Як стверджує Е. Бузелен, різниця між перекладачем і агентом перекладу є значною і полягає в наступному: агент перекладу може складатися з декількох окремих осіб і не обов'язково бути перекладачем [5, с. 214]. Ця диференціація між двома термінами має бути визначена, щоб показати подальшу участь видавців та редакторів у перекладі. Хоча заклики вивчати перекладача робилися з самого початку існування сучасного перекладознавства, лише з середини 1990-х років по мірі розвитку соціологічних підходів поняття агента перекладу набуває поширення. Історію художнього перекладу в

Україні у 1920-30 роки більш-менш досліджено. Тут варто назвати праці [2; 3]. До певної міри досліджена і перекладацька думка цього періоду [1; 6]. Однак абсолютно не досліджені інші агенти перекладу: ініціатори проектів, замовники перекладів, видавці, редактори, редактори багатотомних видань, стилістичні редактори, критики перекладу, рецензенти.

З перших днів більшовицької влади українські видавництва були передані у державну власність, тобто підпорядковані владі комуністичної партійної ієрархії. Цей процес полягає в націоналізації ресурсної бази культури і централізації в її управлінні. Державне видавництво України (ДВУ) в статусі державного монополіста здійснювало попереднє цензурування всього, що друкувалося в Україні. Також ДВУ розпоряджалося всіма запасами паперу та інших витратних матеріалів. Замість різних творчих груп і спілок, численних в 1920-х роках, для досягнення цілей партії і державного контролю у галузі літератури, більшовики заснували Спілку радянських письменників (1932) та Спілку письменників України (1934), вважаючи соціалістичний реалізм основним методом радянської літератури та літературної критики, що пов'язаний із завданням ідеологічної трансформації і виховання трудящих у дусі соціалізму. Жорсткі приписи соціалістичного реалізму і органів влади сильно зменшили свободу українських перекладачів і вплинули на вибір творів, які повинні бути перекладені. Найбільша доля перекладної літератури – особливо художньої прози і поезії – видавалася Книгоспілкою. Цьому сприяли достойний кадровий склад редакційних працівників (С. Титаренко, М. Зеров, В. Підмогильний, О. Слісаренко) та перекладачів, а також усталення підходів до редакторського опрацювання рукописів. Зосередившись головню на цьому, кооперативні видавці зневажили соціально-економічну та агітаційно-політичну літературу, чим викликали невдоволення радянсько-партійних керівників. До кінця 1930 року всі приватні та кооперативні видавництва в Україні були ліквідовані і перетворені у державні. Держава стала єдиним наглядцем над художнім перекладом, а також єдиним власником і дистриб'ютором фізичних ресурсів (грошей, приміщень, обладнання, матеріалів і т.п.).

Прикладом ініціатора важливих перекладацьких проектів може служити О. І. Білецький. Лише високою оцінкою можливостей української перекладної поезії можна пояснити той факт, що ще 1929 р. в Харкові професори ІНО (так тоді називався Харківський університет) Олександр Іванович Білецький та Микола Антонович Плевако задумали випустити україномовну п'ятитомну хрестоматію, що мала подати в найкращих зразках увесь багатовіковий розвиток західно-

європейської поезії від античної давнини до найновіших часів. 1931 р. з'явився третій том (література XVII–XVIII ст.), працювали над першими двома (античність, середні віки та доба Відродження). Однотомна хрестоматія античної літератури все-таки вийшла друком 1938 р., але в ній уже навіть не згадували репресованого М. Плевака, як і Миколи Зерова, внесок якого був найістотнішим [4].

Прикладом стилістичного редактора може служити Максим Рильський. 1929 р. Книгоспілка розпочала видання творів Чехова українською мовою. Це видання (як і розпочате трохи раніше видання Гоголя) здійснювалося на найвищому перекладацькому рівні, було запрошено найкращих тодішніх перекладачів, як-от Зеров, Підмогильний, Антоненко-Давидович, і, окрім загального редактора, встановлено ще амплуа «стилістичного редактора». Ним став М. Рильський. Видання це, як і видання Гоголя, де стилістичним редактором був Андрій Ніковський, не було закінчене, з трьох томів вийшло тільки два. Та й вони лишилися дуже повчальним зразком блискучої редакторської роботи. До свого завдання М. Рильський поставився надзвичайно сумлінно, спробувавши усвідомити й сформулювати принципи своєї праці. Про свою редакторську роботу він підготував доповідь («Чехов по-українському»), яка була надрукована в другому томі «Вибраних творів» Чехова (1930 рік) [5].

Прикладом критика перекладної літератури середини 1920-х років може служити Григорій Майфет, перекладацькі праці якого можна поділити та 3 категорії: а) рецензії на переклади художніх творів (наприклад, на переклад твору «Декамерон» Бокаччо Леонідом Пахаревським, переклад твору Еміля Золя «Щастя Ругонів» Борисом Рубінським, переклад шекспірівського «Гамлета» Михайлом Старицьким, переклад негрського роману Афіма Асанги, переклад книги Йозефа Рота «Отель Савой»); б) критика перекладознавчих праць (такі як рецензії на праці Щольца «The art of translation» та О. Фінкеля «Теорія і практика перекладу»); в) дослідження перекладів з Шевченка (праці «Англійські переклади з Шевченка», де критик аналізує переклади Е. Войнич; «Т. Шевченко в французькій інтерпретації», «Композиційна архітектоніка «Мені однаково» та її відтворення в німецькому й англійському перекладах»).

Висновки. З початку 1930-х років, сталінський режим намагався відкрито регулювати літературне вираження, в тому числі не тільки що перекладати, але навіть методи перекладу. Багато нещодавно перекладених українською мовою творів мали бути знову перекладені (наприклад, роботи Леніна чи Гоголя). Ситуація особливо погіршилася після публікації звинувачень у тому, що «переклади націоналістичні». Крім того, публікації перекладних книг тепер друкувалися

без згадки імен перекладачів, деякі з них були заарештовані, заслани або страчені, а деякі іммігрували (наприклад, О. Бургхардт). Арешт перекладача міг стати причиною, чому переклад не був опублікований зовсім або перероблений на новий лад. Ніколи мова перекладу настільки не залежала від ідеологічних питань, як в СРСР за Сталіна (наприклад, українські переклади з польської мови у 1920-их роках є чисельними (склали 75 книг, навіть без журнальних публікацій), у той час як у другій половині 1930 років, у період напружених відносин між СРСР та Польщею, переклади з польської не друкуються взагалі). *Перспективу подальших досліджень* бачимо у змалюванні широкої картини видання перекладних творів із дослідженням ролі всіх, хто брав участь у підготовці перекладних видань.

Література

1. Кальниченко О.А. Українська перекладознавча думка 1920-х – початку 1930-х років / О.А.Кальниченко, Ю.Ю. Полякова. – Вінниця: Нова книга, 2011. – 504 с.
2. Коломієць Л.В. Український художній переклад та перекладачі 1920-30-х років / Л.В. Коломієць. – К.: Видавн.-поліграф. центр «Київський університет», 2013. – 559 с.
3. Коломієць Л.В. Опис перекладів 1920-30-х років / Л.В. Коломієць, М.Н. Москаленко // *Хист і глудз: теорія і практика перекладу*. – Харків: Акта, 2011. – С. 276–369.
4. Коптилов В. Пятьдесят лет украинского перевода (краткий исторический экскурс) / Виктор Коптилов, Григорий Кочур // *Григорій Кочур. Література та переклад. Т. 1*. – Київ: Смолоскип, 2008. – С. 127–141.
5. Кочур Г.П. Штрихи к портрету Максима Рильского / Григорий Кочур // *Мастерство перевода. 1970*. – М., 1972. – С. 7–28.
6. Шмігер Т. Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя / Т.Шмігер. – Київ : Смолоскип, 2009. – 342 с.
7. Buzelin H. Unexpected Allies: How Latour's Network Theory Could Complement Bourdieusian Analyses in Translation Studies / H. Buzelin // *The Translator*, 2005, # 2. – P. 193–218.
8. Chesterman A. Questions in the sociology of translation // *Translation Studies at the Interface of Disciplines / Edited Duarte, J.F., A. Assis Rosa, T. Seruya – John Benjamins*, 2006. – P. 9–27.
9. Gouanvic, Jean-Marc. A Bourdieusian Theory of Translation, or the Coincidence of Practical Instances: Field, 'Habitus', Capital and 'Illusio' // *The Translator*, , 2005, № 2. – P. 147–166.

10. Hermans, T. *The Production and Reproduction of Translation: System Theory and Historical Context* / Theo Hermans // *Translations: (Re)Shaping of Literature and Culture* / Saliha Parker (ed). – Istanbul: Bo azi i University Press, 2002. – P. 184. 11. Hermans, T. *The Conference of the Tongues* / Theo Hermans. – Manchester: St Jerome, 2007. 12. Lefevere A. *Translation Practice(s) and the Circulation of Cultural Capital. Some Aeneids in English* / A/ Lefevere // *Constructing Cultures. Essays on Literary Translation* / Susan Bassnett, Andre Lefevere (eds). – Clevedon : *Multilingual Matters*, 41–56. 13. Simeoni, D. *Between Sociology and History. Method in Context and in Practice* / Daniel Simeoni // *Constructing a sociology of translation* / M. Wolf and A. Fukari (eds.). – Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins: 2007. – P. 187–204. 14. Wolf, M. *Constructing a Sociology of Translation* // Michaela Wolf, Alexandra Fukari (eds). – Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 2007.

УДК 811.111'25

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ФОНОГРАФІЧНИХ СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У ПЕРЕКЛАДІ АНГЛОМОВНОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Буркун Т. А., Ребрій О. В. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Дослідження присвячене перекладацькому аналізу відтворення фонографічних стилістичних засобів лексичного рівня в англо-українському перекладі дитячої літератури.

Ключові слова: *безеквівалентна лексика, фонографічні стилістичні засоби, графон, переклад.*

Т. А. Буркун, А. В. Ребрій. *Особенности воспроизведения фонографических стилистических средств в переводе англоязычной детской литературы на украинский язык. Исследование посвящено переводческому анализу воспроизведения фонографических стилистических*

средств лексического уровня в англо-украинском переводе детской литературы.

Ключевые слова: *безэквивалентная лексика, фонографические стилистические средства, графон, перевод.*

T. A. Burkun, O. V. Rebriy. Specifics of Rendering Phonographical Stylistic Means in English-Ukrainian Translation of Literature for Children.
This research is dedicated to the translation analysis of rendering lexical phonographical stylistic means in the English-Ukrainian translation of children's literature.

Key words: *non-equivalent lexis, phonographic stylistic means, graphon, translation.*

Фонографічна стилізація є потужним стилістичним засобом, який використовується в англомовному художньому дискурсі. Особливої вагомості він набуває у творах для дітей, і тому приклади використання фонографічних стилізацій ми зустрічаємо у таких відомих та популярних письменників, як Чарльз Діккенс, Роалд Дал, Лемоні Снікет та інші. Водночас використання цього засобу нетипове для української мови, в якій набули поширення інші засоби характеристики персонажів, такі, наприклад, як просторіччя, діалектизми чи порушення граматичної норми.

Таким чином, особливості відтворення фонографічних стилістичних засобів у перекладі відносяться до найскладніших проблем перекладознавства. В наш час, враховуючи постійний розвиток англійської та української мов і взаємопроникнення національних культур та літератур, вирішення цього питання набуває все більшої **актуальності**.

Об'єктом дослідження в даній статті виступають фонографічні стилістичні засоби лексичного рівня, а **предметом** аналізу є особливості їх відтворення в англо-українському напрямку перекладу.

Мета дослідження полягає у визначенні стратегій перекладацького відтворення фонографічних стилістичних засобів.

Матеріалом дослідження виступили приклади фонографічних стилістичних засобів, відібрані методом суцільної виборки з творів Лемоні Снікета "A Series of Unfortunate Events" («Лихо та й годі»); "The Bad Beginning" («Поганий початок»); "The Reptile Room" («Зміїна зала»); "The Wide Window" («Величезне вікно»).

Методи дослідження зумовлені його метою і завданнями. До них, зокрема, належать такі: метод порівняльного аналізу текстів оригіналу та перекладу, жанрово-стилістичний аналіз, лексичний аналіз.

Мовленнєві аномалії неодноразово привертала увагу теоретиків перекладу в аспекті проблеми перекладності/неперекладності, яка належить не тільки до найдавніших, а й до найскладніших в історії перекладу. Поняття перекладності зазвичай визначається через поняття перекладацької еквівалентності, у зв'язку з чим вважається за необхідне розрізнити, з одного боку, перекладність на рівні того або іншого сегменту/елементу тексту, а з іншого – перекладність на рівні тексту в цілому. Л. С. Бархударов заявляє, що «еквівалентність перекладу забезпечується не на рівні окремих елементів тексту, а на рівні тексту, що перекладається, в цілому», тобто «існують неперекладні частковості, але немає текстів, які не можна було б перекласти» [1, с. 220]. Тому ідея перекладності отримала гору над песимістичною точкою зору як в теорії, так і у свідомості перекладачів. Але щойно вона стала панівною, відразу виявилось, що утвердження принципів можливої повноцінного перекладу ще не розв'язує різноманітних практичних питань. Практика якраз продовжувала свідчити, що далеко не все піддається перекладу і що чимало досягнень перекладачів є наслідком довготривалих і болісних пошуків і творчих осяянь. Проблема перекладності не лише не була знята з порядку денного, але значною мірою ускладнилася й загострилася.

Чисельні мовні та мовленнєві явища, які потрапляли у центр уваги перекладознавців у зв'язку з їхньою потенційною неперекладністю, отримали назву перекладацьких труднощів.

Найчастіше перекладацькі труднощі поділяються за рівневим критерієм на: 1) фонетичні / фонографічні та параграфічні; 2) морфологічні; 3) лексичні (пов'язані з приналежністю одиниці до певного класу / типу / категорії тощо лексичних одиниць); 4) лексико-семантичні (пов'язані з особливостями вживання лексичних одиниць у переносному сенсі / вторинною номінацією); 5) синтаксичні; 6) текстові.

Наша увага зосереджена на фонографічних стилізаціях, відомих під терміном «графон», який був уведений у сучасне мовознавство В. А. Кухаренко: «Графон – це фіксація індивідуальних вимовних особливостей мовця» [4, с. 17-18]. Дослідниця типологізує графон залежно від його прагматичного навантаження, підкреслюючи, що причини, які породжують графічно зафіксовані відхилення від вимовної норми, не схожі одна з одною. У своїй роботі ми поділяємо точку зору М. Н. Кулікової, яка виділяє три його різновиди: 1) особливості мовлення, зумовлені фізичним та емоційним станом і віковою несформованістю мовлення (дефекти мовлення, стан сп'яніння, стан афекту, дитяче мовлення); 2) особливості мовлення, зумовлені соціально-регіональною приналежністю (соціолекти,

просторіччя, регіональні діалекти); 3) особливості мовлення, зумовлені зіткненням двох мов (іноземний акцент) [3, с. 11].

Перший тип характеризується головним чином особливостями мовлення індивідуального характеру, другий – колективного, третій займає проміжне положення, маючи ознаки як колективних, так і індивідуальних відхилень від норми. Слід зазначити, що такий підхід відображає ще один важливий аспект фонографічних стилізацій – їхню роль у художній стилізації зазначених мовних явищ. Так, при зображенні мовлення, обумовленого фізичним та емоційним станом і віковою несформованістю мови, фонографічні засоби є провідними мовними маркерами. Значення фонографічних засобів знижується при зображенні іноземного акценту, оскільки при цьому активно використовуються лексичні і граматичні засоби. Ще меншим значення фонографічних засобів може бути при зображенні соціолектів і діалектів, хоча це не виключає можливості використання фонографічних засобів як головного маркера такого мовлення.

Теоретики перекладу та перекладачі багато уваги приділяли мовленнєвим аномаліям. Довгий час через низку обмежень як мовного, так і соціокультурного характеру перекладачам не вдавалося відтворювати деформовані одиниці мовлення паралельними засобами. Зокрема, мовні обмеження проявляються через варіативність вимови окремих звуків та їхніх сполучень і правил читання на рівні окремих мовних систем. Соціокультурні обмеження виявляються в тому, що фонографічні стилізації мовленнєвих аномалій персонажів художніх творів мають різні традиції в англійській та українській літературах. В українській літературі такі стилізації використовуються доволі рідко і в обмеженому функціональному діапазоні, тоді як «в англійській літературі зображуються системні ознаки фонетичних комплексів просторіччя, вироблена відповідна розвинена система фонографічних засобів його передачі», що «дає дослідникам можливість говорити про різні стратегії та навіть різні традиції його репрезентації в художніх текстах» [3, с. 56].

Таким чином, можна зробити висновок, що українська мова не має усталеної системи засобів фонографічної стилізації на відміну від англійської. Але ж неправомірно випускати важливі смислові деталі, які надають тексту певного культурного та психологічного колориту. Тому перекладачі змушені шукати шляхи вирішення цього складного завдання.

Однією із стратегій є лексична/лексико-графічна компенсація. Компенсація – це стратегія перекладу, за якої елементи сенсу, прагматичні значення, а також стилістичні нюанси, тотожна передача яких неможлива, а, отже, вони втрачаються при перекладі, переда-

ються в тексті перекладу елементами іншого порядку, причому не обов'язково в тому ж самому місці тексту, що і в оригіналі [6, с. 210]. Дуже довго ця стратегія переважала у вітчизняній теорії та практиці перекладу. Але, безумовно, така стратегія «знижує контрастність мовленнєвих характеристик та обумовлює значні стилістичні й прагматичні втрати при перекладі» [3, с. 6].

Альтернативною можна вважати стратегію, скеровану на відтворення фонографічних засобів мовленнєвої стилізації в мові оригіналу паралельними засобами мови перекладу. Можливість застосування такого підходу обґрунтовує Дж. Кетфорд: «Вибір у цільовій мові еквівалентного регіонального діалекту означає вибір діалекту, який в географічному сенсі належить «тій самій частині країни». При цьому географія розуміється ширше, ніж топографічні та просторові координати, в даному випадку йдеться скоріше про «людську географію», аніж просто про місце розташування [5, с. 170].

Можна стверджувати, що, сприймаючи проблему відтворення специфіки аномального мовлення у перекладі не як мовно-нормативну, а як функціонально-нормативну та психолінгвістичну, перекладач отримує додаткові можливості для її креативного вирішення через «функціональний аналог (нехай і доволі схематичний)» або створення «штучної мови в мові» [2, с. 261], яка може бути адекватно сприйнята реципієнтом, виконуючи в перекладі функцію характеристизації персонажа, подібну до першотвірної.

Частково під впливом світових тенденцій до вирішення проблеми графону у перекладі, а частково під впливом ставлення до перекладу як до культурологічного феномену, що, зокрема, передбачає відмову від однозначної орієнтації на асимілятивні стратегії, в українській перекладній літературі починають з'являтися зразки паралельного/аналогічного відтворення графону.

Ми розглянули цікаві приклади вимови персонажа на ім'я Сонечко з творів Л. Снікета *«A Series of Unfortunate Events»*. Так, український перекладач А. В. Онишко в своєму перекладі застосовує декілька перекладацьких стратегій.

Зокрема, він вдається до прийому відтворення певних деформованих одиниць тексту оригіналу в мові перекладу аналогічними засобами. Якщо в оригіналі був порушений правопис слова, але при цьому зміст залишався зрозумілим, перекладач так само спотворює слово таким чином, щоб можна було вгадати, що саме хотіла сказати дитина. Якщо автор намагається відтворити у тексті, як це слово могла б сказати англословна дитина, то перекладач, у свою чергу, передає той самий зміст, але таким чином, як це б зробила україномовна дитина.

Розглянемо деякі приклади:

«How do you do?» said Violet. «How do you do?» said Klaus. «Odo you!» said Sunny. «Fine, thank you,» said Mr. Poe, but he looked very sad. (Snicket, The Bad Beginning)

Як ся маєте? – гречно поцікавилася Вайлет. – Як ся маєте? – услід за старшою сестрою повторив Клаус. Я-ся-яете? – крикнула Сонечко. – Дякую, добре, – відповів містер По, але якось дуже сумовито. (Снікет, Поганий Початок, переклад А. Онишка, с. 13)

В інших випадках Л. Снікет передає мовлення дитини за допомогою довільних поєднань звуків, які не можна назвати словами. Перекладач бере ці поєднання звуків і замінює їх на інші, які є більш притаманними українській вимові. Це явище можна назвати дитячим белькітом. Через те що в тексті оригіналу використовується незрозуміла мова дітей, перекладач може відповідно перекласти це явище українською мовою, не порушуючи норми.

«Нух!» Sunny said, as she stopped crying. (Snicket, The Bad Beginning)

Тяк! – несподівано вигукнула Сонечко, припинивши плакати. (Снікет, Поганий Початок, переклад А. Онишка, с. 56)

В наступних прикладах А. Онишко застосовує інший прийом, який полягає в тому, що перекладач відтворює той самий звук, який хотів передати автор в тексті оригіналу. Тим самим перекладацький відповідник створюється на основі транскрипції.

«Tikko,» Sunny agreed, and followed her siblings into Violet's room. (Snicket, The Reptile Room)

Тікко, – на знак згоди мовила Сонечко й услід за старшими пішла до кімнати Вайлет. (Снікет, Зміїна Зала, переклад А. Онишка, с. 89)

Розглянемо інший приклад.

«There are too many grammatical mistakes in the bluh,» Klaus said. «Aunt Josephine loved grammar, and she'd never make that many mistakes unless she had a bluh reason. So that's what I've been doing bluh-counting up the grammatical mistakes.» (Snicket, The Wide Window)

В саписці забагато помилок, – пояснив Клаус. – Тимонька Зосефіна любила граматику і ніколи не зробила пли стільки помилок без потреби. Цим я і займаюсь – рахую помилки. (Снікет, Величне Вікно, переклад А. Онишка, с. 100)

Тут ми бачимо, що перекладач застосовує прийом компенсації. В оригіналі автор аби вказати на дефект, спричинений фізіологічним станом, декілька раз вживає звукосполучення “bluh”, а перекладач в одних випадках замінює його аналогічним «пли/пла», а в інших – додає фонографічні стилізації там, де їх немає в тексті оригіналу, щоб посилити той ефект, який автор хотів створити.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що сучасні українські перекладачі, усвідомлюючи важливість фонографічних стилізацій, як засобів характеристик персонажів у художніх творах для дітей, поступово відходять від їхнього ігнорування або заміни на просторіччя і все частіше вдаються до стратегії паралельного відтворення на основі оказіональних фонографічних стилізацій.

Перспективою подальшого дослідження є вивчення особливостей перекладацького відтворення параграфічних стилістичних засобів.

Література

1. Бархударов Л. С. *Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода)* / Л. С. Бархударов. — М. : Международные отношения, 1975. — 240 с.
2. Борисенко А. Л. «Нестандартный» язык: Проблемы художественного перевода / А. Л. Борисенко // *Ментальность. Коммуникация. Перевод : сб. статей памяти Федора Михайловича Березина (1931–2003)* / [РАН. ИНИОН. Центр гуманитар. науч.-информ. исслед. ; отд. Языкознания ; отв. ред. и сост. Раренко М. Б.] — М., 2008. — С. 250–266. — (Сер. «Теория и история языкознания»).
3. Куликова М. Н. *Фонографическая стилизация речи (на материале перевода англоязычной литературы на русский язык)* : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / М. Н. Куликова. — СПб., 2011. — 20 с.
4. Кухаренко В. А. *Интерпретация текста : учеб. пособие [для студентов пед. ин-тов по спец. № 2103 «Иностр. яз.»]* / В. А. Кухаренко. — [2-е изд., перераб.]. — М. : Просвещение, 1988. — 192 с.
5. Ребрій О. В. *Сучасні концепції творчості в перекладі : [монографія]* / О. В. Ребрій. — Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. — 376 с.
6. Федоров А. В. *Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы)* : учеб. пособие [для институтов и факультетов иностр. языков] / А. В. Федоров. — [5-е изд.]. — СПб. : Филологический факультет СПбГУ ; М. : ООО «Издательский Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. — 416 с.

УДК 81'255.2:6(477)"192/193"

ІСТОРІЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ В УКРАЇНІ У 1920-1930 РОКИ

Буряк О. Ю., Кальниченко О. А. (доцент)

Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»
(кафедра теорії та практики перекладу)

У статті розглядається становлення науково-технічного перекладу в Україні у 1920-1930 роки, історично-політичні події цього періоду та мовно-культурна ситуація, що вплинула на розвиток та становлення науково-технічного перекладу.

Ключові слова: науково-технічний переклад, систематизація та уніфікація термінологічної лексики, терміносистема, українізація.

Е. Ю. Буряк, А. А. Кальниченко. История научно-технического перевода в Украине в 1920-1930 года. В статье рассматривается становление научно-технического перевода в Украине в 1920-1930 годы, историко-политические события данного периода и культурно-языковая ситуация, которая повлияла на развитие и становление научно-технического перевода.

Ключевые слова: научно-технический перевод, систематизация и унификация терминологической лексики, терминосистема, украинизация.

E. Yu. Buriak, O. A. Kalnychenko. The History of Scientific and Technical Translation in Ukraine in the 1920-1930s. The article deals with the establishment of scientific and technical translation in Ukraine in the 1920-1930s, historical and political events of this period, and cultural and language situation which influenced on the development and set-up of scientific and technical translation.

Key words: scientific and technical translation, systemization and standardization of terminological vocabulary, term system, Ukrainization.

Об'єктом дослідження в цій статті є становлення та розвиток науково-технічного перекладу в Україні у 1920-1930 роки.

Актуальність дослідження – попри певні досягнення науково-технічний переклад українською мовою в Радянському Союзі був занедбаний, і фактично тільки з надбанням незалежності він почав активно розвиватися. У 1920-1930 роки було перекладено багато

праць, але вони були забуті – саме у цьому ми вбачаємо актуальність нашого дослідження.

Мета дослідження – осмислення історії розвитку українського науково-технічного перекладу як невід’ємного складника історії національної науки та культури.

Матеріал дослідження – бібліографія науково-технічних книжок та статей українською мовою, рецензії у періодичних виданнях, що виходили в Україні у 1920-1930 роках.

Останнім часом роздуми про переклад набули вагомості і тому в межах перекладознавства виникла нагальна потреба систематичного викладення історії перекладу з відповідними методами та теоретичними моделями [2]. Одним з важливих етапів становлення та розвитку науково-технічного перекладу в Україні є період 1920-1930 років, що пов’язаний, перш за все, із заснуванням у 1918 році Української академії наук, з поширенням української мови як національного засобу спілкування, з розширенням її суспільних функцій та з відновленням української державності. Майже після двохсотлітньої перерви українська мова стає мовою законодавства, адміністрації, армії, всіх сфер суспільного та політичного життя в Україні. У 1920-х роках у зв’язку з українізацією зростає кількість та якість перекладів. Питання перекладу з іноземних мов на українську мали значення як у літературному житті, так і у суспільному [1]. Переклад виконував декілька функцій: освітню, мовотворчу та ідеологічну [3]. Цей етап продовжувався до початку 1930-х років. З перших днів свого існування Українська академія наук ставить перед собою першочергове завдання: розвиток та впровадження української мови як національної в усі сфери життя, у тому числі наукову. У грудні 1918 року створюється відділ історично-філологічних наук при Академії наук України під керівництвом Д. І. Багалія. При відділі було утворено ряд комісій, зокрема таких, які мали займатися безпосередньо мовними питаннями, наприклад, комісія для складання словника української живої мови, правописно-термінологічна, яку очолював А. Ю. Кримський. Головним завданням для цих комісій було забезпечення функціонування української мови на державному рівні, забезпечення науки, освіти, культури в мовному аспекті. Зокрема, гостро поставало питання забезпечення науковою термінологією, яка мала відповідати потребам розвитку науки, для чого необхідно було систематизувати та уніфікувати вже існуючу термінологію та створити нову, яка могла б використовуватися в усіх сферах суспільного життя.

У 1921 році всі термінологічні комісії при відділі історично-філологічних наук Української академії наук було об’єднано та створено

Інститут української наукової мови при Українській академії наук, який мав перед собою завдання: розробляючи наукову термінологію для різних галузей української науки, що набувала в той час розвитку, спрямувати процес формування української термінологічної лексики та створити терміносистеми, необхідні для розвитку науки як такої. Співробітниками Інституту української наукової мови протягом 1923-1930 рр. було укладено та видано цілу низку термінологічних перекладних словників-проектів і серед них один загально-технічний, що мав на меті уніфікувати міжгалузеву термінологію.

Часи української державності викликали потребу у цілій низці практичних словників, особливо словників російсько-українських і українсько-російських, мовних довідників і правописних словників, наприклад таких як «Російсько-український словник» за редакцією А. Кримського (1924-1933 рр.), «Російсько-український технічний словник» В. Дубровського (1926 р.), «Словник технічної термінології з російським покажчиком» М. і Л. Дарморосів (1927 р.), «Словник будівельної термінології» С. Булди (1930 р.), «Радіословник українсько-російський» І. Шелудька (1932 р.), «Російсько-український словник» О. Ізюмова, «Німецько-російсько-український словник термінів з обсягу механіки» С. та О. Якубських (1928 рік) та інші. Було перекладено та опубліковано ряд праць науково-технічного характеру: «Історія боротьби віри з наукою» Друса Дрепера (переклад з 21-го англійського видання М. Павлика), «Електрика в селі і в робітничому селищі» А. І. Бухштоба (переклад В. Дем'янчука, 1924 р.), «Походження видів шляхом природного добору або збереження обраних рас у боротьбі за життя» Ч. Дарвіна (переклад В. М. Державіна, 1936 рік), П'єр Амп «Шампанське» (переклад І. Рубинського, 1928 р.), «Стислий курс соціальної гігієни» (переклад С.И. Каплуна, рік видання не вказано), Й. Г. Песталоцці «Вибрані педагогічні твори» (переклад з російського видання Учпедгізу, 1938 рік), Піаже Ж. «Мова і мислення дитини» (1932 рік) тощо.

Як свідчить «Покажчик з української мови» (матеріали до 1928 року) Л. Червінської і А. Дикого, виданий у Харкові 1929-1930 рр., за перші чотири пореволюційні роки з'явилося чотири медичні, чотири фізичні, стільки ж хімічних, два мовознавчі, три з природознавства й географії, вісім правничих та адміністративно-ділових, чотири технологічні, один військовий і один математичний словники [4]. Перед термінологами постало питання: заповнити лакуни, що закономірно у ній з'явилися; виробити принципи і методи творення абстрактної лексики чи її запозичення для відтворення не названих ще українською мовою понять науки, політики, державності тощо. Те, що мало відбуватися еволюційним історичним шляхом розвитку, як

це властиво для національних державних мов, вимагало серйозного втручання: за короткий час необхідно було заповнити прогалини. «Мова потребувала, – пише Ю. Шевельов, – стандартизації (нормалізації) й – до певної міри штучного – заповнення прогалин, – ситуація, типова для всіх мов у період, коли вони поширюють сферу вживання від побутової й літературної та мають задовольняти найрізноманітніші вимоги новочасного суспільства» [5].

Розвиток науково-технічного перекладу та створення власне української терміносистеми було грубо перервано звинуваченнями українських науковців у націоналізмі та народництві. Початком знищення досягнень українських вчених-лінгвістів стала брошура А. Хвилі «Знищити коріння українського націоналізму на мовному фронті» (1935 р.). Протягом 1933-1935 років вийшло 5 публікацій під гаслом «Проти націоналізму в термінології», де переліковувалися терміни, які підлягали вилученню з термінологічної лексики. Було заборонено вживати значну частину українських термінів з різних галузей науки, прийнятих у 1920-ті рр. Інститут української наукової мови було реорганізовано спочатку у відділ, потім у сектор новоствореного Інституту мовознавства. Термінологічна праця в Україні майже припинилася на двадцять років, але, незважаючи на це, протягом наступних трьох років відділ української наукової мови завершив та видав ще 10 словників.

Висновки: перед перекладачами в першому пореволюційному десятилітті постали складні задачі створення літературної мови. У зародковому стані перебувала українська публіцистика, не була належно опрацьована наукова термінологія, через відсутність лінгвістичних розробок лексичні багатства літературної мови не були нормалізовані та упорядковані. Український науково-технічний переклад був змушений розвиватись на теренах сусідніх держав, використовуючи, таким чином, чужу термінологічну лексику, котра стала настільки «своєю», що в наш час проблематика розробки, систематизації, уніфікації та впровадження власної науково-технічної термінології залишається і надалі гострим мовним питанням.

Література

1. Белецкий А. Переводная литература на Украине / А. Белецкий // *Красное слово*. – 1929. – № 2. – С. 87–89.
2. Кальниченко О. А. *Історія перекладу: предмет, проблеми та сучасний стан* / О. А. Кальниченко, В. О. Подміногін // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. – 2003. – № 611. – С. 10–14.
3. Старинкевич Е. И. *Проблемы и достижения в ис-*

кустве перевода (К итогам украинской переводной литературы за 1929-30 гг.) / Е. И. Старинкевич // Красное слово. – 1930. – Кн. 3. – С. 111–118. 4. Червинська Л. І. Покажчик з української мови / Л. І. Червинська, А. Г. Дикий. – Х. – 1929. – 290 с. 5. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941): Стан і статус / Ю. Шевельов. – Чернівці : Рута, 1998. – 208 с.

УДК 81'25

УДК 811.111'255:001.4

**«ПАТРОНАЖ», «ПОСЕРЕДНИКИ» ТА «ВЛАДА»
ЯК СКЛАДОВІ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ
«АГЕНТИ ПЕРЕКЛАДУ» В ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ**

Власенко О. В., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Стаття містить дослідження предметного компонента фахової компетентності майбутніх перекладачів у галузі перекладознавства на матеріалі категорії «агенти перекладу» в межах полісистемної теорії перекладу та системно-емпіричного підходу до літератури. Складено концептуальну схему деяких понять у полісистемній теорії перекладу та проаналізовано співвідношення складових елементів категорії «агенти перекладу».

Ключові слова: *фахова компетентність майбутніх перекладачів (ФКП), предметний компонент ФКП, полісистемна теорія перекладу, концептуальна схема, категорія «агенти перекладу».*

А. В. Власенко, Л. Н. Черноватый. *«Патронаж», «посредники» и «власть» как компоненты содержания понятия «агенты перевода» в переводоведении. Статья содержит исследование предметного компонента профессиональной компетентности будущих переводчиков в области переводоведения на материале категории «агенты перевода» в рамках полисистемной теории перевода и системно-эмпирического подхода к литературе. Составлена концептуальная схема некоторых понятий в полисистемной теории перевода и проанализировано соотношение составляющих элементов категории «агенты перевода».*

Ключевые слова: *професійна компетентність майбутніх перекладачів (ПКБП), предметний компонент ПКБП, полісистемна теорія перекладу, концептуальна схема, категорія «агенти перекладу».*

O. V. Vlasenko, L. M. Chernovaty. Patronage, Mediators and Power as the Components of the Agents of Translation Concept in Translation Studies. *The article deals with the research into the background knowledge related to the 'Agents of Translation' concept within the framework of the Polysystem Theory of Translation and the Systemic and Empirical Approach to Literature. The authors suggest a conceptual scheme of some of the Polysystem Theory components and the correlation of the 'Agents of Translation' category components.*

Key words: *future translators' professional competence (TPC), TPC background knowledge component, Polysystem Theory of Translation, conceptual scheme, 'Agents of Translation' category.*

Фахова компетентність перекладача (ФКП) включає певну кількість компонентів, кількість яких варіюється у різних авторів (див. огляд в [2]), однак предметний (галузевий) та термінологічний компоненти входять до переважної більшості моделей ФПК. Перший із них містить знання, що стосуються поняттєвої системи відповідної галузі (наприклад, економіка, юриспруденція тощо), а другий – вимагає володіння термінами, що позначають компоненти згаданої системи. Як свідчать дослідження [2], відсутність предметних знань вкрай негативно впливає на якість перекладу, аж до неможливості його здійснення взагалі, а незнання відповідної термінології лише поглиблює згадані труднощі. Таким чином, розвиток предметного (галузевого) та термінологічного компонентів ФКП має бути обов'язковою складовою змісту навчання майбутніх перекладачів. Однак конкретне наповнення згаданого змісту потребує спеціальних досліджень, зокрема, стосовно концептуального складу відповідної галузі та її термінологічного апарату. Подібних праць на нинішньому етапі розвитку методики викладання перекладу помітно не вистачає, що й спричинює актуальність цієї проблеми.

Виходячи з цієї тези, ми поставили за мету вивчити дану проблему на матеріалі перекладознавства, яке є досить складною сферою, враховуючи неповну відповідність його моделей у різних країнах, зокрема, якщо порівнювати українську (що переважно ґрунтується на принципах, розроблених ще в межах радянського перекладознавства) та західну теорії перекладу. Для адекватного розуміння текстів у цій галузі перекладач повинен чітко осмислювати розбіжності згаданих моделей, аби вірно передати відповідну термінологію в тексті перекладу.

Досягнення згаданої мети потребувало вирішення ряду завдань, зокрема, вибору конкретного аспекту перекладознавства як сфери розвідки, аналізу його поняттєвого складу та міжпоняттєвих зв'язків, визначення термінологічних одиниць для позначення згаданих понять та підходів до їх перекладу українською мовою. Зважаючи на природні обмеження обсягу статті, в даній роботі ми розглянемо лише предметний (концептуальний) аспект проблеми, відклавши термінологічні питання до наступної публікації.

Сферою нашого дослідження було обране поняття «агентів перекладу», концепту, що відносно недавно з'явився у західному перекладознавстві і потребує засвоєння майбутніми перекладачами як з точки зору його змісту, так і в термінологічному аспекті. Матеріалом розвідки послужила англomовна монографія оглядового характеру [3], в якій автори здійснили спробу максимально глибоко дослідити питання, що розглядається.

Агенти перекладу розглядаються як особи або організації, що займають посередницьку позицію між перекладачем та адресатом перекладу. З іншого боку, й самі перекладачі є посередниками між авторами тексту оригіналу та адресатами тексту перекладу. Як випливає з нашого аналізу відповідної англomовної літератури [3; 4], в межах категорії «агенти перекладу» розрізняються їх типи, що можуть розподілятися за певними групами, які стисло розглядаються далі.

Першими трьома складовими категорії, що розглядається, є поняття «патронаж», «посередники» та «влада», показані на рис. 1.

Як зазначають дослідники [3], патронаж може стосуватися агентів, які беруть участь у діях, спрямованих на пробудження національної свідомості, що спостерігається у випадку з лідерами, художниками та установами, які працюють у багатомовному (чи, принаймні, двомовному) середовищі, а також культур національних меншин, що позбавлені писемної мови. У цих випадках агенти намагаються сприяти розвитку національних мов та літератур з метою забезпечення національної єдності, усвідомленню культурної ідентичності, а також визнання у глобальному літературному просторі. Чимало таких культур національних меншин зуміли протистояти наступу домінуючих світових мов шляхом перекладу творів на власній мові згаданими мовами, які вони підривають інноваційними мовними засобами, аби закріпити власну ідентичність у глобальному світі.

У процесі продукування витворів культури патронаж наголошує на ролі патронів, до яких можуть відноситися релігійні групи, політичні партії, соціальні класи, королівські (царські тощо) двори, видавці і засоби масової інформації.

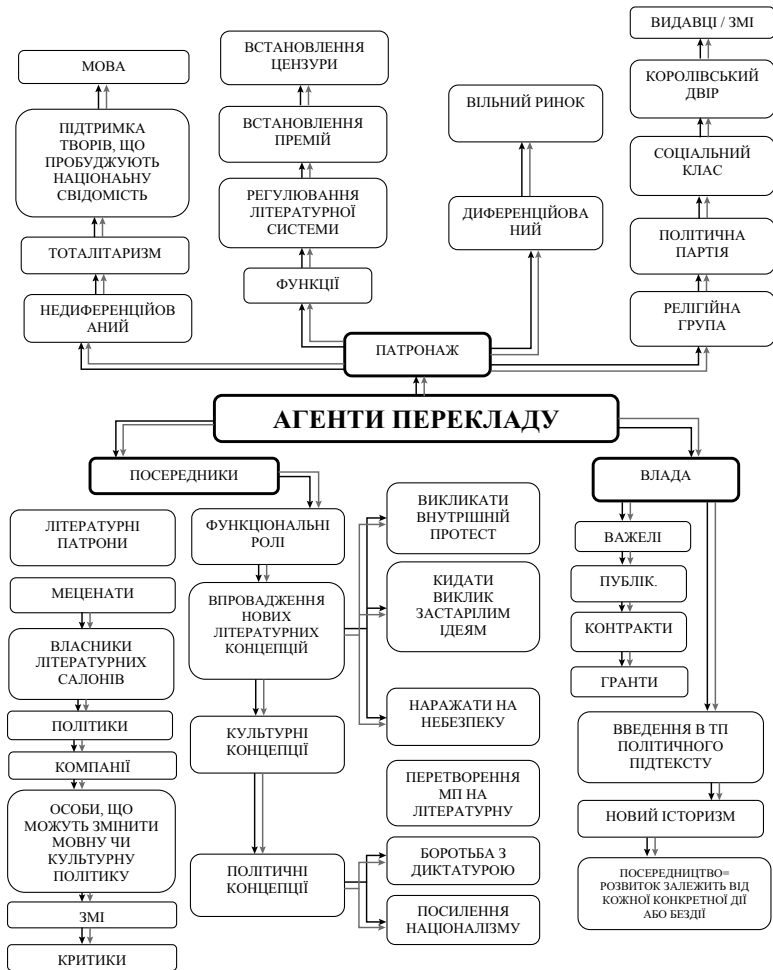

Рис. 1. Фрагмент 1 (патронаж, посередники та влада) поняттєвої схеми «Агенти перекладу» за аналізом праць [3; 4]

Цікавий приклад функціонування видавців у ролі агента зміни літературних смаків наводиться відповідними авторами [3], що розглядають діяльність видавництва «Гайнеман» (*Heinemann Education Books*), яке, серед інших, займається глобальним просуванням і поширенням африканської літератури, як в оригіналі, так і в перекладах. Ще наприкінці 19-го століття «Гайнеман» намагалося дати шанс

бути почутими світовим письменникам, публікуючи твори як британських, так і деяких неангломовних представників європейської літератури в англомовних перекладах.

Як зазначають згадані автори [3], наприкінці 1950-х – на початку 1960-х нові незалежні африканські держави, чії освітні системи ґрунтувалися на європейських моделях, намагалися замінити європейську літературу – в деяких творах якої африканці зображувалися негативно – літературою про африканців, написаною африканцями. «Гайнеман» побачив перспективу і створив знамениту «Серію африканських письменників», якій належить головна заслуга у виведенні африканської літератури на світову арену.

Аналізуючи подальший розвиток подій, зазначені дослідники [3] переконливо показують, як публікуючи історії, що були написані африканцями про африканців та їх минуле, видавництво «Гайнеман» перетворилося на справжній авангард руху за репрезентацію африканської ідентичності в сучасному світі. «Серія африканських письменників» стала посередником для африканців, бо різноманітні твори (включаючи й переклади), написані африканцями, що розповідають власні історії як для африканців так і неафриканців, стали доступними для світової спільноти. Те, що розпочалося як надання можливості реалізації свободи слова для боротьби із колоніальним пануванням, перетворилося на засіб протистояння постколоніальному гнобленню, та на один з головних сучасних рупорів для засудження неокolonіалізму і деспотичних режимів у самих постколоніальних країнах.

Таким чином, узагальнюють дослідники [3], намагаючись дотримуватися власних інноваційних завдань та зберігаючи вірність тезі надання голосу письменникам, «Гайнеман» заснувало спільні підприємства з африканськими видавництвами, аби надати місцевим видавцям з обмеженим статком доступ на світовий ринок. Посередництво та патронаж «Гайнемана» у справі поширення та популяризації африканської літератури як в оригіналі, так і в перекладі, не має прецедентів на континенті, який, враховуючи його слаборозвинену економіку, часто покладається у питаннях публікації на європейських чи американських посередників.

Загалом головні функції патронів полягають у регулюванні літературної системи, встановленні цензури та літературних премій і впливі на визначення змісту освітньої системи.

Недиференційований патронаж існує в тоталітарних системах, які зазвичай регулюють згадану систему за допомогою механізму цензури. В умовах цього типу патронажу привілейований письмен-

ник (чи перекладач) має статус придворного або наближеного до правителя чи політичних лідерів у однопартійній державі, його твори (переклади) користуються відповідною фінансовою підтримкою, а сам він є певною мірою захишеним від будь-яких репресій.

Диференційований патронаж виникає в умовах вільного ринку. Патронаж може бути одним із виявів влади, а може стати й інструментом політичної конкуренції. Наприклад, в умовах боротьби за визволення від колоніального поневолення опозиційні колонізаторам політичні партії можуть підтримувати здійснення перекладів відповідних іншомовних творів та їх публікацію, якщо такі твори сприяють пробудженню національної свідомості, розвивають національну мову та культуру тощо. У деяких випадках спостерігаються спроби підриву панівної ролі мови колонізаторів шляхом креолізації останньої й публікації відповідних творів, написаних такою мовою (докладніше див. приклад з креолізацією французької мови через переклад як засіб протистояння французькій політиці асиміляції населення карибського острова Мартиніки в [3]).

До іншої групи агентів перекладу належать так звані посередники (див. рис. 1), зокрема, літературні меценати, власники літературних салонів, політики, компанії, а також особи, що намагаються змінити мовну та культурну політику. До згаданої категорії можуть також належати журнали, газети чи установи. Як зазначається у деяких дослідженнях [3], нерідко вони можуть об'єднувати дві чи більше із згаданих ролей. Часто вони є особами, що присвячують чимало енергії і навіть власне життя іноземній літературі, творчості окремого автора чи літературній школі, перекладам, написанню статей, навчанню та поширенню знань і культури.

Усі згадані види агентів виконують певні функціональні ролі з конкретною метою і, залежно від політичної ситуації, можуть навіть наражатися на суттєву небезпеку (наприклад, відповідно до наявних джерел [3], у деяких країнах траплялися вбивства перекладачів та видавців, залучених до публікації відомого твору Салмана Рушді). Роль запровадження через переклад певних політичних концепцій може мати на меті боротьбу з політичною чи національною диктатурою, посилення почуття націоналізму у поневолених народів тощо.

Мета посередництва може бути й ближчою до чисто літературних мотивів. Зокрема, посередники можуть намагатися через заохочення перекладу відповідних творів кинути виклик застарілим літературним принципам, період перебування яких у центрі відповідної літературної підсистеми вже перевищив допустимі норми і перешкоджає її подальшому розвитку. Вони можуть розглядати публікацію відповідних перекладів як засіб, аби викликати внутрішній

протест проти застарілих догм у критичної маси споживачів творів національної літератури.

Іншою рушійною силою стимулювання перекладів відповідних праць іншомовної літератури можуть бути культурні цілі, наприклад, намагання перетворення мови перекладу на літературну, що, зокрема спостерігається у постколоніальний період, під час виходу другорядної в умовах колоніального розвитку мови поневолених з тіні мови колонізаторів та її літературної системи.

Ще однією складовою категорії «агенти перекладу» є «влада» (див. рис.1), яка безумовно впливає на суттєву частку перекладів, що здійснюються у тій чи іншій країні аж до заборони певних перекладів взагалі. Зокрема, Олександр Білецький (детальніше див. [1]) пояснює протидію здійсненню перекладів українською мовою (наводиться цікавий приклад заборони перекладу пушкінської «Казки про золоту рибку» у 1905 році з посиланням на відповідний указ 1876 (!) року) тим, що, на думку влади, «допустить создание особой простонародной литературы на украинском наречии — значит положит прочное основание к развитию убеждения в возможности осуществит в будущем, хотя, может быть, и весьма отдаленном, отчуждение Украины от России».

Вплив влади може здійснюватися як на етапі відбору текстів для перекладу, так і при виборі перекладачів та визначення стратегій перекладу загалом. Влада має потужні важелі впливу, особливо у тоталітарних країнах, у вигляді забезпечення можливості публікації взагалі, визначення її тиражу і, відповідно, розміру винагороди. Влада також може впливати на відбір перекладачів для укладення тих контрактів, які знаходяться в межах її повноважень, а такі межі можуть бути достатньо широкими. Нарешті влада типово запроваджує систему премій, за рахунок яких вона стимулює потрібну їй групу перекладачів, аби вони залишалися вірними встановленим нею принципам перекладу. Зокрема, в період із середини 1930-х до середини 1950-х років діяв встановлений владою принцип, за яким переклади українською мовою зарубіжних авторів здійснювалися переважно через мову-посередник (російську), оскільки це суттєво спрощувало роботу цензорів, які повинні були тільки проконтролювати російськомовний варіант й не мали проблем із розумінням тексту-посередника.

Серед згаданих принципів нерідко спостерігається введення потрібного владі політичного підтексту до тексту перекладу для забезпечення відповідного впливу на цільову аудиторію. Такий підхід здійснювався в межах теорії «нового історизму» (термін запропонований Грінблаттом [5, с.164]).

Як зазначає автор цієї концепції [5], новий історизм уникає використання терміну «людина»; він зосереджується не на абстрактних загальних поняттях, а на конкретних випадкових ситуаціях, на особах, поведінка яких ґрунтується на правилах та конфліктах, що породжуються даною культурою. І ці особистості, обумовлені очікуваннями їх класу, гендерної приналежності, релігії, раси та національної ідентичності, постійно спричинюють зміни ходу історії. Насправді, зазначає автор [5], якщо у новому баченні історії й закладена ідея неминучості, то вона полягає у центральному місці поняття посередництва, оскільки навіть бездіяльність або екстремальна маргінальність розглядаються як чинники, що мають значення і таким чином виражають намір. Будь-яка форма поведінки, в межах цієї теорії, є стратегією: братися до зброї або рятуватися втечею є суттєвими соціальними стратегіями, але не менш суттєвими є також стратегії пасивності, обмеження лише особистими справами, ігнорування зовнішніх подій.

В межах згаданої концепції вважається, що посередництва буквально неможливо уникнути, оскільки воно є підґрунтям історичного розвитку загалом. Припускається [5], що посередницький чинник на індивідуальному рівні залучений до мережі колективної соціальної енергії, а вчинки індивідів часто спричинюють результати, протилежні задуманим. Акт незгоди може легітимізувати ширший процес, а дії, спрямовані на стабілізацію ситуації, можуть на практиці виявитися неусвідомленою підривною діяльністю. Політичні угоди та союзи також можуть піддаватися швидкоплинним трансформаціям – дія, що здавалася прогресивною на певному етапі, може сприйматися як реакційна вже на наступному [5, с.164].

Виходячи з аналізу, викладеного вище, можна зробити висновок щодо доцільності включення згаданих понять до змісту навчання майбутніх перекладачів, зокрема, до таких дисциплін як «Теорія перекладу» та «Історія перекладу» для забезпечення наявності відповідних концептів у предметному компоненті ФКП. Перелічені поняття, що не вичерпують усіх компонентів концептуальної системи «агенти перекладу», мають ще й термінологічний аспект, який є перспективою нашого подальшого дослідження.

Література

1. Кальниченко О.А., Полякова Ю.Ю. Українська перекладознавча думка 1920-х – початку 1930-х років: хрестоматія вибраних праць з перекладознавства до курсу «Історія перекладу» для студентів, що навчаються за спеціальністю «Переклад» / Укладачі:

- Л. Черноватий, В. Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2011. – 504 с. 2. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю “Переклад” / Леонід Черноватий. – Вінниця : Нова Книга, 2013. – 376 с. 3. *Agents of translation* / [edited by John Milton, Paul Bandia]. – NY–Amsterdam : John Benjamins, 2009. – 337 p. 4. Evan-Zohar I. *Polysystem theory* / Itamar Evan-Zohar // *Poetics Today, Special Issue: Literature, Interpretation, Communication*. – 1979. – vol. 1. – N 1-2. – P. 287-310. 15 Greenblatt S. *Resonance and wonder* / Stephen Greenblatt // *Learning to Curse: Essays in Early Modern Culture*. – New York, London : Routledge, 1990. – P. 216-246.

УДК 81'255.4:94(477)

ІСТОРІЯ ПЕРЕКЛАДУ В УКРАЇНІ У 1932-1956 РОКАХ (переклад у тоталітарному суспільстві)

Вовк Ю. С., Кальниченко О. А. (доцент)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

У статті представлено результати магістерського дослідження, в якому розкриваються особливості перекладу в Україні за часів більшовицького режиму, зміни у методах і стратегіях здійснення перекладу зумовлені історико-політичними подіями у країні, перехід від політики українізації до русифікації, а також порівнюються принципи відбору текстів для перекладу та його виконання у різних країнах за тоталітаризму.

Ключові слова: переклад, тоталітаризм, метод, стратегія, русифікація.

Ю. С. Вовк, А. А. Кальниченко. История перевода в Украине в 1932-1956 годах (перевод в тоталитарном обществе). В статье представлены результаты магистерского исследования, в котором рассматриваются особенности перевода в Украине во времена большевистского режима, изменения в методах и стратегиях осуществления перевода, обусловленные историко-политическими событиями в стране, переход от политики украинизации к русификации, а также сравнивают-

ся принципы отбора текстов для перевода и его выполнения в разных странах в условиях тоталитаризма.

Ключевые слова: перевод, тоталитаризм, метод, стратегия, русификация.

J. S. Vovk, O. A. Kalnychenko. History of Translation in Ukraine in 1932-1956 (Translation in Totalitarian Society). *The article presents the results of the MA thesis which investigates the peculiarities of translation in Ukraine under totalitarianism, the changes in methods and strategies of translation conditioned by historical and political events in the country, the shift from the policy of ukrainization to the one of russianization, and in which the principles of choosing texts for translation and its performance in different countries under totalitarianism are compared.*

Key words: translation, totalitarianism, method, strategy, russianization.

Робота присвячена дослідженню перекладу іншомовної літератури в Україні за часів сталінщини. **Актуальність** представленої роботи зумовлено необхідністю дослідження українського перекладу середини ХХ сторіччя з урахуванням важливих історико-соціальних чинників і подій, що належать до розгляненого періоду. **Мета** роботи полягає у визначенні особливостей перекладу українською мовою зарубіжних творів в умовах тоталітарного режиму за часів сталінщини. **Завданням** є визначити історико-соціальні чинники, що впливали на перекладацьку діяльність в Україні у період 1932 – 1956 років; визначити особливості періоду розвитку українського перекладу, що розглядається; встановити особливості процесу відбору текстів для перекладу; розглянути методи перекладу порівняно з попереднім періодом 1920-х років. **Об'єктом** дослідження цієї роботи став український переклад зарубіжних творів з 1932 по 1956 рік. **Предметом** виступають принципи відбору текстів для перекладу та методи і стратегії перекладу, що застосовувалися у зазначений період в умовах сталінського режиму. **Матеріалом** слугували публікації з історії українського перекладу ХХ сторіччя, бібліографія зарубіжних творів, перекладених і виданих українською мовою у зазначений період, два українські переклади роману Джека Лондона «Залізна п'ята» (з англійської мови переклав Володимир Троцина (1928 рік), перевидано у 1933 р. в обробці З. Барської та переклад цього ж роману з російської мови (друге видання 1959 року, без вказання імені перекладача)) і два українські переклади роману Етель Ліліан Войнич *The Gadfly* з англійської мови: «Гедзь» (1929, пер. Марії Лисиченко) та «Овід» (1935, пер. Марії Рябової).

Переклад необхідно досліджувати з урахуванням історичної, політичної та культурної ситуації у країні, перекладацька традиція якої досліджується.

Однією з основних проблем створення історії перекладу, як і будь-якої іншої спеціальної історії, є проблема структурування подій минулого, що дозволяє зробити періодизація, а історичний характер перекладу перш за все помітний у послідовності зміни різних методів перекладу у межах єдиної культури та у зміні принципів відбору (та не відбору) текстів для перекладу [8].

Періодизацію українського перекладацтва здійснив, Г. Кочур, виділивши такі етапи його розвитку: 1) перші 15 пореволюційних років (з 1918 по 1933 р.) – період великого піднесення й активізації перекладацької діяльності, видання вперше багатотомних зібрань творів перекладних авторів та розвитку теорії перекладу; 2) 7–8 років перед війною та перші повоєнні роки (період по 1953–1954 рр.) – період спаду перекладацької активності та нерідко перекладу з мови-посередника, хоча при цьому ним і називаються здобутки (Ю. Корещкий та хрестоматія О. Білецького); 3) період активізації перекладацької діяльності та поява перекладів надзвичайно високого рівня («Декамерон» М. Лукаша та «Одіссея» Бориса Тена), а також поживлення критичної думки довколо питань перекладу після 1955 року.

Важливу роль у процесі відбору текстів для перекладу як у тоталітарних державах взагалі, так і зокрема в Україні, зіграла наявність недиференційованого патронажу цієї діяльності, бо диференційований патронаж зникає з ліквідацією на 1930 рік усіх приватних та кооперативних видавництв. Окрім цього змінювалися і стратегії та методи власне перекладу – можна прослідити перехід від стратегії одомашнення (1920-х роки) до очуження (1930-і – середина 1950-х), що відобразилося у численних змінах фонетичного, стилістичного, лексичного та синтаксичного характеру.

Дослідження методів перекладу і порівняння текстів перекладів 1920-х з перекладами 1930-50-х, які були проведені Ф. Гофенедером (на базі українських перекладів праці «Матеріалізм та емпіріокритицизм» Володимира Леніна [1]) та нами (на базі українських перекладів роману *The Gadfly* Етель Ліліан Войніч та роману *The Iron Heel* Джека Лондона), доводять доцільність позначення Кочуром початку 1930-х років точкою відліку для нового періоду: вони надали яскраві приклади переходу від суто українського перекладу до русифікованого та буквалістичного.

Ставлення тоталітарних режимів до перекладеної літератури здебільшого зводилося до одного головного принципу: процес відбору текстів та методів їхнього перекладу мав контролюватися владою.

В усіх країнах, обраних нами для порівняння, перекладені твори вважалися загрозою, проте становище перекладу відрізнялося в залежності від країни.

Фашистська Італія не мала централізованого органу контролю відбору, перекладу та розповсюдження зарубіжної літератури у країні, і рішення щодо вилучення певних творів часто приймалися вже після опублікування книги на італійському ринку. Тому італійські перекладачі та видавці були вимушені вдаватися до самоцензури, самостійно вирішуючи, які саме твори були б прийнятними для фашистського режиму і відповідали б ідеям, що пропагувалися в Італії на той час [5].

У нацистській Німеччині партійний контроль книжкового ринку був на значно вищому рівні. Режим мав чітке уявлення про те, якою мала бути література, що розповсюджувалася серед німецьких читачів, і успішно застосовував свою політику у цій галузі. Хоча закордонні твори у нацистській Німеччині широко публікувалися, їх було старанно відібрано згідно з вимогами нацистської партії: до країни допускалися лише ті твори, які належним для Німеччини чином висвітлювали інші народи і пропагували серед читачів пронацистські ідеї [6].

Положення у НДР було подібним: класичні твори тлумачилися по-новому, пропагуючи серед читачів необхідну «правду», і перекладачі не гидували внесенням змін до оригінального змісту творів, з якими вони працювали, аби підігнати їх до вимог, поставлених державою [7].

Положення в Естонії у період 1945–1955 років було особливо схожим на ситуацію в Україні, тому що на книжковому ринку домінував переклад російських книжок, у той час, як естонські і зарубіжні автори просто заборонялися. Ті ж переклади, що створювалися з російської мови естонською, часто доручалися непрофесійним перекладачам, що призвело естонську перекладну літературу до стану занепаду [4].

Розгляд цих тоталітарних режимів відсилає нас до тези Лефевра про диференційований патронаж літературних систем [3]. За винятком Італії, у якій здебільшого панувала самоцензура, у нацистській Німеччині, НДР та у Радянській Естонії за часів сталінщини були присутні безпосередні нагляд та втручання з боку керівної партії у перекладацьку діяльність через видавництва. Цей контроль диктує чіткі вимоги до продукції, що випускається у країні, інспектуючи діяльність як державних, так і приватних (у випадку з Німеччиною 1930-х років) видавництв.

У 1920-х роках в Україні розгорнулася активна проукраїнська діяльність. Така політика українізації була застосована більшовистською партією, аби затвердити свою владу в радянській Укра-

їні. Процес українізації охопив усі сфери суспільно-політичного та культурного життя. Проте із початком 1930-х років партійна діяльність націлилася на проведення уніфікації та ідеологізації культурного життя в СРСР. Жорсткі умови змінилися лише після смерті Сталіна і з початком «відлиги».

1920-ті роки відрізнялися різноманітністю перекладів іноземних авторів українською мовою та високою якістю перекладів на кінець цього періоду. Існувало багато приватних та кооперативних видавництв, які плідно працювали із перекладеною літературою, видавалися окремі твори та багатотомні видання (Джека Лондона, Емілі Золя, Миколи Гоголя та інших). Однак на початку 1930-х років усі недержавні видавництва було ліквідовано, і з цього часу перекладацька діяльність повністю контролювалася режимом. Відтепер перекладалися лише окремі книжки, схвалені більшовистською партією, яка диктувала певну ієрархію у відборі текстів: здебільшого перекладалися російська класика та сучасна література соціалістичного реалізму, твори народів СРСР, література дружніх країн соціалістичного табору, твори так званих прогресивних авторів капіталістичних країн (членів місцевих компартій, таких як Андерсен-Нексе, Андре Стіль, Луї Арагон, та тих письменників, котрі побували в СРСР і схвально відгукалися про суспільний лад в ній, на кшталт Бернарда Шоу, Анрі Барбюса чи Герберта Веллса) та колоніальних країн, деякі зарубіжні класичні твори.

Переклади українською адаптувалися на догоду режимові, а переклади іншомовних творів українські перекладачі нерідко здійснювали не з оригіналу, а з російських перекладів, що погіршувало якість та достовірність українських текстів.

Таким чином перекладацька діяльність в Україні не мала можливості розвиватися природним шляхом, потрапивши під цілковитий контроль партії, яка, як і в інших тоталітарних режимах, стала недиференційованим покровителем літературної системи в СРСР і в Україні зокрема.

Висновки. Перекладацька діяльність в Україні зазнала значного впливу русифікації в усіх галузях: від принципів відбору текстів для перекладу до власне методів перекладу текстів. Більшовистська партія взяла перекладацьку діяльність в Україні під цілковитий контроль, майже ізолювавши українських читачів від решти літературного світу.

Перспективи полягають у випрацюванні методики дослідження історії перекладу, у визначенні і порівнянні особливостей різних перекладацьких методів та стратегій в історично-суспільному контексті.

Література

1. Гофенедер Ф. Радянська мовна політика в Україні. Переклади творів Леніна українською 1930-х та 1950-х рр.

- /Ф. Гофенедер. – К. : «Дивослово», 2010. – №4. – С. 37-47. 2. Кочур Г. П. Здобутки і перспективи / Г. П. Кочур // *Всесвіт*. – 1968. – №1. – С. 92–97. 3. Lefevere A. *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame* / A. Lefevere // London : Routledge, 1992. 4. Monticelli D. 'Totalitarian Translation' as a Means of Forced Cultural Change: The Case of Postwar Soviet Estonia / D. Monticelli // *Between Cultures and Texts : Itineraries in Translation History* / Antoine Chalvin, Anne Lange, Daniele Monticelli (eds.). – Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien : Peter Lang, 2011. – P. 187–200. 5. Rundle C. *Translation in Fascist Italy : "The Invasions of Translations"* / C. Rundle // *Translation Under Fascism* / Christopher Rundle and Kate Sturge (eds). – Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010. – P. 15–50. 6. Sturge K. "Flight from the Programme of National Socialism"? *Translation in Nazi Germany* / K. Sturge // *Translation under Fascism* / Christopher Rundle and Kate Sturge (eds). – New York, Palgrave MacMillan, 2010. – P. 51–83. 7. Thomson-Wohlgemuth G. *Translation under State Control: Books for Young People in the German Democratic Republic* / G. Thomson-Wohlgemuth. – Routledge, 2009. – P. 276. 8. Venuti L. *Translation, History, Narrative* / Lawrence Venuti // *Meta*. – 2005. – №3. – P. 800–816.

УДК 81'25

ПОДОЛАННЯ ТРУДНОЩІВ ПЕРЕКЛАДУ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ МОВОТВОРЧОСТІ

Гольберт М. З., Ребрій О. В. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Стаття присвячена дослідженню проблематики творчості у перекладі. Творчість розглядається як складний процесуально-результативний феномен, що відповідає дуальному розумінню перекладу. Встановлено мовоцентричне розуміння перекладацької творчості як подолання перекладацьких труднощів, що на лексичному рівні втілюються у безеквівалентну лексику.

Ключові слова: *творчість, мовотворчість, перекладацькі труднощі, безеквівалентна лексика, індивідуально-авторські окупації.*

М. З. Гольберг, А. В. Ребрый. Преодоление переводческих трудностей как реализация переводческого языкового творчества. *Статья посвящена исследованию проблематики творчества в переводе. Творчество рассматривается как сложный процессуально-результативный феномен, что соответствует дуальному пониманию перевода. Установлено языковое понимание переводческого творчества как преодоления переводческих трудностей, которые на лексическом уровне воплощены в безэквивалентной лексике.*

Ключевые слова: *творчество, языковое творчество, переводческие трудности, безэквивалентная лексика, индивидуально-авторские окказионализмы.*

M. Z. Golbert, O. V. Rebriy. Overcoming Translation Difficulties as Realizing Translator's Creativity. *The article deals with the problem of creativity in translation. Creativity is viewed as a complex phenomenon in which process is interwoven with its result. Such approach corresponds to the dual understanding of translation itself. Linguocentric view on translator's creativity allows to see it as the process of overcoming translation difficulties, which on the lexical level take a form of non-equivalent lexis.*

Key words: *creativity, lingual creativity, translation difficulties, non-equivalent lexis, nonce words.*

Можна зі впевненістю стверджувати, що перекладацька творчість як об'єкт зацікавленості перекладознавців має довгу і складну історію, сутність якої можна виразити наступним чином: про неї всі говорять, але ніхто достеменно не знає, в чому саме вона полягає. Таким чином, **актуальність** цієї розвідки визначається прагненням усвідомити перекладацьку творчість як науковий феномен в межах лінгвістичного перекладознавства, а отже, запропонувати її мовоцентричну дефініцію та аналіз.

Об'єктом дослідження виступає перекладацька творчість в її мовному усвідомленні, яке пов'язується нами з подоланням перекладацьких труднощів.

Предметом аналізу виступатимуть засоби і способи втілення перекладацької творчості як мовотворчості, скерованої на подолання перекладацьких труднощів лексичного рівня.

Метою дослідження є визначення перекладацької мовотворчості та специфіки її реалізації в аспекті перекладу таких різновидів перекладацьких труднощів, як реалії, оніми та індивідуально-авторські окказионалізми.

Матеріалом дослідження виступають 300 прикладів зазначених вище різновидів безеквівалентної лексики, відібраних методом су-

цільної вибірки з творів таких відомих майстрів англомовної дитячої літератури, як Л. Керролл, Дж. Р. Р. Толкін, К. С. Льюїс, Р. Дал, Ш. Сільверстейн та ін., та їх українських відповідників з перекладів В. Наріжної, В. Корнієнка, Г. Бушиної, А. Сагана, О. Негребецького та ін. Наша зацікавленість у дослідженні дитячої літератури пов'язана з тим, що в ній «за показною скромністю мовного оформлення часто приховані пласти глибинних смислів, відтворення яких потребує від перекладача творчого підходу й майстерності» [6, с. 10].

У своїй роботі ми вдалися до дихотомічного розуміння творчості, на основі якого й було сформульовано її перекладацьке визначення. З одного боку, творчість характеризує переклад як спричинену креативністю продуктивну діяльність перекладача зі створення нового суспільно цінного продукту. З іншого боку, творчістю є сам продукт цієї діяльності, реалізований як на рівні мови (в одиницях мовної ієрархії та у мові в цілому), так і на рівні мовлення (в текстах перекладу як вторинно-самостійних комунікативних утворюваннях). Такий підхід дотичний до дихотомічного – процесуально-результативного – розуміння перекладу, запропонованого А. В. Федоровим [7].

Сьогодні існує декілька підходів до тлумачення перекладацької творчості, що ґрунтуються на різних тлумаченнях цього складного феномену та відрізняються об'єктом та предметом, а також поглядом на суб'єкта творчої дії – перекладача. Наша подальша зацікавленість скерована на мовоцентричне розуміння перекладацької творчості, що відповідає системно-структурній онтології перекладу та лінгвістичній парадигмі його дослідження.

У своєму широкому сенсі перекладацька мовотворчість пов'язується з поняттям мовної варіативності, яка у випадку перекладу втілюється у міжмовну перекладацьку варіативність. Аналіз міжмовної перекладацької варіативності з позицій творчості дозволяє встановити, що перекладацьких рішень тієї самої перекладацької проблеми може бути декілька і що вирішення таких проблем становить сутність перекладацької творчості.

У своєму вузькому розумінні перекладацька мовотворчість втілюється у подоланні перекладацьких труднощів. Перекладацькі труднощі мають надзвичайно розгалужений характер і зазвичай типологізуються за відповідними рівнями. Перекладацькі труднощі у межах мовоцентричного підходу визначаються як мовні/мовленнєві утворення різних рівнів, що спричиняють перешкоди на шляху міжмовної вербальної та невербальної взаємодії внаслідок об'єктивних розбіжностей у структурах та правилах функціонування контактуючих мов, так само як і суб'єктивного сприйняття цих

розбіжностей агентом перекладацької дії, від якого вимагаються значні творчі зусилля для їх переборення [6, с. 106].

Оскільки у системному вимірі перекладацькі труднощі є явищем різнорівневого характеру, ми сконцентрувалися на дослідженні тих із них, що репрезентують лексичний рівень і відомі серед фахівців як безеквівалентна лексика.

Найвідоміше визначення безеквівалентної лексики дають Є. М. Верещагін та В. Г. Костомаров, на думку яких це – «слова, що слугують для вираження понять, відсутніх в іншій культурі та в іншій мові, слова, що належать до окремих культурних елементів, характерних лише для культури *A*, але відсутніх у культурі *B*, а також слова, що не мають перекладу іншою мовою одним словом, такі, що не мають еквівалентів за межами мови, до якої вони належать» [2, с. 53].

На противагу цьому доволі розгалуженому визначенню С. Влахов та С. Флорін визначають безеквівалентну лексику в максимально стислій та загальній формі як «одиниці, що не мають із тих або інших причин лексичних відповідників у мові перекладу» [3, с. 43].

У своєму підході Л. С. Бархударов виходить з того, що типи семантичних відповідностей між лексичними одиницями двох мов можна звести до трьох основних – повна відповідність, часткова (неповна) відповідність, відсутність відповідності. Як наслідок, під безеквівалентною лексикою дослідник має увазі «лексичні одиниці (слова та усталені словосполучення) однієї з мов, які не мають ані повних, ані часткових еквівалентів серед лексичних одиниць іншої мови [1, с. 93]. В. Н. Комісаров лаконічно й водночас точно визначає безеквівалентну лексику як «одиниці вихідної мови, які не мають регулярних відповідників у мові перекладу» [4, с. 147–148].

Як можна побачити з наведених дефініцій, усі вони схожі у своєму розумінні цілковитої перекладності безеквівалентних одиниць (адже відсутність усталеного відповідника зовсім не виключає можливість його ситуативного створення, причому з часом, поширюючись у соціумі приймаючої мови, такий відповідник може потенційно набути усталеного характеру. Таким чином, перекладацька словотворчість перетікає у мовотворчість в цілому.

Візьмемо для прикладу такий складний в аспекті перекладацького опрацювання різновид безеквівалентної лексики, як індивідуально-авторські оказіоналізми, що визначаються нами як індивідуально-авторські стилістично навантажені одиниці, утворення яких зумовлюється не стільки системним характером позначуваних ними об'єктів/явищ, скільки унікальною авторською інтенцією у поєднанні зі специфікою зображуваної ситуації. Є. А. Пуліна в ана-

логічному нашому сенсі використовує термін «художнє okazіональне слово», під яким має на увазі «лексичний новотвір, що виникає під впливом контексту за типовою або позатиповою словотвірною моделлю, який являє собою реалізацію нереалізованих можливостей мови і втілює комунікативну інтенцію автора, налаштованого на “винахідництво”» [5, с. 8].

Розглянемо декілька прикладів з ексцентричної казки відомого англійського письменника С. Міллігана “*The Sad Happy Ending Story of the Bald Twit Lion*” («Сумна пригода зі щасливим кінцем про лилого лева-посміховиська»). Максимальна насиченість цього твору різноманітними прикладами багатьох різновидів перекладацьких труднощів (як тих, що були окреслені вище у цій роботі, так і деяких інших) робить її цікавим дослідницьким об’єктом для глибшого усвідомлення мовоцентричної специфіки перекладацької творчості.

Вважаємо, що переклад okazіоналізмів в межах одного твору має здійснюватися в межах єдиної стратегії, яка б забезпечувала цілісність перекладацького підходу, що є важливою ознакою творчості. Разом з тим, можливими є й відхилення від обраної стратегії, які, проте, мають бути зумовлені об’єктивними чинниками мовного характеру.

Зокрема, у казці зустрічаємося з таким реченням:

His head got into the Top Ten Baldies; he out-balded Yul Brynner and Bing Crosby. (Milligan, *The Sad Happy Ending Story of the Bald Twit Lion*, p. 84)

У цьому короткому реченні маємо одразу три випадки різних перекладацьких труднощів, що мають бути узгоджені між собою при відтворенні українською мовою. Першим є okazіональне дієслово *to out-bald*, утворене за допомогою додавання префікса *out-* (зі значенням переваги) до відповідної дієслівної основи. Для українського перекладу ми створили власний відповідник, використавши аналогічний префікс («пере-») та okazіональну дієслівну основу «лисити» – «пере-лисити». Додатковою перевагою обраного варіанта, на наш погляд, є його співзвучність з узуальним дієсловом «пересилювати». Другою перекладацькою складністю стала наявність онімів, що є іменами реальних історичних персонажів – актора Юла Бріннера та співака Бінга Кросбі. Оскільки ці особистості потенційно незнайомі українському реципієнтові-дитині та пов’язані із сюжетом казки лише наявністю лисини, ми вирішили замінити їх на імена казкових персонажів, імена яких викликають асоціації із круглою формою (шаром), як у лисої голови. Третім складним елементом є сленгова лексема *baldie* зі значенням «лиса людина», яка має образливі конотації. Намагання уникнути принизливих конотацій зму-

шує вдаватися до трансформації заміни при перекладі цієї одиниці:

Невдовзі лезова лисина потрапила до Десяти Найгламурніших Лисин Світу. Пан Дуролев навіть пере-лисив Колобка та Котигорошка! (Мілліган, Сумна пригода зі щасливим кінцем про лисого лева-поміховиська, переклад наш)

Таким чином, проведене дослідження, в якому перекладацька творчість розглянута у діалектичній єдності процесу та результату, наочно продемонструвало особливості здійснення перекладацької творчості в аспекті опрацювання безеквівалентної лексики.

Перспективою подальшої роботи є вивчення особливостей перекладацького відтворення інших різновидів безеквівалентної лексики.

Література

1. Бархударов Л. С. *Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода)* / Л. С. Бархударов. — М. : Международные отношения, 1975. — 240 с.
2. Верещагин Е. М. *Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного* / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. — М. : МГУ, 1973. — 235 с.
3. Влахов С. *Непереводимое в переводе* / С. Влахов, С. Флорин. — М. : Международные отношения, 1980. — 342 с.
4. Комиссаров В. Н. *Теория перевода (лингвистические аспекты)* : [учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз.] / В. Н. Комиссаров. — М. : Высшая школа, 1990. — 253 с.
5. Пулина Е. А. *Окказиональное слово в художественном тексте: способы образования и межъязыковой трансляции (на материале романа Дж. Джойса «Улисс» и его переводов на русский и немецкий языки)* : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Е. А. Пулина. — М., 2008. — 22 с.
6. Ребрій О. В. *Сучасні концепції творчості у перекладі* : монографія / О. В. Ребрій. — Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. — 376 с.
7. Федоров А. В. *Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы)* : учеб. пособие [для институтов и факультетов иностр. языков] / А. В. Федоров. — [5-е изд.]. — СПб. : Филологический факультет СПбГУ ; М. : ООО «Издательский Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. — 416 с.

**СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ
ПРЕДИКАТИВНОЇ МОДАЛЬНОСТІ
(на матеріалі українських перекладів
англомовних художніх текстів)**

Грубяк Н. В., Мартинюк А. П. (докт. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Робота присвячена аналізу перекладацьких стратегій відтворення смислу англомовних модальних дієслів у функції компонента складеного присудку українською мовою.

Ключові слова: *еквівалентний переклад, перекладацькі трансформації, переклад частиномовним або синтаксичним відповідником, переклад заміною на іншу частину мови, переклад вилученням, передача модальності повідомлення.*

Н. В. Грубьяк, А. П. Мартынюк. Стратегии передачи предикативной модальности (на материале украинских переводов англоязычных художественных текстов). *Работа посвящена анализу переводческих стратегий передачи смысла англоязычных модальных глаголов в функции компонента сложного сказуемого на украинском языке.*

Ключевые слова: *эквивалентный перевод, переводческие трансформации, перевод соответствующей частью речи или синтаксической конструкцией, перевод заменой на другую часть речи, перевод изъятием, передача модальности сообщения.*

N. V. Grubiak, A. P. Martyniuk. The Strategies of the Predicate Modality Translation (based on Ukrainian translations of English-Speaking Literary Texts). *The research focuses on the analysis of translation strategies of conveying the meaning of modal verbs in the function of compound predicate's component from English into Ukrainian.*

Key words: *equivalent translation, translation transformation, translation into the corresponding part of speech or syntactic structure, replacing by a different part of speech, translational withdrawal, transfer of modality.*

Художня література націлена на збагачення світогляду людини, розвиток її почуття прекрасного. У світі існує безліч художніх творів, і з кожним днем їх кількість збільшується. Звичайно, це викликає великий попит на художній переклад.

Переклад художньої літератури займає значне місце в загальному обсязі перекладів. Такий переклад вважається одним з найскладніших і вимагає від перекладача не тільки професійного рівня володіння мовою, але і творчих здібностей та художнього смаку [4, с. 33-37]. Відтак, після ознайомлення з текстом оригіналу, перекладачу необхідно обрати методи та способи, якими він користуватиметься при перекладі, тобто визначити свою стратегію і дотримуватись її. При цьому бажано зберегти особливості авторського стилю. Це стосується і предикативної модальності.

Актуальність теми дослідження обумовлена широкою вживаністю модальних дієслів. Вони виражають значення можливості, необхідності, ймовірності, бажаності і т.д. Тобто, саме модальність передає реципієнту настрій розповідача, ступінь важливості сказаного суб'єктом. Незважаючи на велику кількість наукових досліджень в цій галузі, переклад англомовних модальних дієслів українською мовою досі викликає труднощі. Саме тому ця тема була обрана для більш ретельного дослідження.

Об'єктом дослідження є англомовні модальні дієслова у функції присудку, а **предметом** – множинність стратегій перекладу модальних дієслів у функції присудку у творах англомовних письменників українською мовою.

Матеріалом дослідження є модальні дієслова у функції присудку, виокремлені з детективного твору “The hound of the Baskervilles” А. К. Дойла та їх переклади українською мовою, виконані О. Донічевою та М. Дмитренко.

Мета дослідження полягає у тому, щоб дослідити стратегії перекладу предикативної модальності, які використовуються при перекладі художніх текстів.

Згідно мети дослідження виділяються наступні **завдання**: визначення поняття “стратегії” перекладу; встановлення основних перекладацьких стратегій; розгляд значення модальних дієслів; з'ясування змін, які мають місце при перекладі модальних дієслів з англомовних художніх текстів українською мовою, виокремлення основних перекладацьких стратегій, які були використані при перекладі англомовних модальних дієслів українською мовою.

В процесі дослідження використано такі **методи**, як: структурно-семантичний аналіз – для класифікації англомовних модальних дієслів у функції присудку в досліджуваних текстах; порівняльний аналіз тексту оригіналу та текстів перекладу – для дослідження особливостей стратегій перекладу англомовних модальних дієслів у функції присудку.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що отримана в процесі дослідження інформація розширює та закріплює знання щодо стратегій перекладу предикативної модальності, допомагає в усуненні складнощів перекладу в цьому аспекті.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати, отримані в ході дослідження, можуть бути застосовані в процесі перекладу англомовних художніх текстів українською мовою, а також бути використані в курсах з теоретичної й практичної граматики сучасної англійської мови, для підготовки семінарів, присвячених темі “Переклад предикативної модальності”.

В науковій перекладацькій літературі можна часто зустріти такий термін як «стратегія перекладу» [3, с. 157], і хоча жоден з авторів не дає чіткого пояснення цьому терміну, під ним зазвичай мають на увазі ті способи та прийоми, які використовує перекладач в процесі своєї роботи. Обравши свою стратегію, перекладач має додержуватись її протягом всього процесу перекладу. При перекладі художньої літератури перекладачі або намагаються притримуватись тексту оригіналу, модифікуючи якомога менше реалій мови оригіналу, або навпаки – вдаються до стратегії вільного перекладу, змінюючи та пристосовуючи твір до мови та реалій культури реципієнтів тексту.

Серед складнощів перекладу суттєве значення має такий аспект, як переклад модальних дієслів. Такі дієслова передають відношення мовця до інформації, яку він продукує [1, с. 69]. Проблема полягає в багатогранності нюансів модальних значень. Саме тому ця тема розглядалася в працях багатьох відомих перекладачів та науковців [2; 3; 4].

Результати аналізу способів перекладу модальних дієслів у тексті детективного твору «The hound of the Baskervilles» Артура Конана Дойла, виконаних О. Донічевою та М. Дмитренко, свідчать, що найбільш уживаним виявився спосіб **заміни модальних дієслів у функції частини складеного присудку іншою частиною мови в іншій синтаксичній функції**. М. Дмитренко користується цим способом в 33,6% випадків, а О. Донічева – в 32,6%.

Така заміна включає використання:

модальних слів типу “можливо” або “мабуть” у функції вставних членів речення у взаємодії з часткою умовного способу “би”: *This, in truth, his neighbours **might have pardoned**, seeing that saints have never flourished in those parts, but there was in him a certain wanton and cruel humour which made his name a by-word through the West. – Сусіди, **мабуть, пробачили б** йому все це, беручи до уваги, що в наших краях жили не святі, але Гуго мав схильність до безглузвих і жорстоких жартів, що зробили його ім'я притчею во язи цех в усій Західній Англії);*

частки умовного способу: *We have never gone out without keeping a sharp watch, and no one **could have escaped** our notice.* Виходячи з готелю, ми завжди були насторожі, а тому ніхто **не уникнув би** нашого ока. Ми весь час про це пам'ятали, і ніхто б не вислизнув від нашої уваги

антонімічних мовних виразів: *We had best ascertain if he is really there, or if by any possibility he **might be** in London.* Треба переконатися, що він **справді там, а не тут**, у Лондоні. Треба перевірити, чи **справді він там, а не в** Лондоні;

безособових речень: *Because this stick, though originally a very handsome one has been so knocked about that I **can hardly imagine** a town practitioner carrying it.* Тому що ціпок, колись дуже гарний, тепер страшенно подряпанний, його **просто важко уявити** в руках міського лікаря. Бо його ціпок, колись такий гарний, настільки оббився, що я не уявляю собі його в руках міського лікаря; *I **could get no sense out of the chap who cleans them.*** Від хлопця, який чистить взуття, добитися зрозумілої відповіді **мені не вдалося.** Від коридорного **мені так і не вдалося** домогтися чіткої відповіді);

прикметників та дієприкметників: *...that I **could hardly have sworn to his identity.*** ...що я **насилу впізнав** його.;

незмінних предикативів: *I think we have drawn **as much as we can** from this curious letter.* Ми витиснули з цього дивного листа **все, що було можна.** Ні, ми вичавили з цього цікавого листа **все, що можна було.**

Наступним за частотністю є вилучення (О. Донічева більше використовує спосіб вилучення – 33%, в той час як М. Дмитренко вдається до цього способу лише в 25% випадків: *The other is my wife, and I can answer for it that the sound **could not have come from her.*** Друга – моя дружина, і я можу запевнити вас, що вона **не плакала.** Друга – моя дружина, але я запевняю вас, що вона **не плакала.** Зазвичай, замість виключеного модального дієслова вживається безособове речення (When **would** his friends unite to give him a pledge of their good will? Коли у його друзів з'явилося бажання виявити йому цей спільний знак своєї прихильності? Коли його друзі вважали за потрібне гуртом піднести йому цього ціпка на знак своєї прихильності?) або використовується смислове дієслово у формі майбутнього часу (I think, Dr. Mortimer, you **would** do wisely if without more ado you **would** kindly tell me plainly what the exact nature of the problem is in which you demand my assistance. На мою думку, докторе Мортімере, ви вчините мудро, якщо без подальших зволікань чітко розповісте мені, в чому полягає проблема, для вирішення якої вам потрібна моя допомога. Одначе, докторе Мортімер, я вважаю, що ви вчините дуже правильно, якщо негайно, без відступів, розповісте мені, у чому полягає справа, для вирішення якої вам потрібна моя допомога).

Менше всього при перекладі модальних дієслів перекладачі вдаються до надання частиномовного й синтаксичного відповідника (М. Дмитренко – 22 %, О. Донічева – 15 %): *I am afraid that I cannot answer that question.* – *Боюсь, не можу відповісти на таке питання.* Для цього вони застосовують модальні дієслова у функції частини модального складеного присудку у формі дійсного та умовного способу.

Виходячи з аналізу перекладів, ми можемо зробити висновок, що перекладачі обрали різні стратегії перекладу: М. Дмитренко використовує семантичний переклад, в той час як О. Донічева тяжіє до вільного перекладу.

В семантичному перекладі першого перекладача вживається більша кількість відповідників, тобто автор перекладу намагається відтворити текст оригіналу якомога детальніше.

Вільний переклад другого перекладача виражається в активному вилученні модальних дієслів та заміні на вставні конструкції.

Однак, завдяки використанню обома перекладачами схожих засобів трансформації модальних дієслів, вихідні тексти українською мовою подібні.

Підсумовуючи, зазначаємо, що переклад художніх текстів досить сильно залежить від особистості перекладача, його схильності притримуватись “сухої” передачі змісту, або додавати своє ставлення та поетизувати повідомлення. Для здійснення адекватного перекладу речень художнього тексту, які містять предикативну модальність, використовуються стратегії вільного та семантичного перекладу.

Література

1. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В. С. Виноградов. – М. : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
2. Гарбовский Н. К. Теория перевода / Н. К. Гарбовский. – М. : Моск. ун-т, 2009. – 544 с.
3. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение / В. Н. Комиссаров – М. : ЭТС, 2002. – 406 с.
4. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 247 с.

УДК 81'25

**СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ ЗАПЕРЕЧЕНЬ
(на матеріалі українських перекладів
англомовних художніх текстів)**

Гулько А. А., Мартинюк А. П. (докт. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Робота присвячена аналізу стратегій перекладу заперечень на матеріалі українських перекладів англомовних художніх текстів.

Ключові слова: *стратегії перекладу, заперечення.*

А. А. Гулько, А. П. Мартинюк. Особенности перевода отрицаний (на материале украинских переводов англоязычных художественных текстов). *Работа посвящена анализу стратегий перевода отрицаний на материале украинских переводов англоязычных художественных текстов.*

Ключевые слова: *стратегии перевода, отрицание.*

A. A. Gunko, A. P. Martyniuk. Strategies of translating negation based on Ukrainian translations of English texts. *The research focuses on strategies of translating negation based on Ukrainian translations of English texts.*

Key words: *strategies of translation, negation.*

Художній переклад є одним з найскладніших видів письмового перекладу, вищою формою перекладацької діяльності.

У сучасному світі проблема якості художнього перекладу дуже актуальна, попит на художню зарубіжну літературу зростає, але, на жаль, дуже важно знайти якісний переклад, бо переклад багатьох зарубіжних літературних творів здійснюється «на швидку руку» і дуже далекий від літературних достоїнств оригіналу, що призводить до розчарування читачів, особливо читачів дошкільного і шкільного віку.

Для здійснення успішного перекладу необхідно навчитися оцінювати важливість окремих елементів тексту, які забезпечують побудову граматично і семантично правильного висловлювання, а потім вибрати варіант перекладу, пов'язаний із найменшими втратами. Іншими словами, ознайомившись з особливостями тексту, перекладач обирає стратегію для його перекладу, а потім слідує цій стратегії в процесі перекладу. Основою перекладацьких стратегій служить ряд принципів установок, з яких свідомо чи несвідомо виходить перекладач.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що заперечення в англійській мові – це багатогранне явище, яке потребує постійного осмислення явище, що змінюється разом з розвитком мови, складність якого для вивчення та розуміння головним чином складається в розбіжності з українською мовою. Таким чином, актуальність даного дослідження визначається малою вивченістю проблеми стратегій перекладу заперечень у художній літературі, і великою потребою в класифікації та конкретизації цих стратегій.

Мета дослідження – дослідити стратегії перекладу заперечень, які допомагають досягти функціональної еквівалентності тексту, що перекладається з урахуванням його типу і жанру.

Мета роботи реалізується шляхом вирішення наступних завдань:

- подати визначення стратегії перекладу;
- описати стратегії перекладу, їхні різновиди та розкрити значення кожної;
- визначити сутність поняття «заперечення»;
- розглянути типи заперечних конструкцій;
- провести порівняльно-зіставний аналіз відтворення англійських заперечних конструкцій на матеріалі двох українських перекладів англійського твору.

Об'єктом дослідження обрано висловлювання із запереченням у класичній англійській літературі та їх переклад сучасною українською мовою.

Предметом дослідження є вибір перекладацьких стратегій при перекладі висловлювань із запереченням у художній літературі та визначення способів та прийомів їх відтворення у двох перекладах на українську мову.

Матеріал дослідження – твір Льюїса Керролла “Аліса в Задзеркаллі” та два його переклади українською мовою, виконані перекладачами В. Наріжною та В. Панченком.

Методи дослідження

- метод порівняння тексту оригіналу та текстів перекладу – для дослідження стратегій перекладу заперечних конструкцій.
- метод зіставного аналізу – сукупність прийомів дослідження й опису мови через її системне порівняння з іншою мовою з метою виявлення її специфіки.
- метод структурного аналізу – систематизації ключових лексем досліджуваних художніх текстів.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що отримані результати представляють інтерес у вирішенні ряду методологічних та практичних аспектів вивчення стратегій перекладу заперечення.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що теоретичні положення та висновки проведеного дослідження можуть знайти практичне застосування в курсах теоретичної й практичної грамати-

ки сучасної англійської мови (розділи “Синтаксис речення”, “Стилістика”, “Теорія мовленнєвих актів”), також у спецкурсах “Основи теорії мовленнєвої комунікації”, а також при перекладі класичної художньої літератури. Матеріали, які містяться в роботі можуть бути використані при науковому описі граматичної будови англійської мови, при складанні підручників та навчально-методичних посібників, направлених на вдосконалення викладання англійської мови в учбових закладах.

Було з’ясовано, що це одна з найважливіших розумових операцій. Заперечні висловлювання є невід’ємною частиною людського спілкування як заява про незгоду, як доказ проти, як спростування, як вираження почуття опору.

Заперечення бувають різних видів і можуть проявлятися на будь-якому мовному рівні (лексичному, граматичному, синтаксичному, стилістичному) залежно від виду.

На лексичному рівні заперечення виражається словами, які мають “успадковане” значення, історично марковані. Тобто слова, які не мають заперечного афікса, але мають заперечне значення.

Звичайне заперечення на граматичному рівні виражається за допомогою спеціальних слів – заперечних часток або займенників (граматичні заперечення).

Грамматичні заперечення не викликають труднощів, бо при перекладі заперечна частка *not* в оригіналі відповідає заперечній частці *не* при перекладі. Обидві частки відносяться до граматичного рівня.

На синтаксичному рівні заперечення виражається за допомогою інтонації, риторичних запитань, повторів чи емфаз. Головна функція – це підсилення емоційності.

На кожному з цих рівнів є свої особливі засоби вираження заперечень, які при перекладі з оригіналу передаються українською мовою як лексичними, граматичними, так і синтаксичними засобами. Ці рівні в оригіналі та перекладі не обов’язково будуть співпадати, що можна пояснити тим, що в англійській мові можливе лише одне заперечення на відміну від української.

При комплексному аналізі стратегій перекладу заперечних конструкцій в англійській мові були зроблені висновки та виокремлені особливості їх перекладу на матеріалі твору Льюїса Керролла “Аліса в Задзеркаллі” та двох його перекладів українською мовою, виконаних перекладачами В. Наріжною та В. Панченком.

Грамматичний рівень найбільш представлений у досліджуваному творі (78%). Він представлений афіксацією, заперечними займенниками, прислівниками, заперечними конструкціями та ін., цей рівень є одним з найлегших мовних рівнів в плані перекладу українською мовою.

- 1). *I'm not a bird!* Я вам **не** плазун! Я ж **не** курка, щоб загірбати.
 2). *I never saw one alive before!* **Ніколи** раніше **не** бачила однорога наживо! Я ще й дось **не** бачила живого Однорога!
 3). *When I use a word, Humpty Dumpty said in rather a scornful tone, it means just what I choose it to mean – neither more nor less.* Коли я користуюсь якимось словом, – доволі сухо зауважив Бовтун – Товстун, – то воно означає те, що я захочу. **не** більше й **не** менше. Коли я беру слово, – гордовито мовив Хитрун-Бовтун, – воно означає те, що треба мені, – **не** більше й **не** менше.

4). *Naigha cried impatiently.* **Нетерпляче** закричав Зай Ейтс. *Вигукнув нетерпляче* Сай Ейтс.

Аналіз показав, що найпоширенішим засобом вираження заперечення є заперечна частка *not*, яка при відтворенні українською мовою відповідає заперечній частці *не* (80% та 81%), не менш розповсюдженим є переклад за допомогою множинного заперечення (16% та 13% відповідно) з поданих прикладів.

Лексичний рівень найменш розповсюджений у творі Льюїса Керролла, лише 6% з 301 поданих прикладів.

На лексичному рівні заперечення може проявлятися у вигляді слів, які не мають формально-граматичних ознак заперечення, але мають негативне значення. Такі слова найчастіше перекладаються українською мовою за допомогою антонімічного перекладу, що призводить до того, що заперечення в оригіналі, яке було виражено на лексичному рівні в перекладі буде відтворюватися на граматичному рівні, зокрема заперечного префікса *не* або заперечної частки *не*.

1) *...she wants to deny SOMETHING.* ..вона хоче **заперечити**. ...їй **кортить заперечити**.

2) *But even this plan failed: the thing went through the ceiling as quietly as possible, as if it were quite used to it.* Але цей план **провалився**: *штуkenція саме пройшла крізь стелю, та та звільна, ніби весь час тільки те й робила. Але з того нічого не вийшло*: *штуkenція спокійненько вилетіла крізь стелю, ніби так і повинно бути.*

Хоча, при перекладі лексичних заперечень майже неможливо відтворити їх відповідником на тому ж самому рівні, де заперечне значення співпадає як в англійській, так і в українській мовах в межах одного лексичного рівня, особливо Наріжна вдало впоралась з цим завданням і в кожному з випадків запропонувала варіант лексичного відповідника (100%).

На лексичному рівні перекладач Панченко доволі часто використовує різні граматичні трансформації (переклад за допомогою заперечних часток та множинне заперечення – 35 та 6 % відповідно). Це можна пояснити тим, англійська та українська мови відносяться до різних граматичних груп. Тому, інколи слова, які мають імпліцит-

не заперечне значення в оригіналі не мають лексичного заперечного відповідника українською мовою. Особливість імпліцитного заперечення полягає в асиметрії плану змісту та плану вираження. Тому перед перекладачем постає питання, що є найважливішим, відтворити форму чи зміст при перекладі, у кожному окремому випадку.

Що стосується синтаксичного рівня, то його відсоткова частка з усіх поданих прикладах складає 16 %.

Емфазы та риторичні питання, які супроводжуються специфічною інтонацією є засобами вираження на синтаксичному рівні. Усі ці засоби слугують для того, щоб досягнути більшої емоційності. При перекладі перекладачі Наріжна і Панченко намагаються максимально відтворити форму та зберегти зміст.

При аналізі ми виявили, що у більшості випадків перекладачі намагаються зберегти ту ж саму форму заперечення на цьому рівні, що була в оригіналі (47% і 32%).

На синтаксичному рівні заперечення може виражатися за допомогою інтонації, риторичних запитань, емфатичних конструкцій.

AM I an insect? Яка я тобі комаха? Я тобі не комаха!

Was it a game? Це ніби гра? Це зовсім не гра!

При цьому максимально відтворити зміст є доволі важко. Тому, в таких випадках, перекладачі вдаються до антонімічного перекладу чи до множинного перекладу, що допомагає швидше зрозуміти контекст (Наріжна – 40% і 9%, Панченко – 53% і 11%). І тим самим досягається мелодійність звучання.

В даній роботі було проведено дослідження, яке стосується цієї актуальної теми, а саме стратегій перекладу заперечних конструкцій на матеріалі твору Льюїса Керролла “Аліса в Задзеркаллі” та двох його перекладів українською мовою, виконаних перекладачами В. Наріжною та В. Панченком.

Аналіз різних перекладів одного і того ж твору показує, що з достатнім ступенем впевненості можна говорити про дві стратегії, що протистоять одна одній:

– Техніка перекладу, орієнтована на максимально адекватну передачу сенсу (назвемо її стратегія сенсу)

– Техніка перекладу, орієнтована на передачу особливостей форми (назвемо її стратегія форми).

Перекладач, який діє по принципам стратегії сенсу, свідомо усуває всі перешкоди на шляху розуміння тексту і жертвує тими особливостями форми, які можуть викликати труднощі розуміння. Це не означає, що в перекладі такого типу не зберігається ніяких індивідуальних мовних особливостей оригіналу. Все, що виявляється перекладним в рамках норм без шкоди для розуміння думки автора, зберігається в перекладі. Оскільки в перекладі такого типу малозро-

зумілі місця (як і місця, які гальмують сприйняття змісту) свідомо усуваються, результат являє собою текст, виконаний в традиціях адаптивного перекладу. Таким чином, стратегія сенсу є основною категорією для цілого ряду типів перекладу. Судячи з аналізу, на рахунок Панченко 72% заперечень перекладено згідно стратегії сенсу, на противагу у Наріжної 79%. Дотримуючись принципів стратегії форми, перекладач, навпаки, часто змушений жертвувати смисловою прозорістю на угоду максимальної точності при передачі не-тривіальних особливостей побудови тексту, його окремих елементів. Ці нестандартні особливості тексту можуть бути як маркерами індивідуального стилю автора, так і мовними структурами, характерними для епохи створення оригіналу. Що стосується нашого аналізу, перекладачі переважно керувались стратегією збереження форми, Панченко у 28% випадків та Наріжна у 21% відповідно. Зрозуміло, що ні стратегія сенсу, ні стратегія форми не зустрічаються в реальній перекладацькій практиці в абсолютно чистому вигляді. Це скоріше теоретичні конструкти, які допомагають побудувати відповідну типологію і побудувати лінгвістично значущу теорію перекладу. А основним завданням кожного перекладача залишається передача змісту оригіналу і донесення до читача основних ідей автора.

Література

1. Гарбовский Н. К. *Теория перевода* / Н. К. Гарбовский. — М.: Моск. ун-т, 2009. — 544 с.
2. Демурова Н. М. *Перевод сказок Льюиса Кэррола* / Н. М. Демурова. — М.: Наука, 1991. — 310 с.
3. Комиссаров В. Н. *Современное переводоведение* / В. Н. Комиссаров. — М.: Наука, 2004. — 473 с.
4. Падучева Е. В. *Отрицание* / Е. В. Падучева. — М.: Наука, 1990. — 354 с.
5. Умерова М. В. *Как переводить английские отрицания* / М. В. Умерова. — М.: Высшая школа, 2009. — 45 с.
6. Laurence R. *Horn A Natural History of Negation* / R. Laurence. — N.Y.: New Book, 1989. — 267 p.

УДК 811.112.2'373.2'225

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЗООНІМІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ З НІМЕЦЬКОЇ

Довгань Т. С., Чучко Ю. К. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра німецької філології і перекладу)

У статті представлені результати дослідження особливостей перекладу зоонімних художніх порівнянь та їх види перекладу з німецької на українську мову.

Ключові слова: авторські зоонімні порівняння, види перекладу, зооніми, зоонімні художні порівняння, фразеологізми.

Т. С. Довгань, Ю. К. Чучко. Особенности перевода зоонимов с немецкого на украинский язык. В статье представлены результаты исследования особенностей перевода зоонимных художественных сравнений и их видов перевода с немецкого на украинский язык.

Ключевые слова: авторские зоонимные сравнения, виды перевода, зоонимы, зоонимные художественные сравнения, фразеологизмы.

T. S. Dovgan, Yu. K. Chuchko. Translation Peculiarities of Zoonyms from German into Ukrainian. This article is dedicated to researching translation peculiarities of comparisons containing zoonyms and their types of translation from German and English into Ukrainian.

Key words: author's zoonym comparisons, idioms, types of translation, zoonym artistic comparisons, zoonym.

У зоолексичі, яскравіше, ніж в будь-якій іншій області мови, відображаються особливості осмислення позамовної реальності, коли образи тварин у різних мовах наділяються (з точки зору освоєння дійсності людиною і впливу його на навколишній світ), на перший погляд, абсолютно не мотивованими властивостями і іноді навіть суперечать логіці речей. Ці образи і фантазії сягають глибин людської свідомості, її вірувань і міфології [4, с. 15-19], тому переклад зоолексички є значущим і може викликати труднощі, що зумовлює нагальність нашого дослідження.

Актуальність теми зумовлюється відсутністю комплексного дослідження функціонально-семантичної категорії зоонімного художнього порівняння (далі – ЗХП) у сучасній німецькій та англійській мовах, недостатнім вивченням питань активності мовців у процесах продукування та осмислення цього виду художніх порівнянь, які

ускладнюються частковою втратою вмотивованості ЗХП та виникненням у зв'язку з цим не завжди правильного сприйняття й трактування авторських зоонімних порівнянь (далі – АЗП) та зоонімних компаративних фразеологізмів (далі – ЗКФ) особами, які вивчають німецьку та англійську мови як іноземні.

Об'єктом дослідження в роботі виступають зооніми та зоонімні художні порівняння, а саме компаративні фразеологізми та авторські зоонімні порівняння німецької, англійської та української мов.

Предметом дослідження стали структурно-граматичні, лексичні, семантичні та стилістичні властивості художніх порівнянь з компонентами-зоонімами, їх класифікація та особливості їх перекладу на українську мову.

Мета роботи полягає у встановленні та обґрунтуванні особливостей вживання оказіональних та узуальних зоонімних художніх порівнянь німецької та англійської мов.

Матеріалом дослідження слугували більше 200 зоонімів, зоонімних компаративних фразеологізмів та зоонімних авторських порівнянь, виявлених методом суцільної вибірки з лексикографічних джерел, художніх творів та словників.

Теоретичним значенням даної роботи є розширення та поглиблення знань про зоонімні художні порівняння, внесення значного вкладу в дослідження перекладу ЗХП.

Практичне значення даної курсової роботи зумовлюється використанням набутих знань про зоонімні художні порівняння на заняттях з теорії та практики перекладу німецької та англійської мов, на заняттях з лексикології та стилістики.

Художній переклад відіграє дуже важливу роль у процесі взаємопізнання народів, їхнього спілкування у різних ділянках духовного і морального життя. Перекладацька діяльність викликає посилений інтерес фахівців до якості перекладів, що досить актуально нині для теоретиків, практиків та критиків перекладу. Як найбільш дієві виділяються чотири основні типи перекладу: дослівний (що слово в слово відповідає першоджерелу або мові оригіналу; абсолютно точний, буквальний), еквівалентно-повний, еквівалентно-неповний та описовий [7, с. 189-190].

Дослівний переклад – це калькування (калькувати – лінгв. створювати слово або вислів за зразком будови відповідного слова чи вислову іншої мови). Цей вид перекладу виключно характерний передусім для перекладу крилатих фраз (влучна словосполучка, влучний вислів літературного походження, що стисло та образно передають думку й стали загальноживаними), наприклад:

- *leben wie Hund und Katze* – жити як кішка з собакою;
- *wie ein Dachs arbeiten* – працювати як віл;

- *wie ein Spatz essen* – їсти як воробушек;
- *wie ein schlecht gestochenes Schwein quieken* – верещати як недо-різана свиня;
- *emsig wie eine Ameise* – працелюбний як мураха;
- *wie ein Marmelot schlafen* – спати як байбак;
- *sich zusammenrollen wie ein Igel* – згорнутися у клубок як їжак;
- *stumm wie ein Fisch sein* – німий як риба;

Еквівалентно-повний переклад – один із повноцінних способів перекладу порівнянь. Він полягає в тому, що в мові перекладу знаходять порівняння із таким самим значенням, як і у мові оригіналу. Тобто такий еквівалент, який би повністю відповідав не лише значенню порівняння мови оригіналу, але і його внутрішній формі. При цьому жодного значення не має те, чи певний еквівалент був утворений завдяки калькуванню, чи виник сам по собі.

Er flattert wie ein Schmetterling von einer Blume zur andern. – Він пурхає як метелик з квітки на квітку.

- *Sie ist zäh wie eine Katze* – вона живуча як кішка.
- *sich wohl [fröhlich, lebhaft] fühlen wie ein Fisch im Wasser* – почувати себе мов риба в воді;
- *sich wie ein Elefant im Porzellanladen benehmen* – поводитися як слон у посудній лавці;
- *mit j-m wie die Katze mit der Maus spielen* – грати з кимось як кішка з мишкою;

Еквівалентно-неповний переклад – небажаний, оскільки він не завжди передає своєрідність порівняння. Цей спосіб також полягає у пошуку відповідного еквівалентного сполучення з таким же значенням, але з іншою внутрішньою формою:

Er ist bekannt wie ein bunter [scheckiger] Hund. – Його кожна собака знає (знають його усі як плямистого собаку).

- *Sie ist mager wie eine Ziege.* – Вона дуже худя.
- *Sie ist neugierig wie eine Ziege.* – Вона дуже допитлива.
- *Sie ist wählerisch wie eine Ziege.* – Вона дуже примхлива.
- *Das paßt dazu wie der Igel zum Handtuch.* – Це пасує як корові сідло / це зовсім не пасує.
- *Sie ist falsch wie eine Katze.* – Вона наскрізь фальшива.
- *Er fällt immer auf die Füße wie die Katze.* – Він завжди виходить сухим з води.
- *Er sprang auf wie von der Tarantel gestochen.* – Він підскочив як ужалений.
- *Sie sind zärtlich wie die Tauben.* – Вони воркочуть як голубки.
- *auf der Bärenhaut liegen* – бити байдики;
- *wie eine bleierne Ente schwimmen* – плавати як сокира;

Описовий переклад використовується у тих випадках, коли вищеназвані способи неможливі. Цей вид перекладу найменш бажаний, позаяк при ньому зникає своєрідність, образність та емоційність порівнянь. Цим самим губиться сама привабливість порівняння:

- *Er guckte wie ein Huhn, wenn's donnert.* – *Він дивився як очманілий.*
- *Er ist gesund und fröhlich wie ein junger Hecht.* – *Він почуввається як риба у воді.*
- *Man wird so alt wie 'ne Kuh und lernt noch immer was dazu.* – *Вік живи, вік учись.*
- *Er fällt immer auf die Füße wie die Katze.* – *Він завжди виходить сухим з води.*
- *Ich fühle mich wie durch den Wolf gedreht.* – *Я цілком розбитий.*
- *wie das Schwein aus dem Stall fortlaufen / wie die Schweine vom Troge aufstehen* – *німи, залишивши повний безлад;*
- *es so dick hinter den Ohren haben wie die Sau die Läuse* – *бути пропаленим шахраєм;*
- *wie ein Bär schnarchen* – *хроніти богатирским храпом;*
- *wie der Storch im Salat* – *як на ходулях; на довгих худих ногах;*
- *frech wie die Laus im Grind* – *нахаба з нахаб.*

Так для досягнення максимальної адекватності при перекладі порівнянь з німецької на українську мову перекладач повинен вміти користуватися різними «видами перекладу» в залежності від випадку, а саме: дослівним або калькуванням, який характерний передусім для перекладу крилатих фраз, еквівалентно-повним, який полягає в тому, що в мові перекладу знаходять порівняння із таким самим значенням, як і у мові оригіналу, еквівалентно-неповним, що полягає у пошуку відповідного еквівалентного сполучення з таким же значенням, але з іншою внутрішньою формою, та описовим, який використовується у випадках, коли вищеназвані способи неможливі. Найчастіше застосовується дослівний переклад, а найрідше – еквівалентно-повний переклад.

Висновки. В ході дослідження було визначено, що доволі часто при перекладі доводиться долучатися до так званих авторських перетворень: введення нових компонентів, відновлення лексикограматичного складу в результаті заміни окремих його компонентів іншими словами або розщеплення порівняння й використання його компонента (або компонентів) у складі змінного словосполучення, виявлена наявність багатозначності перекладу зоонімних порівнянь, тобто одне й теж порівняння перекладається як еквівалентно, так й майже дослівно, або взагалі має різні варіанти перекладу, вибір яких залежить від контексту.

Перспективою дослідження є виявлення нових зоонімних художніх порівнянь та аналіз їх видів перекладу.

Література

1. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии / Н. Н. Амосова. – Л. : ЛГУ, 1963. – 208 с.
2. Виноградов В. В. Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины / В. В. Виноградов. – Л. : Просвещение, 1963. – 334 с.
3. Войтик Л. С. Методика описания смысловой структуры наименований животных / Л. С. Войтик // *Аспекты лексического значения слов.* – Воронеж : ВГУ, 1982. – С. 98–103.
4. Дубко Л. О. Особливості перекладу фразеологізмів із зоонімічними компонентами (на матеріалі англomовної дитячої літератури) / Л. О. Дубко, Ю. П. Охрименко // *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.* – 2011. – № 16. – С. 15–19.
5. Лясота Ю. Л. Английская зоосемия : учебное пособие / Ю. Л. Лясота. – Владивосток : Изд-во Дальневосточного ун-та, 1984. – 116 с.
6. Марданова Д. М. Сопоставительный анализ фразеологизмов-зоонимов в английском и турецком языках : дис. ... канд. филол. наук / Марданова Д. М. – Казань, 1997. – 283 с.
7. Миньяр-Белоручев Р. К. Общая теория перевода и устный перевод / Р. К. Миньяр-Белоручев. – М. : Воениздат, 1980. – 237 с.
8. Олексишина Л. Г. Лексико-семантические та стилістичні особливості зоонімних художніх порівнянь німецької мови 16-20 ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Л. Г. Олексишина. – Л., 2004. – 17 с.

УДК 811.111'276.6:316'255

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНИХ СОЦІОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ

Дорофєєва Г. О., Фролова І. Є. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Дослідження особливостей перекладу соціологічних термінів у роботі проведено в рамках функціонального підходу: аналізовані терміни, отримані з текстів у галузі соціології, медицини та економіки. Розроблена методика ідентифікації мовних одиниць як соціологічних термінів. Виявлені особливості структурних та змістово-функціональних характеристик соціологічних термінів у текстах різних наукових галузей. Систематизовано способи перекладу термінів. З'ясовано якісно-кількісне варіювання характеристик та способів перекладу соціологічних термінів, залежне від сфери комунікації.

Ключові слова: ідентифікація; соціологічний термін; способи перекладу; структурні та змістово-функціональні характеристики; тексти з соціології, медицини, економіки; якісно-кількісне варіювання.

А. О. Дорофеева, И. Е. Фролова. Особенности перевода социологических терминов с английского языка на украинский. *Исследование особенностей перевода социологических терминов в работе проведено в рамках функционального подхода: проанализированные термины получены из текстов в сфере социологии, медицины и экономики. Разработана методика идентификации языковых единиц как социологических терминов. Выявлены особенности структурных и содержательно-функциональных характеристик социологических терминов в текстах разных научных сфер. Систематизированы способы перевода терминов. Выяснены качественно-количественные варьирования характеристик и способов перевода социологических терминов, зависящие от сферы коммуникации.*

Ключевые слова: идентификация; качественно-количественное варьирование; социологический термин; способы перевода; структурные и содержательно-функциональные характеристики; тексты по социологии, медицине и экономике.

A. O. Dorofeyeva, I. Ye. Frolova. The Peculiarities of English-Ukrainian Translation of Sociological Terms. *The study of sociological terms translation peculiarities is conducted within the framework of functional approach: the terms subjected to analysis are taken from texts on sociology, medicine and*

economics. The paper provides methods for sociology terms identification. Sociological terms structural and content-functional features in different texts are revealed. The ways of these terms translation are systematically described. The qualitative-quantitative variations of the terms features and the ways of their translation are shown as dependent upon the sphere of functioning.

Key words: *identification; sociological term; qualitative-quantitative variations; structural and content-functional features; texts on sociology, medicine, economics; ways of translation.*

Серед гуманітарних наукових дисциплін сьогодні помітну роль відіграє соціологія – відносно молода теоретична й прикладна наука, що вивчає людину в усіх проявах її суспільного буття. Важлива роль соціологічного знання у сучасному суспільстві й сучасній науці обумовлює вибір соціологічних термінів як об'єкта перекладацького аналізу. Недосконалість лексикографічної практики підсилює значущість дослідження англо-українського перекладу соціологічних термінів.

Актуальність дослідження визначена загальним спрямуванням гуманітарної думки на осмислення специфіки фахових мов та їх ключових одиниць – термінів; необхідністю виявлення особливостей англо-українського перекладу цих одиниць, зокрема у такій суспільно важливій галузі науки як соціологія. Актуальність проведеного дослідження також зумовлена запровадженням у ньому функціональним підходом, що скеровує увагу на добір та аналіз соціологічних термінів, реалізованих у науковій літературі – текстах статей з соціології, медицини та економіки.

Об'єктом дослідження є мовні одиниці (слова, сталі словосполучення), що іменують поняття такої галузі гуманітарного знання як соціологія, тобто соціологічні терміни.

Предметом аналізу виступають особливості англо-українського перекладу соціологічних термінів.

Метою роботи є виявлення взаємозв'язків між способом англо-українського перекладу соціологічного терміну та його структурою, функціональною характеристикою і сферою реалізації.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких конкретних **завдань**:

- уточнити суть поняття *термін* з позицій лінгвістики та перекладознавства, визначити особливості соціологічних термінів;
- сформуванати корпус вибірки, проаналізувавши тексти з соціології, медицини, економіки;
- систематизувати обрані одиниці за структурою та функцією;
- виявити способи англо-українського перекладу соціологічних термінів, наявних у корпусі вибірки;

– встановити кількісне співвідношення типів соціологічних термінів та способів їх перекладу з урахуванням сфери їх реалізації.

Матеріалом дослідження були тексти наукових статей з соціології, медицини, економіки [5; 3; 4] загальним обсягом 33 953 знаки та 135 терміноодиниць/309 їх реалізацій.

Методи дослідження відповідають його завданням та охоплюють такі: метод суцільної вибірки, застосований для добору соціологічних термінів з наукових текстів; метод структурного аналізу, використаний для систематизації корпусу вибірки за структурним критерієм; метод функціонального аналізу, який виявився необхідним для класифікації соціологічних термінів за функціональним критерієм; метод порівняння тексту оригіналу та тексту перекладу, що було застосовано для виявлення способів перекладу соціологічних термінів з англійської мови на українську; метод кількісного аналізу, котрий дозволив встановити співвідношення між типом терміну/способом його англо-українського перекладу/сферою його функціонування.

На першому етапі дослідження розглянуто теоретичні основи перекладу термінології як однієї з ключових задач перекладознавства, способи перекладу лексичних одиниць, специфіка перекладу термінів та особливостей соціологічних термінів. На другому етапі вивчено структурні та функціональні характеристики лексичних одиниць і способи їх перекладу в текстах з різних дисциплін.

Підчас дослідження виявлено, що у сучасній перекладацькій практиці все більшу увагу привертають наукові тексти, що виносить на порядок денний перекладознавства осмислення їх особливостей. Стрімкий розвиток науки, поширення її досягнень у суспільстві, розвиток інформаційних технологій обумовлюють, з одного боку, зростання наукової комунікації, а з другого боку, – її інтерналізацію. Ключова роль термінів як базових одиниць наукової комунікації, разом із переліченими чинниками, визначає важливість перекладознавчого аналізу різних терміносистем.

Переклад термінів, котрі належать до лексичної підсистеми мови, має ті самі принципи, що й переклад лексичних одиниць не термінів, а саме: певний визначений набір способів перекладу [2] й пов'язаних з ними трансформацій має бути застосований підчас перекладу терміноодиниць.

Для аналізу соціологічних термінів було використано тексти з соціології та інших галузей знань, що стосуються діяльності людини, а саме: медицини та економіки.

Аналіз тексту з соціології засвідчив, що в ньому функціонує чимало загальнонаукової термінології (*historical debates, ideological aspects, discipline, discussions, human*), а також термінології інших галузей

гуманітарного знання (*etymology, logic, method of discovery, physics, chemistry*).

Разом із тим було виявлено значну кількість власно соціологічної термінології. Ідентифікація цих мовних одиниць як соціологічних термінів відбувалась такими способами:

- підставою ідентифікації слугувала наявність у складі терміна слова/кореня *social*, що дозволило виокремити такі терміни: *social phenomena, social scientists, sociological positivism, social science, sociology*. Загальна кількість цих термінів складає 44, кількість їх реалізацій – 106;
- підставою ідентифікації мовної одиниці як соціологічного терміна слугувала спеціальна література та спеціальні лексикографічні джерела (*life, value, attitude, objectivity, population, society, communication*). Загальна кількість цих термінів складає – 20, кількість їх реалізацій – 45.

Загалом, кількість виокремлених соціологічних термінів складає 64 одиниці; загальна кількість їх реалізацій складає 151.

На цьому етапі дослідження було проаналізовано також тексти з медицини та економіки на предмет наявності в них перелічених термінів. Аналіз засвідчив, що в досліджених текстах з медицини функціонує лише 25 соціологічних термінів. Всі вони не збігаються з термінами соціологічного тексту. З них деякі належать до *першої групи*, а саме: *socioeconomic factors, lower socioeconomic class members*. Загальна кількість цих термінів склала – 2, кількість їх реалізацій – 2. Інші терміни належать до *другої групи*, а саме: *family, children, adult, childhood, lifetime risk, boy, girl, adolescent*. Загальна кількість цих термінів складає – 23, кількість їх реалізацій – 29. Усі терміни мають нижчу частотність ніж у соціологічних текстах, діапазон варіювання частотності складає від 7 до 1, загальна кількість реалізацій складає – 31.

У досліджених текстах з економіки було виявлено 46 соціологічних термінів. Усі вони не збіжні з тими, що зафіксовані у текстах з соціології та медицини та усі вони (100%) належать до *другої групи*, а саме: *producer, elderly people, rural area, citizen, meeting*. Загальна кількість цих термінів складає – 46, кількість їх реалізацій – 127.

За частотністю ці терміни відрізняються від тих, що функціонують у текстах з соціології та медицини. Їхня частотність є нижчою, ніж у текстах з соціології та вищою, ніж у текстах з медицини (діапазон варіювання частотності – від 17 до 1).

У тексті з соціології терміни є у більшості (69%) двох-, трьох- та багатокомпонентними; соціологічні терміни, реалізовані в текстах з медицини та економіки, переважно однокомпонентні (65% і 76% відповідно). Отримані дані ілюструє рис. 1.

Рис. 1. Кількісне співвідношення структурних типів соціологічних термінів

На основі здатності мовної одиниці виступати у *функції* терміна, пропонується виокремлення трьох типів відношень між термінологічною та нетермінологічною лексикою в плані вираження:

- 1) однопланові лексичні одиниці, що не виступають у функції термінів;
- 2) однопланові лексичні одиниці, що виступають лише у функції термінів;
- 3) двопланові лексичні одиниці, що виступають як у функції терміна, так і у функції нетерміна [1].

Оскільки ми вивчаємо соціологічні терміни, серед них природньо немає одиниць *першої* групи. У корпусі вибірки ми зафіксували терміни *другої* групи (монофункціональні), наприклад, *social phenomena*, *social scientists*, *sociological positivism*, *social science*. Також в корпусі вибірки наявні терміни *третьої* групи (поліфункціональні), наприклад, *population*, *society*, *communication*, *personality*, *individual choice*, *adult*, *children*.

По кількісних параметрах співвідношення термінів *другої* і *третьої* груп становить 35%:65% (за 100% тут прийнято усі терміни, зафіксовані у текстах з соціології, медицини і економіки) (рис. 2).

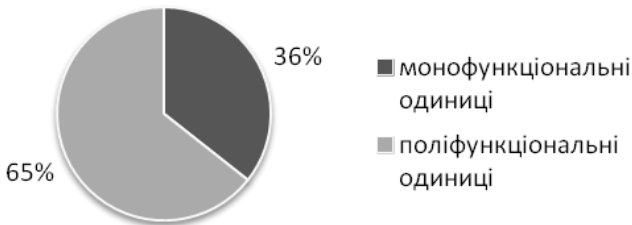

Рис. 2. Кількісне співвідношення функціональних типів соціологічних термінів

При цьому, у текстах з соціології переважають монофункціональні одиниці (70%), тоді як у текстах з медицини абсолютна більшість

(93,5%) зафіксованих термінів є полі функціональними, а кількість полі функціональних одиниць, реалізованих у текстах з економіки складає 100%.

Основними способами перекладу однокомпонентних термінів є пошук словникового або варіантного відповідника; ці способи використані більш ніж для половини соціологічних термінів, реалізованих у тексті з медицини (56%), наприклад: *adolescent* – *підліток*; *family* – *сім'я*, біля половини тих, що наявні у тексті з економіки (48,5%): *consumer* – *споживач*; *citizen* – *громадянин* і лише чверті (25%) термінів у тексті з соціології: *sociology* – *соціологія*; *life* – *життя*.

Двох-, трьох- та багатоконпонентні соціологічні терміни були перекладені за допомогою калькування без трансформацій та з трансформаціями. Найбільшу питому вагу цей спосіб має у тексті з соціології, де він був застосований до перекладу більшості термінів (75%), наприклад: *social cycle theory* – *теорія соціального циклу*, за переваги калькування без трансформацій (70%): *academic sociology* – *академічна соціологія*. У текстах з медицини та економіки цей спосіб мав значно меншу питому вагу: за його допомогою було перекладено 44% та 50% термінів відповідно, причому наявність/відсутність трансформацій розподілилися приблизно порівну (20%-24% та 26%-24% відповідно). Без трансформацій, приміром, перекладені такі терміни: *human disease* – *людська хвороба*; *charitable organization* – *благодійна організація*. Серед використаних трансформацій зафіксована в основному пермутація, наприклад: *public health problem* – *проблема здоров'я суспільства*, *institute member* – *член закладу*; мали місце також смисловий розвиток та комплексна перекладацька трансформація (*economically distressed community* – *спільнота, яка переживає економічні труднощі*). Контекстуальна заміна була застосована оказіонально (*black community* – *спільнота афроамериканців*) [2].

Варіювання кількісних показників способів перекладу соціологічних термінів у текстах з соціології, медицини та економіки ілюструють рис. 3, рис. 4, рис. 5:

Таким чином, варіювання структурних та змістово-функціональних характеристик соціологічних термінів у текстах з різних наукових дисциплін корелює з відмінностями їх перекладу, що засвідчує пріоритет сфери комунікації в актуалізації та англо-українському перекладі досліджених одиниць.

Рис. 3 Кількісне співвідношення способів перекладу соціологічних термінів у тексті з соціології

Рис. 4 Кількісне співвідношення способів перекладу соціологічних термінів у тексті з медицини

Рис. 5 Кількісне співвідношення способів перекладу соціологічних термінів у тексті з економіки

Література

1. Гак В. Г. Ассиметрия лингвистического знака и некоторые общие проблемы терминологии / В. Г. Гак // Семиотические проблемы языков науки, терминологии и информатики. Ч. 1. – М. : Москов. ун-т, 1971. – С. 68–71. 2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Частина 2. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 303 с. 3. Emedicine health [Electronic resource]. – Access : http://www.emedicinehealth.com/appendicitis/article_em.htm – Заголовок з титул. екрану. 4. Finding freedom in your own back yard [Electronic resource]. – Access : <http://carolmoore.net/articles/localeconomics.html> – Заголовок з титул. екрану. 5. Social theory: [Electronic resource]. – Access : <http://en.academic.ru/dic.nsf/enwiki/189570> – Заголовок з титул. екрану.

УДК 811.111'255:001.4

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ, ЩО СТОСУЄТЬСЯ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОГО АНАЛІЗУ

Забігайло М. С., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Стаття містить дослідження предметного та термінологічного компонентів фахової компетентності майбутніх перекладачів у галузі перекладознавства на матеріалі інструментарію перекладознавчого аналізу в межах полісистемної теорії перекладу та системно-емпіричного підходу до літератури. Складено концептуальну схему деяких понять у полісистемній теорії перекладу та проаналізовано співвідношення її складових елементів. Запропоновано методичну типологію термінології у згаданих сферах.

Ключові слова: фахова компетентність майбутніх перекладачів (ФКП), предметний та термінологічний компоненти ФКП, інструментарій перекладознавчого аналізу, полісистемна теорія перекладу, концептуальна схема, методична типологія термінології.

М. С. Забигайло, Л. Н. Черноватый. Особенности перевода на украинский язык англоязычной терминологии в области переводоведческого анализа. *Статья содержит исследование предметного и терминологического компонентов профессиональной компетентности будущих переводчиков в области переводоведения на материалах инструментария переводоведческого анализа в пределах полисистемной теории перевода и системно эмпирического подхода к литературе. Составлена концептуальная схема некоторых понятий в полисистемной теории перевода и проанализировано соотношение ее составных элементов. Предложена методическая типология терминологии в упомянутых сферах.*

Ключевые слова: профессиональная компетентность будущих переводчиков (ПКП), предметный и терминологический компоненты ПКП, инструментарий переводоведческого анализа, полисистемная теория перевода, методическая типология терминологии.

M. S. Zabihailo, L. M. Chernovaty. Peculiarities of Translating English Terminology Related to Translation Analysis into Ukrainian. *The article deals with the research into the background knowledge and terminology related to the translation analysis instrumentation within the framework of the Polysystem Theory of Translation and the Systemic and Empirical Approach to Literature. The authors suggest a conceptual scheme of some of the Polysystem Theory components and their correlation, as well as a teaching typology of the corresponding terminology.*

Key words: future translators' professional competence (TPC), TPC background knowledge and terminology components, translation analysis instrumentation, Polysystem Theory of Translation, conceptual scheme, teaching typology of terminology.

Як ми вже зазначали у наших попередніх роботах [2], екстралінгвістична компетенція, яка включає фоніві (у тому числі й предметні) знання, є важливим компонентом фахової компетентності перекладача. До складу предметних знань зазвичай відносять інформацію щодо поняттєвого складу певної галузі людської діяльності та міжпоняттєвих зв'язків [1]. Недостатньо повний склад екстралінгвістичної компетенції може суттєво ускладнити розуміння тексту оригіналу. Іншим важливим компонентом фахової компетентності перекладача є термінологічна складова власне перекладацької компетенції, оскільки недостатньо розуміти поняття, на яких ґрунтується відповідна галузь – потрібно ще й знати терміни, якими позначаються згадані поняття у мові перекладу. Таким чином, розвиток як екстралінгвістичної компетенції, так і термінологічної складової власне перекладацької компетенції має бути обов'язковим компо-

нентом змісту навчання майбутніх перекладачів. З іншого боку, реальне наповнення такого змісту потребує спеціальних досліджень, зокрема, стосовно концептуального складу відповідної галузі та термінологічного апарату. Виходячи з викладеного вище, ми поставили за мету дослідити дану проблему на матеріалі текстів з перекладознавства, які становлять особливу проблему для перекладу українською мовою, зважаючи на дифузний характер термінологічної бази у даній сфері як в англійській, так і в українській мовах. Така ситуація пояснюється тим, що перекладознавство є відносно молодого наукою, внаслідок чого його категорійний апарат досі розвивається й динамічно змінюється. Для повного розуміння текстів у цій галузі перекладач має чітко усвідомлювати характер згаданих змін, аби вірно передати відповідну термінологію у тексті перекладу.

Для даної роботи ми звузили рамки роботи, обмеживши її сферою перекладозначого аналізу. Матеріалом дослідження послужили англомовні праці канадського дослідника Стівена Тотосі де Зепейнека [4–6], в межах якої автор здійснив спробу узагальнити термінологію, що застосовується для згаданого аналізу, у вигляді таксономії. Така таксономія розглядається як інструмент перекладознавства, ґрунтуючись на полісистемній теорії перекладу, запропонованій ізраїльським дослідником Ітамаром Евен-Зоґаром [3] та системно-емпіричному підході до літератури Стівена Тотосі де Зепейнека [5]. В межах полісистемної теорії переклад тлумачиться як комунікативний акт, що здійснюється в системі літературної комунікації. Як зазначають прибічники системно-емпіричного підходу до літератури [5], у цій системі літературна комунікація є полівалентною підсистемою соціальної комунікативної взаємодії.

Внаслідок аналізу текстів оригіналу та перекладу було відібрано 500 термінів, які були поділені на три основних групи:

- 1) загальноновживані терміни, які є поширеними і зрозумілими для всіх;
- 2) фахові терміни, які зрозуміли лише певному колу людей (наприклад, студенти, що вивчають перекладознавство чи ті, хто цікавиться даною наукою);
- 3) специфічні терміни, які відомі лише невеликому колу людей (наприклад, науковці, викладачі чи вчені).

В результаті розподілу терміни розподілилися наступним чином: до загальноновживаних термінів було віднесено 128 лексичних одиниць, до фахових термінів – 314, до специфічних – 58.

прикладами загальноновживаних лексичних одиниць є такі терміни як, *accidental elements* (випадкові елементи), естетичний (поетичний) текст (*aesthetic* (*poetic*) *text*), естетичні ознаки (*aesthetic*

features), естетична підсистема (aesthetic sub-system), естетичні цінності (aesthetic values) тощо.

Друга група, тобто фахові терміни, які зрозуміли лише певному колу людей, містила такі лексичні терміни як, наприклад, алюзії (allusion), аксіологічні аспекти (axiological aspects), конститутивний зсув (Constitutive Shift), конструктивно-емпірична система (constructivist-empirical framework).

До третьої групи, тобто до специфічних термінів потрапили такі терміни як, наприклад, авто-мета-текст (auto-metatext), суперечливий мета-текст (Controversial Metatext), “одомашнення” культурних/історичних кодів у перекладі (“domestic” cultural/historical codex), “очуження” культурних/історичних кодів у перекладі (“foreign” cultural/historical codes), авторизований переклад (authorized translation), адекватний переклад (adequate translation), архісема (archiseme), архітекст (architext), безеквівалентна лексика (non-equivalent vocabulary), відповідність (affirmativeness), вільний переклад (free translation), денотат (denotation), дослівний переклад (literal translation), екзотизм (exoticism), ідіолект (idiolect), інваріант (invariant), інтертекстуалізація (intertextuality) тощо

У результаті розподілу термінів була виявлена найчисленніша категорія, а саме друга група термінів, які є зрозумілими лише для певного кола спеціалістів. Перша група, тобто група загальноживаних слів, була меншою за попередню, в той час як третя група, група складних термінів, зрозумілих лише при ознайомленні із відповідною фаховою літературою, виявилася найменшою.

На наступному етапі дослідження ми простежили динаміку застосування способів перекладу, що застосовувались для передачі українською мовою термінів усіх трьох груп. Розглянемо стисло деякі особливості такої передачі.

Одним із найяскравіших прикладів контекстуальної заміни є поняття «*domestic*” cultural/historical codes та «*foreign*” cultural/historical codes, які перекладаються відповідно “одомашнення” культурних/історичних кодів у перекладі та “очуження” культурних/історичних кодів у перекладі. Звісно без відповідних фонових знань майже неможливо виявити смисл даних термінів, але ознайомившись із типологією Тотосі де Зепетнека [4 – 6], можна впевнитися щодо їх адекватної передачі.

Терміни *archiseme* та *architext* перекладаються українською за допомогою транскодування, відповідно *архісема* та *архітекст*, близькі за структурою побудови слова, є близькими і за змістом. Архісема — це головна й найважливіша функціональна семіотична одиниця, на якій ґрунтується рівень значення естетичного тексту, а архітекст —

це ідеальна конструкція ТО, яка створює підґрунтя для мета-текстуального зв'язку.

Термін *equivalent* (еквівалент) перекладається за допомогою транскодування, та видається постійним рівнозначним відповідником між одиницями вихідного і перекладного текстів, що не залежать від контексту. Похідним поняттям від *equivalents* є *non-equivalent vocabulary*, що перекладається за допомогою калькування, як *безеквівалентна лексика*, тобто національні реалії, які відсутні у мові перекладу (МП).

Протилежними та залежними є поняття *free translation* та *literal translation*, що перекладаються за допомогою словникового відповідника, як *вільний* та *дослівний переклад*.

За допомогою транскодування передаються й наступні поняття, які можуть вимагати пояснення: *recipient* (реципієнт), *invariant* (інваріант), *intertextuality* (інтертекстуалізація) та *transformation* (трансформація). Реципієнт – це отримувач тексту або повідомлення, інваріант – це те, що повинно залишатися незмінним в результаті перекладу, інтертекстуалізація – це здатність перекладача реалізувати інтертекстуальні відносини, а трансформація – це основа більшості прийомів перекладу. Полягає у зміні формальних або семантичних компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, призначеної для передачі.

Такі терміни як *macro-stylistics* та *micro-stylistics* перекладалися за допомогою транскодування, як *макро-стилістика* та *мікро-стилістика*, ці терміни, вірогідно, доведеться пояснювати: перший – це рівень вищих семантичних елементів у тексті оригіналу (ТО) та тексті перекладу (ТП), включаючи речення, утворення на рівнях вищих речення й поняття тексту загалом, а другий – це нижчі лінгвістичні рівні (від фонем до речення) експресивних засобів МП у процесі перекладу.

Види перекладу, наприклад, *intra-literary translation* та *intra-lingual translation* перекладаються за допомогою калькування, як *внутрішньо-літературний переклад* та *внутрішньомовний переклад*. Перше поняття представлене перекладом, що здійснюється у межах однієї й тієї ж літератури, зазвичай перекладається література більш ранньої епохи сучасною мовою, а друге – це трансформація тексту або його елементів у межах однієї й тієї ж лінгвістичної системи. Поняття *intersemiotic translation* також перекладалося за допомогою кальки, як *міжсеміотичний переклад*, тобто переклад, що здійснюється між двома семіотичними системами, змістом якого є міжсеміотичні трансформації, наприклад з мови літератури на мову фільму, або з мови живопису на мову музики тощо.

Транслітерацією було перекладено наступні терміни: *text* (текст), *exoticism* (екзотизм), *idiolect* (ідіолект), *communicant* (комунікант). Кожен із них має свою смислову специфіку, наприклад, ідіолект – це сукупність формальних та стилістичних особливостей, властивих мовленню окремого носія певної мови.

Поняття *affirmativeness* та *contrariness* виявилися складними для перекладу. Оскільки в словнику немає чіткого відповідника, дані терміни були перекладені за допомогою *смислового розвитку*, відповідно як *відповідність* та *невідповідність*. Значення понять детально розглядається у працях Тотосі де Зепетнека [4 – 6], який описує відповідність, як одну з основних категорій науки про переклад, що виражає збіг формальних, семантичних та інформативних компонентів вихідного і перекладного текстів у перекладі, а невідповідність, – як деякий обсяг непереданої або відсутньої інформації, що проявляється у вигляді неперекладеного мовного відрізка в ТО або доданого мовного відрізка в ТП. При цьому при перекладі повна відповідність є майже неможливою, в той час як невідповідність є дуже поширеною.

Поняття *historization* перекладалося транскодуванням як *історизація*. Як і більшість інших специфічних термінів, воно вимагає пояснення. Тотосі де Зепетнек [4 – 6] визначає історизацію як тематичну та лінгвістичну модифікацію ТП загалом або окремих його рівнів, причиною якої є не очікувані точки зору адресатів, а коди ТО. За подібним принципом перекладались і терміни *neutralization* (нейтралізація) та *modernization* (модернізація). Нейтралізація визначається як послаблення залежності мета-тексту від прототексту, що виникає внаслідок варіативності мета-тексту. Модернізація – це тематична та лінгвістична модифікація ТО як цілого, зміст якої визначається очікуваннями адресатів.

Такі протилежні за замістом терміни, як *translatability* та *untranslatability* були перекладені за допомогою калькування, відповідно як *перекладність* та *неперекладність*. В літературі [4 – 6] перекладність визначається як можливість структурної і літературної, функціональної, семантичної та експресивної заміни, а неперекладність – як стан, коли лінгвістичні елементи ТО не можуть бути адекватно замінені структурально, послідовно чи функціонально внаслідок браку відповідних денотативних або конотативних елементів у МП.

Калькування є актуальним і в інших випадках, наприклад, при передачі термінів *authorized translation* та *adequate translation*, що перекладаються як *авторизований переклад* та *адекватний переклад*, при цьому перший – це переклад, який отримав схвалення автора оригінального тексту, а другий – це процес відтворення єдності змісту

і форми оригіналу засобами іншої мови. За подібним принципом були перекладені й деякі типи перекладу: *secondary translation* – (вторинний переклад), *compilatory translation* (компілятивний переклад), *sequential translation* (послідовний переклад), *concealed translation* (прихований переклад), *Direct (Primary) Translation* (прямий (первісний) переклад), *phonemic translation* (фонемний переклад), *auto-translation* (авто-переклад), *fictional translation* (фіктивний переклад), *machine translation* (машинний переклад).

Інші види перекладу перекладалися за допомогою смислового розвитку: Наприклад, *substandard translation* (неякісний переклад) та *straightforward translation* (підрядний переклад). Останній термін може потребувати пояснень, оскільки він означає послівний переклад, в якому елементи на лінгвістичному та тематичному рівнях послідовно підставляються без урахування їх експресивного значення.

Ще інші види перекладу передавалися за допомогою відповідника, наприклад, *descriptive translation* (описовий переклад) та *polemical translation* полемічний переклад, однак обидва терміни можуть потребувати пояснень. Описовий переклад тлумачиться як прийом перекладу, який полягає в описі засобами іншої мови позначеного поняття. Полемічний переклад – це переклад тексту, що був раніше перекладений прибічниками антагоністичного підходу з метою визначення недоліків одного і переваги іншого підходів.

Найскладнішим для перекладу виявилось поняття *tertium comparationis*, яке було перекладене за допомогою контекстуальної заміни разом із смисловим розвитком як *третій засіб*. Це поняття в літературі [4 – 6] визначається як явище міжмовної інтерференції, або поєднання ознак обох мов, чи так звана проміжна мова.

Складнощі при перекладі можуть викликати терміни, що позначають наукові теорії. Наприклад, *Possible Model for a History of Translation*, перекладався за допомогою калькування як *Можлива модель історії перекладу*. Цей же спосіб застосовувався і стосовно теорії *Systemic and Empirical Approach to Literature* (SEAL), що переклалася, як *Системний та емпіричний підхід до літератури* (СЕПЛ). Однак повне розуміння змісту згаданих теорій, вимагає додаткових пояснень. *Можлива модель історії перекладу* тлумачиться як одна з теорій історії перекладу, хронологія подій у процесі розвитку перекладу, як наукового явища, а *Системний та емпіричний підхід до літератури* (СЕПЛ) – як систематична (радикально-когнітивна) конструктивістсько-емпірична система та методологія, що була розроблена Зігфрідом Шмідтом (див. [4 – 6]).

Інша теорія, *non-conformity theory* (теорія невідповідності), перекладалася за допомогою пермутації та смислового розвитку в той

час, як терміни *перекладознавство* (*Translational Studies*) та *семантика* (*semantics*), було перекладено за допомогою підбору словникового відповідника. Зміст теорії невідповідності може потребувати пояснення. Вона визначається як теорія, що ґрунтується на положенні, відповідно до якого ТП завжди містить певний обсяг інформації, відсутньої у ТО, так само як і частина інформації ТО не представлена в ТП. Як відомо, перекладознавство розглядається як логічно обґрунтована модель двомовної комунікації, а семантика – як розділ мовознавства, що досліджує проблеми значення лексичних одиниць.

За допомогою смислового розвитку (куди ми включили і контекстуальну заміну) було перекладено такі терміни як *translational analysis* (смісловий аналіз), *mediating language* (посередницька мова), *localization* (одомашнення). У проаналізованій нами літературі [4 – 6]) смісловий аналіз визначається як одна з найважливіших операцій перекладача при сприйнятті ТО, посередницька мова – як граматична, лексична та стилістична знакова конфігурація, що використовується перекладачем як третій засіб, а одомашнення тлумачиться як модифікація тематичних елементів ТО в ТП, що стосуються місця подій у тексті, з метою адаптації ТП до соціокультурних та літературних фонових знань адресатів.

Калькування (нерідко у сполученні із транскодуванням) застосовувалося досить широко, особливо стосовно двох- та трьох-елементних термінів, наприклад, *quazi-meta-text* (квазі-метатекст), *meta-communication* (мета-комунікація) тощо. При перекладі обидва терміни, вірогідно, будуть потребувати пояснень. У проаналізованій нами літературі [4 – 6] квазі-метатекст (*quazi-meta-text*) розглядається як текст, створений певною особою, який вона видає за переклад іншої особи (інша назва – метод «псевдоніму»). Квазі-метатекст, зазвичай, є результатом комунікативної стратегії, де продуцент ТО (автор) експлуатує очікування адресатів щодо мета-тексту. Інший термін – *мета-комунікація* (*meta-communication*) – тлумачиться як вторинна, похідна комунікація; функцією мета-комунікації є розвиток або заперечення інваріантних якостей тексту оригіналу у вторинному, похідному тексті, мета-тексті.

Загальне співвідношення застосованих при перекладі способів для передачі українською мовою англomовних термінів, що відносяться до проблеми перекладацького аналізу, показано в таблиці 1. Доцільно зауважити, що смісловий розвиток у даному випадку тлумачиться у широкому значенні, тобто він включає в себе і випадки контекстуальної заміни, описовий переклад та використання додаткових пояснень, приміток тощо.

Загальне співвідношення (у відсотках) застосованих при перекладі способів для передачі українською мовою англомовних термінів, що відносяться до проблеми перекладознавчого аналізу

№	Методи перекладу	загальноновживані	фахові	специфічні
1	Калькування	28%	30%	30%
2	Транскодування	10%	18%	25%
3	Словниковий відповідник	62%	37%	20%
4	Смисловий розвиток	—	15%	25%
		100	100	100

Як випливає з табл. 1, загальноновживані терміни перекладалися переважно за допомогою підбору словникового відповідника (62%) та калькування (28%). Така тенденція є типовою не тільки для науково-технічного стилю, а й для публіцистичного та художнього. Загальноновживані терміни є загальними для всіх стилів, оскільки майже всі вони вказані у словнику.

При перекладі фахових термінів, які є зрозумілими у відносно вузькому колі, частка словникового відповідника суттєво знизилася (до 37%), калькування залишилося майже на тому ж рівні (зросло незначною мірою до 30%), транскодування зросло майже вдвоє (18%), вперше з'явився спосіб смислового розвитку, що був відсутнім при перекладі загальноновживаних термінів (15%). Згадані зміни можна пояснити тим, що в другій групі терміни мають яскравіше виражену фахову приналежність, а тому їх значення рідше фіксуються у словниках загального вжитку. Внаслідок цього зростає роль транскодування, що широко застосовується при утворенні нових термінів, а також виникає необхідність у деяких випадках вдаватися до смислового розвитку, аби забезпечити розуміння смислу ТП його адресатами.

Тенденція, що спостерігалася при переході від загальноновживаних до фахових термінів, ще більше посилюється у випадку специфічних (тобто, вузькопрофесійних) термінів, при перекладі яких зростає питома вага транскодування (до 25%) та смислового розвитку (до 25%). Одночасно ще більше знизилася частка підбору словникового відповідника (20%), яка таким чином зменшилась у три рази, порівняно із загальноновживаними термінами. Причини тут такі ж, як і ті, що згадувалися при аналізі перекладу термінів другої групи. Терміни третьої групи мають ще більш виражену фахову приналежність, а тому їх значення ще рідше фіксуються у словниках загального вжитку. Більше того, їх важко знайти навіть у спеціалізованих словниках. Внаслідок цього ще більше зростає роль транскодування,

оскільки необхідність утворення нових термінів виникає набагато частіше. Що стосується необхідності смислового розвитку, аби забезпечити розуміння смислу ТП його адресатами, то частота його застосування зростає до 25%.

Особливої уваги заслуговує застосування описового перекладу разом з пояснювальними коментарями, примітками тощо. Їх вживання зовсім не обмежується 25% смислового розвитку, вказаними у таблиці 1, оскільки за певних умов (відсутність у фонових знаннях адресата інформації, необхідної для розуміння відповідного терміна) *будь-який* термін групи 3 може потребувати згаданих пояснювальних коментарів, приміток тощо.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розширенні термінологічної бази для забезпечення більшої надійності результатів аналізу.

Література

1. Черноватий Л. М. *Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник [для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю "Переклад"]* / Леонід Черноватий. – Вінниця : Нова Книга, 2013. – 376 с.
2. Черноватий Л. М. *Проблеми формування предметного та термінологічного компонентів фахової компетентності майбутнього перекладача* / Леонід Черноватий, Марина Забігайло // *Наукові записки*. – Випуск 119. – Серія : Філологічні науки (Мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. – С. 222–228.
3. Evan-Zohar I. *Polysystem theory* / Itamar Evan-Zohar // *Poetics Today, Special Issue: Literature, Interpretation, Communication*. – 1979. – vol. 1. – N 1-2. – P. 287-310.
4. Tütüsy de Zepetnek S. *Empirical Science of Literature / Constructivist Theory of Literature* / Steven Tütüsy de Zepetnek // Irena R. Makaryk, General Editor. *Encyclopedia of Contemporary Literary Theory: Approaches, Scholars. Terms*. – Toronto : University of Toronto Press, 1993. – P. 36-39.
5. Tütüsy de Zepetnek S. *Systemic Approaches to Literature – An Introduction with Selected Bibliographies* / Steven Tütüsy de Zepetnek. – *Canadian Review of Comparative Literature / Revue Canadienne de Littérature Comparée*. – 1992. – Vol. 19. N 1/2. – P. 21-93.
6. Tütüsy de Zepetnek S. *Towards a taxonomy for the study of translation* / Steven Tütüsy de Zepetnek // *Meta*. – 1995. – Vol. XL. – N 3. – P. 421–444.

УДК 811.111'276.6'255

**ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ
З ТЕМАТИКИ «СТИХІЙНІ ЛИХА» ТА «ІНФОРМАЦІЙНІ
ТЕХНОЛОГІЇ»**

Заїмова А. В., Фролова І. Є. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Статтю присвячено аналізу англо-українського перекладу ключових лексичних одиниць текстів з тематики «Стихійні лиха». Розроблена поняттєва схема, покладена в основу добору одиниць. Обрані лексичні одиниці класифіковано за структурою; вивчено способи їх англо-українського перекладу та використані трансформації; укладено тематичний глосарій; продемонстровано можливість використання глосарію під час розробки програм автоматизованого перекладу.

Ключові слова: *тексти з тематики «Стихійні лиха», ключові лексичні одиниці, поняттєва схема, структура, способи перекладу, трансформації, тематичний глосарій, програма автоматизованого перекладу.*

А. В. Заїмова, И. Е. Фролова. **Лексические особенности перевода на украинский язык английских текстов по тематике «Стихийные бедствия» и «Информационные технологии».** *Статья посвящена анализу англо-украинского перевода ключевых лексических единиц текстов по тематике «Стихийные бедствия». Разработана понятийная схема, положенная в основу подбора единиц. Выбранные лексические единицы классифицированы по структуре; изучены способы их англо-украинского перевода и использованные трансформации; составлен тематический глоссарий; продемонстрирована возможность использования глоссария во время разработки программ автоматизированного перевода.*

Ключевые слова: *тексты по тематике «Стихийные бедствия», ключевые лексические единицы, смысловая схема, структура, способы перевода, трансформации, тематический глоссарий, программа автоматизированного перевода.*

A. V. Zaimova, I. Ye. Frolova. **Lexical Peculiarities of English-Ukrainian Translation of Texts on Natural Disasters and Computer Technologies.** *The article presents a study into English-Ukrainian translation analysis of key lexical units in the texts about natural disasters. Notion model is worked out and used as the basis of lexical units choice. The chosen units are classified*

as for their structure; the ways of their English-Ukrainian translation and employed transformations are studied; a thematic glossary is provided; its abilities in working out systems of machine translation are demonstrated.

Key words: *texts on natural disasters, key lexical units, notion model, structure, ways of translation, transformations, thematic glossary, system of machine translation.*

Поява інформаційних технологій та поширення комп'ютерів спричинило справжній бум у перекладознавстві, бо віра у необхідність можливості машинного перекладу [2] стала підґрунтям оптимістичного погляду на процес перекладу, що може в майбутньому відбуватися переважно автоматизовано чи навіть повністю автоматизовано без участі людини [6]. Разом із тим сучасний машинний переклад викликає справедливі нарікання, оскільки його редагування є настільки складним і тривалим, що взагалі ставить під сумнів саму ідею автоматизованого перекладу. Хоча робота над удосконаленням цих програм продовжується, перекладачі все більше схильні використовувати інші можливості інформаційних технологій [3], а саме: електронні словники, системи автоматизованого та статистичного перекладу.

До того ж, під час застосування комп'ютерних технологій слід зважати на тип тексту, що перекладається. Зокрема, ми поділяємо думку, що для коротких текстів інформативного характеру зручним інструментом полегшення перекладацької практики виступають електронні тематичні словники – глосарії [4]. Таким чином, проблема вивчення можливостей впровадження сучасних інформаційних технологій у процес перекладу є нагальною [3], що послужило підставою вибору теми нашої роботи. Вибір текстів екологічної проблематики, зокрема з тематики «Стихійні лиха» зумовлений (1) їх інформативним характером, (2) важливістю цієї теми для сучасного суспільства.

Актуальність дослідження визначена його відповідністю одній з основних тенденцій сучасного перекладознавства.

Об'єктом дослідження є ключові лексичні одиниці текстів з тематики «Стихійні лиха».

Предметом аналізу виступили способи перекладу цих одиниць з англійської мови на українську.

Метою роботи є виявлення особливостей англо-українського перекладу ключових лексичних одиниць текстів з тематики «Стихійні лиха» та встановлення можливостей впровадження їх автоматизованого перекладу. Досягнення поставленої мети передбачало виконання таких завдань:

- уточнення особливостей сучасного перекладу, способів автоматизованого перекладу, інформативних публіцистичних текстів та специфіки екологічної проблематики, зокрема теми «Стихійні лиха»;
- розробка поняттєвої схеми предметної сфери «Стихійні лиха»;
- формування корпусу вибірки та його систематизація за змістовим і структурним критеріями;
- виявлення способів англо-українського перекладу одиниць корпусу вибірки;
- аналіз можливостей автоматизованого перекладу одиниць корпусу вибірки.

Матеріалом дослідження послужили автентичні англomовні публіцистичні тексти з тематики «Стихійні лиха», розміщені у мережі Інтернет [1] загальним обсягом 25926 тисяч знаків та їх 312 ключових одиниць – слів та словосполучень.

Методами дослідження були: метод суцільної вибірки та ідеографічної параметризації, використаний для формування корпусу вибірки та його систематизації за змістовим критерієм; метод структурного аналізу, застосований для розподілу одиниць корпусу вибірки на одно- і більш компонентні; метод порівняння тексту оригіналу і перекладу виявився необхідним для з'ясування способів перекладу, застосованих до одиниць корпусу вибірки; метод кількісного аналізу, здійснюваного як у ручному, так і в комп'ютерному режимі, дозволив встановити кількісні параметри способів перекладу та обсягу ключових лексичних одиниць у досліджених текстах.

Першим етапом нашого дослідження стала розробка поняттєвої схеми «Стихійні лиха» на основі аналізу праць, присвячених цій темі [5], що дало такий результат:

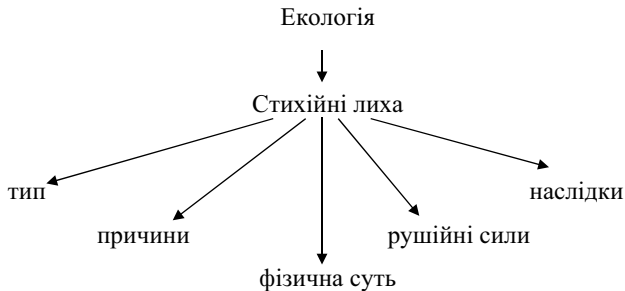

Рис. 1. Основні змістові складники поняття «Стихійні лиха»

Ця схема надала можливість відібрати ключові лексичні одиниці з обраних текстів, на підставі їхньої здатності актуалізувати виокрем-

лені поняттєві складники цих лексичних одиниць (тип стихійного лиха – *earthquake, tornado, flood, water damage, hail*; причини – *environmental changes, low pressure system, dry conditions, snow slides, small slides of dry powdery snow*; фізична суть – *wildfires, ocean waves, geological and geophysical processes, geodynamic activity, shaking of earth*; рушійні сили – *dust bowls, dust storms, whirl winds, counterclockwise spread of winds, winter freeze storms*; наслідки – *lightning victims, flat landscapes, poisonous gases, contamination of remaining water sources, diminished crop growth or yield production*).

Досліджені одиниці з точки зору практики перекладу доцільно розділити на однокомпонентні (*core, mantle, eruption, erosion, volcano, cataclysms*), таких одиниць виявилось 68, що складає 21,3%; двохкомпонентні (*missing bodies, death toll, cold snap, weather forecast, fire-escape*), таких одиниць виявилось 134, що складає 42,4%; трьохкомпонентні (*abrupt electric expulsion, specific heat capacity, winter freeze storms, seismically active areas, volcanic ash scares*), таких одиниць виявилось 58, що складає 18,3% та багатокомпонентні (*full-scale ground search, long-term process of climate change, war over natural resources, contamination of remaining water sources*), таких одиниць виявилось 15, що складає 4,74%.

На наступному етапі ми проаналізували способи перекладу виокремлених лексичних одиниць. Серед них ми зафіксували: *пошук словникового відповідника* – 68 одиниць, що становить 21, 3 %.

- *earthquake* – землетрус
- *volcano* – вулкан
- *tornado* – *торнадо*;

Також було використано *калькування* (195 одиниць, 62,5%), причому найпоширенішим виявилось калькування без трансформацій – 87 одиниць, що становить – 27,2%, наприклад:

- *atmospheric processes* – атмосферні процеси
- *frozen rain* – крижаний дощ
- *fertile soil* – родючий ґрунт

У інших випадках калькування здійснювалося з незначними граматичними трансформаціями – 109 одиниць, що становить – 34,1%. Серед зафіксованих трансформацій наявні такі:

- вилучення;
 - *shortages of water* – *нестачі води*
 - *increases in snakebites* – *збільшення зміїних укусів*
 - *slabs of snow* – *плити снігу*
- перестановка;
 - *air traffic controllers* – регулятори руху повітря
 - *volcanic ash scares* – страхи вулканічного попелу

– tropical storm watch – нагляд за тропічним штормом

Кореляції між структурними показниками ключових лексичних одиниць текстів з тематики «Стихійні лиха» та способами їх англо-українського перекладу демонструє рис. 2:

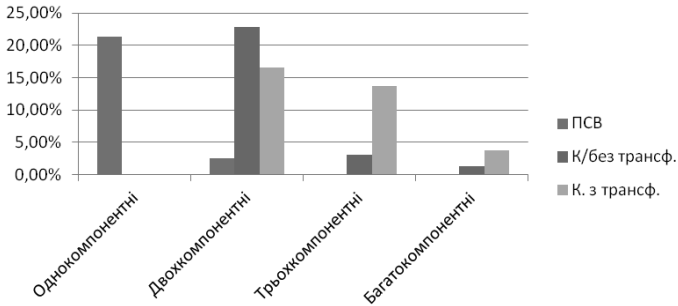

Рис. 2. Кількісне співвідношення структурних параметрів ключових лексем текстів з тематики «Стихійні лиха» та способів їх англо-українського перекладу

Останнім – завершальним – етапом нашої роботи стало укладання тематичного словника – глосарію. Це відкриває перспективу розробки програм, що уможливить заміну ключових лексем джерельного тексту україномовними одиницями. Це було зроблено у такий спосіб: було пораховано кількість знаків без пробілів у кожному тексті. Після цього ключові лексичні одиниці були скопійовані та кількість знаків, з яких вони складаються, також була автоматично пораховано. І, нарешті, кількість знаків усього тексту було прийнято за 100% і, відповідно, було вираховано процентне співвідношення між обсягом тексту та обсягом його ключових лексичних одиниць. Був також встановлений діапазон варіювання питомої ваги ключових лексичних одиниць, який, за нашими підрахунками, складає від 11,8% до 21%.

Наприклад, у поданому англомовному тексті з тематики «Стихійні лиха» ключові лексичні одиниці виділено жирним шрифтом:

During the last few years, scientists around the world have been witnessing alarming changes in the environment; these changes are of global significance for the entire planet. Global changes can now be observed throughout all of the Earth, including its **core, mantle, lithosphere, hydrosphere, atmosphere, ionosphere, and, magnetosphere.**

Based on data analysis for **earthquakes, volcanic eruptions, tsunamis** and other **geological and geophysical processes**, it demonstrates that the Earth's **geodynamical activity** has been continuously increasing over the

last 100 years; the tendency has even significantly intensified during the recent decades. This is reflected in the number of fatalities and extent of economic damage caused by **natural disasters**. A similar situation can be observed in the **atmospheric processes**, a fact that has been repeatedly indicated in the UN IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) reports. When combined, **global environmental changes** caused by **anthropogenic** and **natural factors** amplify the resulting negative effect on the progress of civilization.

За умов розробки спеціальної програми ці англomовні лексеми можуть бути замінені україномовними з використанням глосарію, що дозволить отримати такий результат:

During the last few years, scientists around the world have been witnessing alarming changes in the environment; these changes are of global significance for the entire planet. Global changes can now be observed throughout all of the Earth, including its **ядро, покрив, літосфера, гідросфера, атмосфера, іоносфера, and, магнітосфера**.

Based on data analysis for **землетруси, виверження вулканів, цунами** and other **геологічні** and **геофізичні процеси**, it demonstrates that the Earth's **геодинамічна активність** has been continuously increasing over the last 100 years; the tendency has even significantly intensified during the recent decades. This is reflected in the number of fatalities and extent of economic damage caused by **природні катастрофи**. A similar situation can be observed in the **atmospheric processes**, a fact that has been repeatedly indicated in the UN IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) reports. When combined, **глобальні зміни навколишнього середовища** caused by **антропогенні** and **природні фактори** amplify the resulting negative effect on the progress of civilization.

Таким чином, це дає можливість значно полегшити роботу перекладача, бо така заміна веде до передання основного змісту тексту та залишає для перекладача таку роботу в ручному режимі, яка не складає труднощів в лексичному аспекті.

Література

- 1. Газетні тексти про стихійні лиха [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// www.kyivpost.com](http://www.kyivpost.com).*
- 2. Машинный перевод [Электронный ресурс] // Энциклопедия «Кругосвет». – 2005. – Режим доступу : [http:// www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/MASHINNIPEREVOD.html](http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/MASHINNIPEREVOD.html).*
- 3. Frolova I. Ye. The possibilities of modern computer technologies. Implementation in translation / I. Ye. Frolova // Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання пере-*

кладу :VII Міжнар. наук. конф., 25-26 квітня 2013 р. : тези доп. – Вінниця : Нова книга, 2013. – С. 18–19. 4. Malkiel Y. *A Typological Classification of Dictionaries on the Basis of Distinctive Features* / Y. Malkiel // *Problems in Lexicography* / [Ed. by F. Householder and S. Sapporta]. – Bloomington, 1962. – P. 3–24. 5. *Natural disasters* [Electronic resource]. – Access : <http://www.environment.nationalgeographic.com>. 6. Tokarchuk B. N. *Man and technology, culture and information in the modern world* / B. N. Tokarchuk // Людина, культура, техніка в новому тисячолітті : круглий стіл молодих учених XIV Міжнар. наук.-практ. конф., 2013 р. : тези доп. – Харків : Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «ХАІ», 2013. – С. 10.

УДК 811.133.1'255:001.4

ТЕРМІНОЛОГІЧНА ПОЛІСЕМІЯ ТА ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАНКОМОВНИХ ПОЛІСЕМІЧНИХ ТЕРМІНІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Котляр В. С., Джандоєва П. В. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра романської філології і перекладу)*

У термінології, так само як і в загальнолітературній мові спостерігається таке лінгвістичне явище, як полісемія. У даній роботі ми прослідкували природу, причини та наслідки цього феномена у французькій науково-технічній термінології.

Ключові слова: *еквівалент, контекст, науково-технічне спрямування, термін, полісемія.*

В. С. Котляр, П. В. Джандоєва. Терминологическая полисемия и трудности перевода полисемичных терминов с французского языка на украинский. Терминологии общелитературному языку свойственны все лингвистические процессы, одним из которых является полисемия. В данной работе мы проследили природу, причины и последствия этого феномена во французской научно-технической терминологии.

Ключевые слова: *контекст, научно-техническое направление, полисемия, эквивалент.*

V. S. Kotliar, P.V. Dzhandoyeva. Terminological Polysemy and Difficulties with Translation of Polysemic Terms from French into Ukrainian. *The purpose of this study was to investigate the nature, underlying reasons and implications of such linguistic phenomenon as polysemy in French scientific and technical terminology.*

Key words: *context, equivalent, polysemy, scientific and technical terminology, term.*

Об'єктом дослідження є французька науково-технічна термінологія.

Предметом дослідження є особливості лінгвістичного процесу «полісемія» у французькій науково-технічній термінології.

Метою цього дослідження є систематизування, класифікація та аналіз деяких труднощів, пов'язаних з вибором потрібного значення полісемічного терміна в тексті оригіналу технічного чи наукового спрямування при перекладі з французької мови на українську або навпаки.

Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю уніфікації та впорядкування науково-технічної термінології.

Новизна дослідження полягає в комплексному підході до дослідження термінологічної лексики на матеріалі давніших робіт та навчальних текстів, а також великої кількості останніх публікацій в науково-технічній галузі.

На сьогодні чітко можна простежити за технічним та науковим розвитком нашої країни та налагодженням зв'язків із зарубіжними країнами, розширенням торговельних відносин, збільшенням імпорту та експорту української продукції до багатьох країн світу, а також за участю України в міжнародних виставках та ярмарках. За тісної співпраці українських та зарубіжних спеціалістів розвиваються багато підприємств різноманітного спрямування. Для багатьох країн, які перебувають на шляху розвитку, розроблені проекти введення в експлуатацію змішаних промислових комплексів.

Усе це призводить до збільшення перекладів іншими мовами текстів технічного та наукового спрямування, а також до сприяння формуванню перекладачів науково-технічної літератури. Особливо йде мова про переклади французькою мовою.

Проявом великої цікавості до перекладу є значна кількість статей, надрукованих про нього у журналах і монографіях. При цьому статті стосуються не лише питань професійного перекладу. Існує багато праць, що розглядають переклад у загальній площині або під педагогічним кутом.

Труднощі при перекладі термінологічної лексики є зараз дуже актуальними. Це дослідження привертає увагу перекладачів-початків-

ців до деяких труднощів практики перекладу та до методів перекладача при їх подоланні за умов жорсткого дотримання змісту тексту оригіналу та перекладацьких термінів.

Мета визначає завдання, поставленні у цьому дослідженні, а саме:

1. Знайти зв'язок науково-технічної термінології з літературною мовою, а також визначати деякі терміни, використані в даному дослідженні.
2. Класифікувати в якомога більш можливого раціональному вигляді проблеми, пов'язані з перекладом. Зазвичай їх називають «тема», тобто переклад з рідної мови, на відміну від перекладу з французької мови, який називається «версія».
3. Навчити перекладачів-початківців розмежовуванню полісемії термінів мови-відправника та полісемії термінів мови-отримувача.
4. Навчити перекладачів-початківців:
 - чіткого розуміння технічної думки, вираженої в тексті оригіналу;
 - вивчення іншомовних еквівалентів термінів мови-відправника, посилаючись на контекст.

Стверджують, що переклад є першочерговим фактором наукового прогресу. Для якісного перекладу необхідно формувати якісних перекладачів. Але їх формування супроводжується багатьма проблемами, які можуть бути вирішені завдяки працям вітчизняних та зарубіжних учених, які звертають особливу увагу на теорію та практику перекладу. Передусім це роботи класиків лінгвістичної теорії перекладу: В. М. Гака, Р. А. Будагова, К. М. Комісарова; роботи термінологів В. Даниленко, П. Джандоєвої, А. Арамовича, Г. Онуфрієнко; дидактичні матеріали для студентів іноземних мов за спеціальністю «переклад» під редакцією Л. Черноватого та В. Карабан, Е. Члікова та ін. Серед робіт французьких вчених виділяється монографія Ж. Майо, що слугувала гідом при аналізі труднощів, які виникають при технічному перекладі. У всіх цих роботах йдеться про переклад текстів технічного, технологічного або наукового походження. Не є помилковим вважати, що технічним є будь-який текст, який не відноситься до поезії. Протиставлення між художнім та технічним текстом є штучним, бо саме письменники часто виконують документальну роботу для більш чіткого окреслення деталей перед тим, як відносити роман до видавництва.

Точкою відправлення будь-якого термінологічного дослідження має бути проблема ставлення дослідника до науково-технічної термінології, а саме зв'язок з літературною мовою, її місцем у структурі літературної мови та лексичній системі. Це прояснення є необхід-

ним, зважаючи на той факт, що будь-який лінгвістичний процес не може бути зрозумілим без урахування системи, до якої він належить.

Ця точка термінологів здається нам обґрунтованою. Вони вважають, що «осередок термінології» – це функціональний варіант спільної мови, який дозволяє нам розглядати науково-технічну термінологію як підсистему лексичної системи мови. Ми поділяємо думку учених враховуючи те, що науково-технічна термінологія сформувалася та розвивалася на основі літературної мови, починаючи з її лексичної складової, створення слів, її граматики, що стали, у свою чергу, основою для створення лексичної та граматичної системи термінів, надаючи нові лексичні одиниці для техніки та науки.

Однією з головних складностей, що може постати при перекладі технічних текстів, є «насиченість» термінами з певної галузі. Ми підтримуємо думку К. Гака [3], В. Комісарова [6], В. Даніленко [4], які стверджують, що будь-який термін відрізняється за такими характерними рисами:

- зв'язок з науковим або технічним поняттям, що відноситься до певної категорії знань;
- взаємна залежність ієрархічного порядку сукупності термінів, що складають певну термінологічну систему;
- зв'язок з одним або с певною групою понять.

Враховуючи співвідношення терміна та наукового чи технічного поняття, на яке він вказує та яке відноситься до певної термінологічної системи, було б логічно перейти до принципу полісемії терміна, який деякі науковці розглядають як ознаку, співвідносну з будь-яким терміном, при цьому забезпечуючи йому повну незалежність від контексту. Але при розгляді поняття «моносемії», як специфічної ознаки будь-якого терміна, постає питання його суперечливого характеру.

На перший погляд, сенс перекладу є в тому, щоб замінити один певний термін мови-відправника на його еквівалент у мові-отримувачі. За словами Ж. Майо, ця елементарна дія найчастіше стосується іменників, що вказують на конкретні предмети, які мають лише єдиний зміст, звідки й походить їх назва як полісемічних термінів [10]. Найбільш показовим прикладом для французької мови є слово «*pièce*» кельтського походження, початковий зміст якого «*morceau*» найчастіше зберігається в мовах, що його запозичили, тоді як у французькій мові він досяг значення (*частина, одиниця*) іноді навіть щось «*ціле*» (*монета, басейн, бочка вина, театральна п'єса*). У деяких випадках це слово втратило будь-яке властиве йому значення (*pièce d'identité – посвідчення особи, pièce à conviction – речовий доказ*).

Однак полісемія термінів початкового походження практично не впливає на переклад у тому значенні, як його розуміють в різнома-

нітних термінологічних системах. Прояснення терміна відбувається згідно з тематичним контекстом, тобто текстом перекладу у його сукупності. Подібно до терміна «*rièse*», слово «розчин» має декілька значень, які легко можуть бути розрізнені. У тому разі, якщо цей термін використовується в значенні рідкої однорідної суміші двох або більше речовин, він має перекладатися словом «*solution*», тоді як «розчин гаєчного ключа» – французьким терміном «*écartement*». Матеріал, що слугує сполучником в конструкції будівель має називатися «*mortier*», тоді як «розчин контактів» перекладається як «*fermeture des contacts*», «розчин циркуля» – «*ouverture*». У кожному з цих випадків точний зміст терміна «розчин» залежить від контексту, але тематичне відношення кожного з цих значень слугує для здійснення еквівалентного перекладу.

Найбільш сприятливим випадком для перекладача є той, коли полісемічний термін мови-відправника відповідає моносемічному терміну мови-отримувача. На перший погляд, він не ставить жодної проблеми вибору між двома термінами. Наведемо приклад слова «*échauffement*», у якого в українській мові є два еквіваленти: «нагрівання» та «підвищення температури». Тобто мова йде про два явища – якісне, що розглядається з хімічної точки зору, та кількісне, що виражається в підрахунку градусів. Як уже було зазначено, найчастіше подібна ситуація не ставить проблему вибору для перекладача, який об'єднує два українських терміни єдиною французькою термінологічною одиницею.

Зворотню проблему є переклад терміна французькою мовою. Наприклад, це може бути термін, який має багато значень в іноземній мові, при перекладі на яку існує набагато більше труднощів, у першу чергу, у зв'язку між двома різноманітними формами, коли розглядувані терміни пов'язуються з вже визначеними поняттями. Наприклад, на відміну від французької мови, українська не розрізняє французькі слова «*facteur*» та «*coefficient*», при тому, що обидва ці французькі терміни перекладаються українською мовою як «коєфіцієнт».

Коефіцієнт температури – coefficient de température.

Коефіцієнт потужності – facteur de puissance.

Що стосується терміна «коєфіцієнт корисної дії», французькою мовою він перекладається як «*rendement*». Якщо йде мова про дві величини одного виміру, необхідно вживати французький еквівалент «*facteur*».

Зазвичай вважається, що полісемія в мові-відправнику відповідає моносемії в мові-отримувачі та навпаки. Але так буває не завжди, іноді тряпляються більш складні випадки. Як приклад наведемо слово «вал», яке використовується лише для того, щоб визначити

вісь, яка отримує чи передає рух на верстат. Але мова йде про деталь, яка забезпечує ту саму функцію в механізмі невеликих розмірів, таких як поворотній вимикач, потенціометр і т.д. Відомо, що у французькій мові слово «*axe*» має два значення: матеріальне, яке ми тільки що розглянули, та чисто геометричне (*вісь симетрії, вісь повороту*), яке не має жодних характерних рис з українським «вал». Також хотілося б зробити декілька зауважень щодо терміна «корпус», що використовується в механічних конструкціях. Французьким еквівалентом цього слова є термін «*corps*», якщо він служить основою для прикріплення чи приварення будь-якої деталі. Друге значення цього терміна використовується в електричних пристроях (*генератор, генератор змінного струму, перетворювач*), у цьому разі маємо переклад французьким словом «*carcasse*», тоді як термін «корпус», представлений у вигляді порожнистої коробки, має перекладатися як «*boîtier*». Насамкінець, в електриці для визначення рівня опору ізоляції чи пристороєм, що проводить струм, існує термін «корпус», який має перекладатися французькою мовою як «*masse*». Усі ці французькі еквіваленти мають також інші значення, які не мають нічого спільного з українським словом «корпус». Наведені вище приклади, загальну кількість яких неможливо перелічити, чітко засвідчують, що, на відміну від моносемії, яка може бути представлена у вигляді рівнозначності між термінами багатьох мов, та міжлінгвістичної полісемії, тобто полісемії, властивої даній мові (мові-відправнику та мові-отримувачу), існують випадки, коли безліч термінів і понять однієї мови не мають легкого представлення та миттєвого права вибору потрібного еквівалента.

Правильний вибір еквівалента не може бути зроблений без урахування контексту, бо тоді механічний чи художній переклад може стати джерелом помилок чи непорозумінь.

В результаті дослідження можна зробити **висновки**, що для забезпечення адекватного перекладу полісемічних термінів обов'язково необхідно розрізняти полісемію термінів у мові-відправнику та полісемію термінів у мові-отримувачі, інакше кажучи зовнішню та внутрішню лінгвістику.

Перспективою цього дослідження є упорядкування та нормалізація французької науково-технічної термінології, що є важливим лінгвістичним процесом, тому, крім фахівців науково-технічного спрямування, активну участь у ньому мають обрати філологи.

Література

1. Арамович А. В. *Общее и различное в интернациональной лексике романских языков* / А. В. Арамович //

Вестник Московского ун-та. – Сер. 19: Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2003. – №3. – С. 38–56. 2. Будагов Р. А. *Человек и его язык / Р. А. Будагов. – М. : Моск. ун-т, 1976. – 430 с.* 3. Гак В. Г. *Курс перевода. Французский язык: Общественно-политическая лексика / В. Г. Гак, Ю. И. Львин. – М. : Междунар. Отношения, 1970. – 400 с.* 4. Даниленко В. П. *Русская терминология. Опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М. : Наука, 1977. – 246 с.* 5. Джандоева П. В. *Полисемия в современной французской научно-технической терминологии : дис. ... канд. филол. наук / П. В. Джандоева. – К., 1988. – 192 с.* 6. Комиссаров В. Н. *Слово о переводе (Очерк лингвистического учения о переводе) / В. Н. Комиссаров. – М. : Междунар. отношения, 1973. – 216 с.* 7. Кутина Л. Л. *Языковые процессы, возникающие при становлении научных терминологических систем / Л. Л. Кутина // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. – М. : Наука, 1970. – С. 76–78.* 8. Онуфрієнко Г. С. *Французькі запозичення в юридичній термінології східно-слов'янських мов: парадигматичний и синтагматичний аспекти / Г. С. Онуфрієнко // Мовознавство. – 2002. – №1. – С. 60–62.* 9. Шлыкова Е. И. *К вопросу о характере взаимодействия языков в ситуации заимствования / Е. И. Шлыкова // Вестник Пятигорского гос. лингвист. ун-та. – 2004. – № 2–3. – С. 202–204.* 10. Maillot J. *La traduction scientifique et technique / J. Maillot. – Paris : Ed. Eyrolles, 1969. – 233 p.*

УДК 811.111'255'276.6:34

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Коченгін О. В., Калюжна А. Б.

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(факультет інформатики і управління)*

Стаття присвячена особливостям перекладу юридичних термінів з англійської мови на українську, зокрема, проблемі прагматичної адаптації перекладу галузевих та не галузевих текстів, які насичені юри-
102

дичними термінами, під різні групи читачів. На прикладах перекладу нормативно-правових актів та художніх текстів демонструється важливість цієї проблеми та шляхи її розв'язання.

Ключові слова: адаптація, переклад, прагматика, слово, термін, термінологія, трансформація, юриспруденція.

А. В. Коченгин, А. Б. Калюжна. Особенности перевода юридической терминологии с английского языка на украинский. *Статья посвящена особенностям перевода юридических терминов с английского языка на украинский, в частности, проблеме прагматической адаптации перевода специальных и неспециальных текстов, которые насыщены юридическими терминами, под разные группы читателей. На примерах перевода нормативно-правовых актов и художественных текстов демонстрируется важность этой проблемы и способы ее разрешения.*

Ключевые слова: адаптация, перевод, прагматика, слово, термин, терминология, трансформация, юриспруденция.

A. V. Kochengin. A. B. Kaluzhna. The Peculiarities of Translation of Legal Terminology from English into Ukrainian. *The article deals with the peculiarities of legal terms translation, and, in particular, with the problem of pragmatic adaptation of the translation of technical and non-technical texts, which contain legal terms, under the different groups of readers. The importance of this problem and the ways of its solution are demonstrated on the examples of translations of legal acts and fiction.*

Key words: adaptation, translation, pragmatics, word, term, terminology, transformation, law.

Актуальність даного дослідження зумовлена вимогою поглиблення знань перекладачів, які працюють в галузі перекладу текстів, що містять юридичні терміни — зокрема, вимогою до перекладачів враховувати в процесі перекладу лінгвокультурні фактори, адже сьогодні Україна поступово поширює міжкультурні зв'язки з іншими країнами. **Новизна** роботи полягає в проведенні поглибленого аналізу перекладу та прагматичної адаптації різногалузевих текстів, які містять юридичні терміни. **Предметом** нашого дослідження є різногалузеві тексти, насичені юридичними термінами; а **об'єктом** — заходи, що вживаються для перекладу цих юридичних термінів та прагматичної адаптації тексту, тобто різноманітні перекладацькі трансформації та інші прийоми, які допоможуть адекватно передати смисл. **Метою** даної роботи є показати, як необхідно здійснювати переклад та прагматичну адаптацію різногалузевих текстів, насичених юридичними термінами, з англійської мови на українську.

Теоретичною базою для дослідження буде слугувати аналіз проблеми прагматичної адаптації перекладу текстів юридичної специфіки, який проводили Д. М. Шлепнев та А. Л. Зурабов. **Матеріалом для практичного дослідження слугують** вердикти суду присяжних, художній роман Джона Грішема «Час вбивати» та субтитри до американського кримінального телесеріалу “CSI: Las Vegas”.

Якщо спитати непрофесіонала: «Як треба підходити до перекладу текстів, які містять юридичні терміни?», він, напевно, стане стверджувати, що головне — це виконувати всі формальні вимоги до перекладу термінів та юридичних кліше з англійської мови на українську, і в жодному разі не вдаватися до зсувів у перекладі (іншими словами, не додавати і не вилучати ніяку інформацію в тексті), оскільки це спотворить смисл тексту. Чи є таке припущення вірним? Насправді ні. Власне переклад — не єдине завдання перекладача. Автор будь-якого тексту прагне передати в ньому свою ідею, свої наміри, створити певний комунікативний ефект. Просто переклад дозволить зрозуміти смисл цього тексту, але він може виявитися досить нейтральним, та не передати ідею, яку автор намагався донести до читача. До того ж, відмінності між різними культурами можуть дозволити представникам однієї культури зрозуміти якісь специфічні поняття та явища, відображені в тексті — в той час, як представникам інших культур ці поняття і явища будуть здаватися геть незрозумілими. Саме через ці проблеми виникає необхідність в прагматичній адаптації тексту. Перекладач має дещо змінювати текст перекладу, додавати певну інформацію та інколи вилучати надлишкові дані, або інколи змінювати структуру повідомлення, аби зробити переклад тексту прийнятним та абсолютно зрозумілим для представників своєї культури.

Під **прагматикою перекладу**, за В. Н. Комісаровим, слід розуміти «вплив на хід та результат перекладацького процесу необхідності відтворити прагматичний потенціал оригіналу та прагнення забезпечити бажаний вплив на Рецептора перекладу». Під **прагматичним потенціалом** оригінала слід розуміти здатність тексту створити комунікативний ефект, викликати у Рецептора прагматичні відношення до повідомлення, інакше кажучи, здійснити прагматичний вплив на отримувача інформації [5, с. 209-210].

Перед тим, як перейти до розгляду проблеми прагматичної адаптації текстів з юридичними термінами, ми маємо визначитися, що власне собою являє юридичний термін, які його ознаки, вимоги до перекладу та власне шляхи перекладу. **Термін**, слідом за Б. М. Головіним, це «слово чи словосполучення, яке виражає та формує професійне поняття і застосовується в процесі (і для) пізнання, засвоєння

певного кола об'єктів і відношень між ними – з погляду певної професії» [2, с. 64-67].

Конкретизуємо це визначення до юридичного терміна. **Юридичний термін** – «це слово чи словосполучення, яке має юридичне значення, що виражає правове поняття, яке використовується в процесі пізнання та усвідомлення об'єктивної дійсності з погляду права» [4, с. 153]. Відповідно, під **юридичною термінологією** варто розуміти «систему словесних позначень понять, які використовують при викладі змісту закону (або іншого нормативного акту), слів (або словосполучень); слова (або словосполучення), які вживаються в законодавстві; слова, які є узагальненими найменуваннями юридичних понять, що мають точний та певний зміст, і відрізняються змістовною однозначністю, функціональною стійкістю» [7, с. 138].

Ознаки юридичних термінів в своїй більшості співпадають з ознаками власне терміну. Стисло перелічимо ці ознаки. Отже, юридичний термін [6, с. 43-50]:

- має бути системним;
- має бути точним;
- має бути однозначним в межах своєї терміносистеми;
- повинен мати визначення;
- має бути стислим;
- має бути нейтральним;
- не повинен мати синонімів;
- має відповідати правилам і нормам певної мови;
- має бути експресивно нейтральним;
- має бути милозвучним.

При перекладі юридичних термінів необхідно дотримуватися певних вимог, адже терміни в будь-якому разі повинні задовольняти певні вимоги. В своєму дослідженні Г. Грегуль виокремлює дві групи вимог до юридичних термінів: як до термінів-слів та як до термінів-понять [3, с. 295-297].

Юридичні терміни-слова мають відповідати наступним вимогам:

- упровадженість;
- мовна правильність;
- питомисть;
- стислість.

Юридичні терміни-поняття, в свою чергу, мають задовольняти такі вимоги

- поняттєво-термінологічна єдність;
- дефінітивність;
- системність;
- точність;
- емоційно-експресивна нейтральність.

Перекладач вирішує проблеми власне перекладу юридичного тексту та його прагматичної адаптації, застосовуючи в ході перекладу спеціальні лексичні та граматичні трансформації. Серед найбільш вживаних шляхів перекладу юридичних термінів можна виділити [8, с. 145]:

- власне переклад (пошук семантичного еквіваленту);
- морфемно-лексичне калькування;
- описовий переклад;
- транскрибування;
- транслітерацію;
- запозичення іншомовного терміна;
- цілісне перетворення;
- вилучення терміну при перекладі тексту;
- членування або об'єднання речення.

Отже, визначившись з основними вимогами та шляхами перекладу юридичних термінів, ми можемо безпосередньо перейти до проблеми прагматичної адаптації перекладу текстів, насичених юридичними термінами. Перекладаючи такі тексти, перекладач з точки зору прагматики повинен враховувати:

- власне специфіку самого тексту (він може бути безпосередньо юридичним, може бути художнім, це може бути повідомлення зі СМІ, або текст доктринального характеру);
- цільову аудиторію (тобто, категорії майбутніх читачів цього тексту).

Особливо важливою є друга з цих проблем, адже ці потенційні читачі можуть мати різний рівень освіченості та різний ступінь професіоналізму в сфері юриспруденції. Серед них можна зустріти й абсолютних дилетантів. Є само собою зрозумілим, що до перекладу нормативно-правового акту для професійного юриста треба ставитись геть по-іншому, аніж до перекладу художнього тексту, який спрямований на широку аудиторію читачів, серед яких обов'язково знайдуться люди, які взагалі не володіють юридичною термінологією.

Основні категорії читачів текстів, насичених юридичними термінами, представлені [9, с. 110]:

- *юристами, які спеціалізуються в конкретній сфері права, про яку йде мова в перекладі;*
- *юристи із загальними правовими знаннями, які не є спеціалістами в даній сфері права;*
- *не юристи, які знайомі з областю знань, яку регулює право і про яку йде мова в перекладі;*
- *не юристи.*

1) Стратегія перекладача при роботі із текстами, призначеними для перших двох категорій читачів, майже однакова – він перекладає юридичні терміни абсолютно точно та вдається до мінімальних змін в перекладі, оскільки немає потреби в додаткових коментарях чи поясненнях, адже юристи володіють своєю термінологією. Варто лише зазначити, що при перекладі юридичних текстів для юристів-неспеціалістів перекладачу доводиться іноді випускати нерелевантні деталі та вводити історичну довідку та допоміжні коментарі, можливо, дещо скорочувати текст. До перших двох категорій читачів можна віднести **суддів** та інших **суб'єктів юриспруденції**. Обидві підгрупи читачів мають детально розуміти смисл тексту, що перекладається. Ціна неточної передачі терміну є надто високою, адже від цього може залежати життя людини. Тому на перекладача в даному випадку покладається велика відповідальність.

Наведемо приклад підбору точного еквівалента до юридичного терміну при роботі з текстом, призначеним для цих категорій читачів. Візьмемо два приклади, в яких зустрічається один і той же англomовний термін: “*A male alleged that he suffered lacerations and puncture wounds when he was bitten by the male **defendant's** three dogs*” і “*A female died when the vehicle in which she was a passenger ignited in flames after it was struck from the rear by a vehicle, operated by the male **defendant***”. Відповідно переклади до цих двох речень звучать наступним чином: «*Потерпілий стверджував, що він отримав рвані та колоті рани на руках, яких завдали йому три собаки **відповідача***» і «*Потерпіла загинула внаслідок аварії, коли автомобіль, в якому вона знаходилася в якості пасажира, загорівся після того, як в нього позаду врізалася машина, якою керував **обвинувачуваний***». Перше значення терміну *defendant* – це *відповідач* [1, с. 734] (і такий переклад є логічним, адже дієслово *to defend* перекладається як *захистити*, а власне в суді відповідач саме захищається). Але в другому з цих прикладів цей термін було перекладено як *обвинувачуваний*, і ця зміна зумовлена тим фактом, що в другому прикладі мала місце смерть людини, і ступінь відповідальності є більшою – саме тому *відповідач* перетворився на *обвинувачуваного*. В першому прикладі мова йде про цивільний позов, де все обійшлося малою кров'ю, і тому тут *defendant* треба перекладати вже як *відповідача*.

Зміни можуть відбуватися не тільки на рівні окремих термінів, а й на рівні цілих юридичних кліше та конструкцій. В якості прикладу наведемо розповсюджену конструкцію ***was under the influence of alcohol***. Буквальний переклад цієї фрази – *знаходився під впливом алкоголю*, є правильним з лексичної та граматичної, але не з прагматичної точки зору. Справа в тому, що такий переклад не є властивим

для офіційних документів в українському судочинстві, і будь-який професійний юрист дуже здивується, побачивши такий переклад в якомусь рішенні суду присяжних. Більш звучним та правильним є варіант *перебував у стані алкогольного сп'яніння*. Прагматична ціль перекладу в даному випадку була досягнута шляхом цілісного перетворення цієї фрази.

2) При роботі з текстами, які орієнтовані на третю категорію читачів (*підприємців та дослідників*), перекладач має вдаватися до певних змін в тексті на лексичному рівні – проводячи вибір між лексичними одиницями, які властиві юридичному чи іншому дискурсу, він часто віддає перевагу останнім [9, с. 111]. Основним об'єктом змін при перекладі такого різновиду текстів є різноманітні кліше, багато з яких при перекладі на українську мову зазнають цілісного перетворення або інших трансформацій. Так, наприклад, англomовне кліше *terms and conditions* фактично складається з двох синонімів, які відрізняються лише тим, що перший з них носить більш офіційний характер. Оскільки в українській офіційній мові не прийнято ставити поруч синоніми, один з цих термінів вилучається в перекладі, і ми маємо просто *умови*. Іноді одне слово може перекладатися цілою юридичною конструкцією, та навпаки: *whereas* позначає *брату до уваги* (тобто, з одного слова ми отримуємо одразу три). Ще один приклад цілісного перетворення фрази: *by virtue of* треба стандартно перекладати, як *в силу чогось*, хоча окремо слово *virtue* не має нічого спільного із словом *сила* – згідно словника, окремо воно перекладається як *превага, чеснота* [1, с. 1253].

3) Найцікавішим з прагматичної точки зору є переклад текстів, спрямованих на широку аудиторію, тобто, на четверту категорію читачів. Сюди можуть відноситися тексти будь-якої галузі – починаючи з нормативно-правових актів і закінчуючи художніми текстами. Адже потреби широкої аудиторії можуть варіюватися – це можуть бути *студенти*, яким просто необхідно здати залік по правознавству в університеті; це можуть бути *дилетанти*, які задля власного розвитку бажають ознайомитися з юридичними термінами чи з юриспруденцією взагалі; також це можуть бути просто люди, які читають детективи або дивляться кримінальні телесеріали, в яких часто вживаються юридичні терміни. Працюючи з текстами, призначеними для широкої аудиторії, перекладач має частково замінювати терміни на їх загальноживані синоніми, вдаватися до цілісного перетворення юридичних кліше на неюридичні, та вводити додаткові коментарі та тлумачення із посиланнями [9, с. 111]. Тобто, в такому випадку текст зазнає найзначнішої прагматичної адаптації.

Приведемо приклад з субтитрів до кримінального телесеріалу “CSI: Las Vegas”. В сьомому епізоді четвертого сезону у вступній сцені, криміналіст, виступаючи на суді, говорить наступну фразу: “*The lab technician ran the sample through **CODIS**. The DNA sample was a match to a recent rape and homicide victim, Rachel Lyford*”. Існує два варіанти передачі на українську мову цієї фрази в різних версіях перекладу фільму. Перший – «*Лаборант провів зразок крові через **КОДИС**. Зразок відповідав жертві зґвалтування та вбивства Рейчел Лайфорд*»; другий – «*Лаборант **обробив зразок крові** та встановив, що він відповідає **ДНК** жертви зґвалтування та вбивства Рейчел Лайфорд*». В першому варіанті текст не зазнав прагматичної адаптації – перекладач просто транслітерував аббревіатуру *CODIS* (*Combined DNA Index System – об’єднана система даних ДНК*), і не дав жодного пояснення. Можливо, що при перекладі субтитрів кінофільму такий шлях перекладу буде прийнятним, оскільки телеглядач навряд чи захоче дізнатися, що собою являє це *КОДИС* – адже його цікавить сюжет. Але уявимо собі на хвилинку, що ми маємо справу не з субтитрами до телесеріалу, а з художнім романом, де зустрічається така ж аббревіатура. В такому випадку перекладач обов’язково буде повинен або розшифрувати аббревіатуру в дужках, або дати зноску знизу сторінки, оскільки в книжці ця аббревіатура буде падати в очі читачеві. Більш вигідним та справедливим є другий варіант перекладу, в якому перекладач взагалі вилучив термін та дав просту фразу *обробив зразок крові*. Жоден з компонентів цієї фрази не є терміном, і сама конструкція не є юридичною, але смисл точно переданий, тим більш, що далі в реченні зустрічається термін *ДНК*, і тоді телеглядачеві стає абсолютно зрозуміло, яким чином відбувається процедура встановлення особистості за зразками ДНК.

Наступний цікавий приклад смислового розвитку для адаптації тексту під телеглядача-непрофесіонала можна спостерігати при перекладі фрази, яка передує вище розглянутій в тому самому епізоді телесеріалу: “*I swabbed the blood and **sent a sample to the DNA lab***”. Переклад виглядає наступним чином: «*Я взяв зразок крові **для аналізу на ДНК до лабораторії***». В тексті оригіналу вказується лише сам факт того, що зразок крові було надіслано до ДНК-лабораторії. Але будь-який текст має одну важливу функцію – пізнавальну. Перекладач вирішив вказати телеглядачеві не на сам факт існування ДНК-лабораторії та відправлення туди зразка крові – він шляхом смислового розвитку висвітлив в перекладі мету всієї цієї операції, і додав, що зразок крові в лабораторію було надіслано *для аналізу ДНК*. В цьому прикладі ми також бачимо цікавий випадок розбиття терміну на окремі компоненти: кластер *DNA lab* (ДНК-лабораторія) роз-

пався в перекладі, і окремі його компоненти стали частинами різних конструкцій.

Ще один простий приклад адаптації речення з юридичним терміном з художнього роману полягає в трансформації додавання – в художньому романі Джона Грішема «Час вбивати» можна зустріти таке речення: *“His dramatic final conclusion unmistakably linked the prints on M-16 to those of Carl Lee Hailey”*. Недосвідчений читач навряд чи буде знати, що таке M-16, то ж тут варто застосувати просту трансформацію додавання: *«В драматичному фіналі свого виступу спеціаліст із абсолютною впевненістю доводив, що відбитки на стволі та прикладі гвинтівки «M-16» належать Карлу Лі»*. Ми бачимо, що в перекладі була додана не лише *гвинтівка*. Перекладач конкретизував, що відбитки були знайдені на *стволі та прикладі*. Хоча цей факт є очевидним для професіоналів, знову-ж-таки, читач, який жодного разу не мав справу зі зброєю, цього може не знати.

Тож, як було виявлено в результаті дослідження, однією з головних та найскладніших проблем, з якими перекладач зустрічається в процесі перекладу текстів, які містять юридичні терміни – це проблема адаптації перекладу. Розв’язуючи цю проблему, перекладач має враховувати саму специфіку тексту та особливо цільову аудиторію, тобто, майбутніх читачів цього тексту. В залежності від різновиду тексту та категорії читачів перекладач обирає стратегію, якої буде притримуватися при перекладі. Якщо описати однією фразою дії перекладача під час адаптації текстів з юридичними термінами під цільову аудиторію, то можна висловитися наступним чином: чим ширша цільова аудиторія, тим більше необхідно адаптувати текст і тим більше необхідно застосовувати лексичних і граматичних трансформацій.

Перспектива дослідження полягає в тому, що його матеріали та результати можуть стати основою та використовуватися при проведенні подальших досліджень та експериментів на тему перекладу та прагматичної адаптації текстів, насичених юридичними термінами, адже – як вже зазначалось – юридична термінологія на сьогодні є дуже актуальною проблемою для перекладачів.

Література

1. Marcus W. *Oxford Russian Dictionary* / Marcus W., Unbengaun B., Falla P. — Oxford : OUP, 2008. — 1298 с. 2. Головин Б. Н. *О некоторых проблемах изучения терминов* / Б. Н. Головин // *Научный симпозиум «Семиотические проблемы языков науки, терминологии и инфор-*

- матики». — М. : Моск. ун-т, 1971. — Ч. 1. — С. 64-69.
3. Грегуль Г. Вимоги до юридичних термінів / Г. Грегуль // *Проблеми української термінології*. — К. : Вид-во нац. ун-ту «Львів. Політехніка», 2008. — С. 294-297.
4. Ивакина Н. Н. Языковая подготовка юристов / Н. Н. Ивакина // *Правоведение*. — Л. : Ленингр. ун-т, 1985. — № 1. — С. 48-51.
5. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): учеб. [для ин-тов и фак. иностр. яз.] / В. Н. Комиссаров. — М. : Высш. шк., 1990. — 253 с.
6. Левитан К. М. Юридический перевод: основы теории и практики : учебное пособие / К. М. Левитан. — М. : Уральская государственная юридическая академия. — 352 с.
7. Моисеев А. И. О языковой природе термина / А. И. Моисеев // *Лингвистические проблемы научно-технической терминологии*. — М. : Наука, 1970 — С. 127-138.
8. Сапожник І. Алгоритм перекладу англійських юридичних термінів українською мовою / І. Сапожник // *Науковий вісник Чернівецького національного університету: зб. наук. пр.* — Чернівці : Рута, 2005. — Вип. 234: Германська філологія. — С. 143-149.
9. Шлепнев Д. Н. Прагматические аспекты юридического перевода / Д. Н. Шлепнев, А. Л. Зурабов // *Вестник НГЛУ. Лингвистика и межкультурная коммуникация*. — Нижний Новгород : ГОУ ВПО НГЛУ, 2009. — Вып. 4 — С. 98-113.

УДК 81'25

МНОЖИННІСТЬ ПЕРЕКЛАДІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНОГО КАЛАМБУРУ

(на матеріалі літературної британської казки)

Кузнєцова Г. В., Мартинюк А. П. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Стаття присвячена дослідженню труднощів перекладу каламбуру в казці Л. Керрола "Alice's Adventures in Wonderland". На підставі аналізу чотирьох варіантів україномовного перекладу каламбуру обґрунтовується висновок, що для забезпечення адекватності перекладу перекладач має застосовувати творчий підхід й орієнтуватися

не на передачу буквального змісту тексту оригінала, а на досягнення сміхового ефекту в результаті гри слів на основі субституції.

Ключові слова: перекладацькі труднощі, казка, каламбур, сміховий ефект, субституція.

Г. В. Кузнецова, А. П. Мартынюк. Множественность переводов каламбура с английского языка на украинский (на материале литературной британской сказки). Стаття посвящена дослідженню труднощів перекладу каламбура в казці Л. Керрола "Alice's Adventures in Wonderland". На основі аналізу чотирьох варіантів українського перекладу каламбура обґрунтовується висновок, що для забезпечення адекватності перекладу перекладачці слід застосувати творчий підхід, орієнтуючись не на передачу буквального значення, а на досягнення сміхового ефекту шляхом субституції.

Ключевые слова: перекладальські труднощі, каламбур, сміховий ефект, субституція.

G. V. Kuznetsova, A. P. Martynyuk. Multiversity of Ukrainian Translations of Pun (based on the literary English fairytale). The article deals with the problem of difficulties in translating pun in L. Carroll's fairytale "Alice's Adventures in Wonderland". The conclusion drawn on the basis of analyzing four Ukrainian variants of the pun translation, is that in order to achieve translation adequacy the translator is to apply a creative approach aiming not at the rendering word-per-word meaning but at producing a humorous effect applying substitution.

Key words: translation difficulties, pun, humorous effect, substitution.

Літературна казка представляє собою художній текст, основна функція якого полягає в естетичному впливі на читача. При перекладі художнього тексту перекладач виступає у ролі творця, який відображає у своєму творінні художню дійсність першоджерела у відповідності до свого творчого методу.

Актуальність дослідження зумовлена потребою вивчення стратегій перекладу англійських казок українською мовою з метою їх теоретичного осмислення й досягнення адекватності україномовного перекладу при збереженні лінгвокультурної специфіки оригінала на практиці. На особливу увагу заслуговує дослідження перекладу каламбуру як стилістичного прийому, закоріненого на "грі слів", адекватне відображення якої потребує особливої перекладацької майстерності.

Мета роботи полягає в аналізі структурно-семантичних особливостей каламбурів англійської казки та їх впливу на вибір способу перекладу українською мовою.

Об'єктом дослідження є різноманітні способи забезпечення адекватності каламбурів при перекладі англомовної казки українською мовою.

Матеріалом дослідження є англомовна казка "Alice's Adventures in Wonderland" Льюїса Керрولا та її п'ять перекладів українською мовою.

Особливості перекладу казки Л. Керрولا неможливо дослідити поза контекстом поняття інтертекстуальності. У сучасній лінгвістиці інтертекстуальність визнається умовою існування будь-якого тексту. Інтертекстуальність можна розглядати як активацію комплексу міжтекстових зв'язків у процесі сприйняття тексту реципієнтом. Полям реалізації категорії інтертекстуальності є текст-матриця, який співвідноситься у процесі сприйняття з прецедентними текстами.

Активатором реалізації категорії інтертекстуальності у тексті-матриці слугують імпліцитні або експліцитні сліди прецедентних текстів – інтертекст, який може бути представлений цитатою, алюзією (власним ім'ям, мовною формулою). При цьому інтертекст будь-якої форми володіє якостями індексального знака, референтом якого є прецедентний текст. Відтак, інтертекстуальність збагачує та ускладнює процес сприйняття тексту-матриці реципієнтом, стимулюючи стратегії свідомого читання [10].

При сприйманні літературної казки відбувається взаємодія буквального плану тексту та другого плану – плану претексту (народної казки). Дуже часто другий план представлений не тільки окремими текстами, але і їх сукупністю, яка створює образ певного типу тексту.

Літературна казка становить собою двоплановий текст, другим планом для якого слугує жанрово-стильова домінанта чарівної народної казки. Відтак, адекватне сприйняття художнього тексту літературної казки можливе тільки при ідентифікації її другого плану та створенні віртуального третього плану – якісно нової комбінації першого та другого планів (актуального тексту літературної казки та жанрово-стильової домінанти чарівної народної казки).

Спробуємо підійти до процесу перекладу іншомовного твору на нашу рідну мову як до процесу пізнання того невідомого нам, чужого світу, вираженого у своїй органічній мовній та художній формі [1].

Сенс перекладу полягає в тому, щоб передати зміст, думки й почуття, виражені в формах чужої мови, засобами своєї мови, тобто надати їм нової форми, але зберегти створюване оригіналом враження, його емоційну функцію [6].

Якість перекладу залежить від таланту перекладача, від його вміння відчутти прекрасне у співвідношенні деталі й цілого, в єдності змісту і форми, і відчуте виразити безпосередньо, щиро [8].

Головним критерієм оцінки якості художнього перекладу є адекватність естетичного впливу оригінального тексту та тексту його перекладу. Для досягнення високого ступеня адекватності естетичного впливу художнього перекладу на читача необхідно перш за все глибоко осягнути інтенції автора та тематичну спрямованість оригіналу [11].

Літературна казка, як і будь-який художній твір, має на меті передачу естетичної інформації. Відтак при перекладі найбільші труднощі пов'язані саме з відтворенням зазначеного виду інформації. Головною проблемою для перекладу є гра слів, заснована на багатозначності слова або оживленні його внутрішньої форми. У виняткових випадках збігу об'єму багатозначності слова, що обігрується в оригіналі та перекладі, зберігається і зміст, і принцип гри; в інших випадках гра не передається, але може бути компенсована обігриванням іншого за значенням слова, яке зводиться до того ж самого контексту. У широкому сенсі під загальним терміном «**мовна гра**» розуміються усі ті «явища, коли мовець 'грається' з мовленнєвими формами, коли вільне відношення до форми мовлення отримує естетичне завдання, нехай навіть найскромніше» [2]. Відтак, під визначення мовної гри фактично підпадає будь-яке усвідомлене відхилення від норми. В широкому розумінні до мовної гри можна віднести усі види жартів, дотепів, каламбурів, різних тропів тощо.

У вузькому сенсі феномен мовної гри обмежується «грою слів» (wordplay), під якою, як правило, розуміють стилістичний прийом **каламбуру**, що ґрунтується на комічному обігриванні співзвучних слів або словосполучень з несумісними значеннями.

Сприймаючи каламбур як цілісне лінгвостилістичне утворення перекладач, за словами видатного перекладача радянської доби М.М. Любимова, має «докласти усіх можливих зусиль та передати його з художньою точністю», але за необхідності «перекладач має право відступити від букви оригіналу, якщо інакше йому не створити того самого комічного ефекту, якого прагнув автор» [9].

Для аналізу цього явища з текстів оригіналу та перекладу був відібраний наступний приклад Керолівського каламбуру, пов'язаного з такими типовими предметами англійської школи, як грецька та латинська мови – *Laughing and Grief (Latin and Greek)* й побудованого на фонетичній схожості слів:

Hadn't time,' said the Gryphon: 'I went to the Classics master, though. He was an old crab, HE was.'

*'I neve rwent to him,' the Mock Turtles aidwith a sigh: 'hetaught **Laughing and Grief**, they used to say.'*

Слід зазначити, що обрані для каламбуру слова є антонімами, і тому є дуже цікавими і водночас складними для перекладу. Г. Буши-

на передає цей лексичний каламбур як *Давній Грим* та *Давня Грація*, де атрибут «давня» апелює до історії, «грим» римується з «рим», а «грація» є словом латинського походження, що паронімічно асоціюється з «грецією». Створюється смислова прив'язка до античного періоду, але втрачається ефект антонімії.

В. Корнієнко в перекладі використовує фразеологізм, типовий для української та російської мови – *Сміх і Гріх*. У цьому випадку антонімічність зберігається, проте втрачається подібність до назв предметів. Відтак, ефект каламбурності в цьому випадку теж втрачається.

В. Наріжна використовує в перекладі словосполучення *Класичні мови*, що є фактично описовим перекладом закодованого Л. Керролом змісту. Мовна гра не передається при перекладі, зміст переноситься, але вже не виконує прагматичної функції, закладеної Л. Керролом, так само не передається й антонімічність.

В. Панченко пропонує оригінальні варіанти *Грацька та Мартинська*, скоріш за все, перекладач просто створив нові лексеми, які фонетично та графічно нагадують «закодовані» слова.

Підсумовуючи, зазначаємо, що з чотирьох перекладачів тільки один передає антонімічність компонентів каламбуру, проте сам каламбур при цьому залишається невпізнаваним, адже його прагматична функція втрачається.

Треба пам'ятати, що втрата каламбуру є найменш бажаною, тому перекладачу слід докладати максимальних зусиль, для того, щоб зберегти гру слів, навіть відступивши від букви оригіналу, якщо інакше йому не створити того самого комічного ефекту, якого намагався досягти автор. Навіть найбільш складні каламбури підлягають перекладу, все залежить від таланту та працелюбності перекладача, який, перш за все, повинен бути творцем. Треба відійти від буквального змісту, удатись до субституції та передати головне – гру слів, яка змусить читача посміхнутись так само, як посміхнувся читач, насолоджуючись текстом оригіналу.

Література

1. Гачечиладзе Г. Р. *Художественный перевод и литературные взаимосвязи* / Г. Р. Гачечиладзе. – М. : Советский писатель, 1980. – 256 с.
2. Земская Е. А. *Языковая игра* / Е. А. Земская, М. А. Китайгородская, Н. Н. Розанова // *Русская разговорная речь: Фонетика. Морфология. Лексика. Жест*. – М. : Наука, 1983. – С. 72–214.
3. Керрол Л. *Аліса у Дивокраї* / Л. Керрол ; [пер. з англ. В. Г. Наріжної]. – Харків : Фоліо, 2008.

- 139 с. 4. Керрол Л. Алісини пригоди у Дивокраї. Аліса у Задзеркаллі : [повіді] / Л. Керрол ; [пер. з англ. В. Корнієнка]. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. – 432 с. 5. Керролл Л. Аліса в країні чудес : [казка] / Льюїс Керролл : [перевод с англ.]. – К. : Веселка, 1976. – 143 с. 6. Ковганюк С. П. Практика перекладу / С. П. Ковганюк. – К. : Дніпро, 1968. – 275 с. 7. Корнієнко В. Від перекладача: Чи здолають перекладачі Керролів Еверест? / В. Корнієнко // Л. Керрол. Алісині пригоди у Дивокраї. Аліса у Задзеркаллі. – Тернопіль : Богдан, 2007. – С. 3–16. 8. Кундзіч О. Л. Слово і образ. Літературно-критичні статті / О. Л. Кундзіч. – К. : Рад. письменник, 1966. – 131 с. 9. Любимов Н. М. Перевод – искусство / Н. М. Любимов. – М. : Сов. Россия, 1982. – 128 с. 10. Нефедова Е. Д. Функции и структура инициальных формул английской литературной сказки / Е. Д. Нефедова // Вісник Харківського державного університету. – 1999. – № 424. – С. 117–118. 11. Фесенко Э. Я. Теория литературы : учебное пособие / Э. Я. Фесенко. – М. : Едиториал УРСС, 2005. – 336 с. 12. Gardner M. Introduction and Notes / M. Gardner // *The Annotated Alice: Alice's Adventures in Wonderland and Through the Looking Glass*. – New York : Wings Books, 1998. – 352 p.

УДК 81'25

**СПОСОБЫ ПЕРЕВОДА ИМЕН СОБСТВЕННЫХ
С АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА НА РУССКИЙ
(на материале перевода произведений Р. Киплинга)**

Куликова В. В., Афанасьева О. В. (канд. филол. наук)

Алексеевский филиал федерального государственного автономного образовательного учреждения высшего профессионального образования «Белгородский государственный национальный исследовательский университет» (АФ НИУ «БелГУ») (специальность «Иностранный язык»)

Предлагаемая статья посвящена выявлению основных закономерностей формирования переводного текста художественного произведения и анализу факторов, которые обусловили выбор переводчиком способа передачи имени собственного с английского на русский язык.

В статтє проведен анализ способов перевода имен собственных на материале творчества Р. Киплинга.

Ключевые слова: имя собственное, калькирование, ономастика, транскрипция, транслитерация.

В. В. Кулікова, О. В. Афанасьєва. *Способи перекладу власних імен з англійської мови на російську (на матеріалі перекладів творів Р. Кіплінга).* *Пропонована стаття присвячена виявленню основних закономірностей формування перекладного тексту художнього твору і аналізу факторів, які зумовили вибір перекладачем способу передачі імені власного з англійської на російську мову. У статті проведено аналіз способів перекладу власних імен на матеріалі творчості Р. Кіплінга.*

Ключові слова: власне ім'я, калькування, ономастика, транскрипція, транслітерація.

V. V. Kulikova, O. V. Afanasieva. *Ways of Translating Proper Names from English into Russian (on the material of translations of R. Kipling's tales).* *The author of the article tried to reveal the main regularities of proper names translating and to analyze the factors which made the translator to choose one or another proper name in translating process. The author also analyzed the ways of translating of the proper names in R. Kipling's works.*

Key words: *calques, onomastic, a proper name, transcription, transliteration.*

Такая составляющая языка, как имена собственные всегда занимала особое место в лингвистике. Так, первое знакомство людей начинается с выяснения имен. Поэтому, имена собственные играют огромную роль в общении и взаимопонимании между людьми.

Актуальность исследования обусловлена тем, что анализ произведений Р. Киплинга, обладающих лингвокультурными особенностями Индии и Англии, и их русских вариантов представляет большой интерес для теории и практики перевода и должен быть признан актуальной и важной проблемой отечественного переводоведения.

Объектом исследования являются английские имена собственные, встречающиеся в произведениях Р. Киплинга, так называемые произведения «Индийского Цикла», которые посвящены повествованию о территориях, входивших в состав Британской Индии в конце 19 – начала 20 веков.

Предметом исследования выступает выявление закономерностей передачи вышеуказанных имен собственных на русский язык.

В соответствии с указанным объектом, цель исследования состоит в том, чтобы выявить и провести анализ закономерностей

перевода английских имен собственных на русский язык, а также рассмотреть критерии, влияющие на уровень эквивалентности оригинального имени собственного и его русского варианта в зависимости от определенного способа перевода и особенностей его реализации.

Научная значимость исследования обусловлена тем, что в данной работе произведен анализ особенностей именованья Р. Кипплингом героев своих произведений, в которых, в свою очередь, отражены индийская и английская национальная и культурная специфика, а также описаны закономерности передачи имен собственных на русский язык. Данная работа раскрывает трудности передачи английских имен собственных на русский язык в художественном тексте, поэтому может послужить решением актуальной научной задачи, которая имеет большое значение для переводческой практики.

Имена собственные, помимо всего прочего, отличаются от имен нарицательных все растущей тенденцией к универсальности их употребления. Совершая коммуникацию на чужом языке, нам не составит труда назвать знакомые предметы или явления, использовать для этого иные нарицательные имена, нежели в родном языке, но, несмотря на то, на каком языке происходит коммуникация, знакомого нам человека, мы всегда назовем одним и тем же именем. Напомним, что «...Имя собственное – это специфическая часть языка и самобытно-национальная часть культуры русского народа» [1, с. 259]. И, собственно, как и любая другая часть языка, имя собственное подвергается воздействию экстралингвистических закономерностей. В лингвистике существует целый раздел, посвященный именам и названиям – ономастика.

Имена собственные обладают функцией межъязыковой, межкультурной связи. Но, как раз благодаря именно этой функции, возникает распространенная иллюзия, согласно которой, именам собственным не стоит уделять особое внимание при изучении языка и перевода с него. В большинстве случаев, их невозможно найти в составе двуязычных словарей и учебников по переводу. Но такое мнение абсолютно ошибочно. Несмотря на то, что имена собственные, с первого взгляда, всего лишь помогают в преодолении языковых барьеров, в них все же заложена сложная смысловая структура, уникальные особенности формы и этимологии, способности к видоизменению и словообразованию, а также многочисленные связи с языковыми категориями и другими языковыми единицами. Но, к сожалению, большинство этих свойств имена собственные теряют при их передаче на другой язык. И, незнание или опущение данных особенностей приводит к затруднению распознавания носителя имени собственного во время его переноса на другой язык.

Тем не менее, часто у нас возникают трудности при переводе имен собственных. И данная статья посвящена рассмотрению основных принципов перевода английских имен собственных на русский язык. Выделяют несколько способов перевода имен собственных: 1) транслитерация; 2) транскрипция; 3) калькирование.

Bagheera – Багира – транскрипция. На языке хинди (बैदुआ) это имя означает «пантера». *«Everybody knew Bagheera, and nobody cared to cross his path; for he was as cunning as Tabaqui, as bold as the wild buffalo, and as reckless as the wounded elephant. But he had a voice as soft as wild honey dripping from a tree, and a skin softer than down».* (русск. «Все в джунглях знали Багиру, и никто не захотел бы становиться ей поперек дороги, ибо она была хитра, как Табаки, отважна, как дикий буйвол, и бесстрашна, как раненый слон. Зато голос у нее был сладок, как дикий мед, капаящий с дерева, а шкура мягче пуха») [3, с. 11]. Как видно из приведенной цитаты, в произведении Редьярда Киплинга «Книга Джунглей» Багира является самцом, в то время как русские переводчики, наряду со своими польскими коллегами обозначили Багиру как особь женского рода. Гендерное расхождение в разных переводных вариантах произошло вследствие морфологических расхождений в английском и русском языках. В морфологии русского языка окончание «а» однозначно относится к существительным женского рода, поэтому и в переводе животное стало самкой. И естественно, характерные женские особенности, присущие этому имени, наделили Багиру в советской мультипликации красотой, грацией, изящностью, а также хитростью и силой характера, как основными составляющими женственности. Данный мультипликационный персонаж стал эталоном настоящей женщины, красивой, гармоничной, грациозной и сильной. Но, к сожалению, даже несмотря на тот факт, что каждый представляет себе пантеру, как гибкую и ловкую черную кошку, обладающую завораживающими глазами, горящими точно пламя, не подтверждает ее реального существования. Ведь, заглянув в учебник по зоологии, в семействе кошачьих никакого, подобного описанию Багиры, животного мы не обнаружим. Данный факт объясняется отсутствием в зоологии класса «пантера». По сюжету книги, Багира появилась на свет в зоопарке раджи из Уйдапуры, большую часть своего детства провела в неволе, а после смерти матери решила выбраться на свободу. Став достаточно взрослой и сильной, она сломала замок клетки и сбежала в джунгли, где впоследствии своей хитростью и проворностью вошла в доверие и стала уважаемой всеми животными, за исключением тигра Шер-Хана. Никто, кроме Маугли, так никогда и не узнал, что Багира когда-то сидела на цепи.

В английском варианте перевода Bageerah – это мужское имя. Более часто это имя употребимо в несколько иной форме – «Багир». Данный вариант является мужским именем у мусульман и татаров, но есть также вариант «Бакир» – это уже азиатское имя. В британском варианте сущность данного персонажа – это воплощение образа воина, героя, награжденного специфическими чертами восточной романтики. Данный образ является противопоставлением Шер-Хану, точно добродетель преступности. Взаимодействие Маугли и Багиры – это воплощение настоящей крепкой мужской дружбы, а вовсе не отношения матери и сына, или покровительницы и нуждающегося в защите Маугли, как в русском варианте. Более того, трансформация Багиры в самку создает определенные трудности для понимания сюжета. Являясь самкой и опекая Маугли, образ Багиры наталкивает читателя на мысль о том, что она является, в некоторой степени, приемной матерью для мальчика. Но зачем же тогда переводчики удваивают материнскую опеку? Ведь по сюжету книги понятно, что матерью для Маугли «официально» была Волчица. У Р.Киплинга же, напротив, Багир-самец способствует ясности и делает сюжет абсолютно понятным. Возможно, в русском варианте перевода перевоплощение Багиры в самку делается нарочно, чтобы выделить присущие только ей качества. Ведь если предлагается герой мужского рода, то, в таком случае, подчеркивается сила и скорость пантеры, если же женского, то обращается внимание на грациозность и ловкость кошки. В изначальном варианте имени существует ярко выраженное указание на мужской род, но, несмотря на это, все русские переводчики, основываясь на традиции толкования имени, выделяют у имени женское начало и подкрепляют его тем, что кошка в русской картине мира ассоциируется с женским полом. Также особенно показательно, в транскрипции этого имени собственного присутствует долгий звук [и], что позволяет читателю соотнести имя с чем-либо стройным, пластичным и изящным.

Bandar-log – Бандар-Лог – транслитерация. *«They are very many, evil, dirty, shameless, and they desire, if they have any fixed desire, to be noticed by the Jungle People. They boast and chatter and pretend that they are a great people about to do great affairs in the jungle, but the falling of a nut turns their minds to laughter and all is forgotten».* (русск. «Обезьян очень много; они злы, грязны, не имеют стыда, и если у них есть какое-нибудь определённое желание, то именно стремление, чтобы в джунглях заметили их. Они хвастаются, болтают, уверяют, будто они великий народ, готовый совершать великие дела в джунглях, но падает орех, и делается смешно, и они все забывают») [3, с. 25].

На языке хинди это имя означает «обезьяний народ». Образ этих животных несомненно является аллегорией в книге, а автор представил их читателю с помощью сатиры. Известно, что в образе обезьян, которые отличались болтливостью, наглостью и самовлюбленностью, автор раскрыл сущность либералов-интеллигентов своего времени, которых так не любил [4, с. 6]. И заявление обезьяне народа: «*What the Bandar-log think now the jungle will think later*», (русск. «Все джунгли будут думать завтра так, как обезьяны думают сегодня») [3, с. 26], является ярким тому подтверждением. Тем не менее, в целом образ обезьяньего народа гораздо шире. Они являются обратной стороной всего человечества, противопоставлением Маугли, его антитезой. Ведь не просто так Маугли сначала подмечает сходство обезьян с собой «*They stand on their feet as I do. They do not hit me with their hard paws. They play all day.*», (русск. «Серые обезьяны стоят, как я, на задних лапах, не дерутся жёсткими лапами, а играют целый день») [3, с. 25], а уже потом в кричащей толпе людей он узнает таких знакомых ему обезьян «*They have no manners, these Men Folk,*” said Mowgli to himself. «*Only the gray ape would behave as they do.*»», (русск. «У этих людей нет порядочных манер, — подумал Маугли, — так могли бы держаться только серые обезьяны») [3, с. 47]. Поэтому, этот образ является своего рода карикатурой на людей, которые превращаются в стадо обезьян, не следуя ограничениям и правилам.

Mother Wolf – Волчица Мать – калькирование. Другое ее имя в этой книге – Raksha – Ракша – транскрипция. В переводе с санскрита Ракша означает «демон». Такое имя Р. Киплинг дал волчице не случайно, тем самым он хотел указать на воинственные черты ее характера, на ее бесстрашие, которые помогли ей защищать Маугли от нападков волков, ведь не зря в книге она в одиночку ополчилась против целой стаи, несмотря даже на то, что Маугли был ей приемным сыном. Даже бесстрашный Шер Хан боялся драться с ней за Маугли: «*Shere Khan might have faced Father Wolf, but he could not stand up against Mother Wolf, for he knew that where he was she had all the advantage of the ground, and would fight to the death*», (русск. Шер Хан мог встретиться лицом к лицу с Волком Отцом, но биться с Ракшей не хотел, зная, что на её стороне все выгоды и что она будет бороться насмерть) [3, с. 5]. Имя Ракша произошло из мифологии индуизма. В данной религии ракшасы являются демонами, представителями зла, страдания, несправедливости. Но, интересным является тот факт, что несмотря на, казалось бы, неминуемую злобу этих существ, в индуизме они разделены на три вида. Первый из них – это великаны, исполины, которые постоянно сражались с богами, ко второму относятся демоны, бесы и вся нечисть, обитающая на

кладбищах и питающаяся людской плотью. И третий – Якша – безобидные существа, к которым и относится Волчица-мать. Представительниц Якша женского рода называют Якши. Они являются совершенно спокойными и безвредными существами только лишь до тех пор, пока их близкий не окажется в беде. В таком случае они, подобно ракшасам, становятся агрессивными и пытаются нанести противнику как можно больший вред [5, с. 196]. Что касается Волчицы, то ее характер и поведение говорят читателю о принадлежности к Якши, но, фонологически, несомненно, имя гораздо созвучнее и схоже с «ракшаси».

После рассмотрения ряда примеров перевода имен собственных на русский язык можно сделать вывод, что наиболее употребимыми в переводческой практике считаются такие способы, как транслитерация, транскрипция и калькирование. Однако, в большинстве случаев стоит не только подобрать подходящий способ перевода, но и проанализировать смысловую структуру имени собственного, чтобы при передаче его на русский язык было возможно не только легко, но и правильно его понять.

Литература

1. *Бондалетов В. Д. Русская ономастика / В. Д. Бондалетов. – М. : Просвещение, 1983. – 259 с.*
2. *Суперанская А. В. Теория и методика ономастических исследований / А. В. Суперанская и др. – М. : ЛКИ, 2007. – 7 с.*
3. *Kipling R., 1894. – С. 11-65.*
4. *Курий С. Не просто сказки Редьярда Киплинга / С. Курий // "Время Z". – 2008. – № 1.*
5. *Немировский А. И. Мифы и легенды народов мира / А. И. Немировский. – М. : Литература, Мир книги, 2004. – 496 с.*

УДК 811.111'373'255

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ АНГЛОМОВНИХ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ

Купіна Я. А., Фролова І. Є. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Статтю присвячено аналізу англо-українського перекладу інтернаціоналізмів, реалізованих у газетних текстах. Корпус вибірки сформовано на основі зіставлення потенційних та актуалізованих значень мовних одиниць, що дозволило виявити “псевдоінтернаціоналізми”, повні та часткові інтернаціоналізми. Англомовні інтернаціоналізми класифіковано на термінологізовані та нетермінологізовані: з’ясовано способи та засоби передачі англомовних інтернаціоналізмів обох груп в українському перекладі.

Ключові слова: *інтернаціоналізм, псевдоінтернаціоналізм, повні/часткові інтернаціоналізми, термінологізовані/не термінологізовані інтернаціоналізми, англо-український переклад, способи/засоби перекладу.*

Я. А. Купина, И. Е. Фролова. Особенности англо-украинского перевода интернациональной лексики публицистических текстов. *Статья посвящена анализу англо-украинского перевода интернационализмов, реализованы в газетных текстах. Корпус выборки сформирован на основе сопоставления потенциальных и актуализированных значений языковых единиц, что позволило выявить псевдоинтернационализмы, полные и частичные интернационализмы. Англоязычные интернационализмы классифицированы на терминологизированные и нетерминологизированные. Определены способы и средства передачи англоязычных интернационализмов обеих групп в украинском переводе.*

Ключевые слова: *интернационализм, псевдоинтернационализм, полные/частичные интернационализмы, терминологизированные/нетерминологизированные интернационализмы, англо-украинский перевод, способы/средства перевода.*

Ya. A. Kupina, I. Ye. Frolova. The Peculiarities of English-Ukrainian Translation of International Lexical Units of Publicistic Texts. *The article focuses on the English-Ukrainian translation of international lexical units realized in newspaper texts. The corpus of the units under study is formed on the basis of comparing the potential and actualized meaning of language*

units which allowed to differentiate between false international lexical units, full and partial international units. English- language international units are classified into terminological and non-terminological. The ways and means of English-Ukrainian translation are established for both groups.

Key-words: *international lexical units, false international units, full/partial international units, terminological/non-terminological international units, English-Ukrainian translation, ways/means of translation.*

Визначена сьогодні як аксіома культурної означеності мови, що виявляється найбільш повно в її лексичній підсистемі, висуває на порядок денний проблему аналізу культурно-специфічних лексичних одиниць. Разом із тим, наявна і протилежно спрямована тенденція — більшість мов містить слова інтернаціонального характеру, кількість яких у сучасному глобалізованому світі невпинно зростає, що зумовлює й зростання уваги до їх вивчення.

Актуальність дослідження зумовлена комплексним вивченням слів — інтернаціоналізмів, із залученням даних щодо їх мовних значень, вивчення їх мовленнєвих реалізацій та з'ясування способів передачі цих англомовних одиниць засобами української мови. Актуальність аналізу перекладу слів-інтернаціоналізмів також підсилюється частотністю їх вживання у текстах газет, на матеріалі яких проведене дослідження.

Об'єктом аналізу є інтернаціоналізми — слова, переважно запозичені з класичних мов, що подібні за формою та змістом.

Предметом дослідження були способи англо-українського перекладу інтернаціоналізмів та їх релевантні мовні/мовленнєві характеристики.

Метою роботи є вивчення особливостей англо-українського перекладу інтернаціоналізмів, шляхом розв'язання таких конкретних **завдань**:

- уточнення поняття та типології інтернаціоналізмів;
- з'ясування суттєвих характеристик текстів сучасних англомовних газет;
- формування та систематизації корпусу вибірки;
- виявлення способів перекладу англомовних інтернаціоналізмів українською мовою;
- встановлення релевантності лінгвальних характеристик інтернаціоналізмів процесу їх перекладу;
- систематизації даних лінгвістичного та перекладацького аналізу.

Матеріалом дослідження послужили автентичні англомовні публіцистичні тексти, а саме — газетні статті, які розміщені на електронних носіях та присвячені суспільно-політичній тематиці.

Методами дослідження були такі, що відповідали його завданням, а саме:

- метод семантичного та стилістичного аналізу;
- метод контекстуального аналізу;
- метод порівняння (фрагменту) тексту оригіналу та перекладу.

До інтернаціональної лексики зазвичай відносять слова, що мають у результаті взаємовпливу або випадкових збігів зовні схожу форму і деякі однакові значення в різних мовах. Відомо, що інтернаціональні слова потрапляють у ту чи іншу мову або завдяки запозиченню з іншої мови, або внаслідок того, що дві мови запозичували відповідне слово з якої-небудь третьої мови (наприклад, з латини або грецької). Так, слова *accumulator, alpha, alphabet, ampere, atlas, atom, banjo, barbarism, benzol, billiards, bulldog, cafeteria, caravan* є загальнозрозумілими не тільки для осіб – носіїв англійської мови, але й для тих, у кого рідна мова інша. Це досягається за рахунок інтернаціонального характеру вказаних слів [4].

Відсоткове співвідношення інтернаціонального та національного не є однаковим у різних мовах. Все залежить від преференційних тенденцій у кожній конкретній мові. Проте присутність інтернаціонального елемента в будь-якому відношенні значно полегшує спілкування між носіями різних мов, а саме:

- а) сприяє повсякденній комунікації;
- б) має широке застосування у вивченні та викладанні іноземних мов;
- в) передає інформацію стосовно культурно-історичних контактів між різними народами;
- г) може інтерпретуватися як словник пан-європейської культури;
- д) робить вагомий внесок у дискусії стосовно іншомовних запозичень.

З точки зору семантики інтернаціоналізми умовно розділяють на дві групи, залежно від того як співвідносяться значення цих лексичних одиниць у різних мовах, на підставі чого розрізняють псевдоінтернаціоналізми та повні й часткові інтернаціоналізми. Переважна більшість інтернаціоналізмів є частковими, а повні інтернаціоналізми – це також окремий випадок часткових інтернаціоналізмів [2].

Накопичений у мовознавстві досвід вивчення інтернаціональної лексики, дозволяє визначити статус певних мовних одиниць як інтернаціоналізмів, а також визначити їх тип, з опорою на наявні класифікації.

Сучасній науці відомо лише два способи перекладу як об'єктивної закономірності переходу від однієї мови до іншого: знаковий спосіб та смисловий спосіб [1]. Знаковий спосіб перекладу використову-

ється тоді, коли мовні одиниці в двох мовах частково або повністю збігаються: по своєму основному значенню, по контексту їх вживання, по типових мовних ситуаціях, які вони позначають; цей спосіб найчастіше не вимагає від перекладача великих зусиль, якщо він добре володіє лексичним складом мови і реаліями тексту. Часто знаковий спосіб перекладу — це вербальна реакція перекладача на знак, що має в іншій мові свій аналог [3].

У процесі дослідження з текстів статей було обрано усі лексичні одиниці, які потенційно можуть бути інтернаціоналізмами через подібність їх форми в англійській та українській мовах, але виявилось, що серед них є псевдоінтернаціоналізми або «помилкові друзі перекладачів». Наприклад: *data* — дані, факти, відомості; інформація; *дата* — запис, що включає число місяця, місяць і рік, інколи день тижня, номер тижня в році і систему літочислення. Календарна дата — порядковий номер календарного дня, порядковий номер або найменування календарного місяця і порядковий номер календарного року.

Інша частина відсіяних слів виявилася *частковими інтернаціоналізмами*, тобто такими лексичними одиницями, значення яких збіжні лише частково, причому в опрацьованому тексті реалізуються саме ті значення, що незбіжні; наприклад: англійське слово *article* та українське слово *артикуль* мають спільне значення: *a distinct often numbered section of a writing* // *частка, що вживається в деяких мовах при іменниках для розрізнення роду, надання їм означеності або неозначеності*, — але це значення не актуалізоване у нашому тексті[7] (*article* — *стаття*):

<p><i>This article explores the NAACP's reaction to the emergence of Black Power in the mid-1960s.</i></p>	<p>Ця <i>стаття</i> присвячена розгляду реакції Національної Асоціації Сприяння Прогресу Кольорового Населення на появу руху "Влада — чорним" в середині 1960 років.</p>
--	--

Серед обраних інтернаціоналізмів зафіксовані одиниці, які є загально-науковими (міжгалузевими), науково-технічними термінами та термінами гуманітарних наук, наприклад: *bomb, camera, dynamic, energy, machine, mechanism, press, television, topography*. Ці терміни ставляють приблизно 34% корпусу нашої вибірки, що засвідчує активне проникнення у мову ЗМІ елементів в науково-го стилю, зокрема, його ключових лексичних одиниць — термінів. Є також група, яка охоплює лексичні одиниці що позначають абстрактні й конкретні поняття сфери мистецтва, політики, військової сфери, суспільної та побутової сфер: *activist, administration, administrator, advocate, army, assistant, attack, boycott*. Нетермінологізовані одиниці приблизно становлять 66%.

Кількісні параметри термінологізованих/нетермінологізованих слів-інтернаціоналізмів у проаналізованому тексті ілюструє рис. 1.

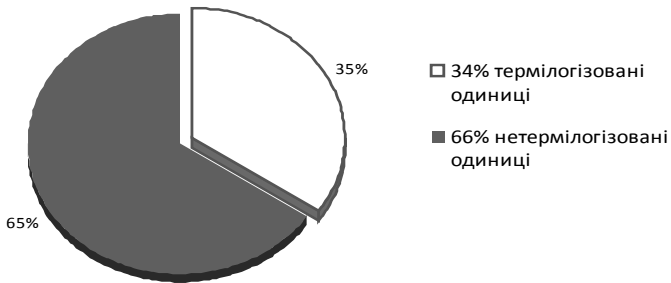

Рис. 1. Співвідношення термінологізованих/нетермінологізованих слів-інтернаціоналізмів

Основним способом перекладу, застосованим до досліджуваних одиниць, виявився пошук **словникового відповідника** [5], а саме: переклад англійського інтернаціоналізма українським інтернаціоналізмом, за допомогою якого було перекладено **повні інтернаціоналізми** [6], що мають ідентичні семантичні структури. Наприклад:

immigrant – іммігрант:

1) *a person that removes into a country for the purpose of permanent residence.*

1) *чужоземець, що переїхав до якої-небудь країни на постійне проживання; переселенець.*

nationalist – націоналіст:

Broadly speaking, Black Power advocates can be divided into pluralists and nationalists.

Взагалі кажучи, захисники Чорні Влади можуть бути розділені на плюралістів і націоналістів.

Інші одиниці, що були перекладені в такий спосіб, є **частковими інтернаціоналізмами**, наприклад:

aggression – агресія:

1) *a forceful action or procedure (as an unprovoked attack) especially when intended to dominate or master;*

1) *неспровокований збройний напад однієї держави на іншу з метою загарбання її території, ліквідації чи обмеження її неза-*

2) *the practice of making attacks or encroachments;*

лежності.

3) *hostile, injurious, or destructive behavior or outlook especially when caused by frustration.*

Як бачимо, цей англійський інтернаціоналізм має більше варіантів значення, ніж український, але актуалізовано у тексті як раз те значення, що наявне в українській мові:

In a letter to one Black Power supporter, John Morsell explained that «when, as in recent quoted speeches, ‘Black Power’ is said by extension to mean the espousal of bombings, Molotov cocktails ... and armed aggression against the white majority.» У листі одному з прибічників Чорної Влади, Джон Морсель пояснив, що «Коли в недавніх висловах «Чорна Влада» говорила про розширення, це означає підтримку бомбардувань, коктейлей Молотова ... і озброєну агресію проти білої більшості.»

Інші одиниці було перекладено за допомогою українського відповідника неінтернаціоналізму.

Так, приміром, інтернаціоналізм *civilization* можна перекласти українським відповідником інтернаціоналізмом *цивілізація*, проте було обрано відповідник *культура*, який вважаємо більш адекватним у даному контексті.

civilization – культура:

«*The SNCC leader urged blacks to «take over,» told whites to «Move on over, or we’ll move on over you,» and declared that Black Power meant «bringing this country to its knees ... smash[ing] everything Western civilization has created.»* «Лідер SNCC переконував афроамериканців «вступити у владу», сказав білим «Йдіть далі, або ми йтимемо далі за Вами», і оголосив, що Чорна Влада «змусить цю країну падати на коліна..., крушити все, що створила Західна культура.»

Слова *aspect*, *аспект* є інтернаціональними, їх значення у наведеному далі фрагменті тексту збігаються, але оскільки існує український відповідник *сторона*, ми використали його, бо він є адекватним контексту:

aspect – сторона:

Ultimately Black Power advocates of the 1960s, pluralists and nationalists alike, agreed that African Americans had to «mobilize, close ranks, and move toward a position of community and of group strength,» involving all aspects of Black life-- «political, economic, psychological, and cultural.» Остаточо, в 1960-х років, захисники «Чорної влади», плюралісти і націоналісти, так само, погодилися, що Афро-американці повинні були «мобілізуватися, і ступити ряди, і рушити до місця співтовариства, і до групової сили», залучаючи всі *сторони* Чорного життя "політичні, економічні, психологічні і культурні."

За даними нашого аналізу, усі термінологізовані англломовні інтернаціоналізми було перекладено за допомогою українських відповідників-інтернаціоналізмів, у той час як у перекладі нетермінологізованих одиниць було застосовано обидва варіанта. Переклад англійського інтернаціоналізму українським відповідником – неінтернаціоналізмом зумовлено такими причинами:

- невідповідністю слова-інтернаціоналізму контексту реалізації, котрий потребує іншого слова, тобто контекстуальної заміни;
- невідповідність слова-інтернаціоналізму стильовим параметром висловлювання, що потребує контекстуальної заміни, підчас якої замість інтернаціоналізму терміна використовується неінтернаціоналізм нетермін;
- бажанням уникати частого вживання слів іншомовного походження.

Вибір на користь українського відповідника інтернаціоналізму або неінтернаціоналізму, як свідчать результати нашого дослідження, зумовлені, по-перше, наявністю в українській мові відповідника, що не є інтернаціоналізмом та синонімічне йому; по-друге, адекватності такого відповідника контексту його реалізацій.

Література

1. Бархударов Л. С. *Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода)* / Л. С. Бархударов. – М. : *Международные отношения*, 1975. – 240 с. 2. Белодед И. К. *Интернациональные элементы в лексике и терминологии* / И. К. Белодед, В. В. Акуленко, Ю. А. Жлуктенко. – К. : *Высшая школа*, 1980. – 208 с. 3. Левый И. *Искусство перевода* / И. Левый. – М. : *Прогресс*, 1974. – 397 с. 4. Михайленко В. В. *Алгоритм інтро-перекладацьких стратегій у мультимедійному форматі* / В. В. Михайленко // *Наука і освіта 2004 : VII Міжнар. наук.-практ. конф., 2004 р. : тези доп.* – Дніпропетровськ, 2004. – Т. 25. *Актуальні проблеми перекладу.* – С. 38–39. 5. *Словник української мови : академічний тлумачний словник (1970-1980)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua>. 6. *Толковый словарь Webster* [Electronic resource] // *An Encyclopedia Britannica Company.* – Access : <http://www.merriam-webster.com>. 7. *The Sunday Times (01 Jun., 2008)* – [Electronic resource]. – Access : <http://www.high-beat.com> – Заголовок з екрану.

УДК 811.111'255

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДУБЛЬОВАНОГО ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ФІЛЬМІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Мамедова Ж. Т., Лукьянова Т. Г. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Дослідження присвячено питанням адекватного дубльованого перекладу художніх фільмів з англійської мови на українську. У статті розглядаються теоретичні аспекти перекладу художніх фільмів, висвітлюються поняття кіноперекладу та кінотексту, з'ясовуються основні специфічні елементи кіноперекладу, пояснюються задачі перекладача, стратегії адаптації кінотекстів, досліджується переклад фразеологізмів, надписів, сленгу, реалій, звернень, ідіом та каламбуру в англомовних кінофільмах та проводиться їх аналіз.

Ключові слова: кінопереклад, кінотекст, дубляж, стратегії адаптації.

Ж. Т. Мамедова, Т. Г. Лукьянова. Лингвистические особенности дублированного перевода англоязычных художественных фильмов на украинский язык. *Исследование посвящено вопросам адекватного дублированного перевода художественных фильмов с английского на украинский язык. В статье рассматриваются теоретические аспекты перевода художественных фильмов, освещаются понятия киноперевода и кинотекста, выясняются основные специфические элементы киноперевода, поясняются задачи переводчика, стратегии адаптации кинотекстов, исследуется перевод фразеологизмов, надписей, сленга, реалий, обращений, идиом и каламбура в англоязычных кинофильмах и проводится их анализ.*

Ключевые слова: киноперевод, кинотекст, дубляж, стратегии адаптации.

J. T. Mamedova, T. H. Lukyanova. Linguistic Peculiarities of Dubbed Translation of English Feature Films into Ukrainian. *Our research is dedicated to issues of faithful dubbed translation of feature films from English into Ukrainian. The article deals with the theoretical aspects of feature film translation, defines such terms as film text and film translation, reveals main specific elements of film translation, interprets tasks of a translator, basic adaptation strategies of film texts, studies translation of phraseological units, titles,*

slang, realia, compellations, idioms and puns in English films and analyses them.

Key words: *film translation, film text, dubbing, adaptation strategies.*

Актуальність дослідження зумовлена тим, що воно вносить вклад у розвиток теорії перекладу кінотекстів, розширює загальні відомості про викладання кіноперекладу у вищих навчальних закладах.

Метою роботи є вивчення лексико-стилістичних особливостей дубльованого перекладу англomовних художніх фільмів і формулювання загальних підходів щодо їх перекладу українською мовою.

Об'єктом дослідження є лексико-стилістичні особливості перекладу реалій, каламбуру, звернень та ідіом в художніх фільмах, **предметом** – адекватність та точність їх перекладу з англійської мови на українську.

Матеріалом обрано дубльовані тексти англomовних художніх фільмів та їх переклади українською мовою: 'The Hangover' («Похмілля в Vegas»), 'The Hangover Part II' («Похмілля в Vegas 2»), 'Old Dogs' («Старі Пси»), 'Grown Ups' («Однокласники»), 'Bedtime Stories' («Казки на ніч»), 'Jack and Jill' («Джек та Джилл»), 'Just Go with it' («Дружина напрокат»).

У нашій статті ми спираємося на дослідження та публікації робіт В. Є. Горшкової, П. Р. Палажченко, І. С. Алексеевої, М. А. Єфремової тощо.

Кіно як наймолодший різновид мистецтва існує більше ста років, проте відіграє незрівнянно важливу роль у житті суспільства і є одним із найпотужніших засобів масової комунікації. Майже одночасно з появою кінематографа виникла і необхідність його розповсюдження, а отже – й адаптації фільмів до сприйняття представниками різних країн та культур.

Поняття кінотексту визначається Г. Г. Слишкіним і М. А. Єфремовою як постановочний кінофільм, що складається з статичних образів та образів, що рухаються, промови, усної і письмової, шумів і музики, які організовані особливим чином і знаходяться у нерозривній єдності [7, с. 22].

Переклад в кіно – це складний процес мовленнєвої та розумової діяльності перекладача, яка спрямована на відтворення вербального компоненту фільму на мові перекладу. Переклад кіно- та відеоматеріалів «відрізняється крайньою складністю, але надає перекладачеві великі можливості для творчості». Його мета полягає у «здійсненні повноцінної міжмовної естетичної комунікації, яка реалізована в новому тексті іншою мовою, шляхом інтерпретації вихідного тексту» [8].

Основна складність кіноперекладу полягає в «можливості і ступені адаптації тексту до іншомовної культури, що побудована на іншій системі цінностей і понять, і саме цей фактор обумовлює неминучу втрату у сприйнятті перекладеного кіноtextу з незнайомою тематикою та уявленнями несумісними для іншої лінгвокультури» [4, с. 153].

Однією з проблем перекладу кіноtextу є переклад зниженої лексики, яка є найбільш наближеною до живої комунікації, що найяскравіше відображає менталітет носіїв мови. Для професійного перекладача, вважає професор В. Девкін, необхідним є знання розмовної лексики для того, щоб розуміти побутову мову, володіти значним обсягом лінгвокраїнознавчої екстралінгвістичної інформації, вміти розкодувати підтекст, дотепи, асоціативний план висловлювань. «Мат у перекладі виключений. Завжди можна знайти делікатніші слова. Певне, інколи для посилення комічного ефекту треба щось сказати. В інших випадках це – непрофесіоналізм» [3, с. 128-130].

У процесі перекладу фільму перед перекладачем постає багато завдань, зокрема, вибір стратегій і тактик для відтворення реалій, безеквівалентної лексики, інтертекстуальних елементів, пошук еквівалентів різних рівнів, адаптування реалій до культурних стереотипів глядача, укладання textу у хронометраж, синхронізація із зображенням, що, відповідно, призведе до скорочення фраз, врахування соціального статусу, культурного рівня та віку героїв, відтворення специфічного гумору, сленгу, перекладу назв фільмів [2, с. 64-75]. Перекладач не може застосовувати описовий переклад чи перекладацький коментар через специфіку роботи з кіноtextом. У роботі з кінострічкою, через необхідність підстроювати український текст під англійську артикуляцію, перекладач використовує заміни, скорочення та додавання фраз, пропуски [9, с. 306-330].

Кіноперекладачеві важливо вміти швидко знаходити необхідну інформацію про фільм, тому він має знати якомога більше тематичних ресурсів, де викладені короткі відомості про фільми, основні та режисерські сценарії, рецензії тощо. А. П. Чужакін та Р. П. Палащенко стверджують, що «у процесі роботи над фільмом, на перше місце виходить екстралінгвістичний контекст, тобто відеоряд, який в багатьох випадках полегшує роботу і сприяє більш адекватному перекладу» [6]. І. С. Алексєєва додає: «Text і зображення несуть рівний об'єм інформації і поєднати ці ряди треба так, щоб досягти того ж самого ефекту, який створює оригінал» [1].

Мета нашої роботи полягає у вивченні лексико-стилістичних особливостей дубльованого перекладу англomовних художніх фільмів.

Дубляж – це вид перекладу фільмів, за якого відбувається повна заміна оригінального мовлення на іншу мову з метою транслявання

фільму в країнах, у котрих не користуються мовою, якою говорять персонажі аудіовізуального твору. Переклад синхронізується з мімікою акторів й артикуляцією. При підборі акторів для дублювання враховується оригінальний голос, темперамент персонажа й головний вік. Важливим елементом дубльованого кінофільму є відповідність звучання голосу акустичним умовам [5].

Метод перекладу аудіо-медіальних текстів повинен забезпечити вплив на слухача тексту перекладу, тотожний тому, який чинив оригінал на слухача вихідного тексту. При дубляжі фільмів врахування цього критерію іноді настільки важливо, що переклад набуває лише допоміжний характер: у цьому крайньому випадку він служить лише канвою для остаточного формулювання синхронного тексту [6].

Завданням дослідження було встановлення лексичних труднощів перекладу звернень, реалій, каламбуру, сленгу, ідіомів, фразеологізмів та надписів з англійської мови на українську.

Провівши аналіз застосованих перекладацьких трансформацій в дубльованому перекладі, ми дійшли висновку, що найбільш частотною виявилась трансформація *словникові відповідники* (20.14%):

(1) Well, get off the phone, *you psycho!* – Тут неможна говорити, *ти психічка*.

Словниковими відповідниками іменника '*psycho*' в українській мові є слова: *божевільний, психопат, псих, психологія, психоаналіз, психолог тощо*. Перекладач обрав слово «*психічка*», що є словниковим відповідником іменника '*psycho*' з врахування статі людини, до якої звертається автор висловлювання.

Другим за частотністю є *вилучення* (17.16%):

(2) No, no, it's like the cough drops guy, *the Smith Brothers*. – Ні, ні, як у того туберкульозника з реклами, пам'ятаєш?

The Smith Brothers – це виробник сиропу від кашлю. В даному контексті перекладач застосовує вилучення елемента *the Smith Brothers* тому що, цей виробник сиропів від кашлю не є відомим в країні, на мову якої здійснюється переклад художнього фільму, таким чином ця інформація не несе в собі смислового навантаження.

(3) I'm gonna pay *the donkey guy*. – А я розберусь із віслюком.

Donkey guy – це людина у костюмі віслюка, яка розважає дітей на дитячих святах. В даному контексті перекладач застосовує вилучення, тому що *donkey guy* – це реалія, повне значення якої передається описовим перекладом, що не завжди можливо через обмежений час та артикуляцію акторів. Описовий переклад збільшив би кількість слів у висловлюванні українською мовою. Тому при озвучуванні фільму актору не вистачило б відведеного часу для промовляння фрази.

Смисловий розвиток виявився на третьому місці за нашими підрахунками – 13.5%:

(4) Oh, Mr. Yellow Sheets! – А містер Жовті Піжамки!

Користуючись словником знаходимо переклад слова 'sheet'. Він звучить як «простирадло, аркуш (паперу, лист, вітрило тощо)». Шляхом співставлення перекладу слова з контекстом та враховуючи й екстралінгвальні фактори, особливо важливі для розуміння повідомлення оригіналу, перекладач знаходить досить переконливий відповідник у цільовій мові як «піжамка».

(5) Something about jet lag. – Це менш її виснажить.

Jet lag – це розлад біоритмів у зв'язку з перельотом через кілька годинних поясів. За словником словосполучення jet lag означає «порушення добового ритму організму», але цей варіант перекладу не можна застосувати в даному контексті через нестачу відведеного часу для промовляння фрази, тому перекладач підібрав еквівалент «виснажить».

В інших випадках перекладачі використовували транскодування – 9.15%, калькування – 7.56%, компенсацію – 6.41%, конкретизацію, генералізацію, описовий переклад, заміну слова однієї частини мови на іншу, додавання, цілісне перетворення, антонімічний переклад та пермутацію.

Таким чином, підвівши підсумки нашого дослідження потрібно зазначити, що фільм, як об'єкт лінгвістичного дослідження, завжди викликає певні труднощі, оскільки постає складною системою уявлень та знань, в якій, окрім тексту, містяться ще й екстралінгвальні фактори, особливо важливі для розуміння повідомлення оригіналу. Перекладач має справу не лише з лінгвістичними, а й технічними труднощами, що безпосередньо впливають на рівень еквівалентності та адекватності перекладу, а також його технічне відтворення на екрані, тобто, синхронність артикуляції акторів та реплік дублерів. Перекладаючи кінотекст, важливо зберегти оригінальний задум автора, розкрити образи персонажів. Перекладач повинен максимально точно та адекватно передати глядачеві інформаційно-емоційне повідомлення, відтворене у вербальному мовленні акторів, закадровому тексті, піснях, титрах і надписах. Для більш адекватного перекладу потрібно враховувати відеоряд, який несе додаткову інформацію про оригінал. Саме тому, буквальный переклад не може передати весь зміст кінотексту. На сьогодні, найбільшою проблемою є визначення можливостей граничного рівня адаптації тексту до іншомовної культури, де існує інша система цінностей та понять, що спричиняє втрати у сприйнятті чужої лінгвокультури.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження не претендує на остаточне розв'язання проблеми особливостей перекладу кіно-

тексту. Одержані результати доводять необхідність подальшого дослідження, напрями якого можуть стосуватися вивчення операційних навиків субтитрування, дубляжу та синхронного закадрового перекладу.

Література

1. Алексеева И. С. *Профессиональный тренинг переводчика : учеб. пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей* / И. С. Алексеева. — СПб. : Союз, 2005. — 288 с.
2. Бузаджи Д. М. *Хоть горшком назови?* / Д. М. Бузаджи // *Мосты*. — 2005. — № 1(5). — С. 64–75.
3. Девкин В. Д. *Специфика словаря разговорной лексики* // *Немецко-русский словарь разговорной лексики Deutsch-russisches Wörterbuch der umgangssprachlichen und saloppen Lexik: свыше 12 000 слов и 40 000 словосочетаний* / В. Д. Девкин — М. : Русский язык, 1994. — 768 с.
4. Денисова Г. *Чужой среди своих: к вопросу о переводе художественных фильмов и их восприятии в рамках иноязычного культурного пространства* / Г. Денисова // *Университетское переводоведение*. — 2006. — Вып. 7. — С. 155.
5. *Дубляж* [Электронный ресурс] : Вікіпедія — вільна енциклопедія. — Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Дубляж>. — Назва з титул. екрану.
6. *Классификация текстов и методы перевода* [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.lingvotech.com/klassifikatsiya>.
7. Слышкин Г. Г. *Кинотекст: опыт лингвокультурологического анализа* / Г. Г. Слышкин, М. А. Ефремова. — М. : Водолей Publishers, 2004. — 153 с.
8. Чужакин А. П. *Мир перевода* / А. П. Чужакин, Р. П. Палажченко // *Introduction to Interpreting XXI. Протокол, поиск работы, корпоративная культура*. [6-е изд., доп.] — М. : Р. Валент, 2004. — 244 с.
9. Якобсон Р. О. *Язык в отношении к другим системам коммуникации* / Р. О. Якобсон // *Избранные работы*. — М. : Прогресс, 1985. — С. 306–330.

УДК 811.111'276.6:613.49'255

**ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНИХ
НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ТЕКСТІВ
У ГАЛУЗІ КОСМЕТОЛОГІЇ**

Мокляк Т. В., Ганічева Т. В. (канд. пед. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Стаття присвячена аналізу перекладу науково-популярних текстів у галузі косметології, визначенню лексичних особливостей їхнього перекладу та аналізу перекладацьких прийомів.

Ключові слова: *косметологія, лексичні особливості, науково-популярні тексти, перекладацькі прийоми.*

Т. В. Мокляк, Т. В. Ганічева. Лексические особенности англо-украинского перевода научно-популярных текстов в отрасли косметологии. *Статья посвящена анализу научно-популярных текстов в отрасли косметологии, анализу переводческих приемов лексических единиц и определению особенностей их перевода.*

Ключевые слова: *косметология, лексические особенности, научно-популярные тексты, переводческие приемы.*

T. V. Moklyak, T. V. Ganicheva. Lexical Peculiarities of English-Ukrainian Translation of Popular Science Texts in the Field of Cosmetology. *The article is dedicated to the analysis of popular science texts in the field of cosmetology, analysis of translation methods of lexical units and determining their translation characteristics.*

Key words: *cosmetology, lexical peculiarities, popular science texts, translation methods.*

Включення України до європейського простору диктує нове соціальне замовлення суспільства щодо якості перекладу науково-популярних текстів, зокрема у галузі косметології. Неточний переклад може виявитися причиною виникнення помилок у контрактах, перешкодою для важливих переговорів, неадекватного висвітлення досягнень нашої науки в іноземній пресі тощо. Неточний переклад, пов'язаний з неправильним визначенням діагнозу і призначенням препаратів та процедур може призвести навіть до фатальних наслідків. Грамотні переклади науково-популярних медичних текстів у галузі косметології, історії хвороб, довідок, інструкцій з викорис-

танням різноманітних фармацевтичних засобів, результатів обстеження є запорукою успіху медицини взагалі. Таким чином, сьогодні в сучасній медицині, а саме у галузі косметології, виникає потреба у якісному англо-українському перекладі текстів у згаданій галузі. Отже, **актуальність** нашого дослідження зумовлена, з одного боку, важливістю теми обраної нами галузі знань, тобто косметології, а з іншого – аналізу галузевого перекладу та перекладу лексичних одиниць для сучасної косметологічної практики.

Об'єктом дослідження є лексичні одиниці з науково-популярного медичного тексту у галузі косметології англійською мовою та його український переклад.

Предметом аналізу є способи перекладу лексичних одиниць у галузі косметології, які застосовуються при перекладі науково-популярних текстів.

Метою дослідження є встановлення лексичних особливостей перекладу науково-популярних текстів у галузі косметології, аналіз основних способів перекладу.

Матеріалом дослідження є науково-популярні тексти обсягом 40 000 знаків англійською мовою у галузі косметології: “*Mesotherapy*”, “*Aesthetic Medicine*” та “*Dysport*”. Ці тексти присвячені найбільш розповсюдженим косметологічним процедурам та препаратам, які використовуються у сучасній медицині, та вони належать до науково-популярного стилю. Науково-популярний функціональний стиль являє собою інформаційний простір функціонування науково-популярних текстів, глобальне інформаційно-функціональне поле, в якому діють численні науково-популярні мовні жанри. У поняття науково-популярного функціонального стилю входить мова науково-природничої, науково-гуманітарної та науково-технічної літератури [1, с. 59]. Основу мовного оформлення науково-популярних текстів, а тому і фахових текстів у галузі косметології, складає стандартизованість, вибір необхідного для даних умов комунікації клішованого мовного варіанту. До головних особливостей оформлення науково-популярних текстів слід віднести синтаксичну повноту оформлень висловлювань, наявність аналітичних конструкцій, поширене вживання клішованих структур, переважно називний характер морфологічних компонентів речення, розгорнута система пов'язуючих елементів [3, с. 198]. Для науково-популярного стилю характерне вживання складних словосполучень, серед яких більшу питому вагу мають синтагматичні зв'язки із підрядним відношенням. Складність синтаксичних конструкцій в науково-популярних текстах пов'язана із багатоступеневою послідовною підрядністю із великою кількістю засобів зв'язку між реченнями. Ці зв'язки ма-

ють лінійний характер, притаманний послідовному ходу наукового викладення, коли вже наступне речення ніби розриває попереднє [1, с. 60].

Переклад науково-популярних текстів у галузі косметології має вірно передавати зміст оригіналу у формі, за можливістю близькій до форми оригіналу. Відступи мають бути виправданими особливостями української мови або вимогами стилю [6, с. 76]. Правильність науково-популярного перекладу визначається тим, наскільки добре перекладач володіє мовою оригіналу та предметом викладення. Переклад науково-популярних текстів в цілому не повинен бути вільним переказом тексту оригіналу, але якщо милозвучність української мови вимагає, то цей метод можна використати, але лише за умови, що суттєва інформація не буде втрачена і в тексті перекладу не з'являться факти, яких не було в тексті оригіналу. Науково-популярній літературі властиве вживання великої кількості спеціальних термінів і слів іноземного походження. Науково-популярні тексти у галузі косметології характеризуються присутністю великої кількості термінів, скорочень [5, с. 10]. Багато слів поряд із загальнонародними, повсякденними значеннями у науково-популярних текстах є більш спеціалізованими та мають термінологічні значення [2, с. 274]. Виокремлюють такі лексичні труднощі науково-популярного перекладу: багатозначність слів та вибір адекватного словникового відповідника; особливості вживання загальнонародних слів у науково-популярних текстах; правильне застосування того чи іншого способу перекладу лексичних одиниць; визначення межі припустимості перекладацьких лексичних трансформацій; переклад псевдоінтернаціоналізмів; переклад етноспецифічної лексики; переклад термінів [7, с. 58].

Переклад текстів у галузі косметології вимагає наявності володіння перекладачем певним обсягом фонових знань у згаданій галузі. Підготовка перекладачів на сучасному етапі вимагає їх максимальної універсализації. Це пов'язано з тим, що більшості з них доведеться часто змінювати галузь перекладу, а також його види. Кожна з галузей має систему базових понять, відношення між якими і складає її суть. Цей досвід, образи і знання речей, про які розповідається в оригіналі, отримали визначення “фонові” [2, с. 93]. Як можна побачити зі змісту терміну, мається на увазі сукупність уявлень про те, що становить дійсний фон, на якому розгортається картина життя іншої країни, іншого народу. Вперше питання фонових знань було детально розглянуто вченими Е. М. Верещагіним та В. Г. Костомаровим [2]. Вони визначають їх, як “спільні для учасників комунікативного акту знання” [2, с. 84]. Іншими словами, це та загальна ін-

формація для комунікантів, що забезпечує взаєморозуміння під час спілкування. За словами авторів фонові знання поділяються на три типи, а саме на загальнолюдські, регіональні та країнознавчі. Згадані вчені більш детально розглядають країнознавчі фонові знання. Країнознавчі знання є тими відомостями, котрими володіють усі члени певної етнічної або мовної спільноти. Такі знання є частиною національної культури, результатом історичного розвитку певної етнічної або державної спільноти у рівній кількості. Фонові знання як елемент масової культури підкоряються її загальній закономірності, розподіляються на актуальні фонові знання культурної спадщини. Серед країнознавчих фонових знань виділяється також і їхня частина, що володіє особливостями загальної розповсюдженості, що називається “зваженими” фоновими знаннями. Країнознавчі фонові знання є знайомством з історією, культурою, літературою, звичаями, сучасним життям та іншими реаліями народу, що спілкується вихідною мовою [2, с. 49].

Медична сфера є дуже розгалуженою і включає багато різних нозологій, а саме: венерологія, акушерство і гінекологія, педіатрія, неврологія, фармакологія, офтальмологія, онкологія, хірургія, психіатрія, гастроентерологія, кардіологія, ревматологія, пульмонологія, дерматологія. В нашому дослідженні ми розглянули галузь косметології, яка входить до розділу дерматології. Сучасна косметологія – це галузь медицини, головною проблемою якої є збереження і відновлення естетичного здоров'я людини, також – сукупність методик, спрямованих на корекцію естетичних проблем зовнішності людини [4, с. 21]. Існує два основних напрямки в косметології: терапевтична косметологія і хірургічна косметологія. Терапевтична косметологія в свою чергу поділяється на інвазивну і неінвазивну. До неінвазивної косметології належать: міостимуляція, електрокоагуляція, радіоліфтинг, ультразвук, лазерна терапія, пілінг. До терапевтичної косметології входять: мезотерапія і контурна пластика.

В наступному розділі дослідницької роботи ми аналізували способи перекладу з англійської мови на українську науково-популярних текстів у галузі косметології. Перекладацький аналіз спрямований на пошук адекватних відповідників ключових слів з метою розробки спеціального словника або програми для перекладу текстів у галузі косметології. Для проведення перекладацького аналізу було виокремлено змістовий каркас об'єкту нашого дослідження. Під час перекладу обраного нами тексту, ми використали цілий ряд перекладацьких прийомів. За даними нашого дослідження, транскодування (42,2%) виявилось найбільш поширеним методом перекладу термінів у галузі косметології, тому що більшість термінів

науково-популярних текстів є похідними з латинської мови, якою й досі дуже широко користуються в медицині та косметології. Також, достатньо велику питому вагу мають такі перекладацькі прийоми, як вибір словникового відповідника (27,2%) і калькування (15,6%). В дослідженні були менш використані наступні перекладацькі прийоми: пермутація (6,2%), додавання слова (4,1%) і контекстуальна заміна (3,4%). Найменшу питому вагу має перекладацький прийом – субституція (2,1%).

Аналізуючи лексичні особливості англо-українського перекладу науково-популярних текстів у галузі косметології, ми дійшли висновку, що адекватний переклад текстів у галузі косметології може здійснювати лише фахівець, який досконало володіє не тільки різноманітними перекладацькими прийомами і лексичними трансформаціями, але й достатнім обсягом знань у галузі, в якій він працює. В нашому випадку це як загальні знання у галузі медицини, так і знання лексики та головних понять у галузі косметології. Для досягнення цієї мети потрібно наперед вивчити літературу з даного питання на рідній та іноземній мовах. Адекватність перекладу є його якісною характеристикою. Адекватність досягається шляхом граматичних, лексико-фразеологічних і стилістичних заміни, які створюють ефект рівнозначності. В своїй практичній діяльності перекладач повинен не лише користуватися накопиченими знаннями мов, але й застосовувати адекватні способи перекладу. Переклад в роботі розглядається як процес передачі інформації мови оригіналу мовою перекладу із збереженням змісту та стилю. Письмовий переклад науково-популярних текстів у галузі косметології вимагає від перекладача дотримання стилістичних норм української мови, що зумовлює впровадження певних лексичних та граматичних змін в тексті перекладу у порівнянні із текстом оригіналу.

Перспектива дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані при укладанні словників медичної термінології та у розробці посібників із галузевого медичного перекладу, а також при створенні комп'ютерних програм-перекладачів.

Література

1. Брандес М. П. *Предпереводческий анализ текста* / М. П. Брандес, В. И. Приворотов. – М. : НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001. – 224 с.
2. *Вещцагин Е. М. Язык и культура* / Е. М. Вещцагин, В. Г. Костомаров. – М. : Наука, 1984. – 320 с.
3. *Воробьев В. В. Лингвокультурология (теория и методы) : [монография]* / В. В. Во-

робьёв. — М. : РУДН, 1997. — 331 с. 4. Гвозденко Н. А. Справочник по косметологии / Н. А. Гвозденко. — СПб. : Феникс, 2004. — 256 с. 5. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури : [у 2-х ч.] / В. І. Карабан. — Вінниця : Нова Книга, 2001. — Ч. II : Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. — 302 с. 6. Комиссаров В. Н. Слово о переводе: (очерк лингвистического учения о переводе) / В. Н. Комиссаров. — М. : Международные отношения, 1973. — 215 с. 7. Левицкая Т. Р. Чем вызываются лексические трансформации при переводе? / Т. Р. Левицкая, А. М. Фитерман // Тетради переводчика / [гл. ред. Л. С. Бархударов]. — М. : Международные отношения, 1975. — Вып. 12. — С. 50–69.

УДК 821.134.2-31ГарсіяМаркес.08:811.134.2'255.4

**«НАРОДНЕ ЄСТВО» ДИКТАТУРИ:
СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ВІДТВОРЕННЯ В ТЕКСТІ
(роман Г. Гарсія Маркеса «Осінь патріарха» і його переклади
українською та російською мовами)**

Олешко О. Є., Оржицький І. О. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра романської філології і перекладу)*

Стаття містить аналіз стилістичних засобів автора, їх значення у зображенні єства диктатури та приклади передачі цих засобів у тексті перекладу.

Ключові слова: *графічна однорідність, диктатура, поліфонічність, потік свідомості.*

А. Е. Олешко, И. О. Оржицкий. «Народная природа» диктатуры: стилистические способы воспроизведения в тексте (роман Г. Гарсиа Маркеса «Осень патриарха» и его украинский и русский переводы). *Статья содержит анализ стилистических приемов автора, их значение в воспроизведении сущности диктатуры и примеры передачи этих приемов в тексте перевода.*

Ключевые слова: *графическая однородность, диктатура, полифонизм, поток сознания.*

O. Ye. Oleshko, I. O. Orzhytskiy. «Popular Nature» of the Dictatorship: Stylistic Methods of Presentation in the Text (the Novel of G. Garcia Marquez «The Autumn of the Patriarch» and its Ukrainian and Russian Translations). *This article contains the analysis of the stylistic methods of the author, their significance while representing the popular essence of the dictatorship, and the examples of the reproduction of these methods in the text of translation.*

Key words: *dictatorship, graphical uniformity, polyphonic, stream of consciousness.*

Метою дослідження є проаналізувати на прикладі окремого літературного твору та двох його перекладів значення стилістичних засобів, використаних автором, з'ясувати роль, яку вони відіграють у авторському задумі, а також способи та необхідність відтворення цих засобів у тексті перекладу. *Об'єктом* дослідження виступає роман колумбійського письменника, нобелівського лауреата з літератури 1982 року Габрієля Гарсія Маркеса «Осінь патріарха» та його український та російський переклади. *Актуальність і новизна* даного дослідження полягають у тому, що акцент зроблений на стилістичних аспектах перекладу вищезазначеного твору, що досі не привертало уваги вітчизняних перекладознавців.

Роман лауреата Габрієля Гарсія Маркеса «Осінь патріарха», написаний у 1975 році, належить до так званого жанру антидиктаторського роману, характерного для латиноамериканської літератури сімдесятих років, коли у багатьох країнах Південної та Центральної Америки ще існували диктаторські режими. Особливе місце цього твору серед інших антидиктаторських романів зумовлюється позицією автора стосовно диктатури та художніми й стилістичними засобами, якими він користується. У цьому дослідженні акцент зроблений саме на стилістичних прийомах письменника, а саме на поліфонічності роману та на графічній однорідності тексту.

Перше, на що пересічний читач зверне увагу, відкривши текст роману, – відсутність абзаців, ігнорування автором правил оформлення прямої мови та діалогів, а також мало не кілометрові речення. Так, наприклад, заключний, шостий розділ роману, в якому можна нарахувати приблизно сімнадцять тисяч слів, складається з одного єдиного речення. Однак ця, на перший погляд, однорідність тексту не означає, що роман є суто описовим, навпаки, це розгорнута розповідь про життя країни, у якій діють багато персонажів з власними думками та позиціями. Гарсія Маркес передає роль оповідача то одній людині, то іншій, створюючи те, що багато хто з дослідників творчості письменника називає «поліфонічністю» [5]. Зокрема, це

неодноразово підкреслює сучасний латиноамериканський літературознавець Бенедікто Вікес Гусман [8], а радянський вчений Валерій Земсков взагалі наголошував на «поліфонізмі світосприйняття» письменників Латинської Америки [3, с. 21]. Хоча у романі «Осінь патріарха» графічно пряма мова ніяк не виділяється, можна спостерігати присутність у тексті діалогів та реплік персонажів, які автор або передає через непряму мову, або просто пише суцільним текстом через кому.

Виникає питання: чим же зумовлене таке подання тексту, яке робить його доволі важким для сприйняття? Відповіді варто шукати у позиції автора, у тому, що він хоче донести до читача. Тут необхідно звернутися безпосередньо до сюжетної лінії твору та наголосити, що головний персонаж роману, старезний диктатор, іронічно названий Гарсія Маркесом, патріархом є вихідцем із простого народу. Про це свідчать, не говорячи вже про конкретні біографічні дані, викладені у романі, бідність мови диктатора, його невміння читати та іноді навіть різючо селяцька поведінка. Автор постійно наголошує на походженні патріарха, який, як і багато диктаторів, вийшов з самих низів суспільства. У тексті з мінімальною кількістю розділових знаків перемішані репліки простолюду та не менш простацького диктатора, опис народного бідкування та брутальне існування панівної верхівки, яка уся складається з військових, догідливі звертання підлеглих до керманича та його роздуми, які, не знаючи контексту, можна легко сплутати з невиразним бурмотінням п'яниці, у якому постійно зринають згадки про матір. Усе це являє собою суцільне багатоголосся, потік свідомості не лише патріарха, а всього народу.

У ньому й полягає функціональне застосування автором у романі «поліфонічності» та графічної однорідності. Гарсія Маркес підкреслює не просто народне походження диктатора, але взагалі народну сутність диктатури, її «народне єство». І справді, режим ніби починає жити і розвиватися окремо від самого диктатора – майже всі махінації, злочини та репресії робляться без відома патріарха. Його оточення ошукує не тільки народ, але його самого, робить усе для власного збагачення і піклується тільки про несвідомість патріарха, аби він не знав справжнього стану речей. Диктатура не йде конкретно від диктатора, адже він сам стає таким собі заручником власного становища. Найяскравішим прикладом цього є відношення народу та самого патріарха до його матері, Бендісйон Альварардо. Це неосвічена простодушна жінка, яка не знає, від кого народила сина, адже батько був одним із багатьох перехожих, яким вона віддавалась, аби мати кусок хліба. Але культ особи диктатора, який проголошував святість матері та сина, запевняв усіх, що патріарх народився вна-

слідок непорочного зачаття. І в це повірив не тільки народ, але й сам патріарх. Навіть коли на смертному ложі мати намагалася розказати сину всю правду, він сприйняв це як передсмертні марення. Далі, по її смерті, тіло Бендісьйон Альварато, як моші святих, вирушає у подорож країною, де його зустрічають натовпи спрагли своєї часточки Божого благословення. І тут можемо знову спостерігати так звану «поліфонічність» – автор включає в текст безліч захоплених голосів з народу, що дивуються щоразу новим доказам божественного походження матері патріарха. Юрми людей приходять подивитися на власні очі, як поруч із тілом Бендісьйон Альварато на селітрі виростають квіти, а глухонімі починають чути та розмовляти. І лише аудитор, присланий Ватиканом, зміг дістатися істини та повідати її приголомшеному патріарху: усі дива були влаштовані приборчниками диктатора, аби зчинити масовий ажіотаж та заробити на сувенірах купу грошей. Однак патріарх не став розвінчувати цей обман і попросив аудитора нікому нічого не казати. Впродовж роману ми ще не один раз можемо пересвідчитися, що патріарх знає, як дурять його та народ, але розуміючи власну неспроможність що-небудь змінити, мовчить та підкорюється обставинам. Тож патріарх, хоч і є головним героєм роману, являє собою лише кульмінацію народної пасивності, безграмотності та темноти. Народ сам обирає собі правителів, – говорить нам письменник, – який народ, такі і керманічі.

Тут і постає питання: що робити перекладачеві? Адже, коли не взяти до уваги вищезазначену стилістичну особливість твору – його графічну однорідність – деякою мірою втрадиться авторський задум, який обов'язково має бути переданий. З іншого боку, у перекладача виникає абсолютно зрозуміле бажання спростити текст оригіналу у перекладі, зробити його яснішим для вітчизняного читача (хоча, для читача іспаномовного текст Гарсія Маркеса теж важко назвати простим): розбити текст на абзаци, з надто великих речень зробити просто великі, поставивши крапки там, де їх не було, доповнити пунктуацію роману випущеними автором комами, тире та двокрапками. Подивімося, як із цією нелегкою задачею впорались перекладачі роману «Осінь патріарха», а саме: Сергій Борщевський зі Світланою Жолоб, чий український переклад побачив світ у 1978 році у журналі «Всесвіт» та Карлос Шерман із Валентином Тарасом, які переклали твір російською 1977 року, опублікувавши його у білоруському журналі «Нёман» [4].

Одразу слід зазначити цікавий факт: під час візиту Гарсія Маркеса до Радянського Союзу на Московський кінофестиваль у 1987 році, український перекладач Сергій Борщевський мав змогу зустрітись з письменником. Під час зустрічі перекладач показав авторові свій

переклад роману «Осінь патріарха». Взявши книгу до рук, письменник перш за все подивився останній розділ роману, який, як уже було згадано, написаний одним реченням. Не знаючи української мови, Гарсія Маркес побачив, що оригінальне подання тексту у перекладі збережене і, за словами Сергія Борщевського, був дуже цим задоволений, приділивши йому потому більш як годинну аудієнцію [6]. Це означає, що припущення виявилось вірним: це авторський задум, який порушувати не можна.

Нижче наводиться приклад для порівняння: уривок з оригіналу тексту роману та два відповідні уривки в російському та українському перекладах.

«... *quién vive, preguntó estremecido por la certidumbre de que alguien lo había llamado en el sueño con un nombre que no era el suyo, Nicanor, y otra vez, Nicanor, alguien que tenía la virtud de meterse en su cuarto sin quitar las aldabas porque entraba y salía cuando quería atravesando las paredes, y entonces la vio, era la muerte mi general, la suya ...*» [7, p. 263]

«... «Кто там?» – спросил он дрогнувшим голосом, ибо помнил, что кто-то окликнул его во сне, но не его именем, а так: «Никанор! – И еще раз: – Никанор!» То был некто, обладающий способностью проникать сквозь стены, не прикасаясь к замкам. А когда он пригляделся, то увидел, что это была смерть, – «То была ваша смерть, мой генерал ...» [1, с. 349]

«... – «хто тут?» – поспитав він тремтячим голосом, бо хтось же гукав його уві сні, тільки чомусь назвав його чужим іменем: «Никаноре!» – і вдруге: «Никаноре!» – хтось увійшов до кімнати, не відсуваючи засувів, бо міг заходити й виходити самохіть, проникати крізь які завгодно стіни, – і тоді він побачив її, «це була смерть, мій генерале, ваша смерть!» – ...» [2:3, с.160]

Насамперед ми бачимо однорідність іспанського тексту – автор використовує тільки коми, ніяких крапок, чи інших знаків пунктуації, з великої літери пишуться лише імена власні. Далі можна спостерігати, як обидва перекладачі, щоби позначити у тексті репліки персонажів, вводять у текст лапки, тире, двокрапки, а також знаки оклику та запитання. Але, якщо Сергій Борщевський та Світлана Жолоб услід за автором ігнорують велику літеру, Карлос Шерман з Валентином Тарасом притримуються пунктуаційних правил, пишучи слова з великої літери після знаків оклику та запитання. Також слід зауважити, як Шерман та Тарас розбивають одне речення на два, тоді як Борщевський та Жолоб, розділяючи смислові частини, ставлять кому та тире. Сам же Гарсія Маркес обмежується лише комою. Привертає увагу й те, що автор пропускає кому, яка мала б стояти перед звертанням «*mi general*» – можливо, аби підкрес-

лити неграмотність людини, яка звертається, а скоріше за все, це є ще одним проявом графічної однорідності тексту. Перекладачі зрозуміли це по-різному: Борщевський та Жолоб віддали репліку, що передувала звертання, комусь невідомому: варто наголосити, що цей невідомий, або невідомі, звертається до патріарха подібним чином упродовж усього роману, що є одним із прикладів реалізації поліфонічності в творі та ще раз оприявнює потік колективної свідомості, і звертання ці, у більшості випадків, так само виділяються комою тільки з одного боку. Однак, на відміну від Гарсія Маркеса, український перекладач виділив звертання комами з обох сторін. А ось Шерман та Тарас зробили складнопідрядне речення: «увидел, что это была смерть», – тобто приєднали репліку, що передувала звертання, до попереднього речення, а це не зовсім слушно, адже у тексті оригіналу такої граматичної конструкції немає. Насамкінець, варто зазначити, що обидві пари перекладачів припустилися стилістичної помилки, переклавши звертання «*mi general*» дослівно. Певно що адекватним еквівалентом в українській мові може виступати звертання «*пане генерале*», а в російській – «*господин генерал*», адже саме вони є звичними та загальноживаними в цих мовах, коли йдеться про спілкування між військовими.

Іншим важливим у смисловому плані графічним елементом є вживання в тексті різноманітних гасел, які написані на транспарантах під час масових акцій або вигукуються патріархові з натовпу. У Гарсія Маркеса ці гасла написані, як і всі інші елементи тексту, з маленької букви та без яких-небудь графічних позначень. Наводимо ще один приклад (гасло у тексті оригіналу підкреслено):

«... *habia sabido desde sus orígenes ... que reclutaban por la fuerza de las armas a las muchedumbres concentradas a su paso con gritos de júbilo y letreros venales de vida eterna al magnifico ...*» [7, p. 264]

«... *А ведь он знал с самого начала, ... что толпы людей, с ликованием славящих его и желающих ему вечной жизни, сгоняют силой оружия ...*» [1, с. 351]

«... *він знав ще з самого початку... що скрізь на його шляху силоміць, зброєю, зганяли юрби людей, з їхніми радісними вигуками і продажними гаслами: «ХАЙ ЖИВЕ У ВІКАХ ЙОГО ПРЕВОСХОДИТЕЛЬСТВО!» ...*» [3, с. 161]

Іспанська граматика дозволяє писати додатки та складнопідрядні речення суцільним текстом, не виділяючи комами. Але, так чи інакше, у тексті оригіналу це – гасло, а не просте уточнення. На жаль, російські перекладачі цього не помітили, а ось українські не лише помітили, а ще й графічно підкреслили, написавши все з великої літери. На перший погляд може здатися, що таке написання супер-

ечить оригінальному авторському тексту. Але, беручи до уваги принцип поліфонічності, слід визнати, що це може правити за приклад ще одного голосу з народу, голосу мітингувальників. Отже, ми ніяк не можемо закидати Сергію Борщевському та Світлані Жолоб порушення авторського задуму, навпаки – перекладачі знайшли яскравий спосіб передання авторської ідеї. Зазначмо принагідно, що в російському перекладі втрачені словосполучення «*a su paso*» та «*letreros venales*», які в українському перекладі передані як: «*на його шляху*» та «*продажними гаслами*» відповідно.

Підбиваючи підсумок, треба визнати, що Сергій Борщевський та Світлана Жолоб справилися з перекладацькою задачею вправніше за Карлоса Шермана та Валентина Тараса. Утім задля передачі прямої мови обидві пари перекладачів могли б обійтись лише тире або лапками, водночас і полегшивши текст для читача, і ближче дотримуючись авторського задуму. Але, так чи інакше, в українському перекладі збережено (чи, принаймні, є спроба зберегти) те, що в цій статті названо графічною однорідністю, яка унаочнює авторську ідею народної сутності диктатури, що й дає змогу українським читачам сприймати твір так само, як читачам оригінального іспанському варіанті.

Висновки: стилістичні засоби, використані у романі Габрієля Гарсія Маркеса «Осінь патріарха», проявляються зокрема у графічній однорідності тексту та є невід’ємною частиною твору, яка має бути передана при перекладі з метою збереження авторського задуму, що відтворює перед читачем “народну сутність” диктатури. Перспектива дослідження полягає у детальнішому аналізі прийомів, використаних у перекладі вже класичного роману, який ще не вивчався українським перекладознавством.

Література

1. Гарсія Маркес Г. Осень патриарха: Роман. Палая листва: Повесть. Рассказы / Г. Гарсія Маркес. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2000. – 544 с.
2. Гарсія Маркес Г. Осень патриарха / Г. Гарсія Маркес // Всесвіт. – 1978. – № 1–3.
3. Земсков В. Габриэль Гарсия Маркес: очерк творчества / В. Земсков. – М. : Художественная литература, 1986. – 224 с.
4. Ладутько К. «Неман» сегодня и завтра / К. Ладутько. – Режим доступу : http://ng.by/ru/issues?art_id=36609.
5. Покальчук Ю. Сучасна латиноамериканська проза / Ю. Покальчук. – К. : Наукова думка, 1978. – 277 с.
6. Савицкая О.

Толмач / О. Савицкая. — Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/ru/article/kultura/tolmach>. 7. García Márquez G. *El otoño del patriarca* / G. García Márquez. — Madrid : Mondadori, 1987. — 265 p. 8. Víquez Guzmán B. *El otoño del patriarca: una lectura* / B. Víquez Guzmán. — Режим доступу : <http://heredia-costarica.zonalibre.org/archives/2011/04/el-otono-del-patriarca-una-lectura-critica.html>.

УДК 811.111'255

ГЕТЕРОВАЛЕНТНИЙ ПЕРЕКЛАД ЯК ОБ'ЄКТ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

Омеляненко Д. Д., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

За результатами аналізу праць інших авторів розглянуто природу анутовання і реферування, особливості реферування та анутовання іншомовного тексту, поняття «анотація» і «реферат» та алгоритми в навчанні анутовання і реферування. Окреслено перспективи подальшого дослідження.

Ключові слова: анутовання; реферування; іншомовний текст; анотація; реферат; алгоритми навчання; перспективи дослідження.

Д. Д. Омеляненко, Л. Н. Черноватий. Гетеровалентний перевод как объект обучения будущих филологов. *По результатам анализа трудов других авторов рассмотрено природу аннотирования и реферирования, особенности аннотирования и реферирования иноязычного текста, понятия «аннотация» и «реферат», алгоритмы обучения аннотированию и реферированию. Очерчены перспективы дальнейшего исследования.*

Ключевые слова: аннотирование; реферирование; иноязычный текст; аннотация; реферат; алгоритмы обучения; перспективы исследования.

D. D. Omelianenko, L. M. Chernovaty. Bilingual Abstract- and Précis-Writing as the Object of Teaching Future Philologists. *Basing on other researchers' results, the author reviews the nature of abstract- and précis-writing process with a special focus on bilingual abstract- and précis-writing, considers the notions of 'abstract' and 'précis', analyzes algorithms of teaching abstract- and précis-writing, offers prospects for further research.*

Key words: *abstract-writing; précis-writing; text in a foreign language; abstract; précis; algorithms of teaching; prospects for further research.*

Фахова компетентність перекладача (ФКП) включає певні компоненти, кількість яких варіюється у різних авторів (див. огляд в [6]), однак перекладацький компонент входять до усіх моделей ФПК. У письмовому перекладі розрізняють [3] еквівалентний (повний) та гетеровалентний (скорочений – анотація, реферат тощо) його види. Методика навчання еквівалентного перекладу є більш розробленою, тоді як гетеровалентний переклад є менш дослідженим. Питання пов'язані з останнім видом перекладу ставилися у працях В. Н. Гридіна (реферування та анотування військової літератури) [1], О. Г. Князевої (інформаційна обробка тексту) [2], І. В. Насталовської (механізми породження вторинного тексту) [4], Н. А. Фролової та І. В. Алещанової (комплексна підготовка спеціаліста) [5], Шаповалової Т. Р. (реферування та анотування спеціальних текстів) [7], А. Шолдагер, К. В. Расмуссен, Кріста Томсен (навчання реферування та анотування в межах програми на здобуття ступеня «магістра») [8], П. Рассел (загальні рекомендації по складанню анотацій) [9] та Джудит Вордсворт (навчання реферування та анотування) [10]. Однак загалом методики формування умінь гетеровалентного перекладу на рівні навчання перекладу як спеціальності видається недостатньо розробленою, що й визначає *актуальність* проблеми дослідження.

Об'єктом дослідження виступають принципи трансформації та компресії змісту повідомлення у міжмовній комунікації, а *предметом* – зміст діяльності реферування та анотування як об'єктів навчання майбутніх перекладачів.

Виходячи з цього, ми поставили за *мету* вивчити дану проблему з точки зору змісту навчання згаданого перекладу в межах підготовки майбутніх перекладачів. Матеріалом дослідження послужили праці авторів, що так чи інакше розглядали цю проблему, а методи, що ми їх застосовували, включали критичний аналіз, порівняльний аналіз та узагальнення. Для досягнення поставленої мети слід було розв'язати кілька завдань, зокрема, встановити природу анотування і реферування, особливості реферування та анотування іншомовного тексту, зміст понять «анотація» і «реферат», алгоритми навчання анотування й реферування. Зміст вирішення згаданих завдань подано далі.

Природа анотування і реферування. Вирішальним критерієм розмежування еквівалентного і гетеровалентного перекладу є так звана комунікативна цінність тексту, що розглядається як його здатність

викликати певний комунікативний ефект при реалізації притаманної йому комунікативної функції. У будь-якому типі опосередкованої комунікації розрізняють, з одного боку, первинні, а з іншого – вторинні тексти, що створюються мовним посередником на основі першоджерела [7, с. 43].

Первинні тексти – це усі публіковані матеріали, що містять виділену інформацію і призначені для її передачі. Сюди відносяться книги, статті, спеціальні публікації, дисертації тощо. У результаті ж аналітико-синтетичної обробки первинних документів виникають вторинні тексти. До них відносяться бібліографічні описи, анотації, реферати, конспекти, рецензії, синопсиси [1]. Інформація в них подана у стиснутому узагальненому вигляді, що дозволить читачу зрозуміти цінність першоджерела.

На жаль, понині у цій галузі не існує єдиної загальноприйнятої термінологічної бази і встановлених традиційних відповідників (у парі англійська – українська мови), а терміни різняться залежно від контексту і сфери використання [5].

Наприклад, термін «реферат» може перекладатися як *abstract, précis, resume*; а «анотація» – як *summary, abstract, annotation*. Причому, в англійських та українських тлумачних словниках їхнє призначення також відрізняється. Для чіткішого визначення відмінностей видів вторинних текстів потрібно розглядати їх відносно сфер функціонування, а саме сфер: 1) бібліографії; 2) освіти, науки і наукових досліджень; 3) інформаційно-аналітичної діяльності.

Головні терміни, що використовуються для позначення вторинних текстів у інформаційно-аналітичній діяльності, спочатку з'явилися у сфері бібліографії, де реферати використовуються як елементи бібліографічного запису і вихідних відомостей. Бібліографічний запис (*bibliographic entry*) – це елемент бібліографічної інформації, що фіксує в документальній формі відомості про документ, які дозволяють його ідентифікувати, розкрити його склад і зміст з метою бібліографічного пошуку.

Бібліографічний запис може включати заголовок, терміни індексування (класифікаційні індекси та предметні рубрики), анотацію (індикативний реферат), реферат (інформативний реферат), шифри зберігання документа, довідки про додаткові бібліографічні записи, дату завершення обробки документа, відомості службового характеру. У такому контексті використовуються терміни *abstract* та *annotation* на позначення реферату та анотації відповідно.

У сфері освіти, науки та наукових досліджень термін «реферат» часто вживається для позначення короткого викладу в письмовому вигляді результатів вивчення наукової проблеми. У середній та вищій школі найпоширенішим навчальним видом вторинних тек-

стів є конспект (*student's notes*). У сфері інформаційно-аналітичної діяльності тлумачення термінів, що позначають вторинні тексти (*summary* – вторинний текст будь-якого виду, крім перекладу), відрізняється від тлумачення термінології у сфері бібліографії та наукових досліджень.

Анотація (*abstract*) – максимально стислий виклад головного змісту первинного тексту в декількох рядках, що іноді дає уявлення про його тематику. Анотація не ґрунтується на смисловій компресії, а лише фіксує тематику первинного тексту.

Реферат (*précis*) – текст, побудований на основі смислової компресії першоджерела з метою передачі його головного змісту. Матеріал у рефераті викладається з позиції автора тексту оригіналу й не містить елементів інтерпретації або оцінки (на відміну від індикативного чи інформативного реферату – частини бібліографічного запису) [5].

Особливості реферування та анутовання іноземного тексту. Досліджуючи іноземні професійно-орієнтовані тексти, доцільно розмежовувати реферування як креативний мовно-мисленнєвий процес аналітичної переробки текстової інформації, що ґрунтується на мовній компетенції референта, та анутовання як компресійний спосіб дескриптивної презентації інформації першоджерела. Відповідно, принципова різниця реферату й анотації полягає у способі викладу інформації першоджерела і параметрах обсягу текстового документу, отриманого в результаті згаданих вище операцій [5; 7].

Серед різних видів аналітико-семантичної обробки первинних документів реферування та анутовання іноземних першоджерел є найскладнішим у порівнянні з реферуванням та анутованням джерел, написаних рідною мовою перекладача. Під час реферативного перекладу власне перекладацькі операції тісно переплітаються з операціями компресії тексту. Відповідно, згаданий переклад є надзвичайно складним процесом, що ґрунтується на механізмах читання, розуміння та переписування, а тому вимагає розвинених аналітичних здібностей та навичок письма [9].

З одного боку, реферативний переклад є формою реферування і смислової редукації тексту оригіналу (ТО). З іншого, від підходить під визначення перекладу як процесу і результату передачі інформації, що міститься у ТО, засобами іншої мови. За ознаками повноти і способу передачі смислового змісту ТО розрізняють анотативний (вид спеціального перекладу, що полягає у складанні анотації ТО іншою мовою [2, с. 20]) та реферативний переклад (повний письмовий переклад раніше відібраних частин ТО, що становлять зв'язний текст, утворюючи реферат оригіналу [4, с. 152]).

Під час анотування відбувається аналітико-синтетична обробка ТО, що полягає у його смислового аналізі, виокремленні одиниць інформації, оцінці згаданої інформації та її синтезі в дуже стислій формі. Це – творчий процес, що вимагає загального розуміння, відтворення та узагальнення змісту ТО й оформлення відповідної анотації. Необхідною умовою реферування є попереднє розуміння ТО загалом, що дозволяє виділення в ньому суттєвої інформації й ігнорування другорядної [2].

Анотація і реферат. Для орієнтації читача в літературі, наявної з того чи іншого питання, використовуються анотації. Анотацією називається коротка характеристика первинного документа, що в максимально узагальненому вигляді викладає його зміст, а іноді й дає його оцінку [2]. На відміну від реферату, що дозволяє читачеві ознайомитися із суттю першоджерела, анотація не розкриває його зміст, не наводить конкретні дані, опис обладнання, характеристики, методики тощо, вона дає лише найзагальніше уявлення про зміст ТО. Анотація допомагає знайти необхідну інформацію з потрібного питання, а тому вона є ближчою до індикативного реферату. На рис. 1 подано класифікацію анотацій за результатами аналізу робіт інших авторів [2; 4; 5; 7].

Рис. 1. Класифікація анотацій

За критерієм змісту і цільовим призначенням анотації поділяються на довідкові та рекомендаційні. Довідкові, які також називаються описовими або інформативними, характеризують тематику документа, повідомляють певні відомості про нього, але не дають його критичної оцінки. Рекомендаційні анотації характеризують доку-

мент і дають оцінку його придатності для певної категорії споживачів, з урахуванням рівня підготовки, віку та інших особливостей споживачів.

За повнотою охоплення змісту анотованого документа і читацьким призначенням анотації поділяються на загальні та спеціалізовані. Загальні характеризують документ загалом і розраховані на широке коло користувачів, в той час як спеціалізовані розкривають документ лише в певних аспектах і розраховані на вузьке коло фахівців. Різновидом спеціалізованої є аналітична анотація, що характеризує певну частину чи аспект змісту документа. Така анотація дає коротку характеристику лише розділів, параграфів і сторінок документа, присвячених певній темі.

Анотації можуть також бути оглядовими (або груповими). Оглядова містить узагальнену характеристику двох і більше документів, близьких за тематикою. Для довідкової оглядової анотації характерне об'єднання відомостей про те, що є загальним для декількох книг (статей) на одну тему, з уточненням особливостей трактування теми у кожному з анотованих творів. У рекомендаційних оглядових анотаціях наводяться відмінності у тлумаченні теми, ступені доступності та подробиць викладу, а також інші відомості рекомендаційного характеру.

Референти-перекладачі науково-технічної літератури складають переважно довідкові (описові) анотації за матеріалами текстів науково-технічного та техніко-економічного характеру. Така анотація дає лише опис матеріалу, не розкриваючи його змісту. З точки зору її структури і змісту, довідкова анотація зазвичай включає такі відомості як: 1) бібліографічний опис публікації; 2) її тип (монографія, стаття, мемуари, довідник тощо); 3) відомості про автора, якщо такі є (звання, посада, спеціальність, інші опубліковані ним роботи); 4) завдання публікації і метод, яким користується автор (аналіз, узагальнення досвіду, експериментальне дослідження тощо); 5) структура публікації (поділ на частини, розділи тощо); 6) головні висновки автора [2].

Анотація не повинна повторювати заголовок першоджерела, а навпаки, розкрити його, конкретизувати. При її складанні слід уникати надлишковості інформації, зокрема, її повторення, зайвих фраз, вступних слів і пропозицій, складних підрядних речень. Анотацію найпростіше написати за допомогою складання плану вихідного документа. Для максимальної стислості викладу потрібно взяти головні положення плану і звести їх до мінімальної кількості пунктів шляхом об'єднання. Обсяг оглядової анотації – близько 500 друкованих знаків, в той час як довідкові (описові) анотації мо-

жуть сягати 800-1000 друкованих знаків. В анотації не використовуються фрагменти оригіналу, а даються висловлювання автора анотації. Оскільки анотація пишеться своїми словами, а висока ступінь компресії тексту вимагає від її автора високого ступеня абстракції й узагальнення матеріалу, то формулювання в тексті анотації не позбавлені суб'єктивної оцінки.

Рефератом називається вторинний документ, який містить короткий виклад первинного документа. Основне призначення реферату — ознайомлення читача з головними положеннями реферованої роботи. Найважливіша характеристика реферату — це інформативність: жоден інший вид вторинних документів не розкриває так повно основний зміст вихідного тексту. Саме ця характеристика реферату дозволяє заощадити до 90 % часу, необхідного для прочитання первинних документів.

На лексичному рівні характерною рисою реферату є наявність у ньому великої кількості так званих емних слів, у ролі яких виступають терміни або стійкі термінологічні сполучення, що несуть точну інформацію [2].

Існує кілька видів рефератів, деякі з яких, за результатами аналізу робіт інших авторів [2; 4; 5; 7], показано на рис. 2.

За критерієм повноти викладу змісту ТО реферати поділяються на інформативні та індикативні. Інформативні іноді називають рефератами-конспектами, вони послідовно викладають зміст первинного документа, відображаючи всі його основні положення. Індикативні реферати (реферати-резюме) дають відомості тільки з головної теми документа.

Рис. 2. Класифікація рефератів за чотирма критеріями

За критерієм кількості реферованих документів розрізняють монографічні та оглядові реферати. Монографічний складається на

основі одного джерела (матеріалу). Тема реферату зазвичай визначається характером матеріалу. Оглядовий реферат складається на широку тему з викладом декількох документів та короткою характеристикою змісту кожного з них окремо. У деяких джерелах зустрічається також зведений реферат, що складається за кількома статтями, книгами або документами. Зміст охоплених джерел викладається більш повно, систематизовано та узагальнено для того, щоб реферат міг замінити ТО.

Вимоги до повноти й обсягу реферату, а також особливості його оформлення можуть різнитися, залежно від призначення реферату та конкретних вимог, проте існують загальні правила складання рефератів, застосовні до більшості випадків.

Обсяг реферату залежить головним чином від обсягу первинного документа, однак ця залежність не є безпосередньою. Як зазначають дослідники [1], максимальний обсяг реферату монографії в кількох сторінок або великого збірника статей зазвичай обмежується 5-6 машинописними сторінками. Реферат статті із спеціального журналу (20-30 сторінок) не перевищує 2-3 машинописних сторінок. На статтю меншого обсягу (до 10 сторінок) відводиться близько однієї машинописної сторінки. Приблизно такі ж пропорції застосовуються і при реферуванні інших матеріалів (статутів, інструкцій, довідників, підручників тощо).

За результатами наявних досліджень [1], з точки зору його структури та змісту, реферат, як правило, складається з наступних частин: 1) бібліографічного опису, куди входить і заголовок реферованого документа; 2) тексту, що відображає головну думку й основний зміст оригіналу; 3) приміток референта, якщо в них є потреба.

Текст реферату друкується з абзацного відступу і має складатися за певним планом: 1) тема, предмет (об'єкт), характер, особливості і мета роботи (виклад суті проблеми, розглянутої в реферованій статті); 2) метод або методологія проведення роботи (якщо цей метод або методи є принципово новими й оригінальними, подається їх опис, а широко відомі методи лише називаються); 3) конкретні результати, отримані в реферованій роботі (теоретичні або експериментальні) – наводяться основні техніко-економічні показники та числові дані, що мають науково-технічну цінність, виявлені взаємозв'язки й закономірності; 4) висновки, рекомендації, оцінка, пропозиції, описані в першоджерелі; 5) сфера застосування, а також можливості промислового і наукового застосування результатів роботи, які зазначені автором.

Згідно з чинними рекомендаціями [7, с 22], виклад ведеться за ступенем важливості відібраних відомостей. Спочатку в концентро-

ваній формі викладається суть питання, далі наводяться необхідні фактичні дані. Заміна конкретних (числових) даних загальними фразами в рефераті не допускається.

Алгоритми в навчанні анотування і реферування. Для написання реферату рекомендується (див. [7]) дотримуватися певного порядку дій. Один із можливих алгоритмів написання реферату подано в табл. 1.

Таблиця 1

Алгоритм написання реферату

Етап	Процес
Вдумливе читання тексту	Розуміння загального смислу, визначення теми, ідеї, термінологічна робота
Аналіз специфіки тексту	Вивчення джерела походження тексту, його тональності, функціонального типу, комунікативної мети
Визначення інформації	Вилучення релевантної інформації; пошук ключових, функціональних слів, фраз, структурних заголовків, тематичних речень
Написання реферату	Логічне упорядкування вибраної інформації за стандартним форматом; її компресія
Редагування і корекція	Перевірка обсягу реферату чи анотації, перевірка на наявність граматичних, пунктуаційних, стилістичних чи інших помилок.

Згідно табл. 1, написанню стислого перекладу передує вдумливе читання, мета якого – осмислити вихідне повідомлення, визначити тему та головну ідею. Поза увагою не залишаються жодні неясності: якщо зустрічаються незрозумілі терміни чи концепції, потрібно заповнити ці прогалини знань – з’ясувати значення усіх невідомих слів, фраз, алюзій тощо; слухним може також бути перегляд додаткових робіт з даної тематики. Далі виділяються головні думки, які хоче донести автор, важливі факти, дати, місця й особи тощо.

Сформувавши загальне уявлення про зміст роботи, перекладач аналізує специфіку ТО. Тут важливими є такі параметри як джерело походження ТО, його стиль, мета та цільова аудиторія. Аналізується форма й тональність ТО (нейтральна, патетична, гумористична тощо) та визначається його функціональний тип (описовий, аналі-

тичний, літературний), тобто його комунікативна мета. Згадані дані потім враховуються при складанні стислого перекладу ТО.

Проаналізувавши ТО, перекладач оцінює його ідеї, вибираючи лише релевантні із них і відкидаючи другорядні та ті, що повторюються, а також приклади. У деяких випадках найважливіші додаткові пункти варто залишити, якщо без них головна думка може бути недостатньо зрозумілою.

Визначившись із ідеями, перекладач складає план їх презентації, яка зазвичай здійснюється у тому ж порядку, що й у ТО. Визначитися із пунктами плану допомагає зміст ТО або підзаголовки, якщо вони є. Реферат обов'язково повинен містити такі пункти як мета, методи, результати, висновки (у наукових документах), а в художніх текстах – вступ.

Далі пишеться власне текст реферату. Перекладач повинен враховувати, що це – оригінальний текст, написаний власними словами, а не цитування ТО. З цією метою використовуються прийоми узагальнення і перефразування. Щоб надати матеріалу привабливої форми, автор спирається на уже згаданий план. Ідеї слід передавати неупереджено, навіть якщо перекладач і не згоден з ними. Реферат повинен максимально зберегти змістову цілісність ТО і зв'язки між його частинами [4, с. 153]. ТО може бути написаний від першої особи, але реферат пишеться від третьої без суб'єктивних оцінок та не дозволяючи жодної неясності, чому сприяє термінологічна робота, пов'язана з пошуком адекватних відповідників.

Написавши реферат, перекладач порівнює його з ТО. Вважається [5], що обсяг реферату не повинен перевищувати 1/3 обсягу ТО. Якщо реферат виходить за межі згаданих параметрів, його слід скоротити, що досягається переважно шляхом видалення цитат, прикладів, другорядних деталей, заміни фігур мови на коротші вирази, вживання емних слів і фраз, уникнення тавтології і плеоназму, економного компонування синтаксичних фігур. Граматичні та логічні прийоми компресії – заміщення, еліпсис, конструкції з однорідними членами речення – дозволяють скоротити мовну форму висловлювання, але зберегти при цьому його змістові властивості [4].

Завершальним етапом є редагування, де реферат перевіряється на наявність граматичних, лексичних, пунктуаційних, стилістичних чи інших помилок.

Таким чином, анотування і реферування – це складний розумовий процес, що вимагає від референта не лише відмінних знань іноземної мови, але й особливих умінь з компресії матеріалу, виділення головного, відсіювання другорядного, короткого формулювання своїх думок. Крім того, референт зобов'язаний добре орієнтуватися

у змісті реферованого матеріалу, адже інакше він не зможе виділити квінтесенцію повідомлення і відсіяти другорядну інформацію. Тому в такій роботі необхідне постійне формування і вдосконалення навичок реферування та регулярне поповнення фонових знань з відповідної тематики.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у складанні переліку навичок та умінь, що входять до складу анотативної та реферативної діяльності з метою подальшої розробки методики їх навчання.

Література

1. Гридин В. Н. Реферирование и аннотирование военной литературы / В. Н. Гридин // *Переводоведческая лингводидактика*. – М.: Флинт-Наука, 2009. – С. 228-251.
2. Князева Е. Г. Информационная обработка текстов: учеб. пособие / Е. Г. Князева. – М.: ВУ, 2001. – 93 с.
3. Львовская З. Д. Современные проблемы перевода / Зинаида Давыдовна Львовская. – М.: ЛКИ, 2008. – 224 с.
4. Насталовська І. В. Механізми породження вторинного тексту / І. В. Насталовська // *Записки з романо-германської філології*. – 2011. – Вип. 26. – С. 149-155.
5. Фролова Н. А. Обучение реферированию и аннотированию профессиональной литературы на иностранном языке в комплексной подготовке специалиста / Н. А. Фролова, И. В. Алещанова // *Иностранные языки в высшей школе*. – 2007. – № 5. – С. 67-71.
6. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю “Переклад” / Леонід Черноватий. – Вінниця : Нова Книга, 2013. – 376 с.
7. Шаповалова Т. Р. Реферирование и аннотирование специальных текстов на иностранном языке : учебно-методическое пособие / сост.: Т. Р. Шаповалова, Г. В. Тумяева. – Южно-Сахалинск : СахГУ, 2012. – 122 с.
8. *Précis-writing, Revision and Editing: Piloting the European Master in Translation* / Anne Schjoldager, Kirsten Wølch Rasmussen, Christa Thomsen // *Meta: Translators' Journal*. – 2008. – V. 53, № 4. – P. 798-813.
9. Russel P. *How to write a Précis* / Pamela Russel. – Ottawa : University of Ottawa Press, 1988. – 76 p.
10. Woodsworth J. *Teaching Précis-Writing: Objectives and Methodology* / Judith Woodsworth // *Meta: Translators' Journal*. – 1988. – V. 33, № 2. – P. 274-282.

УДК 811.111'255'42

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ

Раксіна О. В., Осінська М. С. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Стаття присвячена комплексному лексико-перекладацькому аналізу психологічного дискурсу. Надано типологічні ознаки психологічного дискурсу, проаналізовано текстові особливості на лексичному та стилістичному рівнях. Виявлено закономірності застосування перекладацьких прийомів та трансформацій при англо-українському перекладі.

Ключові слова: *лексичні трансформації, перекладацька номінація, перекладацькі прийоми, переклад термінів, психологічний дискурс, типологія дискурсу.*

Е. В. Раксіна, М. С. Осінская. Особенности англо-украинского перевода текстов психологического дискурса. *Статья посвящена лексико-переводческому анализу психологического дискурса. Выделены типологические признаки психологического дискурса, проанализированы текстовые особенности на лексическом уровне. Выявлены закономерности использования переводческих приёмов и трансформаций в англо-украинском переводе.*

Ключевые слова: *лексические трансформации, переводческая номинация, переводческие приёмы, перевод терминов, психологический дискурс, типология дискурса.*

O. V. Raksina. M. S. Osinska. Distinctive Features of Translating Texts of Psychological Discourse from English into Ukrainian. *The article deals with lexical and translation analysis of the psychological discourse. Typological features of psychological discourse have been identified, textual characteristics at the lexical level analysed. The regularities of using English-Ukrainian translation transformations and techniques while translating socio-psychological texts have been revealed.*

Key words: *discourse classification, lexical transformations, psychological discourse, translation nomination, translation techniques, translation of terms.*

Метою дослідження є комплексний лексично-перекладацький (англо-український) аналіз психологічного дискурсу.

Вивчення текстів у галузі психології, проведене нами при доборі тексту для перекладацького аналізу, довело необхідність урахування таких дискурсивних характеристик як дискурсивний контекст, пре-супозиція тощо.

Це дає підстави вважати психологічне спілкування дискурсивним, а отже викликає необхідність розгляду не просто текстів у галузі психології, а психологічного дискурсу як певного лінгвістичного феномену. В. І. Карасік найважливішою характеристикою дискурсу як феномену культури називає його ціннісні ознаки [1, с. 271]. Для професійної спільноти психологів такою ціннісною доміантою є особистість людини з усіма її індивідуальними особливостями.

Таким чином, **об'єктом** дослідження в роботі в найбільш широкому сенсі є психологічний дискурс у сукупності його лінгвістичних та перекладацьких ознак; у вузькому сенсі – лексичні особливості текстів у галузі психології.

Предметом дослідження є перекладацькі лексичні англо-українські трансформації, застосовані при перекладі соціально-психологічних текстів.

Актуальність роботи зумовлена назрілістю проблеми стандартизації термінології, особливо в таких порівняно нових для вітчизняної науки галузях, як психологія, зокрема соціальна психологія, чий активний розвиток на теренах України почався лише наприкінці 20 століття. Це зумовлює необхідність перекладів англomовної літератури і, відповідно, ставить перед перекладачами проблему перекладу специфічних лексичних одиниць, притаманних текстам у галузі соціальної психології.

Новизна дослідження полягає у новітньому підході до вирішення окресленої проблеми, згідного якого перекладач розглядає не лише психологічний текст, а усю сукупність дискурсивних характеристик, притаманних психологічному спілкуванню – дослідження виконано в рамках дискурсивної парадигми, що сьогодні є найбільш актуальною як для лінгвістичних, так і для перекладознавчих студій.

Психологічний дискурс у цьому аспекті не є виключенням. Аналіз показав, що на початку становлення психології як науки в нашій країні терміни в українську мову запозичувалися з англійської, а найбільш продуктивними засобами при цьому були такі перекладацькі лексичні трансформації:

- адаптивне транскодування (*categorization* – *категоризація*; *fundamental attribution* – *фундаментальна атрибуція* тощо);
- калькування (*equity theory* – *теорія справедливості*; *innate component* – *природжений компонент* тощо).

На сучасному етапі розвитку професійної мови українських психологів ці методи є малоефективними. В аналізованому тексті нам довелося здійснити перекладацьку номінацію, використавши при цьому метод описового перекладу:

For example, in the case of ageism, a young manager may not hire an older person because she thinks that he is too old for the job.

Наприклад, у випадку упередження проти будь-якої вікової групи, молода жінка-менеджер не візьме на роботу людину похилого віку, бо вважає її занадто старою для цієї роботи.

Англомовний термін *aegism* не має відповідника в українській мові, що зумовлено відсутністю у вітчизняній психологічній науці досліджень з цієї проблематики. Спроби транскодування (щось на кшталт «ейджизму», «агеїзму»), або калькування (вікізм тощо) є абсолютно невдалими. Термін “вікові упередження” теж вбачається невдалим, оскільки наводить на думку про наявність упереджень у людей певної вікової групи (наприклад, певні упередження, наявні у молоді або літніх людей). Під терміном же *ageism* розуміють наявність упереджень проти певної вікової групи.

Більшість термінів при перекладі вузькоспеціальних текстів у галузі соціальної психології (44%) потребують вибору варіантного відповідника:

- *cognitive, affective and behavioural components* – *когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти*; *positive prejudice* – *позитивне упередження*.

Досить розповсюдженим перекладацьким прийомом, використаним нами при перекладі цього тексту з галузі соціальної психології, є контекстуальна заміна (16%):

The learning occurs as the child observes its parents and their attitudes and behaviour and models itself accordingly.

Засвоєння відбувається в процесі, коли дитина спостерігає за своїми батьками, їхнім ставленням, поведінкою та починає поводити себе відповідно.

Серед використаних нами при перекладі лексичних трансформацій також є наступні:

- **додавання слова** (9%):

She doesn't like (affective) old people and so refuses to interview (behavioural) the older applicant.

Їй не подобаються (емоційний компонент) літні люди, тому вона відмовляється проводити співбесіду (поведінковий компонент) з літнім претендентом..

- **вилучення слова** (6%):

Call emphasizes that ordinarily a wide variety of intermodal reciprocal activities involving the visual, sensorimotor, auditory, and kinesthetic modes of interaction is seen as infant and mother communicate.

Колл підкреслює, що зазвичай ціла низка інтермодальних дій, що залучають візуальні, сенсорно-моторні, слухові та кінестетичні моделі взаємодії розглядається як спілкування немовляти та матері.

Отже, при перекладі текстів з галузі соціальної психології додавання та вилучення, вжиті самостійно, можна вважати низькочастотними. Проте вони широко застосовуються одночасно із іншими перекладацькими прийомами:

Контекстуальна заміна + вилучення:

The word ‘prejudice’ comes from the idea that we ‘prejudge’ someone or something and as a result end up with the wrong attitude about that person or thing.

Зміст слова “упередження” полягає в тому, що ми “наперед оцінюємо” когось або щось, що спричинює неправильне ставлення до людини або предмету.

Додавання + заміна слова однієї частини мови на слово іншої:

The expanding social life during latency makes additional contributions to the sense of self.

З розвитком соціального аспекту життя, за латентного періоду, самовідчуття отримує додаткові стимули.

Контекстуальна заміна + пермутація + вилучення:

While the term is almost always used in a negative sense, technically it is possible to have a positive prejudice.

Хоча цей термін майже завжди використовується у негативному значенні, теоретично упередження може бути позитивним.

Комплексне застосування декількох перекладацьких прийомів та трансформацій є досить частотним. В аналізованому тексті у галузі соціальної психології воно було нами зареєстроване у 22% випадків. При цьому комплексно найчастіше використовувалися такі прийоми: пермутація, заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови, контекстуальна заміна, вилучення та додавання (рис. 1).

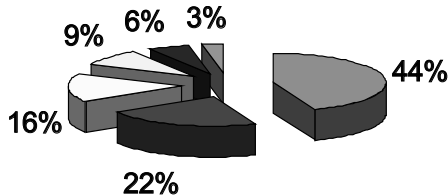

Рис. 1. Частотність застосування перекладацьких прийомів та трансформацій: 44 % – вибір словникового відповідника; 22% – комплексне застосування перекладацьких прийомів та трансформацій; 16% – контекстуальна заміна; 9% – додавання; 6% – вилучення; 3% – інші перекладацькі прийоми та трансформації

В результаті проведеного дослідження ми дійшли **висновків**, що при перекладі текстів психологічного дискурсу з англійської мови українською найбільш продуктивними способами перекладу, які застосовуються самостійно, є вибір словникового відповідника (44%) та контекстуальна заміна (16%). Високочастотним є також комплексне застосування пермутації, заміни слова однієї частини мови на слово іншої частини мови, контекстуальної заміни, вилучення та додавання у різних їх комбінаціях (22%). На відміну від початкових етапів становлення вітчизняної психологічної науки, коли найрозповсюдженішими засобами перекладацьких номінацій були транскодування та калькування, на сучасному етапі розвитку професійної мови українських психологів найефективнішим засобом перекладацької номінації є описовий переклад.

Перспективою дослідження є комплексний лінгвістично-перекладацький аналіз усного психологічного дискурсу на матеріалі записів діалогів «психолог-пацієнт».

Література

1. Карасик В. И. *Языковой круг: личность, концепты, дискурс* / В. И. Карасик. — Волгоград : Перемена, 2002. — 477 с.
2. Ребрій О. В. *Когнітивні та дискурсивні параметри перекладацької номінації* / О. В. Ребрій // *Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу : всеукр. наук. конф., 19-20 квітня 2007 р. : тези доп. — X., 2007. — С. 105-106.*
3. Щерба Д. В. *Термін та його дефініція як головні онтологічні поняття термінознавства* / Д. В. Щерба // *Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка. — 2006. — № 28. — С. 237-239.*

УДК 81'255.4(477)''1956/1964''

**ПЕРЕКЛАД ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
У ПЕРІОД «ВІДЛИГИ» (1956-1964) В УКРАЇНІ**

Рослякова Н. Ю., Кальниченко О. А. (доцент)

*Харківський гуманітарний університет
«Народна Українська Академія»
(кафедра теорії та практики перекладу)*

У статті розглядається стан перекладу художньої літератури у добу «відлиги» на тлі суспільно-політичної та мовно-культурної ситуації в Україні, а також перекладацький доробок окремих чільних перекладачів.

Ключові слова: *«Відлига», журнал «Всесвіт», переклад в Україні, художній переклад.*

Н. Ю. Рослякова, О. А. Кальниченко. Перевод художественной литературы в период «Оттепели» (1956-1964) в Украине. *В статье рассмотрено состояние перевода художественной литературы на фоне социально-политической и культурно-языковой ситуации в Украине, а также переводческий вклад отдельных ведущих переводчиков.*

Ключевые слова: *Журнал «Всесвіт», «Оттепель», перевод в Украине, художественный перевод.*

N. Y. Rosliakova, O. A. Kalnychenko. Translation of Fiction During the «Khrushchev Thaw» Period (1956-1964) in Ukraine. *The translation of fiction during the «Khrushchev Thaw» period against political and cultural situation in Ukraine as well as translational contribution of certain translators have been considered.*

Key words: *«Khrushchev Thaw», translation in Ukraine, translation of fiction, Vsesvit periodical.*

Об'єктом дослідження в даній статті є художній переклад в Україні у 1956-1964 роках минулого сторіччя, у період активізації перекладацької діяльності та появи перекладів, на яких можуть повчитися й автори оригінальних творів («Декамерон» М. Лукаша та «Одіссея» Бориса Тена), а також пошвавлення критичної думки навколо питань перекладу [3].

Актуальність дослідження полягає у необхідності намалювати широко панорами стану художнього перекладу у цей період, не обмежуючись вивченням перекладацької діяльності окремих осіб, навіть таких ушавлених як Г. Кочур, М. Лукаш, Борис Тен, В. Мисик.

Матеріал дослідження – бібліографія перекладів художньої літератури з західноєвропейських мов, з основною увагою на переклади з англійської мови, у 1956-1964 роки, статті про переклад в Україні, книги про український художній переклад.

Вивчення літератури будь-якою мовою має включати в себе дослідження перекладів, які нею здійснювалися. Хоча значення перекладів часто недооцінюють, проте будь-яка література починається саме з перекладів. Едмон Карі, наприклад, називав переклад «великим акушером літератур».

Важливість перекладу саме українською мовою є величезною, адже до перекладів висувається вимога не лише поповнити скарбницю світової літератури, а й як зауважував Г. Кочур у своїй статті «Майстри перекладу»: «...Дати читачеві змогу познайомитися рідною мовою з кожним шедевром світової літератури. ... Перекладачі зводять ... величезну споруду, – відбудову світової літератури на рідному ґрунті. ... Не один геній світової літератури промовляє до нас рідною мовою ...» [1].

Варто охарактеризувати період, що передував періоду «відлиги». Далеко не завжди якість перекладів була високою. Це пов'язано, цитуючи Максима Стріху, із «інтелектуальною пустелею», яка утворилась після репресій 30-40-х років, бо часто за переклади бралися люди невисокої культури. Одночасно велася боротьба не стільки з окремими постатями, а й із мовою в цілому; часто переклад здійснювався з підрядників, чи, навіть, до перекладу брались люди, які мали вельми поверхневі знання іноземної мови, з якої цей переклад здійснювався.

Але у 1956-1964 роках ситуація цілковито змінюється. Серед великих українських перекладачів, що працювали у добу «відлиги» були такі майстри своєї справи, які залишили як спадщину не тільки свої праці, що і зараз вважаються зразковими, а й значний теоретичний доробок, яким керуються і на який спираються навіть зараз [3].

Одним з таких перекладачів вважається Борис Тен (справжнє ім'я Микола Васильович Хомичевський). За довгі роки праці він переклав твори Гомера, Есхіла, Аристофана, Аристотеля, Шиллера, Міцкевича, Гете, Шекспіра та багатьох інших класиків світової літератури. Але найбільшою заслугою Бориса Тена варто вважати популяризацію давньогрецької літератури. Трохи раніше періоду «відлиги» вийшов друком його переклад «Прометей закутого» Есхіла (1949), а трохи згодом – три комедії Аристофана (1956) та найважливіші його праці – «Одисея» (1963), а вже потім «Іліада» (1978). За ці переклади Борису Тену було присвоєно звання лауреата премії імені М. Рильського (1979).

Із великою кількістю драматичних творів познайомила українську аудиторію театральна акторка Ірина Стешенко, зокрема, до її здобутків належать переклади п'єс Ібсена, Шіллера, Гете, Гольдоні, Мольєра та Шекспіра. До шекспірівського доробку І. Стешенко належать такі п'єси: «Ромео і Джульєтта», «Венеціанський купець», «Багато галасу з нічого» та «Отелло». Ці переклади увійшли до три томника Шекспіра, що вийшов друком у 1964 р. Але І. Стешенко приділяла увагу не лише драматургії. Вона зробила вагомий внесок й у переклад дитячої літератури, переклавши «Срібні ковзани» М. Доджа та «Пригоди Гекльберрі Фіна» Марка Твена [1].

За словами М. Стріхи, «переламним для історії українського перекладу» є 1955 рік – рік видання «Фауста» Гете у перекладі М. Лукаша. Також цього року був перекладений Лукашем та надрукований ще один шедевр світової літератури – «Мадам Боварі» Флобера. Обидва переклади Лукаш завершив у Харкові [3].

Від другої половини 50-х років репресовані письменники реабілітуються та отримують можливість повернутися на Україну, серед яких були Борис Антоненко-Давидович і Григорій Кочур. На арену виходить нове покоління літераторів-«шестидесятників», до якого належать Дмитро Паламарчук, Дмитро Павличко, Василь Стус, Леонід Солонько та багато інших [3].

У ці роки продовжував активну перекладацьку діяльність і Леонід Первомайський, у якого 1956 року вийшла велика книжка – «З глибин», де зібрані переклади балад та пісень більш ніж сорока народів світу.

Окрім І. Стешенко, над перекладами дитячої літератури плідно працював і Леонід Солонько. Йому належать переклади з англійської мови «Маленьких дикунів» Ернеста Томпсона Сетона (1958), «Мудреця Країни Оз» Лаймена Френка Баума (1959), «Вінні-Пуха та його друзів» Алана Александра Мілна (1963), хоча текст в останньому перекладі був дещо скороченим.

Дмитро Паламарчук починає працювати у галузі перекладу з 1958 року. Переклав вірші російських, білоруських, польських, французьких, англійських поетів українською мовою. Серед них поезії В. Брюсова, М. Танка, П. Глебкі, А. Міцкевича, Ю. Тувіна, Г. Гейне, Ф. Петрарки, Д. Байрона. Також він опублікувався в антологіях чеської та словацької поезії (1964) та здійснив переклад усіх сонетів Шекспіра, які вийшли друком у 1966 році [1].

Від 1958 року починає виходити журнал «Всесвіт», повністю присвячений перекладу, у якому працював М. Лукаш. Основною метою створення такого журналу був друк «сучасних прогресивних зарубіжних авторів, які ще не видавались в СРСР» [3].

Але особливу зацікавленість читачів викликають переклади Миколи Лукаша, який оживив мову поетичного та прозового перекладу, увівши архаїчні та діалектичні компоненти, за що його багато звинувачували за «фольклоризацію», але після перекладів Лукашем Лорки та Боккаччо змінюється не лише мова перекладів, а під його впливом багато чого і в оригінальній літературі.

Також спостерігається підйом у сфері досліджень перекладу. У цей час українці роблять свій внесок у світове перекладознавство, створюючи теорію перекладу із близькоспоріднених мов (М. Рильський), теорію впливу буквалистичної продукції на літературну мову (О. Кудзич). В. Коптілов розробляє схему складових перекладознавства, а М. Лукаш розвиває теорію недоліків «особливої перекладацької мови». Окрім того, на межі 50-х і 60-х років було видано низку двомовних термінологічних словників, які охоплювали різні розділи технічних і природничих наук [2].

Висновки:

У період «відлиги», порівняно із попереднім етапом, спостерігається бурхливий сплеск перекладацької діяльності в найрізноманітніших сферах: у поезії, у драматургії, у дитячій літературі тощо. Якість перекладу значно виросла. У читачів з'явилась змога порівнювати різні тексти перекладів, адже деякі праці, наприклад, Шекспір у перекладі Тодося Осмачки та Василя Барки друкувались із супровідними статтями та коментарями, а також із паралельними перекладами.

Література

1. Кочур Г. П. *Майстри перекладу* / Г. П. Кочур // *Всесвіт*. — 1966. — №4. — С. 17–24.
2. Кочур Г. П. *На перекладацькі теми* / Г. П. Кочур // *Дніпро*. — 1965. — №6. — С. 128–136.
3. Кочур Г. П. *Здобутки і перспективи* / Г. П. Кочур // *Всесвіт*. — 1968. — №1. — С. 92–97.
4. Стріха М. *Український художній переклад: між літературою та націєтворенням* / М. Стріха. — К.: Факт — Наш час, 2006. — 342 с.

УДК 811.111–322.4

ОЦІНКА ЯКОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ СИСТЕМ МАШИНОГО ПЕРЕКЛАДУ ДЛЯ ГАЛУЗЕЙ ПСИХОЛОГІЇ

Сахарчук В. О., Оніщенко Н. А. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

(кафедра німецької філології та перекладу)

Робота присвячена методам оцінки машинного перекладу для галузей психології. Було проведено практичне дослідження для визначення кращої системи машинного перекладу для галузей психології. Розглянуто різні типи систем МП та типи помилок у перекладах МП.

Ключові слова: машинний переклад, оцінка результатів, тип помилки, система машинного перекладу, порівняння.

В. А. Сахарчук, Н. А. Онщенко. Оценка качества коммерческих систем машинного перевода для области психологии. *Работа посвящена методам оценки машинного перевода для области психологии. Было проведено практическое исследование для определения лучшей системы машинного перевода для области психологии. Предложены разные типы систем МП и виды ошибок в переводах МП.*

Ключевые слова: машинный перевод, оценка результатов, тип ошибки, система машинного перевода, сравнения.

V. O. Saharchuk, N. A. Onishchenko. Evaluation for the Quality of Commercial Machine Translation Systems Made for Psychology Area. *This article is devoted to the methods of evaluation of the machine translation for Psychology area. Some practical research was done to determine the best machine translation systems. Different types of systems and IM types of errors in the translation of MP. A classification of MP errors was given.*

Key words: machine translation, evaluation, type of a mistake, machine translation system, comparison.

Наразі в інформаційному просторі використовується кілька десятків систем машинного перекладу (СМП). Наприклад, ПРОМТ, Яндекс.Перевод, Україна онлайн, Перекладачка, Bing, Free2Professional, Google Translate, Im Translator, Pragma 6, Systran, WorldLingo, MobileTranslate. При цьому виникає проблема вибору тих, які б в найбільшому ступені відповідали завданню роботи користувача (або індивідуальної організації) [6, с. 43].

Актуальність роботи зумовлена поширенням найрізноманітніших систем машинного перекладу та необхідністю та, звідси, необхідністю їхнього оцінювання щодо якості роботи в галузі психології. **Новизна** дослідження зумовлена використанням найновітніших версій сучасних систем машинного перекладу.

Об'єктом дослідження є переклади текстів з психології, виконані за допомогою систем машинного перекладу „Google Translate” та „Pragma 6”, що вивчаються, досліджуються й оцінюються. **Предметом** дослідження є якість МП, методика її оцінки.

Мета цієї роботи: розкрити деякі аспекти особливостей машинного перекладу в цілому, ознайомити з відповідними аспектами оцінювання машинного перекладу та подати працю з оцінки якості машинного перекладу зроблену на основі результатів роботи систем автоматичної обробки тексту (МП Google Translate та Pragma 6).

Методика дослідження фактичного матеріалу є комплексною. Використано такі методи:

- аналітично-описовий, що дав змогу вивчити об'єкт дослідження, виявити його структурно-семантичні особливості;
- кількісні підрахунки, завдяки яким встановлено відсоткове співвідношення позитивних та негативних перекладів [3, с. 121].

Для аналізу було взято частину статті «Totem und Tabu, einige Übereinstimmungen im Seelenleben der Wilden und der Neurotiker» Зигмунда Фрейда, узятую з сайту www.gutenberg.org з загальним обсягом 13908 знаків.

Класифікація помилок, які з'являються як результат некоректного комп'ютерного перекладу і передачі тексту оригінала, досить проста – специфіка та ступінь впливу помилки на розуміння тексту перекладу.

У аналізі ми виявили наступні особливості. Спотворення суттєво дезінформує адресата щодо предметно-логічного та прагматичного значення у вихідному тексті.

У ході дослідження було виявлено, що машинний переклад на більш споріднену мову (англійську) було виконано значно краще.

В літературі запропоновано кілька різних методів оцінювання. Завданням даної доповіді є короткий огляд найбільш придатних методів для інформаційного обслуговування задач, які пов'язані з проблемами психології.

Будь-який метод оцінювання є результатом порівняння вихідного тексту МП машинного перекладу з певним еталоном. В залежності від того, яка система обрана в якості еталону, можна навести наступні методи оцінювання якості МП:

- порівняння оригіналу і перекладу;
- порівняння перекладу з «оберненим» перекладом;
- тестування експертними оцінками шляхом порівняння змісту та форми [1, с. 25].

При розгляді методології вимірювань в даній області, часто розрізняють критерій, міру та засіб. Зокрема, при розгляді будь-яких спроб оцінки ефективності корисним є розрізнення трьох параметрів: 1) критерій: що саме на абстрактному рівні цікавить нас в оцінці: точність, швидкість, частотність помилок; 2) вимірювання: які специфічні властивості продуктивності системи можна виділити при спробі отримати вибраній критерій: частотність влучень і пропусків, секунди, витрачені на обробку, процент помилок; 3) метод: як ми визначаємо відповідне значення для даної міри і даної системи: найчастіше конкурентний постаналітичний вимір поведінки системи при виконанні якогось еталонного завдання [4, с. 3].

Дослідження було проведено у трьох напрямках: переклад з німецької мови на українську, російську, англійську. Нами було запропоновано систему, що включає 11 ознак, які враховують лексику, фразеологію та синтаксис. Загальна оцінка перекладу здійснюється на підставі порівняння суми частот ознак [2, с. 152].

З отриманих результатів слід зробити висновок, що якість перекладу для російської та української мов для обох систем різниться на користь Google Translate і, якщо цей текст призначено для розуміння тематики та головної інформації, то можна стверджувати, що краще використовувати Google Translate, який продемонстрував досягнення функціонально-прагматичної адекватності на рівні приблизно 50% (виходячи з того, що саме речення із помилками, віднесені до типу спотворення, суттєво впливають на рівень розуміння). Таким чином, якщо при перекладі програми-перекладачі, працюючи в україно-російському напрямку, спотворюють зміст оригіналу, ми констатуємо порушення адекватності інформативності, оскільки текст перекладу не задовольняє у повній мірі вимоги реципієнта в отриманні релевантної інформації.

Отже, стосовно англійського напрямку, ми визнаємо, що англійська і німецька як германські мови є спорідненими в багатьох аспектах. Насамперед це простежується у лексиці.

Існують таблиці і списки відповідності схожих слів у англійській і німецькій мові. Їх слід використовувати для швидкого збагачення лексичного запасу учнів. Для того ж і в німецькій і в англійській багато інтернаціоналізмів, переважно греко-латинського походження. Вони можуть відрізнятися вимовою, іноді написанням, але вони пізнавані.

Тому власне якість перекладів у цьому напрямку значно вище.

Також система оцінювання якості МП залежить від розміру наданого тексту. В 2003 році Туріан разом із співавторами (Turianetal) запропонували ідею того, що «будь-який показник оцінки машинного перекладу (далі МП) є менш надійним на коротших уривках тексту». Вони стверджують, що збільшення кількості даних підвищує надійність показника. Тим не менш, вони додають, що «... дуже бажано мати надійний показник якості також для коротших текстів, наприклад, для одного речення або навіть для однієї фрази, так як такий надійний показник оцінювання МП може значно прискорити аналіз даних» [5, с. 2].

Наведені приклади свідчать про те, що для галузі психології більш придатна система Google Translate. Крім того думку Туріана було спростовано, оскільки коротші було перекладено краще обома системами. Аналогічна методика може застосовуватися для різних жанрів текстів та для різних пар МП. Ми побачили, що рішення цієї задачі займає багато часу та потребує багато зусиль, тому на перший план виходить потреба у розробці автоматичних систем оцінки МП.

За результатами дослідження ми виявили, **як висновок**, що кращі результати показала система Google Translate. Такий висновок ми робимо з сумарних результатів.

На даний момент вже існує достатньо робіт з нашої теми. Розроблення єдиних критеріїв якості перекладу традиційного та машинного відбуватиметься надалі, скоріше за все, окремими шляхами. Щодо оцінки перекладів, виконаних СМП, та **перспективи досліджень**, то тут на перший план виходять прагматичні цілі, які висувуються перед перекладачем у кожному певному завданні інформаційного обслуговування та виконання яких і буде розцінюватись як якість перекладу.

Література

1. Кравчук И. С. *О функциях принадлежности заданному типу текстов / И. С. Кравчук // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 2002. – № 572. – Вип. 36. – С. 24–29.*
2. Марчук Ю. Н. *Проблемы машинного перевода / Ю. Н. Марчук. – М. : Наука, 1983. – 233 с.*
3. Мельчук И. А. *О стандартной форме и количественных характеристиках некоторых лингвистических описаний / И. А. Мельчук // Вопросы языкознания. – 1963. – № 6. – С. 113–123.*
4. Hutchins J. *Evaluation of Machine Translation and Translation Tools / John Hutchins // Norfolk, UK: University of East Anglia, 1997. – С. 3–4.*
5. Hirschman L. *Overview of Evaluation in Speech and*

Natural Language Processing / Lynette Hirschman, Henry S. Thompson // MITRE Corporation. – Scotland : University of Edinburgh, 1997. – С. 1 – 2. 6. Survey of the State of the Art in Human Language Technology / Center for Spoken Language Understanding. – Oregon Graduate Institute, USA, 1996. – Режим доступу: <http://www.cslu.ogi.edu/HLTsurvey/HLTsurvey.html>.

УДК 81'255.4-157(477)

ЕЛИЗАВЕТА СТАРИНКЕВИЧ ЯК КРИТИК ТА ТЕОРЕТИК УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ

Сіроштан Ю. С., Кальниченко О. А. (доцент)

*Харківський гуманітарний університет
«Народна Українська Академія»
(кафедра теорії та практики перекладу)*

У статті розглядається перекладознавчий доробок українського літературознавця та перекладача Єлизавети Іванівни Старинкевич, проаналізовано проблематику її теоретичних перекладознавчих статей та рецензії на перекладні твори.

Ключові слова: *Єлизавета Старинкевич, критика перекладу, перекладознавство, теорія перекладу.*

Ю. С. Сіроштан, О. А. Кальниченко. Єлизавета Старинкевич как критик и теоретик украинского перевода. *В статье рассматриваются работы украинского литературоведа и переводчика Єлизаветы Ивановны Старинкевич, проанализировано проблематику ее переводоведческих статей и рецензий на переводные произведения.*

Ключевые слова: *Єлизавета Старинкевич, критика перевода, переводоведение, теория перевода.*

I. S. Siroshtan, O. A. Kalnychenko. Ielyzaveta Starynkevych as a Critic and Theorist of Ukrainian Translation. *The paper deals with the translational works by literary critic and translator Ielyzaveta Starynkevych. It has analyzed the problematic of her translation theory papers and reviews on translated books.*

Key words: *Ielyzaveta Starynkevych, criticism of translation, theory of translation.*

Єлизавета Іванівна Старинкевич (1890-1966) один з перших українських теоретиків та критиків перекладу. Вона відіграла важливу роль у передачі досягнень українських науковців у сфері дослідження перекладу 1920-х – початку 1930-х років, пов'язавши розстріляне відродження з шестидесятниками. Єлизавета Старинкевич була не тільки відомим перекладачем художньої літератури, але й увела до наукового обігу низку нових перекладознавчих тем. Саме тому дослідження перекладознавчого доробку Є. Старинкевич вважаємо актуальним.

Об'єктом дослідження стали перекладознавчі погляди Є. Старинкевич.

Предметом дослідження стали стилістичні, прагматичні та мовні (лексичні, граматичні та синтаксичні) особливості перекладу художніх творів з різних мов українською мовою, як їх бачила Є. Старинкевич, та моделі рецензії на перекладний твір, створеної Єлизаветою Старинкевич.

Метою роботи є аналіз критики Єлизавети Старинкевич та визначення особливостей її наукового погляду на переклад та її модель рецензії на переклади.

Матеріалом аналізу стали рецензії та статті Єлизавети Старинкевич, опубліковані в радянських журналах та газетах («Червоний шлях», «Гарт», «Красное слово», «Критика», «Дружба народів», «Литературная газета») з 1928 року по 1960 рік.

Рецензії Є. Старинкевич вирізняються серед інших строгою та справедливою оцінкою. Свої рецензії вона починала завжди з довідки про автора та сам твір, його значенням у літературі, причому аналіз перекладу вона починала з позитивної оцінки: назвавши найкращі риси, переходила до деталей, неточностей та відвертих помилок.

Так, наприклад, у рецензії на роман Альфонса Доде «Нума Руместан» у перекладі Аркадія Любченка з французької мови, виданого у Харківському видавництві «Український робітник», вона констатує, що Аркадій Любченко намагається перш за все точно відтворити оригінальний текст. Проте іноді буквальна точність перекладу, на думку рецензентки, переходить розумні межі, у зв'язку з чим вона ставить питання: «чи потрібно було залишати стільки слів та виразів за французькою чи українською транскрипцією без перекладу?» [6, с. 239]. Наприклад, коли мовиться про господиню: «Вона належала до тієї групи провансальської буржуазії, що перекладає «Récaigé» через «Réchege», і певна що вимовляє правильніше», – то тут треба було б відкинути латинський шрифт і дати обидві форми цього емоційного виклику (провансальську «пекаїре» та францизовану форму «пешер») за українською транскрипцією. Не було теж жодної

потреби передавати численні провансальські вигуки, що оздоблюють мову дієвих осіб («бе», «де», «ве», «авай» і т.д.) латинським друком, так що ці виклики залишаються незрозумілими [6].

Рецензуючи роман Гюстава Флобера «Мадам Боварі» у перекладі Оксани Бублик-Гордон, Єлизавета Старинкевич починає з визначення стилю автора та виділяє таке поняття, як об'єктивізм. Переходячи до перекладу, як такого, доводиться повторити дещо з сказаного про стиль оригіналу: на перший погляд стиль українського перекладу – «звичайний», не впадає в очі нічим. Але уважне читання та порівняння з оригіналом переконують у тому, що ця звичайність і простота майже ідеально передають особливості стилю Флобера. Найсуворіший критик, за словами Єлизавети Старинкевич, що зосереджує свою увагу на дрібничках мовного оформлення, все ж не знайде в перекладі О. Бублик-Гордон ніяких значних відхилів, що не були б зумовлені органічними властивостями мови. «Загалом, перекладач зберігає й тонкі відтінки мовної характеристики, й синтактичну структуру речення і через це – ритмічний рух прози Флобера, що не впадає в очі, але все ж відчувається». Як приклад мовної характеристики, Старинкевич наводить: «урочисто-пишні й бездарні промови Оме, або гучну й пусту риторичку промовця на з'їзді в Іонвілі, солодкувато-світські міркування Леонові, напівписьменний лист Еміного батька й т. далі» [5, с. 211]. Переклад «Мадам Боварі», звичайно, не завдає таких труднощів українському стилістові, як це часто трапляється з іншими творами французьких письменників: мова Флобера у цьому романі не ускладнена ані довгими періодами (які часто в українському перекладі доводиться розбивати на окремі речення), ані вибагливою образністю, ані будь-якими лексичними фігурами, що не надавались би до відтворення українською мовою. Отже, перекладачеві лишалося основне завдання – прислухатись до стилю Флобера й відтворювати оригінал точніше. У даному разі «художність перекладу збігається з його точністю: щасливе сполучення, що не часто трапляється у перекладній критиці, а в теорії перекладу править за ідеал» [5, с. 211]. Зрозуміла річ, що і в такому прекрасному перекладі можна знайти деякі відхилення від оригіналу, або пропуски. Але ці дрібниці, на думку Старинкевич, не шкодять враженню, а по-друге, вони зумовлені об'єктивними труднощами. Неточність перекладу можна було б за догану поставити перекладачеві, якби вона відповідала всій системі його трактування оригіналу; але наведені приклади не характеризують переклад в цілому – бо він лишається побудований на принципі максимальної точності й уважності до оригіналу, а тому «не можна не вітати цього перекладу як цінного досягнення в галузі художньої літератури» [5].

У рецензії на книгу Ч. Діккенса «Олівер Твіст» у перекладі з англійської мови Вероніки Черніхівської Єлизавета Старинкевич описує особливість стилю Ч. Діккенса. У творі «Олівер Твіст» виявлений соціальний, а через це і мовний контраст двох «світів», що, наприклад, у «Тяжких часах» чітко відрізняються (буржуазія й робітництво, філістер-педагог і діти міської бідноти). Але й в «Олівері Твісті» маємо виражені з цього погляду протиставлення: філантропічна установа – і вихованці, суд і підсудні міські голодранці, почесні буржуа-добродії та злодії й шахраї. На жаль, на думку Старинкевич, перекладачка не подбала «про точну передачу мовних характеристик цих соціальних угруповань, надавши своєму перекладові загальний характеру так званої «жвавості», тобто в якнайкращий спосіб прикрашаючи його народною фразеологією; взагалі перекладачка не від того, щоб думки Діккенсові передавати своїми словами. Нам вже замало, коли перекладач добре володіє мовою оригіналу й своєю, коли він уміє надати перекладові невимушеної «жвавості» й уникає будь-яких істотних перекручувань змісту. Наші вимоги щодо перекладу йдуть далі, і ми чекаємо, що він відтворить більш менш адекватно стилістичні особливості оригіналу» [4, с. 193]. До того ж, молода літературна українська мова, перебуваючи у стані формування, потребує збагачення від перекладної літератури, тобто запровадження нових форм, лексики, фразеології [4].

У статті «Велика співдружність» Є. Старинкевич описує перекладацьку діяльність між українським і російським народами. «... Є. Старинкевич характеризує висококваліфікований творчий переклад, який не має нічого спільного з довільним «поліпшуванням змісту», то він так само не має нічого спільного з формальним «прикрашуванням» оригіналу чи пригладжуванням стилю, причісуванням його під гребінку його літературних трафаретів. Точність, тобто вірність оригіналові, дбайливе збереження його духу і стилю – це та необхідна умова виконання, яка тільки і може забезпечити високу якість художнього перекладу. Але в тому й полягає «секрет» перекладацького мистецтва, що точне відтворення оригіналу – в усьому його ідейно-емоціональному, поетично-образному ритмо-мелодичному багатстві з усіма його рисами індивідуального стилю й національного характеру – можливе тільки шляхом творчої праці, а не шляхом простого копіювання [1, с. 167]».

У статті «Ідіоматика французької мови і способи її відтворення українською мовою» Старинкевич зазначає, що для відтворення певного стилю автора спочатку треба ознайомитись з його стилем та ідіоматикою мови оригіналу та цільової мови. Перекладач має знати еквіваленти та «відтворити ідіоматику» твору. В статті розгляда-

ється як передати синтаксичні та фразеологічні ідіоми французької мови. З творів Франса, Гюго, Мопассана, Флобера, Стендаля Старинкевич наводить різноманітні приклади перекладу на українську мову обставинних речень з опущеним дієсловом і невираженим сполучником, дієприкметникових речень, дієприслівникових форм (герундій), синтаксичних будов речення, пов'язаних з вживанням займенників *il, lui, son, avecson, dont, on* [2].

Елизавета Старинкевичт зосереджує увагу у своїй статті «Проблеми художнього перекладу з французької мови. Відтворення стилю оригіналу» на тому, що відтворення стилю оригіналу – це невід’ємна частина перекладу. Перекладач має приділяти увагу таким нюансам, як стиль лексики, стиль синтаксису, інтонація, емоційне забарвлення, образність. Питома вага образності в художньому творі дуже відмінна й залежить від стилю: вона майже не важлива у Стендаля, і доходить до величезних розмірів у Гюго. Значну роль – хоч не скрізь і не завжди – образність відіграє у Бальзака і Золя. В обох цих письменників сторінки, присвячені описам або міркуванням, щедро пересипані образами. Мета обох цих письменників – надання більшої експресивності висловлюваній думці, без претензії на повну адекватність. Зовсім інша функція образів у творах Флобера і Мопассана, де їх набагато менше, але кожен з них довершений логічно і стилістично. Отже, перекладач повинен зважити в кожному випадку міру важливості, з якою він має підходити до відтворення заданого в оригіналі образу, і відповідно до цього або зовсім жертвувати образом, або змінювати його окремі елементи, або зберігати в максимальній адекватності.

Стаття «Проблеми художнього перекладу з французької мови. Відтворення стилю оригіналу» продовжує ідею попередньої, а саме: відтворення стилю оригіналу можливе тільки на ґрунті доброго оволодіння мовою оригіналу і її ідіоматикою. За виразом одного поета-перекладача, «переклад – те саме, що перевезення через потік на той берег; перекладач повинен бути добрим паромником і досконало знати обидва береги» [3].

Перспективою роботи є систематизація робіт Єлизавети Старинкевич та аналіз її теоретичних думок.

Література

1. Старинкевич Л. І. Велика співдружність : (російські переклади творів української радянської поезії і прози) / Л. І. Старинкевич // Вітчизна. – 1951. – № 12. – С. 164–178.
2. Старинкевич Л. І. Ідіоматика французької мови і способи її відтворення українською

мовою / Л. І. Старинкевич // *Наук. зап. АН УРСР, Ін-т мовознавства*. – 1946. – Т. 2-3. – С. 155–172.

3. Старинкевич Л. І. *Проблеми художнього перекладу з французької мови: Відтворення стилю оригіналу* / Л. І. Старинкевич // *Мовознавство / АН УРСР, Ін-т мовознавства*. – 1947. – Т. 4–5. – С. 90–115.

4. Старинкевич Л. І. [Рецензія] / Л. І. Старинкевич // *Червоний шлях*. – 1930. – № 4. – С. 192–194. – Рец. на кн.: Діккенс Ч. *Олівер Твіст* / переклала з англ. мови В. Черняхівська. – Х. : ДВУ, 1929. – 592 с.

5. Старинкевич Л. І. [Рецензія] / Л. І. Старинкевич // *Червоний шлях*. – 1930. – № 7-8. – С. 210–211. – Рец. на кн.: Флобер Г. *Твори. Т. 1. Мадам Боварі: (Побут провінції)* / пер. О. Бублик-Гордон, ред. і стаття С. Родзевича. – [Х.]: Книгоспілка, 1930. – 331 с.

6. Старинкевич Л. І. [Рецензія] / Л. І. Старинкевич // *Червоний шлях*. – 1928. – № 12. – С. 238-240. – Підп.: Л. Сівич. – Рец. на кн.: Доде А. *«Нума Руместан»: роман* / пер. з фр. А. Любченка. – [Харків]: Укр. робітник, [1928]. – 326 с.

УДК 81'322.4

СИСТЕМИ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ ТА ЇХ ЕФЕКТИВНІСТЬ

Тарасова М. П., Кривенко В. П. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра німецької філології і перекладу)

У статті розглядається сучасний стан дослідження у галузі машинного перекладу, аналізуються існуючі підходи до рішення цієї проблеми, різні моделі перекладу та лінгвістичне забезпечення сучасних систем машинного перекладу на базі теорії «людського перекладу», принципів та особливостей стилів мови, штучного інтелекту.

Ключові слова: машинний переклад, моделювання перекладу, переклад, штучний інтелект.

М. П. Тарасова, В. П. Кривенко. Системы машинного перевода и их эффективность. В статье рассматривается современное состояние исследования в области машинного перевода, анализируются существующие подходы к решению этой проблемы, различные модели пере-

вода и лингвистическое обеспечение современных систем машинного перевода на базе теории «человеческого перевода», принципов и особенностей стилей речи, искусственного интеллекта.

Ключевые слова: *машинный перевод, моделирование перевода, перевод, штучный интеллект.*

M. P. Tarasova, V. P. Kryvenko. Systems of Machine Translation and Their Effectiveness. *In the article we examine modern condition of research of machine translation, analyse existent approaches to the solution of this problem, different models of translation and linguistic support of modern systems of machine translation on the basis of theory “human translation”, principles and peculiarities of speech styles, artificial intellect.*

Key words: *artificial intellect, machine translation, translation modeling, translation.*

Корені перекладу уходять ще в ті часи, коли прामова внаслідок географічних, історичних та культурних передумов розпалася на окремі мови. Прамова починає розвиватися в межах певної нації та певної культури. Саме в ці часи виникає потреба у декодуванні мови для здійснення комунікації. Як окрема наукова дисципліна перекладознавство формується лише у другий половині ХХ століття через інтенсивний розвиток міжнаціональних відношень. А наприкінці ХХ сторіччя машинний переклад існує вже не лише як теоретична дисципліна з експериментальним супроводом, але і як технологічна реальність.

Актуальність дослідження полягає у необхідності вивчення феномену машинного перекладу, яка зумовлена постійно зростаючою доступністю систем машинного перекладу, в першу чергу завдяки мережі Інтернет.

Об'єктом дослідження обрано машинний переклад – автоматичний переклад текстів та слів з однієї вихідної мови (мови джерела) на мову на виході (мову перекладу). Цей вид перекладу відбувається за допомогою спеціальної комп'ютерної програми. Машинний переклад – одна з галузей штучного інтелекту, переклад тексту людиною – предмет прикладного мовознавства.

Предмет дослідження – історія виникнення та розвитку машинного перекладу, сучасний стан та сучасні проблеми.

Мета дослідження полягає в уточненні поняття «машинний переклад», детальному аналізі сучасного стану розвитку машинного перекладу, визначенні проблеми досягнення адекватності машинного перекладу, систематизації особливостей перекладу текстів спеціальними програмами на основі отриманих результатів перекладу.

Матеріалом дослідження було обрано статті з данної тематики, в яких реалізується машинний переклад. Крім того, використовуються переклади текстів різних жанрів, що було отримано в результаті використання систем машинного перекладу, доступних мережі Інтернет.

Для досягнення поставленої мети ми використовували загальнонаукові та спеціальні *методи дослідження*, зокрема:

- 1) аналітично-описовий метод – для визначення структурних та семантичних особливостей текстів машинного перекладу;
- 2) порівняльно-перекладознавний метод – для систематизації, наочності та аналізу перекладів;
- 3) трансформаційний метод;
- 4) контекстуальний метод;
- 5) метод кількісних підрахунків – для співвідношення ступенів адекватності перекладу на різних рівнях мови;
- 6) метод аналітичної і синтетичної критики джерел та наукової літератури.

На сучасному етапі розвитку дослідження можна виділити два основних стимули розвитку праць з машинного перекладу. *Перший* – власне науковий, він визначається комплексністю та складністю комп'ютерного моделювання перекладу. Як вид мовної діяльності переклад зачіпає всі рівні мови – від розпізнавання графем до передачі змісту висловлювання і тексту. Виникає потреба у прискоренні та збільшенні обсягів перекладу, підвищуються вимоги до перекладу як промислово придатного продукту [3].

Другий стимул – соціальний. Він обумовлений зростанням ролі самої практики перекладу в сучасному світі як необхідної умови забезпечення міжмовної комунікації, обсяг якої зростає з кожним роком.

Ларрі Чайлдс (Larry Childs), визнаний фахівець у цій галузі, запропонував розрізняти системи в залежності від ступеню участі людини в процесі перекладу. Згідно з цим критерієм всі системи поділяються на наступні типи:

Тип 1: FAMT (Fully-automated machine translation) – повністю автоматизований машинний переклад або FAHQMT (Fully Automatic High-Quality Machine Translation) – повністю автоматизований машинний переклад з високою якістю.

Тип 2: HAMT (Human-assisted machine translation) – машинний переклад за участю людини.

Тип 3: MANH (Machine-assisted human translation) – переклад, здійснюваний людиною з використанням комп'ютера, а саме з використанням програмних інструментів перекладу.

Тип 4: SLMT (Spoken Language machine translation) усномовні гібридні системи машинного перекладу, які використовуються для перекладу діалогів face-to-face або по телефону (в режимі реального часу).

В нашому дослідженні ми зосередили увагу на перших двох типах – повністю автоматизованому машинному перекладі, а саме перекладі з використанням систем машинного перекладу, доступних в режимі он-лайн та машинному перекладі за участю людини (з використанням систем автоматизованого перекладу CAT (Computer Aided Translation) [4].

Слід розрізняти повністю автоматизований машинний переклад та автоматизований переклад, оскільки останній передбачає певну систему з базою даних, якою користуються, головним чином при перекладі технічних текстів [3].

НАМТ – машинний переклад за участю людини відбувається через таблицю з двома шпальтами. Головна відзнака автоматизованого перекладу від машинного перекладу – постійна активність з боку перекладача: перевірка перекладених сегментів на граматичну, семантичну та лексичну відповідність та обмежений обсяг лексики в базі даних [2].

Пам'ять перекладу (англ. translation memory /systems або скорочення ТМ/С) – це банк даних, в якому вихідний текст автоматично паралельно передається по сегментам на мові перекладу. В пам'яті перекладу відбувається порівняння нового тексту з банком даних та відображення ідентичних або подібних сегментів [1]. Чим більше текстів було перекладено з використанням цієї пам'яті, тим швидше відбувається процес перекладу, що, в свою чергу, сприяє збереженню часу, редуванню витрат, підвищенню якості перекладу [6]. Найпоширенішими типами пам'яті перекладу є Atrils Déjà Vu, Stars Transit, IBMs Translation Manager, SDLs SDLX, Champollions Wordfast oder Trados Translator's Workbench.

Серед переваг використання САП, в першу чергу, слід зазначити наступні:

- Ергономічність праці та заощадження часу
- Створення пам'яті перекладу та термінологічних баз даних
- Можливість структурованого огляду розташованих поруч один з одним вихідного тексту та тексту перекладу завдяки сегментованості тексту
- Дотримання текстового або графічного формату вихідного тексту.
- Можливість перевірки правопису та інше.

У нашому дослідженні ми виявили, що застосування САП при перекладі текстів белетристики не підходить, бо для перекладу саме

цих текстів велике значення має мовне чуття та креативність перекладача, тому точний переклад, який пропонують САП, навряд чи може бути припустимим.

На відміну від перекладу з комп'ютерною підтримкою машинний переклад тексту FАMТ (повністю автоматизований машинний переклад) здійснюється повністю автоматично. Його було розроблено для досягнення наступної мети:

- повна автоматичність якісного перекладу текстів різних жанрів
- максимальна наближеність перекладеного тексту до перекладу, який виконано людиною
- ступінь автоматизації загального процесу перекладання має постійно підвищуватись.

Сьогодні про системи машинного перекладу відомо майже всім активним користувачам мережі Інтернет. Це такі онлайн-перекладачі як Google, Prompt, World Linguo, Babylon. Але не всі знають, яким чином відбувається переклад (а це дуже важливо для якості перекладеного тексту). Серед причин того, що машинний переклад є таким популярним не лише серед лінгвістів, але й серед звичайних користувачів слід зазначити наступні:

- машинний переклад завжди краще, ніж повна відсутність перекладу, оскільки дозволяє ознайомитись зі змістом тексту, хоча й поверхнево;
- дуже часто навіть «сирого» перекладу достатньо, щоб зрозуміти текст;
- навіть після додаткового опрацювання або перекладу окремих частин ефективність виконаної роботи не менш 50 %;
- системи машинного перекладу дуже часто надаються кінцевому споживачу разом з програмним забезпеченням ПК;
- доступ к системам машинного перекладу надається безкоштовно в мережі Інтернет [5].

Але й водночас з цими позитивними характеристиками слід зазначити не менш вагомі проблеми. На підставі проведеного нами дослідження, а саме перекладу текстів різних жанрів за допомогою систем машинного перекладу, ми вивели наступні недоліки машинного перекладу, які водночас можна вважати завданнями, рішення яких належить майбутньому:

- дуже часті помилки в правописі
- не завжди розпізнаються власні назви
- не перекладаються скорочення різних типів
- не завжди розпізнаються спеціальні відокремлювання, математичні та логічні позначення
- наявність мовних розбіжностей (порядок слів у реченні, нерозпізнання систем часу та виду дієслів)

- наявність орфографічних розбіжностей (кома)
- наявність лексичних розбіжностей
- лексична ідіосинкразія
- граматичні розбіжності
- неоднозначність (сегментальна, орфографічна, морфологічна, семантична)
- велика кількість семантичних, прагматичних неточностей та ін.

Ці недоліки в тій чи іншій мірі є характерними для перекладів, які виконуються вище зазначеними системами машинного перекладу. Серед причин їх виникнення слід зазначити в першу чергу відсутність зв'язків з іншими науками під час розробки програм, малий обсяг словникових баз, некоректність трансферу, комп'ютерно-лінгвістичні проблеми [9].

Таким чином, завдяки новітнім досягненням в галузі лінгвістики та покращенню якості програмного та апаратного забезпечення простежується також суттєвий прогрес у розвитку машинного перекладу. Але навіть на сучасному рівні машинний переклад ще й досі не в змозі повністю замінити роботу людини (і ймовірно, що це взагалі не є можливим). Машинний переклад – це скоріш інструмент для перекладача або інструмент для рудиментарного доступу до іншомовних інформаційних ресурсів (як наприклад, веб-сторінки) [10].

Інтерес до машинного перекладу щодня збільшується прямо пропорційно до збільшення обсягу іншомовної інформації.

На сьогодні питання систематизації та критичного огляду методів оцінювання якості машинного перекладу та їх узагальнення є й досі невіршеним.

Якість перекладу в програмах машинного перекладу залежить від вибору жанру тексту. Але навіть переклад найпростіших текстів потребує редагування людиною.

Повністю автоматизований високоякісний машинний переклад на даний момент слід розглядати поки ще як певний ідеал. Найближча аналогія – це порівняння з перекладом, виконаним людиною. Але неминучість втрати інформації під час перекладу, яка заважає отримати повністю еквівалентний переклад, не повинна бути причиною для повного відхилення такого перекладу.

Передбачається, що у *перспективі* буде продовжуватися вивчення проблем машинного перекладу, а результати дослідження можуть бути використані для складання посібників з перекладознавства та для розробників систем машинного перекладу, перекладачів, які користуються системами машинного перекладу тощо.

Література

1. Грабовский В. Н. *Технология Translation Memory* / В. Н. Грабовский // *Мосты. Журнал переводчиков*. — 2004. — № 2. — С. 57-62.
2. Austermühl F. *Electronic tools for translators. Translation Practices Explained* / F. Austermühl. — Manchester : St. Jerome Publishing, 2001. — 349 с.
3. *Современные системы автоматизации перевода [Электронный ресурс]* — Режим доступа до журн. : <http://www.tra-service.ru/article/> (дата звернення 21.04.2012).
4. *Сравнение CAT [Электронный ресурс]* — Режим доступа до журн. : <http://www.trworkshop.net/forum/viewtopic.php?t=6254/>.
5. *Форум переводчиков [Электронный ресурс]* — Режим доступа до журн. : <http://www.translators-union.ru/forum/12---/872-deja-vu/>.
6. *Что такое память переводов? [Электронный ресурс]* — Режим доступа до журн. : <http://www.profiinfo.com/index.php/cat/> (дата обращения 21.04.2012).
7. *Across [Электронный ресурс]* — Режим доступа до журн. : <http://www.across.net/>.
8. *Atril [Электронный ресурс]* — Режим доступа до журн. : <http://www.atril.com/>.
9. *Heartsome [Электронный ресурс]* — Режим доступа до журн. : <http://www.heartsome.net/>.
10. *Omegat [Электронный ресурс]* — Режим доступа до журн. : <http://www.omegat.org/>.

УДК 81'25

**ФОНОВІ ЗНАННЯ З ТЕОРІЇ «СКОПОС»
ЯК КОМПОНЕНТ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ ПРИ РОБОТІ
З АНГЛОМОВНИМИ ТЕКСТАМИ
У ГАЛУЗІ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА**

Ташенко Г. В., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

У статті викладено основні положення теорії «скопос», розглянуто класифікації типів перекладу та текстів, розроблені авторами теорії, наведені зауваження критиків концепції «скопосу».

Ключові слова: «скопос», тип тексту, комунікативна теорія, перекладацька компетентність, жанрова диференціація.

А. В. Ташенко, Л. Н. Черноватый. **Фоновые знания по теории «скопос» как компонент профессиональной компетенции будущих филологов при работе с англоязычными текстами в области переводоведения.** *В статье изложены основные положения теории «скопос», рассмотрены классификации типов перевода и текстов, разработанные авторами теории, приведены замечания критиков концепции «скопоса».*

Ключевые слова: «скопос», тип текста, коммуникативная теория, переводческая компетентность, жанровая дифференциация.

H. V. Tashchenko, L. M. Chernovaty. **Background Knowledge in the «Skopos» Theory as an Element of Future Philologists' Professional Competence While Working with English Texts in the Sphere of Translation Studies.** *The article deals with basic principles of the «skopos» theory, reveals classifications of translation and text types developed by the authors of the theory, states observations of the «skopos» theory critics.*

Key words: «skopos», text type, communicative theory, translator's competence, genre differentiation.

У сучасному світі значно зросли вимоги, які ставляться до професійного перекладача, а отже постає питання про перекладацьку компетентність. У світлі міждисциплінарного підходу до вивчення мов і міжкультурної комунікації говорять про різні види компетенцій, необхідних для спеціалістів, пов'язаних з міжмовною діяльністю, безумовно виділяючи і перекладацьку. Деякі фахівці визначають її як сукупність знань, умінь, і навичок, які дозволяють вирішувати певні професійні завдання [4]. На сьогодні більшість авторів схильні вживати термін «фахова компетентність перекладача», до якої входять окремі компетенції, серед яких в руслі даної роботи ми зосередимося на екстралінгвістичній. Екстралінгвістична компетенція визначається як сума усіх знань, що виходять за межі лінгвістичних та перекладознавчих, тобто сюди відносяться будь-які фонові (енциклопедичні, тематичні, соціобікультурні тощо) і предметні (інформація щодо поняттєвого складу певної галузі людської діяльності та міжпоняттєвих зв'язках) знання [5].

Міжкультурне спілкування, безумовно, є окремим випадком комунікації загалом. Безпосередньо в акті комунікації задіяний не весь обсяг знань з когнітивних систем комунікантів, а лише ті, що необхідні для успішного взаєморозуміння комунікантів – фонові знання. Попередній аналіз тексту оригіналу визначає, які фонові знання є необхідними для перекладу конкретного матеріалу.

Таким чином, можна зробити висновок, що професійному перекладачеві, зокрема перекладачеві текстів у галузі перекладознавства, необхідно володіти фоновими знаннями. В останні півстоліття перекладознавство активно розвивається, залучаючи до свого змісту дані інших наук, зокрема лінгвістики, психології та психолінгвістики, на межі яких виникають нові перекладознавчі теорії. Однією з таких теорій є теорія «скопос», зародження якої відноситься до кінця 1970 років.

Дослідження згаданих теорій є **актуальним**, оскільки дозволяє утримувати українське перекладознавство в межах загальносвітового тренду, сприяє створенню якісних перекладів через збагачення україномовного термінологічного апарату, а також ознайомити майбутніх філологів із здобутками відомих перекладознавців. Відповідно, **метою** нашого дослідження є висвітлити суть зазначеної теорії, а також розкрити внесок, зроблений до неї різними авторами, які дотримувалися згаданої концепції, та навести зауваження критиків теорії. **Матеріалом** для дослідження виступила англomовна стаття з теорії скопос [16]. У процесі дослідження використовувалися порівняльний **метод**, а також метод перекладацького аналізу.

Термін «скопос» уперше почали вживати у зв'язку з теорією перекладу К. Райс [13] і Г. Вермеєр [16], які розглядають переклад як діяльність, що має певну мету (грецькою — *skopos*), що є пріоритетним фактором при виконанні перекладу. Згадану теорію можна вважати комунікативною, оскільки переклад згідно з цією концепцією відбувається в рамках комунікативної ситуації на основі текстів оригіналу (ТО) і перекладу (ТП) на фоні двох різних культур.

До появи теорії «скопос» серед комунікативних і функціональних теорій перекладу панувало розуміння перекладу як двохфазового акту комунікації: перекладач сприймає ТО і переоформлює його мовою рецептора у ТП. Як зауважують дослідники [12], К. Райс [13] і Г. Вермеєр [16] вважають таке розуміння перекладу недостатнім, оскільки в його межах недооцінюється проблематика культури, що, з їхньої точки зору, є невід'ємною від лінгвістичних питань. Окрім того, вважається [2], що така модель не враховує можливої відмінності функції ТП від функції ТО.

У цьому аспекті доцільно нагадати класифікацію видів перекладу, запропоновану К. Норд (рис. 1).

Як впливає з рис. 1, головну опозицію утворюють документальний (що передає властивості ТО) та інструментальний (що виконує певну функцію в культурному середовищі мови перекладу) види. Документальний переклад ділиться на підрядний, буквальний, філологічний і «очужений»

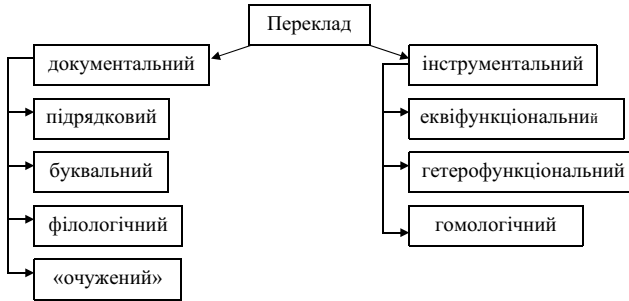

Рис. 1. Види перекладу за К. Норд [12]

Останній, створений із застосуванням перекладацької стратегії «очуження», зберігає дистанцію між світом ТО і читачем, що живе в іншому світі. До цього типу належить художній переклад. В межах інструментального перекладу К. Норд [12] виділяє такі його види як еквіфункціональний, гетерофункціональний і гомологічний переклади залежно від того, чи збігається функція ТП в його середовищі з функцією ТО. У випадку, коли ТО і ТП мають одну функціональну спрямованість, переклад може вважатися еквіфункціональним. Якщо функції текстів відрізняються, йдеться про гетерофункціональний тип перекладу. При виконанні гомологічного перекладу обирається форма, що відіграє в мові перекладу роль, схожу на ту, яку має в своїй культурі форма ТО.

У рамках теорії «скопос» важливим є також принцип лояльності, запропонований деякими авторами [12; 14]. Він полягає в тому, що застосовуючи концепцію скопосу, яка теоретично дозволяє вибір будь-якої мети перекладу, перекладач все ж повинен ураховувати культурно-специфічні норми й умови перекладу, які впливають на очікування учасників процесу комунікації стосовно відносин ТО і ТП.

З точки зору здійснення перекладу відповідно до скопосу, особливо важлива роль належить аналізу тексту. К. Норд [12] вказує на дві функції аналізу ТО при перекладі: 1) як аналіз скопосу, він складає основу для опису ТП і його контексту; 2) як аналіз ТО, він показує, чи входить досягнення скопосу в рамки норм перекладу, а також які елементи ТО можуть або повинні бути використані для створення ТП.

К. Райс [13] і Г. Вермеєр [16] також вказують на те, що тексти не існують самі по собі, вони належать певним соціокультурним світам, і перенесення тексту в іншу культуру змінює сам текст. Перекладач

повинен створити текст, який матиме сенс для читачів, увійде до комплексу вже існуючих текстів цією мовою і співвідноситиметься із ситуацією, у якій знаходиться читач, тобто ТП повинен бути інтертекстуально когерентним.

Виходячи з поставленого завдання, перекладач обирає спосіб відтворення ТО, що може відхилитися від останнього або й взагалі нехтувати ним. Перекладач виступає не як звичайний посередник, а як мовний консультант, спеціаліст, що добре знається на мові, культурі, економіці відповідної країни і здатний створити текст, необхідний для успішного співробітництва з представниками цієї країни [15].

У зв'язку з таким підходом змінюється зміст понять адекватності й адекватності. У межах концепції «скопос» адекватним вважається переклад, який відповідає поставленій меті. Прагнення забезпечити адекватність визначає вибір способу перекладу, а тому поняття адекватності відноситься до процесу перекладу, який має здійснюватися адекватним способом. «Еквівалентність», у свою чергу, відноситься до результату перекладу й означає функціональну відповідність ТП і ТО. Тому переклад не може здійснюватися «еквівалентним способом», але може виявитися еквівалентним як результат досягнення адекватності перекладу певній меті. Таким чином, у даній моделі еквівалентність ТО й ТП не передбачає еквівалентності усіх їх сегментів, як це постулювалося раніше [1; 11].

Отже, вимоги до здійснення перекладу, які ставить теорія «скопос», зводяться до такого (детальніше див. [12–14; 16]): 1) розуміння перекладача повинне враховувати намір автора і ситуацію, у якій знаходиться читач; 2) функція, яку виконує переклад, повинна відповідати наміру автора; 3) текстова дійсність конструюється відповідно до функції ТП для читачької аудиторії; 4) перекладач повинен прагнути досягнення ефекту, який відповідав би його функції для читачької аудиторії.

Відповідно до концепції К. Райс [13] і Г. Вермеєра [16], метод перекладу повинен відповідати типу ТО, оскільки його головне завдання – зберегти найсуттєвіші аспекти, притаманні певному типу тексту. Основою типології текстів, на думку К. Райс [13], може бути функція, яку виконує мова в конкретному тексті. Відповідно до класифікації таких функцій, запропонованої Карлом Бюлером [8], К. Райс [13] виділяє головні типи текстів (рис. 2).

В одному з них на першому місці стоїть функція опису (нейтральне повідомлення інформації), в іншому така роль належить функції передачі емоційних або естетичних відчуттів, а в третьому – домінує функція заклику до дії або утримання від неї. Типи текстів, описані вище, можуть бути доповнені ще одним, який прийнято називати

Рис. 2. Типологія текстів за К. Райс [13]

аудіомедіальним. Остання група охоплює тексти, що надходять до рецептора в усній формі. Різниця між вказаними чотирма типами текстів обумовлює й характер методу, що застосовується при їх перекладі.

При перекладі текстів, орієнтованих на опис (комерційна кореспонденція, коментарі преси, спеціальні тексти гуманітарних, природничих, технічних наук тощо), необхідно забезпечити інваріантність на рівні плану змісту. При цьому мовне оформлення перекладу повинне повністю відповідати нормам мови перекладу.

При перекладі текстів, орієнтованих на емоції чи естетичні відчуття, таких як твори художньої літератури, завдання перекладача полягає, перш за все, в передачі їх естетичного впливу, еквівалентність якого вимагається аналогією форми, що виходить на перший план у порівнянні з інваріантністю змісту. З цього випливає, що мовне оформлення перекладу ТП, орієнтованих на форму, визначається мовою оригіналу [15].

Тексти, спрямовані на заклик, не тільки передають зміст у певній мовній формі, але й мають конкретну мету, специфічний екстралінгвістичний ефект. Тому при перекладі необхідно зберегти чітке звернення до читача або слухача. Ця мета також передбачає підлеглість їй мовного оформлення ТП, який повинен забезпечити певну реакцію або спонукати до дії.

За висновками деяких авторів [3; 6], стратегію перекладу багато в чому визначає жанрова диференціація. Перекладач повинен зробити вибір – зберегти конвенції ТО чи замінити їх конвенціями мови перекладу.

Теорію «скопосу» розвивали й інші дослідники (див. наприклад, [7]), і в деяких моделях трактування згаданої концепції набуває крайньої форми, майже повністю виключаючи орієнтацію на ТО. Згадані підходи виходять з розгляду індивіда, як члена певної спільноти. Його поведінка, включаючи й мовно-комунікативну, визначається трьома групами факторів: суспільними. (особливостями культури даного суспільства), ситуативними (зовнішніми обставинами) та індивідуальними (самопочуттям, настроєм тощо). При цьому зазна-

чається [12; 14], що комунікація між двома культурно віддаленими партнерами якісно відрізняється від комунікації між двома членами одного й того ж суспільства. Отже, для оптимального досягнення перекладацької мети часто доводиться вносити більш-менш серйозні або навіть радикальні зміни в ТП. Саме вимоги культури визначають суть, зміст і форму перекладу і, таким чином, у кожному конкретному випадку перекладач має правильно оцінити ці вимоги. За такого тлумачення найважливіші функції і найбільша відповідальність покладаються на перекладача. Отже, узагальнюючи викладене вище, можна сформулювати головні положення запропонованої концепції [12-16] наступним чином.

Тексти мають свою історію і можуть бути віднесеними до певних традиційних категорій (стилі, жанри, типи), зумовлених поставленими перед ними цілями. Бар'єри між культурами не обмежуються лише мовними, а включають й інші чинники (наприклад, форми ввічливості, рими тощо). Існування тексту, а також його зміст і форма, забезпечуються не тільки його граматиною і стилістикою, а й усім комплексом особливостей відповідної культури. Хоча ТП ґрунтуються на матеріалі ТО, вони є повноцінними текстами, здатними функціонувати незалежно від останнього, оскільки вони призначені для іншого реципієнта та іншої культури, ніж ТО.

Така інтерпретація взаємозв'язку між ТО, ТП та перекладачем сприяла переосмисленню й деяких інших аспектів перекладознавства, зокрема, змісту перекладацької компетентності, тобто номенклатури знань, умінь та навичок, якими має володіти перекладач для здійснення своєї фахової діяльності. Таким чином, перекладацька компетентність, окрім інших компонентів, які не розглядаються у цій роботі, повинна включати: 1) уміння перекладача «специфікувати» майбутній ТП, пояснюючи замовнику можливості використання мовних засобів, гіпотетичний вплив ТП на адресатів та його функцію; 2) здатність «проектування» ТП; 3) володіння навичками дослідницької роботи.

Спостерігалися також спроби пов'язати положення теорії «скопос» із структурою перекладацької діяльності взагалі. Зокрема, пропонувалася теза [7], згідно з якою перекладач будує структуру власної діяльності, залежно від мети, поставленої замовником. З точки зору даного підходу, при створенні ТП відбувається вибіркового обмін між двома різними структурами, у результаті чого утворюється нова унікальна структура. Тому дві особи, які передають одну й ту саму інформацію (навіть в одномовній комунікації), ніколи не створюють однакових текстів.

Однак, не всі дослідники однозначно погоджуються з підходом

[7], викладеним вище, зауважуючи [15], що ця модель не охоплює власне переклад, орієнтований на найточніше відтворення ТО, який вимагає особливих вмінь від перекладача, і роль якого не обмежується лише функцією «текстовика». Критики теорії «скопос» (див. наприклад [9]), вважають, що вона не тільки не сприяє вирішенню проблем перекладу, але й є серйозним кроком назад у вивченні перекладацької діяльності, оскільки згадана теорія, на їхню думку, є антиісторичною, не має чітко сформульованого об'єкта і повертає до часів, коли перекладачі дозволяли собі змінювати ТО, переносючи його в іншу культуру, інші географічні або часові рамки.

Таким чином, хоча на сучасному етапі теорія «скопос» оцінюється по-різному різними дослідниками, знання її змісту є необхідним компонентом фонових знань перекладача, який перекладає тексти у галузі перекладознавства, зокрема ті, що відносяться до згаданої теорії.

Глибше вивчення теорій, що виникають на межі перекладознавства та інших наук, розгляд перекладознавства в діахронічному аспекті для усвідомлення етапів розвитку його як науки та здобутків відомих вчених, що працювали у згаданій галузі, сприяє розвитку української термінології та підвищенню адекватності перекладів текстів у сфері перекладознавства, у чому й полягає *перспектива* наших подальших досліджень.

Література

1. Десницький А. С. Ю. Найда: рождение теории библейского перевода [Електронний ресурс] / А. С. Десницький. — Режим доступу : <http://www.bogoslov.ru/text/1541684.html>.
2. Десницький А. С. Теория перевода после Ю. Найды: скопос вместо эквивалента [Електронний ресурс] / А. С. Десницький. — Режим доступу : <http://www.bogoslov.ru/text/1595663>.
3. Жанр текста : толковый переводоведческий словарь [Електронний ресурс]. — Режим доступа : http://perevodovedcheskiy.academic.ru/374/жанр_текста.
4. Латышев Л. К. Перевод: теория, практика и методика преподавания / Л. К. Латышев, А. Л. Семенов. — М. : Академия, 2003. — 192 с.
5. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник [для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю “Переклад”] / Леонід Черноватий. — Вінниця : Нова Книга, 2013. — 376 с.
6. Швейцер А. Д. Теория перевода. Статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. — М. : Либроком, 2009. — 216 с.

7. Baker M. *Encyclopedia of Translation Studies* / M. Baker. – London : Routledge, 2001. – 654 p. 8. Buhler K. *Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache* / K. Buhler. – Jena : Fischer, 1934. – p. 28. 9. Kelleter A. F. *Eigennamen Text* / A. F. Kelleter // *Handbuch. Translation* / Snell-Hornby M., Höning H.G., Kußmaul P. – Tübingen : Stauffenburg Verlag Brigitte Narr GmbH, 2005. – P. 297-298. 10. Neubert A. *Translation as Text* / A. Neubert, G. M. Shreve. – Kent : The Kent University Press, 1992. – 160 p. 11. Nida E. *Theories of Translation* / E. Nida // *TTR: traduction, terminologie, rédaction*. – 1991. – № 1. – P. 19-32. 12. Nord C. *Translating as a Purposeful Activity* / C. Nord. – Manchester : St. Jerome Publishing, 1997. – 160 p. 13. Reiß K. *Grundlegung einer allgemeinen Übersetzungstheorie* / K. Reiß, H. J. Vermeer – Tübingen : Niemeyer, 1984. – 147 p. 14. Schaffner Ch. *Functionalist Approaches Illustrated* / Ch. Schaffner, U. Weisemann. – Clevedon : Multilingual Matters LTD, 2001. – 296 p. 15. Snell-Hornby M. *The Turns of Translation Studies: New Paradigms or Shifting Viewpoints?* / M. Snell-Hornby. – Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins, 2006. – 205 p. 16. Vermeer H. *Skopos and commission in translational action* / Hans J. Vermeer // *The Translation studies reader* / [edited by Lawrence Venuti]. – New York : Routledge, 2000, – P. 220-232.

УДК 811.111'255

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОНЯТТЯМ «ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ»

Ушко В. С., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Розглянуто еволюцію змісту понять, пов'язаних з категорією еквівалентності, та її видів в текстах з перекладознавства як проблему перекладу відповідних англійських термінів українською мовою. Сформульовано висновки щодо чинників, що впливають на якість перекладу.

Ключові слова: *перекладознавство, категорія еквівалентності, тексти, переклад українською мовою, види еквівалентності; чинники, що впливають на якість перекладу.*

В. С. Ушко, Л. М. Черноватий. Особенности перевода на украинский язык англоязычных терминов, относящихся к понятию «эквивалентности». *Рассмотрена эволюция содержания понятий, связанных с категорией эквивалентности, и ее видов в текстах по переводоведению как проблему их перевода на украинский язык. Сформулированы выводы относительно факторов, влияющих на качество перевода.*

Ключевые слова: *переводоведение, категория эквивалентности, виды эквивалентности, тексты, перевод на украинский язык, факторы, влияющие на качество перевода.*

V. S. Ushko, L. M. Chernovaty. Peculiarities of Translating into Ukrainian English Terms Related to the Notion of Equivalence. *The article analyzes the evolution of the notional system related to the category of equivalence and its types in texts within the framework of Translation Studies as a problem of their rendering into Ukrainian. Suggestions concerning factors influencing the quality of translation are offered.*

Key words: *Translation Studies, category of equivalence, types of equivalence, texts, translation into Ukrainian, factors influencing the quality of translation.*

Робота присвячена дослідженню проблеми перекладу українською мовою термінологічної лексики, пов'язаної з категорією «еквівалентність».

Важливим компонентом фахової компетентності перекладача (ФКП) є екстралінгвістична компетенція, що включає усі знання,
192

які виходять за межі лінгвістичних. Тобто сюди відносяться будь-які фонові (енциклопедичні, тематичні, соціобікультурні тощо) і предметні (інформація щодо поняттєвого складу певної галузі людської діяльності та міжпоняттєвих зв'язків) знання [2]. Недостатній розвиток екстралінгвістичної компетенції може серйозно ускладнити розуміння тексту оригіналу (ТО) й породження тексту перекладу (ТП). Особливо важливою є згадана компетенція для перекладу галузевих текстів, куди належать і тексти з перекладознавства, яке відноситься до відносно молодих наук, що бурхливо розвиваються, внаслідок чого динамічно змінюється і його категорійний апарат. Недостатнє усвідомлення суті таких змін, як уже згадувалося, може спричинити труднощі стосовно розуміння ТО й породження ТП. Відповідно ми поставили за мету дослідити дану проблему на матеріалі категорії еквівалентності, яка, з одного боку, є однією з ключових у перекладознавстві, а з іншого – зміст згаданої категорії (так само як і відповідної термінології) суттєво змінювався протягом розвитку теорії перекладу. Без усвідомлення згаданих змін перекладачеві буде важко повністю розуміти тексти, що відносяться до різних періодів згаданого розвитку й, відповідно, вірно передати його зміст.

Актуальність дослідження визначається важливістю поняття «еквівалентність» як для перекладознавства загалом, так і для перекладу текстів у галузі перекладознавства, зокрема. Якщо зміст згаданого поняття розглядається практично в усіх загальних працях з теорії перекладу, то питання впливу різноманітних чинників на вірний вибір відповідників термінів, пов'язаних із тлумаченням поняття «еквівалентність» досі не досліджувалося.

Мета дослідження полягає у вивченні даної проблеми на матеріалі оригінальних текстів, що відносяться до згаданого аспекту перекладознавства. Поставлена мета дослідження передбачала розв'язання наступних завдань: вивчення фахової літератури для аналізу наявних підходів до визначення змісту поняття «еквівалентність» та її видів; аналіз поняттєвого складу категорії «еквівалентність» та міжпоняттєвих зв'язків у її межах; відбір матеріалу дослідження (англомовної термінологічної лексики, що стосується поняття «еквівалентність»); визначення підходів до їх перекладу українською мовою; формулювання методичних рекомендацій щодо використання одержаних результатів у процесі формування фахової компетентності майбутніх перекладачів.

Об'єктом дослідження є вплив різноманітних чинників на адекватність вибору термінологічних відповідників. **Предметом** аналізу є особливості перекладу українською мовою англомовної термінології, пов'язаної з категорією «еквівалентність», в текстах у галузі перекладознавства.

Матеріалом дослідження послужили 300 термінологічних одиниць, відібраних із англомовних джерел [3], що стосувалися відповідної тематики. Згадані терміни за структурою є переважно словосполученнями (66% від загальної кількості термінів), ще 24% припадає на похідні терміни, серед яких переважають суфіксальні (14%) та суфіксально-префіксальні (7%), а частка префіксальних становить 3%. Питома вага простих та складних термінів є відносно незначною (по 7%).

Підсумовуючи проведений аналіз, можна стверджувати, що при перекладі англомовної термінологічної лексики, пов'язаної з категорією «еквівалентність», українською мовою вживаються всі способи перекладу, але найбільш типовими є вживання словникового відповідника, калькування та описовий переклад.

Однак головні труднощі перекладу термінів, що мають відношення до категорії еквівалентності, пов'язані не із структурою термінів, а з відповідними фоновими знаннями, наявність яких суттєво залежить від виду еквівалентності.

При роботі з термінами, пов'язаними з лексичною еквівалентністю, переклад більшість термінів не викличе проблем, оскільки їх компоненти добре знайомі студентам. Наприклад, *lexical equivalence* (лексична еквівалентність), *units of meaning* (одиниці значення), *lexical meaning* (лексичне значення), *equivalence at word level* (еквівалентність на рівні слова), *interpersonal relationship* (міжособистісні відносини), *linguistic choice* (лінгвістичний вибір), *semantic field* (семантичне поле).

Деякі терміни, хоча їх значення чітко зрозуміле, потребують знання відповідника в українській лінгвістичній терміносистемі, наприклад: *lexical sets* (лексичні ряди), *selectional restrictions* (обмеження вибору), *collocational restrictions* (обмеження, обумовлені сполучуваністю слів), *field of discourse* (сфера дискурсу), *fixed expressions* (усталені вирази), *collocations* словосполучення, *marked* (маркований), *unmarked* (немаркований).

Лише незначна частка термінів у цій категорії може бути незрозумілою, внаслідок відсутності фонових знань. До них відносяться, зокрема, *superordinate* (слова, які позначають всю категорію в семантичному полі), *propositional* (пропозиційний), *presupposed* (контекстний), *evoked* (діалектно-регістровий), *referent* (поняття, яке позначає певне слово), *tenor* (зміст), *mode* (вид), *medium of transmission* (засіб передачі повідомлення).

Ще простішою для перекладу є термінологія, пов'язана із граматичною еквівалентністю, де більшість термінів знайома студентам ще з курсу практичної граматики, а тому труднощі можуть вини-

кати лише в плані їх пригадування. Прикладами можуть бути такі терміни як *gender* (рід), *feminine* (жіночий), *masculine* (чоловічий), *countability / non-countability* (обчислюваність / необчислюваність), *Active Voice* (активний стан), *Passive Voice* (пасивний стан), *completion* (доконаність дії), *non-completion* (недоконаність дії), тривалість (*continuation*), пов'язаність із моментом мовлення (*momentariness*). Трохи складнішими можуть бути терміни, запозичені з теорії комунікації: ступінь близькості комунікантів (*degree of intimacy*), ролі учасників комунікації (*participant roles*), реципієнт (*addressee*). Однак ці проблеми неважко розв'язати за допомогою довідкових джерел.

При перекладі текстів, пов'язаних із тестовою еквівалентністю ступінь складності термінів суттєво зростає, оскільки тут вживається ускладнені лінгвістичні терміни, які студенти навряд чи зустрічали в курсі практичної граматики. Наприклад *cohesive devices* (засоби когезії), *ellipsis* (еліпсис), *additive conjunctions* (адитивні сполучники), *causal conjunctions* (причинно-наслідкові сполучники), *adversative conjunctions* (протиставні сполучники), *continuatives* (фрази для підтримки розмови), *identity* (тотожність), *reiteration* (повторення) тощо. Крім того, цей вид еквівалентності ґрунтується на двох лінгвістичних теоріях (Майкла Холлідея [5] і Празької школи лінгвістики [4]). Для вірного перекладу термінів, що відносяться до згаданих теорій, студенти повинні мати загальне уявлення як щодо змісту згаданих теорій, так і стосовно термінів, притаманних кожній з них.

Зокрема, слід знати, що модель Холлідея класифікується як роз'єднувальний підхід (*separating approach*), а модель Празької школи, навпаки, як комбінований (*combining approach*). В моделі Холлідея вживаються такі терміни як «інформаційна структура орієнтована на адресата» (*hearer-oriented information structure*), інформаційний фокус (*information focus*), «розщеплена конструкція» (*cleft structure*), «псевдо- розщеплена конструкція» (*pseudo-cleft structure*), «логічний наголос шляхом розташування значущих елементів у кінці висловлювання» (*end-focus/end-weight*), «тонічність» (*tonicity*), «тема» (*theme*), «рема» (*rheme*), «когерентність» (*coherence*), «розташування на початку речення» (*initial position*), «маркована тема» (*marked theme*), «немаркована тема» (*unmarked theme*), «ідентифікуюча тема» (*identifying theme*), «тема, винесена на початок речення» (*fronted theme*), «предикативна тема» (*predicated theme*), «тематична препозиція» (*preposed theme*), «тематична постпозиція» (*postposed theme*), «тлумачення як засіб маркування теми» (*gloss tag*).

Переклад термінології, пов'язаної з Празькою школою, також потребує відповідних фонових знань та термінів типу «актуальне членування речення» (*functional sentence perspective*), «комунікатив-

ний динамізм» (*communicative dynamism*), «не-тема» (*non-theme*), «елементи, що складають основу висловлювання» (*foundation-laying elements*), «залежний від контексту» (*context-dependent*), «незалежний від контексту» (*context-independent*), «перехідні елементи» (*transition elements*), «часові форми дієслова» (*temporal exponents of the verb*), «модальні дієслова» (*modal exponents of the verb*), «компоненти, що складають ядрну структуру висловлення» (*core-constituting elements*) тощо.

Для перекладу термінів, пов'язаних з прагматичною еквівалентністю знадобиться загальне її розуміння та знання ключових термінів, наприклад, «когерентність» (*coherence*), «пояснювальна когерентність» (*explanatory coherence*), «мінімальна когерентність» (*minimal coherence*), «додаткова когерентність» (*supplemental coherence*), «традиційна когерентність» (*conventional coherence*), «нетрадиційна когерентність» (*non-conventional coherence*), імплікатура (*implicature*), поняттєві відносини (*conceptual relations*), «висновок читача щодо сприйнятого ТП» (*reader's judgment*), «фонові знання» (*background knowledge*), «оцінка змісту ТП» (*evaluation*), «імпліцитне значення» (*implied meaning*), «притаманність певній культурі» (*cultural-specificity*), «загальновживане значення» (*conventional meaning*), «фонові знання» (*background knowledge*), «принцип співпраці» (*Co-operative Principle*), «максима» (*maxim*), «максима кількості» (*quantity maxim*), «максима якості» (*quality maxim*), «максима релевантності» (*relevance maxim*), «максима способу» (*manner maxim*), «інформативність висловлювання» (*informativeness*), «істинність висловлювання» (*truthfulness*), «ясність висловлювання» (*perspicuity*).

Таким чином, головні труднощі перекладу українською мовою англомовної термінології, що стосується категорії еквівалентності у перекладознавстві, пов'язані із наявністю чи відсутністю у перекладача відповідних фонових знань та знання термінології, що позначає компоненти таких знань. З чотирьох видів еквівалентності, які ми розглядали у цій роботі, найпростішою для перекладу виявилася граматична еквівалентність, оскільки її поняттєвий склад добре знайомий майбутнім перекладачам, а знання більшості термінів у цій галузі знаходиться на достатньому рівні. Крім того, переважна більшість граматичних термінів давно зафіксовані у відповідних словниках, а тому нескладно знайти відповідний термін навіть у випадку його забування.

Висновки щодо граматичної еквівалентності значною мірою стосуються і лексичної еквівалентності. Тут так само знаходимо переважно лексичні одиниці, знайомі студентам з курсу порівняльної лексикології, практичної граматики тощо. З іншого боку, в текстах,

що відносяться до цього виду еквівалентності, міститься незначна частка термінів, яка може виявитися незрозумілою, внаслідок відсутності відповідних фонових та термінологічних знань. До них, зокрема, відносяться лексичні одиниці, запозичені із відносно сучасних лінгвістичних теорій, що можуть бути невідомими студентам. Прикладами можуть бути такі терміни як *superordinate* (слово, яке позначає цілу категорію), *propositional* (пропозиційний), *presupposed* (контекстний), *evoked* (діалектно-регістровий), *referent* (поняття, яке позначає певне слово), *tenor* (зміст), *mode* (вид), *medium of transmission* (засіб передачі повідомлення).

Ще складнішими є тексти, що стосуються прагматичної і, особливо, текстової еквівалентності, що пояснюється ускладненням поняттєвого апарату та вживанням вузькоспеціальних термінів. У випадку прагматичної еквівалентності маємо справу з великою кількістю авторських термінів-словосполучень (наприклад, види когерентності: *explanatory coherence*, *minimal coherence*, *supplemental coherence*, *conventional coherence*), *non-conventional coherence*), які, можливо, вже обмежено перекладалися українською мовою, а тому для уніфікації термінології перекладачеві доцільно ознайомитися з відповідними перекладами, оскільки словники зазвичай не фіксують таких терміносполучень. Ситуація з текстовою еквівалентністю є ще складнішою, тому що тут, на додачу до термінології, створеної для цієї галузі, використовується ще й термінологічний апарат, розроблений у двох вузько лінгвістичних теоріях – функціональної перспективи речення Майкла Холлідея та актуального членування речення Празької школи лінгвістики. Оскільки не існує спеціальних двомовних словників, які фіксували б подібні терміни, перекладачеві для забезпечення правильності й несуперечливості вживаної термінології, доцільно ознайомитися з наявними перекладами відповідних праць, аби зберегти термінологічне наступництво у тексті перекладу.

Проведене дослідження дозволяє сформулювати кілька висновків.

1. Категорія «еквівалентність» є частиною концептуальної сфери перекладознавства, яка викликає бурхливі дискусії, аж до заперечення її існування взагалі. Існують різні підходи до визначення змісту цього поняття та виділення її видів. Одним із них є модель, що ґрунтується на розрізненні чотирьох видів еквівалентності: граматичної, лексичної, текстової та прагматичної

2. Категорія «еквівалентність» включає принаймні п'ять блоків (переважно відповідно до її видів), до складу яких входять певні категорії та поняття.

3. Не спостерігається жорсткої залежності між способами перекладу та лексичних трансформацій від структури терміна. Головні труднощі перекладу термінології, що стосується категорії еквівалентності у перекладознавстві, пов'язані із наявністю чи відсутністю у перекладача відповідних фонових знань та знання термінології, що позначає компоненти таких знань.. Найпростішими для перекладу виявилися терміни, що відносяться до граматичної та лексичної еквівалентності, оскільки їх поняттєвий склад добре знайомий майбутнім перекладачам, а знання більшості термінів у цій галузі знаходиться на достатньому рівні. Крім того, переважна більшість граматичних термінів давно зафіксовані у словниках. Найскладнішими є тексти, що стосуються прагматичної і, особливо, текстової еквівалентності, що пояснюється ускладненням поняттєвого апарату та вживанням вузькоспеціальних термінів.

5. До змісту теоретичних перекладознавчих дисциплін варто включити поняття, викладені вище (детальніше див. [1]). В рамках курсових та дипломних робіт доцільно ввести практику перекладу текстів, що відносяться до сфери теоретичного перекладознавства, зокрема, тих, що відносяться до проблематики «еквівалентності». Під час занять з практики перекладу варто регулярно практикувати вправи на розпізнавання імплікатур тексту оригіналу і визначення доцільності їх розгортання у тексті перекладу, а також вправи на пошук інформації, що стосується змісту вузькоспеціальних термінів.

Дані висновки не вичерпують проблему дослідження, *перспективи* якого ми вбачаємо у розширенні його бази для аналізу.

Література

1. Ушко В.С. *Англомовна термінологічна лексика, пов'язана з категорією «еквівалентність», як об'єкт перекладу українською мовою: дипл.роботи на здобуття ступеня магістра : спец. 8.030507 «Переклад». Харк.нац.ун-т ім..В.Н.Каразіна, 2013. — 77 с.;*
2. Черноватий Л. М. *Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник [для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю “Переклад”] / Леонід Черноватий. — Вінниця : Нова Книга, 2013. — 376 с.;*
3. Baker M. *In Other Words / M. Baker. — NY: Routledge, 2006. — 305 p.;*
4. Duškova L. *On some functional and stylistic aspects of the Passive Voice in present-day English / L. Duškova // Philologica Pragensia — 1971. — Vol. 14. — № 13. — P. 117-143;*
5. Halliday M. *Towards a Sociological Semantics / M. Halliday // The Communicative Approach to Language Teaching / C. J. Brumfit, K. Johnson (eds.). — London : Oxford Univ. Press. — 1979. — P. 27-45.*

УДК 81'25

МАЙСТРИ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ХХ СТОРІЧЧЯ

Цалкова М. В., Михайленко О. О. (канд. філол. наук)

*Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
(спеціальність: «Переклад»)*

Стаття присвячена розгляду внесків українських перекладачів ХХ сторіччя. Висвітлено історію українського перекладознавства ХХ ст. як цілісного процесу та невід'ємного складника історії національної науки й культури.

Ключові слова: *авторство, історія перекладознавства, переклад, теорія перекладу.*

М. В. Цалкова, О. О. Михайленко. Мастера украинского перевода ХХ века. *Статья посвящена рассмотрению вклада украинских переводчиков ХХ века. Отражена история украинского переводоведения ХХ ст. как целостного процесса и неотъемлемой составляющей истории национальной науки и культуры.*

Ключевые слова: *авторство, история переводоведения, перевод, теория перевода.*

M. V. Tsalkova, O. O. Mykhailenko. Ukrainian Translation Studies Masters in the 20th century. *The article is focused on the contributions of Ukrainian translators in the twentieth century. There has been detailed the history of Ukrainian translation studies in the twentieth century as a holistic process and an integral part of the national science and culture history.*

Key words: *authorship, history of translation, translation, translation theory.*

До української науки лише нещодавно почали вводити факти з історії перекладознавства початку ХХ ст., з'явилася змога опрацювати роботи репресованих та невизнаних дослідників, адже період до 1905 року пройшов під знаком Емського акту, згідно з яким у межах Російської імперії заборонялося друкувати українські переклади з інших мов, а також ввозити і пересилати друковані за кордоном українські книжки та періодику. Після скасування заборони на україномовний друк був відчутний зріст науково-популярних перекладних видань, зокрема часописів “Українська хата” та “Світло”, які вміщали рецензії на перекладні видання. Вони відіграли важливу роль в українському перекладознавстві, оскільки в час його станов-

лення замінювали статті в галузі перекладу, порушували питання перекладознавчого аналізу та включали важливі загальнотеоретичні зауваження.

Від 1990-х років стало можливим включати до історії перекладознавства праці, імена та напрями, яких не вивчали через політичні обставини. **Актуальність** цієї оглядової статті полягає у необхідності проведення подальшого дослідження нових джерел, що раніше використовувалися дуже обмежено, фрагментарно та упереджено, або ж навіть сприймалися негативно. Фундаментальною проблемою є визначення поняття “українські перекладознавці” та їхнє місце в радянській школі перекладу. На сучасному етапі розвитку науки дослідження з указаної проблематики набувають особливої гостроти та актуальності, потребують поглибленого осмислення та висвітлення.

Наукова **новизна** дослідження полягає в тому, що у ньому дістало подальший розвиток узагальнення досягнень в галузі теорії, історії, критики та дидактики перекладу з погляду їхнього впливу на загальний розвиток перекладознавства, а також було систематизовано факти з історії українського перекладознавства ХХ ст.

Об'єктом дослідження є розвиток українського перекладознавства ХХ ст. **Предметом** дослідження є ключові проблеми у розвитку українського перекладознавства ХХ ст.

Розкриттю особливостей становлення перекладу в Україні присвячена значна кількість наукових праць. Так, це питання досліджував М. Стріха, який проаналізував історію українського художнього перекладу з того погляду, що “в українському суспільстві переклад виконував дві функції – літературну та націєтворчу, причому остання була основною” [7]. Ми знаходимо цікавою працю М. Москаленка [6]. Наведені роботи створюють загальну картину історії українського (правда, лише художнього) перекладу. У галузі поетичного перекладу працювала Л. Коломієць [5]. Крім того, останнім часом виходить все більше статей, присвячених окремим перекладачам. Слід виділити праці Р. Зорівчак [1], [2], [3]; авторка також досліджує місце перекладу у формуванні свідомості нації [4]. Проте найбільш вагомим та змістовним з останніх надбань ми вважаємо монографію Т. Шмігера, у якій дослідник систематизував, обґрунтував періодизацію історії українського перекладознавства ХХ ст. та виділив ключові проблеми наукового пошуку в широкому історико-філологічному контексті [8].

Мета дослідження полягає в осмисленні історії українського перекладознавства ХХ ст. як цілісного процесу та невід'ємного складника історії національної науки й культури.

Досягнення мети передбачає реалізацію таких завдань: 1) визначити межі поняття “українські перекладознавці”; 2) простежити

процес формування системи теоретичних поглядів української школи перекладознавства в контексті радянського перекладознавства; 3) ознайомитися з базою перекладознавчих публікацій та охарактеризувати їхню наукову вартість для розвитку українського перекладознавства; 4) проаналізувати роль провідних українських науковців у розвитку перекладознавства.

XX сторіччя знаменувало для українського перекладознавства нову сторінку у його розвитку. Саме тоді на мистецький горизонт вітчизняного перекладу зійшли справжні майстри художнього слова В. Державин, М. Зеров, Г. Кочур, І. Кулик, Г. Майфет, О. Фінкель та багато інших. Своєю працею вчені надали друге дихання українській літературі, збагативши її перекладами останніх творів світової літератури XIX-XX століть.

Більшість дослідників цього періоду дотримувалися концепції І. Франка, який обґрунтував націєтворче значення перекладу, що провістило створення нової галузі перекладознавчих студій – історії перекладу. Цікавим є висновок Р. Зорівчак про те, що “Франкові погляди на майстерність перекладу, деталізуючись, розвиваючись та удосконалюючись, принципово не змінювались. Франковим шляхом пішов український переклад протягом усього подальшого свого розвитку” [3]. Це утврджує думку, що “сучасна українська школа перекладознавства бере початок іще від перших досліджень І. Франка” [8].

Ми маємо брати до уваги, що робота українських дослідників ускладнювалася через складні політичні обставини – хоча б тим фактом, що мовою усіх авторефератів СРСР була російська. М. Калинович з приводу цього зазначив, що “твори східноукраїнських лінгвістів здебільшого були позбавлені такої істотної ознаки національної науки, як оформлення рідною мовою” [5].

Таким чином, “намагаючись застосувати критерії належності до території, авторства та мови до вивчення українського перекладознавства, можемо стверджувати, що до нього належать: 1) праці, створені українцями українською чи іншими мовами та опубліковані на території сучасної української держави; 2) праці, створені не українцями українською чи іншою мовами, опубліковані на території сучасної української держави, що виникали в контексті саме української наукової традиції як наслідкові, а згодом і причинні явища; 3) праці, створені українцями українською чи іншими мовами в контексті суто наукової традиції, але опубліковані поза Україною” [8].

Формування спільної школи радянського перекладознавства відіграло важливу роль у становленні українського перекладу як науки. Перш за все, цьому сприяли численні наради та з'їзди: вплив мав журнал “Дружба народів”, а також періодичні збірки “Мастерство

перевода” та “Тетради переводчика”, на сторінках яких виступали найавторитетніші дослідники Радянського Союзу. Роботи російської школи представлені іменами Л. Бархударова, В. Комісарова, Я. Рецкера, А. Федорова, К. Чуковського, О. Швейцера, як і праці інших іноземних дослідників, також були основою перекладознавчих досліджень, які українські науковці доповнювали і розвивали. Так, серед досліджень, що стали основою всесоюзної теорії перекладу, слід виділити і студії українських учених – Г. Кочура, О. Кундзіча, М. Рильського. У цей період відбулося становлення українського перекладознавства у всесоюзному контексті.

На той час західноукраїнські поети (Б. Лепкий, Є. Маланюк, М. Рудницький та ін.) та емігранти зі Східної України (В. Королів, І. Огієнко), незважаючи на тиск польської влади та пізніше приєднання до УРСР, продовжували працювати як перекладачі та перекладознавці. Найбільшим досягненням тих часів можна вважати переклад “Біблії” І. Огієнком та переклади античної літератури.

У ХХ ст. в Україні розроблялися й теоретичні питання перекладу. Автори перекладознавчих праць насамперед спиралися на досвід кращих майстрів українського перекладу, а також на досягнення перекладознавчої думки за межами України. Так, “в 1929 р. в Україні з’явився перший для СРСР систематичний підручник О. Фінкеля “Теорія й практика перекладу” (1929), де мистецтво перекладу обґрунтовується як відтворення засобами своєї мови стилістичних особливостей оригіналу” [6].

Одним з найвизначніших теоретиків перекладу в Україні був М. Рильський. Його книга “Мистецтво перекладу”, в якій зібрано статті, доповіді, листи поета стосовно теми перекладу, залишається найкращим підручником не тільки для перекладачів-початківців, а й для досвідчених майстрів.

Про переклад художньої прози йдеться у книжках “Слово і образ” О. Кундзіча та “Практика перекладу” С. Ковганюка.

Найвизначнішими майстрами українського перекладу по праву вважаються М. Зеров, В. Коптілов, Г. Кочур, М. Рильський. Так, за службою М. Зерова є те, що він уперше розробив критерії історії перекладу, які чинні і сьогодні. Г. Кочур представив елементи цілісної концепції історії українського художнього перекладу. В. Коптілов обґрунтував поняттєвий апарат нової науки, з’ясував її стосунки з іншими філологічними дисциплінами, розробив її класифікацію і методику зіставного аналізу перекладу з оригіналом. Саме його дослідження довели великі потенційні можливості перекладознавства.

Політичні емігранти зі Східної України – П. Зайцев, В. Королів-Старий, Є. Маланюк, І. Огієнко також розвивали теорію перекладу,

не втрачаючи контакту зі східноукраїнськими вченими. Діяльність Є. Грицака, Б. Лепкого, Л. Луцева, Є. Пеленського, М. Рудницького та ін. спрямовувалася на вивчення віршового перекладу, критики та історії перекладу, що радше доповнювали розвиток українського перекладознавства загалом, а не утворювали окремого напрямку.

Слід відзначити також і еміграційні центри, які вплинули на розвиток перекладознавства. Так, «Варшава й Прага впливали на розвиток науки на західноукраїнських теренах. Проте інші центри (Західної Європи, Північної та Південної Америки), та наукова діаспора, яка утворилась після Другої Світової війни, не мали визначального впливу на розвиток українського перекладознавства» [8].

Таким чином, у статті було охарактеризовано рамки поняття «українські перекладознавці», проаналізовано роль провідних українських науковців та їх праці у розвитку перекладознавства ХХ сторіччя, визначено місце української школи перекладознавства зі спільної радянської школи. Все сказане дає змогу зробити **висновок**, що українське перекладознавство є цілісним процесом та невід'ємним складником історії національної науки й культури. Ми вважаємо, що українські наукові традиції з часом будуть уточнюватися, проте ми маємо відносити до них вчених як з України, так і з-поза неї.

Перспективою є подальші дослідження у напрямку більш досконалого вивчення проблеми історичного розвитку перекладознавства, із залученням більшої кількості джерел для повного розуміння розвитку перекладу у ХХ сторіччі.

Література

1. Зорівчак Р. Вічне відлуння майстра: До 90-річчя від дня народження Григорія Кочура / Р. Зорівчак // Дзвін. – 1998. – № 11/12. – С. 142-147.
2. Зорівчак Р. Зерівіана Григорія Кочура / Р. П. Зорівчак // Дзвін. – 2005. – № 5/6. – С. 133–136.
3. Зорівчак Р. Український художній і науковий переклад у політико-культурологічній концепції Івана Франка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.anvsu.org.ua/index.files/Articles/FrankoAcademy.htm>.
4. Зорівчак Р. Український художній переклад як націєтворчий чинник / Р. Зорівчак // Зарубіжна література. – 2007. – Квіт. (Чис. 14). – С. 1-5.
5. Коломієць Л. В. Еволюція напрямів в англо-українському поетичному перекладі кінця ХІХ – початку ХХІ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладоз-

навство» / Л. В. Коломієць. — К., 2006. — 20 с. 6. Москаленко М. Нариси з історії українського перекладу / М. Москаленко // Всесвіт. — 2006. — № 5-6. — С. 174-194. 7. Стріха М. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням. / М. Стріха. — К. : Факт, 2006. — 344 с. 8. Шмігер Т. Історія українського перекладознавства ХХ ст. / Т. Шмігер. — К. : Смолоскип, 2009. — 342 с. (Серія «Пролегомени»).

**ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ
НА XII МІЖНАРОДНІЙ СТУДЕНТСЬКІЙ
НАУКОВІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ
“КАРАЗІНСЬКІ ЧИТАННЯ:
ІНОЗЕМНА ФІЛОЛОГІЯ. ПОШУК МОЛОДИХ”
(19 квітня 2013 р.)**

**ЗАКАДРОВИЙ ПЕРЕКЛАД ЯК ОДИН ІЗ ПОШИРЕНИХ
ВИДІВ ПЕРЕКЛАДУ АУДІОВІЗУАЛЬНОЇ ПРОДУКЦІЇ**

Богойко Д. М., Вострецова В.О. (канд. філол. наук)

*Горлівський інститут іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
(перекладацьке відділення гуманітарного факультету)*

Актуальність проблеми полягає в тому, що в наш час високорозвинених технологій, такий вид аудіовізуального перекладу як закадровий переклад стає дедалі популярнішим. Він найчастіше використовується українськими перекладачами, а тому потребує більш детального розгляду.

Новизна даної праці беззаперечна, адже попри те, що закадровий переклад вже певний час практикується в Україні, він не має достатнього теоретичного підґрунтя.

Об’єкт статті – аудіовізуальний переклад, а *предмет* – закадровий переклад та його особливості.

Мета дослідження полягає у виявленні недоліків та переваг закадрового перекладу як одного з основних видів аудіовізуального перекладу. Для досягнення зазначеної мети, перш за все, потрібно визначити, що таке аудіовізуальний переклад та закадровий переклад, а потім з’ясувати та проаналізувати недоліки та переваги останнього.

Отже, аудіовізуальний переклад (інколи використовуються терміни „теле-/відеопереклад”, „медіапереклад”) – це переклад вербального супроводу до відеоряду, що використовується на телебаченні, у перекладі фільмів та іншої аудіо-/відеопродукції. Визначальною рисою цього типу перекладу виступає синхронізація вербального та невербального компонентів. Теле-/відеопереклад поєднує риси синхронного, послідовного, письмового перекладу, перекладу з листа, залежно від типу програми та її створення [1, с. 49].

Закадровий переклад (закадрове озвучення, також інколи говорять „войсовер”, від англ. voice-over — дослівно ‘мова поверх’ або ‘закадр’) полягає в одночасній передачі звукової доріжки та перекладу. Оригінальний звук знижується та голоси, що читають переклад, додаються на дві секунди пізніше від оригінальних, і закінчуються зазвичай одночасно з оригінальними. Отже, при закадровому перекладі мова акторів озвучування чутна поверх оригінальної звукової доріжки твору [2]. Закадрово перекладають лишу ту продукцію, що не показують у кінотеатрах, але в епоху розквіту Інтернету це не важливо, адже велика кількість фільмів знаходиться у вільному для аудиторії доступі та перекладається любителями або піратами за меншу ціну та в коротші строки, через що закадровий переклад і залишається популярним. Але в ідеалі закадровий переклад повинен використовуватися для перекладу документальних фільмів, інтерв’ю, телепередач.

Закадровий аудіовізуальний переклад можна робити в запису та в синхронному режимі. Робота в запису має всі переваги письмового перекладу — можливість переглядати оригінал безліч разів, обдумувати та підшукувувати перекладацькі еквіваленти, користуватися довідковою літературою, редагувати переклад. Тому є всі передумови для найбільш адекватного перекладу [1, с. 49].

Також, на нашу думку, до переваг закадрового перекладу можна віднести те, що він повністю зберігає оригінальний саундтрек фільму, що дає змогу почути справжній голос актора та мову оригіналу, а також сприймати характери персонажів та звукові ефекти фільму такими, якими вони були задумані режисером. Хоча закадровий переклад вважається легшим від інших видів перекладу аудіовізуальної продукції, наприклад дублювання, адже вимагає від перекладача менших зусиль, часу та рівня знань, він також потребує особливих навичок. При закадровому перекладі перекладач повинен вкладатися в часові межі шляхом скорочення діалогів та реплік, і при цьому залишати переклад відповідним оригіналу. Він має розуміти фільм і перекладати не фрази та слова, які вимовляють персонажі, а сенс того, що вони хотіли донести. Тому, якість та сприйняття аудиторією фільму перекладеного закадрово, безпосередньо залежить від того, чи володіє перекладач навичками закадрового перекладу. Зазвичай процес перекладу фільму може займати від одного дня до тижня, в залежності від складності, жанру фільму, так само як і від словарного запасу та досвіду перекладача.

Головний недолік закадрового перекладу — це те, що під час перегляду фільму, глядач не може повністю зрозуміти кінокартину через те, що одночасно звертає увагу на мову перекладу та мову оригіналу.

З усього вище зазначеного можна зробити **висновок**, що закадровий переклад має більше переваг ніж недоліків. Для перекладачів, на відміну від інших видів перекладу аудіовізуальної продукції, він вважається більш доступним та легким, але для глядачів буває не досить зрозумілим, що повністю залежить від якості роботи перекладача.

Перспективним вважаємо вивчення переваг та недоліків закадрового перекладу окремих жанрів фільму.

Література

1. Бідасюк Н. В. Синхронний аудіовізуальний переклад : виклики професії [Електронний ресурс] / Н. В. Біда-сюк, І. М. Кучман // Ученые записки Таврич. нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Серия „Филология. Социальные коммуникации”. – 2012. – Т. 25(64). – № 4. – Ч. 1. – С. 48-52. – Режим доступу : http://science.crimea.edu/zapiski/2012/filologiya/ uch_25_4_p1/009bidas.pdf.
2. Закадровый перевод [Електронний ресурс] // Свободная энциклопедия Википедия. – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Закадровый_перевод.

ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ЗВОРОТІВ ІЗ КОЛІРНИМ КОМПОНЕНТОМ

Вакілов С. В., Ясинецька Н. А.

*Горлівський інститут іноземних мов
ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет”
(перекладацьке відділення гуманітарного факультету)*

Як частина мовної системи, фразеологія відтворює її самобутність та колорит. Перекладознавці виділяють такі основні відповідності фразеологізмів: еквівалент, аналог, контекстуальний та описовий переклад. Одночасно робиться наголос на відмінностях між фразеологізмами в текстах оригіналу й перекладу з урахуванням їх природи, метафоричності, структурно-семантичного типу, походження, національного колориту, стилістичного забарвлення та ступеня образності. Дослідженням фразеологізмів із колірним компонентом займалися такі мовознавці, як: О. А. Зубач, О. П. Пророченко, В. І. Крепель, Т. Б. Парфьонова. Однак на сьогодні специфіка міжмовного функціонування таких фразеологізмів на прикладі

англійської та української мов залишається недостатньо розкритою. **Актуальність** дослідження полягає в необхідності аналізу фразеологічних одиниць (далі ФО) з колірним компонентом в українській та англійській мовах для віднайдення можливих перекладацьких відповідників. **Метою** дослідження є аналіз семантики ФО з колірним компонентом в українській та англійській мовах. **Об'єктом** дослідження є ФО англійської та української мов із колірним компонентом; **предметом** дослідження – семантика ФО з колірним компонентом та її відтворення в перекладі.

Ускладнює ситуацію з перекладом ФО той факт, що в різних мовах є різна кількість позначень кольору, що іноді робить підбір еквівалентів досить складним завданням. Структурним компонентом ФО з колірним компонентом виступають колороніми. В більшості випадків вони є прикметниками, але можуть вживатися й дієслова та прислівники. Порівняємо деякі властивості кольорів в українській та англійській мовах. Як в українській, так і в англійській мовах чорний колір означає щось погане, надає речам негативного характеру (*to look at the black side of things – дивитися песимістично, black beast – ненависна людина*). В обох мовах протилежністю чорного є білий колір, який означає добре, красиве, святе (*white lie – неправда в порятунок, to put on a white sheet – визнавати свої гріхи*). Синій колір в англійській мові означає непорочність, мрію, мир, розум. Також приносить і негативні риси, такі як нудьга та смуток (*a blue-eyed boy – улюбленець, out of the blue – несподівано, але to be in the blues – сумувати*). В українській мові синій колір має значення “худий” і “злий” (відповідно, *він аж синій та аж посинів від люті*). В обох мовах зелений колір – це колір весни, молодості, процвітання. В англійській мові він також означає заздрість (*green-eyed monster – заздрість, to look through green glasses – заздрити*), в той час як в українській мові заздрість позначається чорним кольором (*чорна заздрість*) [1].

Розглянувши ФО в англійській та українській мовах із колірним компонентом з точки зору їх семантики, можна зробити такі **висновки**: в складі фразеологізмів колороніми вживаються в переносному значенні; при виборі еквівалента необхідно зважати на спільні риси та відмінності в семантиці кольорів у мовах оригіналу та перекладу. **Перспективним** вважаємо дослідження груп фразеологізмів за типом переосмислення (як-от: фразеологізми-порівняння, фразеологізми-метафори, метонімічні фразеологізми) та залежністю способу перекладу від типу переосмислення.

Література

1. *Англо-український фразеологічний словник : бл. 30000 словосполучень / К. Т. Баранцев [укладач]. – [2-е вид., випр.] – К. : Знання, 2005. – 1056 с.*

ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ АНГЛОМОВНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ

Кабанченко В. О., Ясинецька Н. А.

*Горлівський інститут іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
(перекладацьке відділення гуманітарного факультету)*

Актуальним аспектом вивчення перекладу англomовних текстів політичної реклами є збереження прагматичного навантаження оригінального тексту. **Новизна** дослідження полягає в комплексному підході до пошуку перекладацьких еквівалентів і стилістичних засобів для досягнення прагматичного впливу на слухача й читача. **Об'єктом** дослідження виступають англomовні політичні рекламні тексти та їх україномовні переклади; **предметом** – лінгвістичні засоби впливу в тексті політичної реклами. **Метою** праці є виокремлення головних аспектів адекватного перекладу текстів політичної реклами з огляду на необхідність збереження прагматичного впливу на реципієнта інформації.

Дискурс є семіотичним простором, що містить вербальні та невербальні знаки, орієнтовані на обслуговування певної комунікативної сфери, а також тезаурус прецедентних висловлювань. У потенційний вимір дискурсу включаються уявлення про типові моделі мовленнєвої поведінки й набір мовних дій, специфічних для даного типу комунікації. В політичному дискурсі знаковими є сама фігура політика та певні моменти в його поведінці [1, с. 21-22], часто використовуються лексичні та стилістичні засоби з великим аргументативним потенціалом, великою образністю, з урахуванням того, що ці тексти призначені для публічних виступів та миттєвого оволодіння увагою слухача та впливу на його почуття та емоції.

Одним зі способів перекладу лексичних одиниць у тексті політичної реклами є описовий: *asylum-shopping* – *переїзд з однієї країни в іншу в пошуках політичного притулку*; *money primary* – *політична боротьба між кандидатами за привернення спонсорів передвиборчих кампаній*. Іноді відхилення в перекладі від оригіналу необхідне для досягнення адекватності перекладу; оскільки в мовах оригіналу й перекладу можуть діяти різні мовленнєві норми та традиції, в цьому випадку застосовується семантична модуляція, наприклад: *coolhunter* – *стилемисливець*, *unfair practices* – *недобросовісні / нечесні методи*, *black method* – *тіньовий метод*. Ще один спосіб перекладу –

транскодування, яке, в свою чергу, поділяється на транслітерування (*conflict* – *конфлікт*), транскрибування (*quorum* – *кворум*), адаптивне транскодування (форма слова у вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу: *organization* – *організація*, *democratic* – *демократичний*) і змішане транскодування (переважне застосування транскрибування з елементами транслітерування: *amnesty* – *амністія*).

Підводячи підсумки, можна зробити **висновок** про наступне: політичний дискурс є основою взаємостосунків між суспільством і людиною, і це явище спрямоване на формування в реципієнтів фрагмента світосприймання. Лексичне маніпулювання активно демонструється в політичному дискурсі, особливо через зміну значень певних слів. При перекладі тексту політичного дискурсу перекладач має враховувати всі наявні аспекти. **Перспективним** є дослідження впливу культурних і політичних традицій країни на вибір перекладацького еквівалента.

Література

1. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса / Елена Иосифовна Шейгал. – Волгоград : Перемена, 2000. – С. 21-22.

ПРАГМАКОГНИТИВНИЙ АСПЕКТ ПЕРЕВОДА АНГЛОЯЗЫЧНЫХ КОММЕРЧЕСКИХ РЕКЛАМНЫХ ТЕКСТОВ НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК

Файнштейн А. А., Ясинецкая Н. А.

*Горлівський інститут іноземних мов
ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет”*

(перекладацьке відділення гуманітарного факультету)

Коммуникация в сфере бизнеса укрепляет межнациональные связи и порождает важные социокультурные факторы современности. **Актуальным** аспектом исследования перевода англоязычных рекламных текстов является сохранение в переводе прагматической нагрузки оригинального текста. **Новизна** работы состоит в комплексном подходе к поиску переводческих эквивалентов и стилистических средств для достижения прагматического воздействия на получателя информации. **Объект** исследования – англоязычные рекламные тексты, а также их эквиваленты в украинском языке. **Предмет** изучения – прагмакогнитивный аспект перевода рекламных текстов. **Цель** данного исследования – выделить главные аспекты адекватного перевода коммерческих рекламных текстов.

Рекламный текст должен отличаться доходчивостью, яркостью, лаконичностью, экстравагантностью и высокопрофессиональным исполнением, поскольку его основная цель – привлечь внимание, вызвать интерес и стимулировать сбыт продукции. Для достижения этой цели составители рекламного текста обращаются к использованию различных лингвистических и психологических приемов, которые помогают сделать это наиболее эффективно. Поэтому в рекламных сообщениях наблюдается крайне высокая концентрация разнообразных стилистических приемов. В памяти получателя информации / потребителя остаются названия брендов, отрывки слоганов и популярных изречений, ритмов, стихов, песен, аллитерация и бесконечные повторы [1, с. 140], например: “*Have a break... Have a Kit Kat*” – “*Є перерва – є Kit Kat*”.

При переводе рекламных текстов необходимо учитывать цель текста, характер потребителя, языковые качества текста оригинала, культурные и индивидуальные возможности языка с точки зрения воздействия на потребителя. Отличительным признаком удачной рекламы является гармоничное соединение основной рекламной идеи с теми средствами выразительности, которые данной идее наиболее соответствуют. Очень часто в рекламных текстах встречается метафора, при переводе которой от переводчика требуются большой творческий потенциал, хорошее воображение и образность языка перевода, ведь только благодаря словесному тексту ключевая идея рекламы получает свое реальное воплощение, например, реклама шоколадного батончика *Bounty*: “*The quicker picker—upper*” – “*Bounty – райська насолода*”. В переводе может появиться рифма, которая отсутствовала в тексте-оригинале: “*Mr. Clean will clean your whole house and everything that’s in it*” – “*З Mr. Proper veceliue – прибирати вдвічі швидше*”, “*If it’s gotta be clean, it is gotta be Tide*” – “*Чистота – чисто Тайд!*”.

Проведенное исследование позволяет сделать **вывод**, что задача переводчика – использовать все знание теоретических основ перевода для передачи коммуникативно-прагматической функции оригинала и достижения адекватности перевода. **Перспективным** является исследование влияния особенностей культуры страны на выбор переводческого эквивалента.

Литература

1. Dyer G. *Advertising as Communication / Gillian Dyer*. – London : Routledge, 1995. – P. 140-149.

Наукове видання

IN STATU NASCENDI

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ
ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА**

Збірник студентських статей

Випуск 14

Українською, російською, англійською, німецькою, іспанською
та французькою мовами

Відповідальний за випуск: Черноватий Л. М.

Технічний редактор: Теплинська В. В.

Художнє оформлення: Макєєва Н. В.

Підписано до друку 18.11.2013 р. Формат 60x84/16
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Newton7C
Ум. др. арк. 13,25. Зам. № 204/11-13
Наклад 100 пр.

61022, м. Харків-22, майдан Свободи, 4,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Надруковано: видавництво «НТМТ»
61022, м. Харків, пр. Леніна, 58, к. 106
Тел./факс: 763-03-72, 763-03-80
E-mail: ntmt@mail.ru

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1748 від 15.04.2005 р.